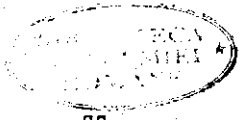
780076

MIHAI RĂDULESCU

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE

II

MĂRTURISIREA COLABORĂRII

EDITURA RAMIDA
BUCUREȘTI
1998

26378

780076

GRAFICĂ
și
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:

MIHAI RĂDULESCU

În atenția DIFUZORILOR DE CARTE
CONTRAVALOAREA TIMBRULUI LITERAR (2% DIN PREȚ) SE DEPUNE ÎN CONTUL U.S.R. nr. 45101032 B.C.R. Filiala sector I București

© Copyright-ul asupra acestei lucrări aparține autorului. 1998.

ISBN 973 - 9191 - 39 - 8

MIHAI RĂDULESCU

ISTORIA LITRATURII ROMÂNE DE DETENȚIE

II

MARTURISIREA COLABORĂRII

MOTTO

Cei care își vând sufletul (...)
rămân până la moarte
solidari cu trecutul lor.

Andrei Șerbulescu

CEASUL BILANȚULUI

- cuvânt înainte -

LA SFÂRȘIT DE MILENIU. - Mileniul al doilea al erei noastre se stinge. Au trecut zvârcolirile, au încetat urletele de durere, plăgile lui sângerează tot mai apos. Horcăie. Respirația îi fierbe fetidă. Pielea îi miroase greu. Pe așternutul ruginit de urme de puroi uscat își întinde un trup costeliv, deșirat, ce înghesuie în sacul cărnii, mucedă și afumată ca a unei mumii, o mie de ani pe o muchie și miliarde de suferințe pe cealaltă.

Mileniul al doilea moare.

E mileniul omenirii, dar este și mileniul românilor, românii care numără o existență modernă și unitară abia mai lungă de trei sferturi de veac (și nici astea trăite în perpetuă unitate).

A venit momentul să ne deprindem cu cel mai întunecos aspect al existenței omului, dezvăluit de al doilea mileniu al istoriei, scurs de la lansarea pe pământ a legii iubirii dintre semeni.

E ceasul bilanțului omenirii.

●

ANTECESORI - Nu mi-a parvenit informația că vreun istoric literar al lumii s-ar fi încumetat să alcătuiască o istorie a literaturii de detenție scrise de memorialiștii și autorii de ficțiune ai unui popor sau altul; ori una cu caracter universal cu atât mai puțin.

Totuși un eseist (se prea poate să nu fie singurul) britanic, aplecat asupra domeniului psihopedagogic, pe nume Samuel

Smiles, a închinat acestui gen ciudat câteva pagini din lucrarea sa ***LE CARACTÈRE*** **. Epoca modernă, aceea a dictaturilor de toate culorile, ne obligă să recurgem la o împărțire a acestui gen literar în literatura de detenție politică și cea de detenție de drept comun, tipuri de detenții ce nu au, în general, nimic în comun, nici din punct de vedere al tratamentului aplicat condamnaților, nici al atitudinii acestora față de pedeapsa suferită. Desigur că sunt posibile și subîmpărțiri. Este tocmai ceea ce face autorul prezentei lucrări cu materialul cu care este confruntat. Iar aceste subîmpărțiri se pot face în multe alte feluri, în funcție de ce anume voim să luminăm din universul literaturii de detenție.*

Revenind la Samuel Smiles, mă mir că, în titlurile examinate fugar, el nu distinge cè anume au comun - tocmai factorul politic. Da, detenția pentru pricini politice este mult mai veche decât secolul nostru sinistru. În schimb, meditația sa surprinde anumite trăsături ale detenției politice ce se dovedesc vii și în epoca noastră, de unde necesitatea de a-i scoate autorului în evidență meritul înțelegerii acestei situații speciale, în unele dintre caracteristicile sale.

"Mulți oameni curajoși au știut să-și fructifice solitudinea forțată pentru a executa opere de o mare vigoare și de o mare importanță. În singurătate, dorința de perfecțiune spirituală se dezvoltă cel mai bine. Sufletul comunică în izolare cu el însuși, până la a produce uneori o energie de neîmblânzit. Dar, pentru ca un om să profite sau nu de solitudine, depinde de temperamentul său, de educația și de caracterul său. În cazul aceluia la care natura este generoasă, singurătatea îi purifică și mai tare inima pură și până atunci; pe când, dimpotrivă, în cazul unei naturi meschine, inima în chip firesc dură se împietrește și mai mult; căci, dacă solitudinea reprezintă compania spiritelor mari, ea constituie supliciul celorlalte" (p.407). *Fragmentul impresionează prin atingerea esențialului chestiunii ridicate, de către o persoană ce n-a avut contact direct nici cu solitudinea forțată, cum o denumește ea, nici cu experimentarea pe sine însăși sau*

* Paris, Librairie Plon, 1886; traduit de l'Anglais par Mme Charles Deshorties de Beaulieu; Deuxième Édition.

prin observarea celor din jurul său, supuși unor condiții similare alor ei, experimentare, ziceam a reacției psihologiei noastre, după temperament, educație și caracter, la săgețile țintite de duritățile vieții în temniță asupra subiecților condamnați. În lipsa acestei cunoașteri nemijlocite, Samuel Smiles se așează, spre lauda sa, în mlezul adevărului. Din păcate nu mai face nici o observație cu caracter general. El trece la cazuri izolate, pentru ilustrarea celor spuse până aici.

Astfel, sunt înșirați Buchanan, Raleigh, Bunyan, sir John Eliot, Hampden, Selden, Prynne, George Wither, sir William Davenant, Lovelace, Baxter, Harrington, Penn, Daniel de Foe, Smollett, James Montgommery, Thomas Cooper. Alături de acești supuși britanici apar și celebrii italieni: Campanella, Boetius, Grotius, Silvio Pellico, germanul Luther, ca și maghiarul Kazinsky.

Urmează o nouă privire adâncă asupra condiției de deținut politic:

"Oameni din această categorie, ce suferă pedeapsa legii și par a cădea, cel puțin pentru un moment, nu cad cu adevărat. Mulți dintre dânșii, care par a nu fi reușit, au exercitat totuși asupra generației lor o influență mai puternică și mai durabilă decât alții a căror carieră n-a constituit decât o suită neîntreruptă de succese. Caracterul omului nu depinde de rezultatul eforturilor sale. Martiriul este departe de a reprezenta o cădere, mai ales dacă suferi pentru un adevăr ce dobândește o strălucire nouă prin jertfa noastră. Patriotul care moare pentru a-și apăra cauza îi asigură uneori acesteia triumful, iar soldații care, plasați în avangardă în bătălie, părând să-și cheltuiască în mod inutil viețile, deschid adeseori drumul acelora ce mărșăluiesc îndărătul lor și calcă pe trupurile lor pentru a găsi victoria. Izbânda unei cauze juste sosește în dese rânduri prea târziu; dar când sosește, este datorată în aceeași măsură acelora care s-au prăbușit de la primele lor eforturi, cât și succesorilor lor care au învins mai bine.

Exemplul unei morți frumoase poate deveni inspirație pentru oricine îi este martor, după cum exemplul unei vieți nobile găsește imitatori. O faptă mare nu moare cu acela care a săvârșit-o, ci subsistă și produce fapte asemănătoare la aceia care supraviețuiesc autorului ei

şi-i îndrăgesc memoria. Astfel, aproape că s-ar putea spune despre unii oameni mari că n-au început a trăi decât după moartea lor.

Numele oamenilor ce au suferit pentru cauza religiei, a ştiinţei şi a adevărului, sunt acelea pentru care omenirea are cea mai mare stimă şi pentru care are cel mai mare respect. Au pierit, dar gândul lor le-a supravieţuit. Par a fi eşuat şi totuşi au reuşit.

(...) Zidurile temniţelor acestor nobili captivi ne pot nimic contra gândirii lor. Ea şi-a săpat un drum, sfidând puterea persecutorilor.

(...) Milton obişnuia să spună că "acela care ştie să sufere mai bine poate săvârşi cele mai măreţe lucruri" " (p.411-413).

Înălţătoare cuvinte! Atari cuvinte n-au fost încă rostite pentru deţinuţii politici ai României comuniste; aceasta motivează preluarea aici a aproape întreg pasajului dedicat de Samuel Smiles scriitorilor din detenţie. Ele se potrivesc de minune la începutul unei cărţi ce-şi propune să le studieze opera, cum este această ***ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE****, la al cărei al doilea volum am ajuns.*

●

ESTE LEGE SĂ NE FIE COPIII IENICERI? - Este curios (observ de mult timp acest fenomen şi nu mă decid să-l consider o lege a existenţei omeneşti), este curios, spuneam, faptul că, în istoria României moderne se repetă o situaţie cunoscută de noi şi în epoca feudală - atât de întârziată pe aceste meleaguri -, situaţie cunoscută adică sub ameninţarea şi cvasidependenţa de Imperiul Otoman. Legea posibilă este că ***un om, un grup uman, o societate, nu pot trăi decât doar anumite situaţii; cu alte cuvinte: sunt destinaţi şi destinată să le trăiască; aceste situaţii revin când ţi-e lumea mai dragă şi individul, mănunchiul de inşi, ori naţiunea, reiau aceeaşi experienţă de la capăt, în condiţii doar aparent noi****. Deoarece, dacă am pronunţat cuvântul 'lege' trebuie să mă bizui pe foarte numeroase cazuri, voi adăuga că, în alte domenii, ele mi-au sărit în ochi, iar în cel de faţă sunt angoasat că situaţia s-ar putea repeta încă o dată şi*

încă o dată și așa mai departe; de aceea atrag atenția asupra ei. Revenind la începutul paragrafului, răpirea copiilor români de către turci și preschimbarea lor în fanatici ienicieri, luptători fratricizi chemați întruna pe teritoriul țărilor române să le subjuge, se va repeta, această situație, și sub cizma sovietică: pruncii neamului s-au reîntors din lagărele siberiene în diviziile "Tudor Vladimirescu" și "Horia, Cloșca și Crișan" și s-au desfășurat în interiorul fruntariilor noastre, oștenii lor să otrăvească respirația mamelor și a propriilor lor copii, pângărindu-și vatra și altarul cu miasmele stepelor de la răsărit, pe care și le-au apropriat cu inconștiență criminală.

●

VARIETATEA COLABORATORILOR - Situația ostașilor din cele două divizii ce au luptat împotriva fraților lor a fost retrăită de indivizii care s-au făcut slugile noului regim. Și nu robi oarecari, cum a ajuns întreaga patrie. Ci vânzătorii semenilor lor.

Labilitatea educației i-a făcut pe mulți indivizi, cu ușurință, victime ale acestei mentalități, adică a încurajării de către Stat a delațiunii, că ea denunța un fapt autentic sau unul inventat. Cei citați se numărau printre acele persoane, deloc puține la număr, care, luând pilda serviciului de Cadre, învățând de la șeful Cadrelor meseria, întocmeau dosare colegilor de muncă, vecinilor și, în cazurile cele mai aberante, membrilor propriei familii (vezi memoriile răposatului regizor Mihai Berechet, victima denunțurilor semnate de către însuși fratele său). Am avut numeroși concetățeni care și-au irosit cei mai frumoși ani ai unei existențe deloc atrăgătoare, cu redactarea unor adevărate fișiere incriminatoare pentru cunoscuții lor. La îmbogățirea acestora nu foloseau numai observațiile personale, ci - prin șantaj - obțineau și depoziții, uneori respectând adevărul, de cele mai multe ori nu, deci false, din partea celor aflați la mâna lor. Cu capacitatea de a face oricând un om să-și piardă slujba sau să fie aruncat în închisoarea politică, ei își manipulau mediul.

Despre câțiva dintre aceștia voi cuvânta în scrierea de față. Ea constituie al doilea volum al ***ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE*** *și urmărește doar acele cărți semnate de foști deținuți politici ce recunosc în paginile lor că au colaborat cu Forța. Titlul,* ***MĂRTURISIREA COLABORĂRII****, nu oglindește cu claritate concepția de viață a respectivilor autori, nici felul în care s-au implicat, sub imperiul fricii sau din diverse interese personale, în a-și servi căldii, deoarece fiecare dintrânșii a făcut-o altfel - și aceasta constituie unul dintre punctele de atracție pentru cercetător, varietatea obiectivelor analizei devenind un stimul al cugetării sale. Comunistul din ilegalitate și spionul împotriva propriei patrii își continuă activitatea monstruoasă acceptând să-l incrimineze pe cel mai apropiat prieten pentru că partidul i-o cere și pentru a-și salva viața. Un informator cu vechi state de servici cade pradă Securității căreia îșI destina până atunci numai victimile. Intelectualul de rasă acceptă să fie plătit pentru a ataca, prin scris, alți intelectuali neagreați de Putere sau pentru a da note informative, astfel putând pătrunde în împărăția literelor, pentru care se pregătise și unde nu avusese încă acces. Cântărețul de operă, care nu mai are din ce trăi, la eliberarea din închisoare, devine turnător (alt soi de vocalize), pentru o pâine. Marele luptător naționalist acceptă compromitrea pentru a-și cunoaște copilul născut în detenție.*

Pare ***odios****.*

Dimpotrivă, este ***înălțător****!*

●

CURAJUL MĂRTURISIRII - Cel care a greșit, chinuit de trecutul său, își face mea culpa public și dă pildă de smerire tuturor acelora ce au făptuit în același chip și rămân sub imperiul fricii lor de ieri, sclavi tânjitori după libertatea sufletului, neavând curajul să și-o recâștige prin asumarea trecutului lor. Autorii cărților discutate mai departe sunt mântuiți! Într-un fel, socotesc curajul lor eroic.

●

SPOVADĂ DATORATĂ CURAJULUI SAU FRICII? - Cel puțin, la prima aruncare de privire, noua situație în care s-au implicat memorialiștii în discuție pare superioară. Rațiunea ne propune și alte explicații ale vitejiei lor de peste noapte: temerea că accesul la dosare va cădea năpraznă peste capetele tuturor foștilor colaboraționiști sau măcar li se va îngădui, pe căi oculte, ziariștilor și mai ales foștilor securiști (cu aspirații de șantajiști și cu amici bine plasați) să le răsfoiască pentru a dăuna persoanelor publice ridicate peste noapte din nimicul de ieri.

Cum persoană publică, dintre cei luați în considerare de acest tom al **Istoriei** *mele, nu poate fi considerată mai niciunul, în adevăratul înțeles al cuvântului, iată mă pregătesc să-mi retrag bănuiala (ah! suspiciunea pe care toți am învățat-o cu ușurință de la marxiști-leniniști...); dar nu fără să remarc din nou: curajul a doar câteva persoane din zeci de mii, de abdicanți de nu milioane, rămâne exemplar. Iar temerea spre care am îndreptat arătătorul - aceea că alții ar putea ridica cortina ce ascunde scena societății de ieri - e doar o față a sufletului lor, pe când cealaltă, dihotomic-antonimic, este a îndrăznelii demne de un profund și general respect, după ce au îngenunchiat și și-au dat sufletul pe față.*

●

CE MAI FAC TURNĂTORII NOȘTRI DRAGI? - Sunt sigur că destui foști deținuți politici care și-au pierdut sănătățile, familiile, orice perspectivă de viitor, nu vor fi de acord cu această poziție a mea, ci vor șopti cu tristețe: «Alți colaboraționiști ce pretind că sunt mai buni ca morții noștri!» Și cum să resping acest oftat, într-o lume în care numai foștii ideologi, comuniști, cadriști, ofițeri și torționari, au dreptul la micul ecran și la celelalte mijloace de mediatizare pentru a deplânge starea neamului sub

dictatură și pentru a indica drumul de apucat în vederea revenirii la economia de piață și redobândirii dreptului de a aspira la demnitatea României cunoscută de bunicii noștri; ba se și înscriu pe listele electorale și ocupă fotolii parlamentare, de nu și mai rău. Atrag atenția că memorialiștii pomeniți mai sus nu pretind nimic; ei doar arată cât de jos a putut fi îmbrâncit omul, exemplificând-o cu propria-le persoană. Singurătatea lor merită o mână întinsă de către aceia care știu mai bine decât oricine cât de slabă este ființa noastră și că fiecare are limitele sale de nesfârșit. Și, după cum îi cunosc pe bătrânii venerabili, de la care am învățat să trăiesc - dacă oi fi învățat-o bine -, ieri, în pușcărie și astăzi, în haosul binecunoscut, toți înțeleg nebunia ce conduce la cădere și, creștinește, plâng alături de cel căzut.

●

ROSTUL ELIBERATOR AL SPOVEDANIEI - Exemplul autorilor în discuție este necesar poporului nostru. Orice spirit vindicativ (dealtfel, sunt mereu mirat de puterea românului de a ierta, chiar de a uita; să fie o calitate sau un defect al lui?), orice spirit vindicativ este anihilat de cuvintele: «Am greșit; îmi pare rău». Ne reamintim, în interminabilele ședințe de partid ce au sufocat nopțile membrilor lui și, din păcate, în cadrul celor lărgite, și pe ale nevinovaților nemembri ajunși să le împartă membrilor nefericirea insomniilor impuse, oameni serioși, cu funcții înalte și aer arogant până în acea clipă, se săltau în două picioare tremurătoare și rosteau, supuși și cu mutră tâmpă: «Îmi fac autocritica...». Obiceiul și-a câștigat dreptul la existență; un singur pas mai trebuie făcut în punerea în practică a spiritului comunist deprins pentru vecie prin spălarea creierilor. Numai că acest pas, lăsând îndărăt, în lada de gunoi, "spiritul partinic", va fi parcurs cu conștiința că Dumnezu însuși ne-a învățat, prin taina spovedaniei, că păcatul mărturisit este iertat.

●

PURIFICAREA ROMÂNIEI - Țara noastră, imediat după Revoluție, a avut nevoie de foștii turnători și torționari cu bâta și cu cuvântul tipărit nu ca să ne învețe cum să redevenim oameni - pentru că noi rămăsesem oameni, doar ei pierduseră întretimp această calitate -, ci să vină în fața Nației (cum au făcut-o și o fac îngrețoșător de des să dea lecții și note de bună și rea purtare contemporanilor), să vină în fața Nației și să plângă pentru relele săvârșite. Aceasta ar fi purificat România, iar lor le pregătea temelii de statui, statuile amarnicei înșelări regretate. L-am admirat pe Bârlădeanu care, până cu o zi înainte de moartea gigantului Corneliu Coposu, i-a susținut pe comuniștii săi, boiți într-o terminologie pasă-mi-te a unei democrații "originale", i-a susținut împotriva libertății și democrației, în loc să le susțină pe acestea două, dar când a aflat despre trista plecare din mijlocul nostru, a recunoscut că întreaga-i viață, personal, s-a înșelat în materie de politică, iar cel pe care l-a considerat rivalul său a avut exclusivă dreptate. Românii aveau nevoie de recunoașterea greșelilor proprii, nu să li se facă cu ochiul de pe micuțul ecran, cu înțelesul: «Eu, unul, nu mi-am rupt carnetul roșu, iar dacă am scos partidul în afara legii, am făcut-o de spaima tractoristului dăsta de-a condus școala Securității și acum face pe conducătorul de mase; pe cinstea mea de comunist, că doar de frică...». Ce contează, vorba socialiștilor ciuperciți peste noapte, ce contează nevoia românului? Doar pe el am făgăduit să-l vindem rușilor; păi, ce să ne mai uităm și la sufletelul lui de doi bani...?

Cer iertare cititorului pentru această îndelungă paranteză; ea a fost necesară, pentru a vădi - prin opoziție - meritul moral al autorilor luați în considerare mai departe.

Însă ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE nu este una a moralei românilor. Deci revin la titlul volumui al doilea al ei: MĂRTURISIREA COLABORĂRII.

●

HK 97

OBIECTUL ACESTEI CĂRȚI: DEȚINUTUL SCRIITOR - După o așa de lungă prezentare, colorată de culpabilizare și desculpabilizare, cititorul se așteaptă să ajung și la judecată. Departe de mine o atare aspirație. Judecata nu apare în cartea mea, decât în ceea ce privește darurile și strădaniile profesionale ale memorialiștilor, în calitatea lor de scriitori. Altfel, ea revine forului lăuntric, justiției, opiniei publice și a posterității care, prin aceea că sunt opinii, sunt și neîntemeiate. Repet cele ce am spus și în prefața la primul volum: dorința mea este ca acești mari suferitori (memorialiștii de detenție, poeții temniței și ceilalți) să fie priviți ca scriitori români, vrednici de istoria literară a poporului nostru, în continuarea altor scriitori ce au cunoscut temnițele politice, pe drept sau nedrept: Ioan Slavici, C. Stere, Octavian Goga, fratele său Eugen, Tudor Arghezi etc. Experiența penitenciară a unui număr impresionant de scriitori, sub comuniști, obligă la acest act de repunere în drepturile de care au fost frustrați chiar de condițiile lor speciale de viață, extinse în unele cazuri, la peste douăzeci de ani de izolare, adică lipsa lecturii, a hârtiei, a tocului, a contactului cu breasla, cu publicațiile literare, cu editurile, ani care au făcut din ei niște dependenți de oralitate, cu greu luptându-se, după eliberare, să-și recupereze cultura de care au fost lipsiți intenționat și (re)obișnuirea cu o luptă, ca nouă, aceea cu cuvântul scris.

În cazul a destui scriitori, ei au devenit creatori de literatură în închisoare. Mai mult, cât îi privește pe numerosii elevi împiedicați să-și facă studiile la timpul potrivit, până și cultura și-au dobândit-o tot acolo, ceea ce nu-i împiedică să-și revendice un loc de frunte printre poeții neamului; mă gândesc în primul rând la Sergiu Măndinescu, victimă a "reeducărilor" de la Pitești, dar și la studenți: Constantin Aurel Dragodan, realizatorul, în plus, al unei monumentale antologii a poeziei de detenție, POEȚI DUPĂ GRATII, din care, pentru moment, au apărut patru volume consistente, ultimile două publicându-le chiar editura mea (al cincilea este în lucru) sau, cum nădăjduiesc s-o dovedesc nu peste mult timp: Alexandru Bogdanovici,

inițiatorul "reeducărilor blânde", de început, ucis în "reeducările" autentice ce le-au ajuns din urmă pe cele dintâi și le-au depășit, peste orice prevederi, în domeniul inumanului).

Literatura de detenție a scos la iveală țărani memorialiști, funcționari, muncitori și intelectuali de toate profesiile. Iar dacă nu mureau, în temnițe și după eliberare, atâția dintre deținuții politici, această literatură ar fi fost nespus cu mult mai bogată, ca număr de scrieri, și cu mult mai bogată în conținut (față de cele ce s-au publicat timp de aproape cincizeci de ani de falsă și mincinoasă - în cvasitotalitate - cultură 'socialistă').

●

AUTOPORTRET ȘI PORTRET LITERAR - Puține dintre cărțile memorialistice de detenție conțin adevărate autoportrete; majoritatea sunt narațiuni ale aventurilor neașteptate și ale cortegiului de suferințe nemeritat, ca și eseuri privitoare la condiția umană, la dictatură, la degradare, la capacitatea de a răbda și mai ales la locul credinței în viața celor lipsiți de orice altceva. Pe de altă parte, cei mai mulți dintre autori doresc să participe, cu amintirile personale, la menținerea trează a memoriei neamului, pentru ca ororile trăite să nu se mai repete, drept care scrierile lor devin, în mod inevitabil, acte de acuzare, fără să fie niciodată vindicative.

Totuși, cărțile deosebite ce sunt prezentate în acest volum, constituie, în chip clar, autoportrete - mai mult sau mai puțin realizate: cei care le-au întocmit spun ceva limpede și foarte caracteristic despre ei înșiși: Deși am cunoscut până la capăt suferința, am colaborat cu călăii mei, în dauna semenilor. Destui dintre memorialiștii reeducărilor, trecuți în revistă în primul volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE au avut nefericirea să mărturisească, și ei, că sub amenințarea permanentă a bătăii și a morții, au acceptat să-i păzească pe alți inși când erau bătuți sau chiar să-și bată colegii sau șefii politici, să se autoacuze de minciuni, să-și terfelească amintirile, spurcându-le

cu născociri pe placul reeducatorilor (mânați din umbră de Securitate) și să pângărească statuile părinților, ale profesorilor, ale dascălilor și ale celor ce le făcuseră bine și-i ocrotiseră până să fie arestați, să-și vândă gazdele ce le dăruiseră culcuș și branș, chiar frați și părinți, ca, în plus, să devină și turnători. N-am amestecat amintirile din reeducări cu cele ale mărturisitorilor prezenți în volumul de față, deoarece condițiile de viață ale celor trecuți pe la Pitești și Gherla, sub domnia neîncoronată a lui Eugen Țurcanu și a lui Popa Țanu, precum și a acoliților lor, constituie un capitol fără egal din lunga gamă a crimelor comuniste săvârșite în penitenciare și lagăre, ce i-au împins pe români la decădere. Un alt argument de despărțire a materiei de studiu este că autorii prezenți în volumul de față, atunci când a sunat ceasul opțiunii, au ales colaborationismul fără ca, mai întâi, să-și piardă mințile de groază, cum s-a întâmplat cu cei reeducați, ci în urma unei deliberări la (mai mult sau mai puțin) rece, l-au ales drept singura cale rămasă într-o lume în care dictatura părea să fi învins definitiv: Nuanțele există și vor fi dezvoltate în cuprins.

●

LOCUL VOLUMULUI II ÎN ÎNTREGUL ISTORIEI - Aceste cărți autoportret vor fi confruntate cu cele urmărite în următorul volum al ***Istoriei****, înrudit cu acesta prin faptul că volumul al III-lea se oprește asupra cărților abundând în portrete. Deci avem, pe de o parte, scrieri ale lui "iată cum sunt" și, pe de altă parte, scrierile lui "iată cum sunt ceilalți'. Bineînțeles - ceea ce știu cititorii* ***MEMORIALISTICII REEDUCĂRILOR*** *-, de autoportret și de portret nu ne vom despărți niciodată pe parcursul acestei lungi* ***ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE****, pentru că fiecare memorialist, cu mai mult sau mai puțin talent, s-a folosit atât de autoanaliză cât și de analiza celor din jur când s-a așezat la mas.", să-și depene 'impresiile' asupra groazei. Deci, volumele II și III ale* ***ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE*** *trebuie*

considerate ca alcătuind două părți ale unei singure secțiuni.

●

CEVA DESPRE COMPOZIȚIA ACESTUI VOLUM - În continuare, autorul prezentei cărți va prefera să lase scriitorii tratați în paginile ei să-și înfățișeze singuri darul sau lipsa lui (fiind folosite cu profuzie citatele). Istoricul se preschimbă într-un ghid al cititorului care, astfel, este pus în situația de a cântări și judeca singur dreptul la eternitate al scrierilor în cauză. Folosind această metodă, autorul implică cititorul, poate fără voia celui din urmă, determinându-l să gândească (măcar) la drepturile acelora care și-au jertfit vietile pentru libertatea neamului nostru și merită mult mai multă cinstire decât este dispusă o societate autocentrată să acorde celor rămași, până și astăzi, în afara ei, perpetuându-se eliminarea lor efectuată de societatea comunistă.

Întrebare: **Cine ești, Mihai Rădulescu?**

Răspuns: **Un anonim conștient că dacă nu duce până la capăt recuperarea literaturii naționale de detenție, într-o formă, oricare, organizată, muncă la care s-a înhămat, această memorialistică riscă să se piardă în uitarea unei lumi dezinteresate de rădăcinile proprii.**

Atâta mai știu să spun astăzi despre mine. Dacă încerc altă frază, mă sufoc.

MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

MINERITUL M.A.I.-ULUI DIMITRIAN-LAURENȚIU-VIOREL BRANA

Părinții lui Dimitrian-Laurențiu-Viorel Brana sunt: Atanase, fiul lui Ioan a lui Zaharia, și Maria Josan, adoptată de Filip Dumitru, care prin măritiș dobândește porecla: Mărica Branii. El avea 24 ani, iar ea 15. Copilul lor unic se naște în Vaca (Crișan), județul Hunedoara, la 8 noiembrie 1907.

Capul familiei cânta la nunți, apoi s-a așezat comerciant sătesc și cârciumar. Nici unul dintre cei doi soți n-a depășit vârsta de 66 ani.

După absolvirea primelor două clase primare în comuna natală, următoarele două, ca și liceul "Avram Iancu", Dimitrian-Laurențiu-Viorel le urmează la Brad. Bacalaureatul îi izbutește la a doua înfățișare, la Deva. Între cele două tentative, urmase un an Școala Superioară de Științe de Stat din București. Acum intră la Facultatea de Științe Naturale tot din Capitală. După participarea la Congresul studenților creștini, de la Oradea este arestat, pentru câteva zile. Ales, în anul IV, președinte al Societății studenților în Științe Naturale, își susține licența, după care găsește un post de profesor de educație fizică, econom și pedagog la Brad, unde-l invită pe Ioan Mota să vorbească la 1 Decembrie. Cel din urmă îl îndeamnă să-l cunoască pe C.Z. Codreanu.

Angajat geolog la Societatea Mica, este numit șef de plasă (Brad) al Mișcării Legionare, pe urmă ajutor de șef de județ (Hunedoara) și instructor legionar. Se căsătorește cu Ștefania Pop. Au doi copii: Aluna și Codruț. E delegat al Statului Național Legionar în Consiliul de Administrație al Societății Mica. Încetându-i numirea, își continuă activitatea de geolog de teren. Participă la război. În 1944 este internat în lagărul de la Caracal, de unde o cunoștință de la Siguranță îl eliberează condiționat. Lucrează la AGEX, Societatea Minieră a Societății Franceze de mine de aur din Transilvania, Institutul Geologic, ISEM, e profesor timp de un an la Școala Superioară de Geologi, prin decret este numit geolog principal la Oficiul Tehnic Minier M.A.I., apoi e transferat la Comitetul de Stat al Geologiei.

Arestat și condamnat în 1959 la 20 ani temniță grea, cu confiscarea averii, cunoaște închisorile: Uranus, Deva, Aiud. În ultimile două este contactat să facă anumite lucrări de geologie pentru M.A.I. Eliberat prin grațierea din 1964, e reprimit în fostul său post și este achitat la 8 iulie același an.

A primit următoarele decorații militare: Coroana României cu Spade, cls. V; Medalia de Est (Germania); Virtutea Militară; Cruciada împotriva Comunismului; Medalia "Crucea Comemorativă a celui de-al II-lea Război Mondial".

I s-au acordat distincțiile: Medalia Muncii; Ordinul Muncii; Premiul de Stat, în 1952; Director Minier.

A publicat tratate și alte cărți:

- **Zăcămintele metalifere ale subsolului românesc**; București; Editura Științifică; 1958.
- **Zăcămintele nemetalifere din România**; București; Editura Tehnică; 1967.
- **Zestrea minerală a lumii**; București; Editura Științifică; 1971.
- **Aurul și Argintul**; București; Editura Tehnică; 1972.
- **Baritina, Witheritul și Celestina**; București; Editura Tehnică; 1979.
- **Avuții din piatră seacă**; București; Editura Științifică și Enciclopedică; 1981.
- **Sunt epuizabile resursele minerale?**; București; Editura Tehnică; 1983.
- **Substanțe minerale nemetalifere**; București; Editura Tehnică; 1986.
- **Memoriile unui geolog român fost deținut politic**; București; Editura Ramida; 1997.

Explorările și lucrările efectuate: zircon la Jolotca; gipsuri în Valea Teleajenului; gipsuri la Perchiu - Onești; aluviuni complexe la Sulina și Sfântu-Gheorghe Deltă; aluviuni aurifere în Valea Arieșului; aur la Brad - Gura Barza; conturarea unui zăcământ de sulf la Pucioasa (pentru care autorul a primit Premiul de Stat împreună cu geologul Alexandra Ghilaș - căsătorită Cărăușu); stații pilot pentru separarea aurului din aluviuni, cu două mese oscilante, unică în țară, în Banat - Naidăș.

MEMORIALIŞTII FOŞTI DEŢINUŢI POLITICI sunt extrem de feluriţi, cât priveşte pregătirea culturală, talentul de narator, vârsta când au fost deţinuţi ca şi aceea când şi-au redactat amintirile, profesiunea şi meseriile, şi orice altă deosebire de imaginat, pentru că în închisorile comuniste au fost adunaţi inşi din toate straturile şi categoriile sociale, cu toate înclinaţiile şi pregătirile posibile, reprezentând, pe scurt, societatea în întregul ei.

De aici şi varietatea scrierilor lor, nu toate ascultând de pretenţiile literaturii beletristice, unele - deşi aspirând la a recrea o viaţă - rămânând infirme sau redacţiuni din alt domeniu decât cel literar, aplicându-se un stil specific unui domeniu străin celui memorialistic.

În această categorie din urmă se plasează şi MEMORIILE UNUI GEOLOG ROMÂN FOST DEŢINUT POLITIC de Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana care, după cum se enunţă în titlu, este rezultatul aplecării asupra trecutului săvârşită de un om de ştiinţă - o pot spune de pe acum, unui de primă calitate în teritoriul activităţii sale de cercetare. Să fie clar: nu e vorba despre memoriile unei persoane, ci de acelea ale unui geolog; din această pricină cea mai mare parte a materialului tratează despre descoperiri de comori ale subsolului, despre săpări de galerii de mină şi celelalte. Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana s-a confundat cu profesiunea în care a strălucit până la a determina M.A.I.-ul să folosească, să aibă încredere, să promoveze şi să premieze un fost legionar cu răspunderi, unul dintre apropiaţii lui Horia Sima, cu a cărui viitoare soţie viitorul memorialist a copilărit.

Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o dare de seamă din care lipsesc imaginile, sentimentele, întorsăturile şi înfloriturile de stil, prospeţimea limbajului, dorinţa de a convinge, de a influenţa, de a lua atitudine faţă de cele expuse, scrierea constând într-o succesiune de amintiri cu temă comună, dozate mai curând după inspiraţia asociaţiilor de idei decât după aceea a nevoilor expunerii, ori a imperativelor dezvăluirii istorice, amintiri ce aşteaptă o ulterioară completare şi tragere a concluziilor.

Deci nu ar fi cazul ca această carte să fie prezentă într-o ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, ea aparţinând mai

curând istoriei geologiei române sub comunism, unde, probabil, a fost salutată cu interes la apariție. Totuși, prin scopul volumului al doilea al ISTORIEI de față, MEMORIILE sale se înscriu foarte bine în criteriile pe care și le-a impus autorul ISTORIEI: mai mult, constituie un caz aparte printre lucrările ce ilustrează respectiva temă. Aceasta motivează faptul că - ordinea alfabetică ce ne-am ales-o impunând a fi respectată - MEMORIILE UNUI GEOLOG ROMÂN devine poarta prin care vom pătrunde în lumea ce se deschide aici.

Dimitrian-Laurențiu-Viorel Brana își închină paginile *fiilor, nepoților și strănepoților* săi, deoarece fiica, Aluna, a insistat ca el să și le scrie, iar nepotul, Bogdan, cu prilejul vizitelor la bunic, se bucura să-l asculte pomenind *câte ceva din istoria vechii familii Brana* (p.9). Va da curs solicitării abia la vârsta de 87 ani, în 1997, când este grav bolnav de inimă și agățat de ritmul unui stimulator plantat în sine.

În legătură cu vechimea familiei, cel mai îndepărtat în timp document citat și unicul este un contract de vânzare-cumpărare din 1872, unde e pomenit și anul 1848, legat de mutarea dintr-o comună într-alta.

Datele privitoare la tatăl autorului pot interesa cititorul pentru lumina aruncată asupra unui tip de viață astăzi dispărut din satele noastre. Ele constituie și o ilustrație - cea mai vie - a felului în care este înțeleasă arta expunerii în întregul opului.

Brana Atanase a fost tatăl meu; după ce a terminat patru clase primare s-a înscris la o școală medie, ungurească, din Brad, dar după primul an a fost retras și trimis să pască vitele. A învățat să cânte din fluier, la clarinet și cânta la nunțile și petrecerile din sat. Datorită efortului făcut cântând din clarinet, s-a îmbolnăvit și a făcut congestie pulmonară. Bolnav fiind a învățat să cânte la vioară. Cânta și la ocarină. (...)

În anul 1906, Brana Atanase s-a căsătorit cu Filip Maria și a devenit comerciant, împreună cu Filip Dumitru (tatăl adoptiv al soției sale). *Acesta s-a îmbolnăvit de hernie și a plecat la un spital din București și se supuse unei operații. Întors de la spital la Vaca, bolnav, stătea la soare pe un scaun, dar operația nu a reușit și în scurtă vreme a murit. A rămas soția lui, Măriuța, care*

în urma unei cataracte a orbit. Așa că Atanase Brana, tatăl meu, a rămas comerciant, împreună cu soția lui, Maria Filip (poreclită Mărica Branii).

(...)

Tatăl meu a fost un om foarte întreprinzător: el a construit, peste pârâu, un grajd pentru un cal, două vaci cu lapte și o pereche de boi, și în continuare o șură, în care încăpea un car încărcat cu snopii de grâu, ovăz sau otavă.

Când dădea firul ierbii, vitele comute erau mutate de aici, întâi la șura și grajdul de la Oșele și apoi la grajdul de la Colnic.

În vacanțele de vară eu eram îngrijitorul de vite. Mulgeam vacile și apoi plecam grăbit la Oșele, deoarece acolo era limita între satul nostru și comuna Ribița și în pârâul ce marca această limită se spunea că s-a spânzurat un om. Culegeam bureți gălbeni și celebrele ciuperci portocalii, numite roniți.

Când se termina iarba, duceam vitele la alt grajd, spre răsărit de sat, la Colnic.

Calul părinților, înhămat la o căruță, cu un șezut din piele și cu arcuri, era cărăușul mărfurilor necesare pentru "boltă" sau prăvălie. Această operație se făcea în fiecare joi, când era târg la Brad. Era singura zi din săptămână când tata se întâlnea cu un învățător din Crișcior la câte un restaurant din Brad și venea acasă în trapul calului, cam amețit de băutură.

Patima lui era să cumpere ba o grădină, ba un loc de arat, ba o pădure.

Când cheltuielile cu studența mea la București (600 de lei lunar) creșteau, tata cumpăra câte o pădure de la Junc (comună la vest de Vaca), tăia lemnele, angaja lemnari și le pregătea ca "lemne de mină" și le transporta cu căruța cu doi cai, prin Brad, până la minele de aur de la Barza (comuna Crișcior). Astfel că încasa lunar valoarea acestor lemne și îmi trimitea mie banii la București.

Telegramele mele de la București erau foarte scurte:

Brana Anastase, Comuna Vaca, oficiul poștal Brad.

"Bani tată / Viorel".

Numele comunei - Vaca — fu schimbat la cererea studentului Dimitrian-Laurențiu-Viorel, susținută de întreaga obște - în: Crișan, fiind satul de naștere a eroului cu moarte tragică.

Prăvălia era destul de modestă. Principalele mărfuri erau:

petrol, sare, oțet, drojdie de bere, zahăr, bomboane de mătase, câte un butoi de pește sărat (heringi). Rareori apărea câte un salam de Sibiu, acoperit la capăt cu hârtie să nu se pună mușțele pe el. Stătea atârnat de fereastră și, din când în când, eu mai tăiam câte o felie. Aveam și esență de oțet.

Într-o zi, un Juncan (om din Junc), care fusese soldat în America și primea lunar dolari, intră beat în prăvălie și cere țuică. Tata îi spune că **"nu am și ai băut destul"**, *dar el a luat o sticlă de esență de oțet de pe fereastră și a tras cu sete o dușcă. A rămas, cât a mai trăit, cu o răgușeală. În prăvălie se mai găseau diferite lucruri mărunte: ață albă și neagră, ace de cusut, panglici, tutun, țigări, chibrituri, cuie, potcoave pentru cai, cuie pentru potcovit caii, cuie de fier, cuie de lemn pentru pantofari, foițe de făcut țigări, orez, griș, produse alimentare și alte mărunțișuri.*

Pe fiecare pachet cu mărfuri tata scria prețul cu următorul cifru:

MUNCITOARE
1 2 34567890

De exemplu:

UIA = 258

Petrolul se aducea cu un butoi de la Brad și se turna într-un vas de metal, așezat după ușă. Tarabă era o masă cu un sertar pentru bani și cu o tăietură deasupra sertarului, pentru introducerea monedelor metalice. Mai târziu, în dosul mesei s-a tăiat în perete o ușă spre camera alăturată, unde s-a îngrămădit un mic despărțitor și unde, dintr-un butoiaș, se servea vinars *(țuică). Așa că a deschis și o cârciumă, unde duminicile, când nu era post, era joc (dansuri populare) cu lăutari.*

La bătrânețe a cedat cârciuma la "Finu Mărinu", *căruia îi dădea băutura să o vândă. Dar după ce acesta nu i-a mai plătit suma de 30.000 de lei, a închis cârciuma.*

A redus numărul vitelor, păstrând calul și o vacă cu vițel.

La vârsta de 66 de ani s-a îmbolnăvit de ciroză. Am consultat un specialist în boli de ficat din București (dr. Pavel) care mi-a spus că nu e cazul să fie adus la București, deoarece această boală nu are leac, să-i dăm să mănânce mere rase. Apa din stomac se aduna tot mai mult și săptămânal trebuia să aducem un medic din Brad să i-o scoată. Așa s-a stins din viață cel care

a fost Atanase Brana, la vârsta de 66 de ani. A fost crâstnic (dascăl) *la biserică şi cântam împreună răspunsurile la liturghie.*

Aşa bolnav, mă întreba: "Da, tu, când ieşi la pensie?" Spera să mă întorc în sat. Îi era teamă să nu rămâie casa pustie. Am fost înştiinţat ca tata a murit; când am intrat în camera unde era în cosciug, nişte femei bocitoare au început să se vaite. Eu le-am oprit spunându-le: "Opriţi-vă! Tata a fost un om vesel. Dacă aş putea, l-aş duce la groapă cu muzică militară" (p.13-17).

Şi pentru mama sa, Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana găseşte câteva cuvinte pitoreşti şi suficient de calde, să ne-o facă apropiată, în greutăţile ei casnice şi economice. *N-am uitat că mergeam cu mama cu căruţa plină cu corfe cu cireşe (roşii, albuţe şi moacre mari) până la Deva, o distanţă de 40 km. Plecam cu căruţa acoperită cu "urnaneu" (coviltir). Dimineaţa vindeam cireşele cu "litra", un vas din tablă de fier, şi plecam spre casă.*

După moartea soţului, împrejurările politice s-au schimbat mult. Regimul comunist a fixat cote de lapte (chiar dacă nu aveai vacă). Mama a cumpărat o capră albă (bănăţeană), care dădea un lapte bun şi făta doi iezi în fiecare an. În fiecare an, avea câte un porc şi numeroase păsări de curte. Ajunsese să trimită prin alte femei ouă la târgul din Brad spre vânzare. Prăvălia era închisă demult. Mama nu mai avea nici un venit şi, totuşi, nu se îndura să vândă din pământul rămas în întregime ei după moartea tatei (p.12).

Fiul lui Atanase şi al Măricăi, pe parcursul şcolarizării, a devenit legionar - nu consemnează date exacte, nici motivări ale opţiunii - şi nu a întârziat să participe la acţiunile studenţeşti naţionaliste, precum Congresul Studenţilor Creştini, de la Oradea. După banchetul până-n ziuă cu care se încheie aceasta, însoţi pe străzi doi studenţi clujeni cu care se împrietenise. *Au văzut pe trotuar o prăvălie cu firma unui evreu. S-au repezit cu toată forţa, cu spatele, în rulota metalică a ferestrei, care s-a îndoit, a atins geamul interior şi l-a făcut zob. Entuziasmat, am vrut să mă arunc şi eu, dar cei doi m-au oprit, spunându-mi: "Tu ai să-ţi rupi spatele, stai pe loc." Am renunţat la acest act eroic* (p.26), conchide autorul, autoironizându-şi spiritul de imitaţie a unui gest copilăresc ce numai 'politică' nu însemna.

Ceea ce-i rămase fu a se sui degrabă în tren, cu direcţia

Bucureşti, fiindcă avea a doua zi lucrări de laborator la facultate şi nici prin gând nu-i trecea să le piardă. Despre unii dintre ceilalţi participanţi la Congres află mai târziu că devastaseră o sinagogă în Oradea şi alta în Cluj.

În Gara de Nord, - se însufleţeşte naraţiunea pentru o perioadă, la amintirea unei nedreptăţi suferite în juneţe - *am fost înconjuraţi de jandarmi şi un colonel ne-a spus că ne va conduce în grupuri ca să nu se repete abuzurile de la Cluj şi Oradea. În realitate ne-a condus la închisoarea de la Malmaison, unde am stat trei zile. (...) Ne-a trecut pe nişte liste şi ne-a dat drumul, aparent fără urmări. În realitate am fost eliminaţi de la examenele de vară de la facultate. Aflând aceasta şi simţindu-ne nevinovaţi, căci nu am participat la devastările de la Cluj şi Oradea, am alcătuit un grup în frunte cu preşedintele studenţilor în medicină, Sărbulescu, şi ne-am dus la Rectorul Universităţii, (...) să-l rugăm să ne permită să ne prezentăm la examene. A ieşit din cameră băiatul rectorului, spunând că tatăl lui este bolnav, deci să intre la el numai o delegaţie, care a şi intrat. Între timp a apărut la poartă o unitate de jandarmi. Eu am alergat spre o fereastră mică, dinspre o bisericuţă, am sărit în stradă, strigând: "Pe aici e ieşirea!" Dar nu venea nimeni. Îi spun unui coleg: "Intră dumneata pe fereastră şi cheamă-i şi pe ceilalţi!" El spune: "Intră dumneata!" I-am răspuns: "Eu am servietal" "Dă-mi-o mie!" I-am dat-o, am intrat pe fereastră; pe coridor erau deja jandarmi, care m-au prins şi m-au scos pe poartă cu grupul celorlalţi.*

Încercuiţi de jandarmi am mers spre Universitate, ca să ne ducă la Prefectura Poliţiei Capitalei din Calea Victoriei. Dar eu, care stătusem deja trei zile la Malmaison, nu-mi convenea să mai fiu arestat şi, după ce am trecut cu grupul de Universitate, am rupt rândurile dintre doi jandarmi şi am fugit în lungul Universităţii cu toate forţele mele. "Prindeţi-l!" striga plutonierul care conducea escorta. Eu, cu şapca în mână, strigam: "Sunt student!" Fug ocolind Universitatea, cotesc pe stânga şi ajung pe Calea Victoriei, în dreptul Cofetăriei "Capşa". Pe Calea Victorei era o aglomeraţie neobişnuită, probabil vreun eveniment politic. Credeam că sunt ascuns în această mulţime, dar un civil i-a spus unui jandarm: "Ăsta-l!" Jandarmul mi-a pus mâna pe reverul hainei, înjurând că din cauza mea şi-a rupt

arma, lovindu-se de o mașină. În câteva secunde am fost înconjurat de studenți, care m-au smuls din mâna jandarmului, izbindu-l și împingându-mă afară din cercul de studenți. Am fugit, m-am urcat într-un tramvai și m-am dus la cantina studențească Gutemberg. Aici m-a găsit colegul cu servieta mea. Ceilalți studenți care fuseseră prinși au stat în pușcărie 11 zile (p.26-28).

Textul reprezintă primul document memorialistic privitor la acel eveniment și luminează puțin situația în care un răspuns inechitabil dat de către autorități unor acte, adevărat, reprobabile, însă săvârșite de către alții decât cei pedepsiți, generează frustrarea, sentiment ce va sta la originea unor reacții tot mai grave din partea tineretului universitar al epocii.

Invitarea de către autor a lui Ioan Moța, de la Orăștie la Brad, să vorbească unor prieteni, îl face pe cel din urmă să-l îmbie pe ucenicul într-ale cercetării geologice a-l căuta la București pentru a fi prezentat lui Codreanu. Întâlnirea nu ne aduce, din păcate, alte informații decât acelea despre strădania proaspătului absolvent de a obține o poziție cu leafă mai bună.

M-a prezentat Căpitanului, iar eu în poziție de drepți l-am salutat: "Trăiască Legiunea și Căpitanul!" "Nu-i nevoie să stai drepți." "Sunt legionarul Brana Viorel, șef de plasă la Brad, județul Hunedoara, angajat la Societatea Mica, am 10.000 de lei lunar. Am primit o scrisoare de la un coleg că au plecat geologii străini de la societatea petroliferă și mă pot angaja cu 50.000 de lei lunar, dar șeful de județ Costea nu mă lasă să plec, având nevoie de mine."

Codreanu răspunde: "Cred că e bine să mergi la Gigurtu și să vorbești cu el." I-am dat o fotografie a lui pe care a scris: "Camaradului Brana Viorel cu îndemnul de a trăi toată viața cu sentimente românești și creștine. C.Z. Codreanu". Am fost la Gigurtu și l-am întrebat dacă are nevoie de serviciile mele au ba, că la Petrol primesc 50.000 lei lunar. "Voi avea grijă de dumneata" (p.35-36). *Un point, c'est tout.* Un tânăr care n-are îndoieli asupra prețului cunoștințelor profesionale dobândite, nici asupra a ce îi datorează societatea. Politica lui este practică. În schimb, știe să ceară în mod disciplinat și semnalându-și aderența și credincioșia prin cumpărarea unei fotografii. Pragmaticul ce-l caracterizează pe tot parcusul vieții se împletește de minune cu caracterul orientării cercetărilor sale

geologice şi a favorizat aptitudinile sale pentru ultimul domeniu.

Paginile următoare nu mai urmăresc decât evoluţia geologului şi confortul sau lipsa lui în diversele puncte de muncă. Se menţionează în treacăt că *soseşte la Brad avocatul Iosif Costea* - acela de care se plânsese că îl împiedica să ia salariu mai mare -, *şeful judeţului Hunedoara al Mişcării Legionare, bun prieten din timpul studenţiei de la Bucureşti. El mă roagă să primesc să fiu şeful de plasă al Mişcării Legionare. În fiecare sat din plasa Brad am ales pe cel mai destoinic ţăran şi l-am făcut şef de cuib. Mai târziu am fost ales pe timp de un an ajutor de şef de judeţ şi avansat instructor legionar* (p.38).

Altă preocupare a lui ca şef nu aflăm să fi avut până în anul alungării Regelui Carol II.

Grupul de cinci fruntaşi legionari din judeţul Hunedoara: avocat Costea Iosif, învăţător Viorel Boborodea, Viorel Brana - geolog, Rotea - avocat şi profesor de matematică din Deva, ne-am adunat la Deva aşteptând cuvântarea lui Horia Sima la radio în seara zilei de 3 septembrie 1940.

Împreună cu procurorul din Deva, al cincilea fruntaş legionar, trebuia să mergem acasă la prefectul judeţului, unde procurorul trebuia să bată la uşă. Intrând, toţi cinci trebuia să chemăm pe şeful legiunii de jandarmi, care sub ameninţarea noastră cu pistoalele trebuia să anunţe toate posturile de jandarmi din judeţ să se pună la dispoziţia legionarilor, deoarece este un pericol din partea comuniştilor.

Aşteptam agitaţi la radio cuvântarea lui Horia Sima la orele 21 seara, aşa cum am fost anunţaţi de un curier venit de la Bucureşti. Dar la orele 21, în loc de discursul lui Horia Sima, cânta o muzică. Ce facem? Costea spunea să ne urmăm planul.

Eu am răspuns: "O unitate militară nu porneşte la atac decât după ce a primit ordin. Altfel demască toată acţiunea."

Noi trebuia să anunţăm Timişoara şi Clujul. Totul s-a ratat (de aici şi titlul capitolului: O AVENTURĂ POLITICĂ LA DEVA (RATATĂ)). *Am aflat a doua zi că Horia Sima trebuia să vorbească la radio de la Bod, dar postul de radio din acest punct a fost înconjurat de trupe militare şi Sima nu s-a putut apropia de postul de radio.*

Manifestările au avut loc la Bucureşti şi la Constanţa.

În zilele de 4 şi 5 septembrie 1940, zeci de mii de legionari s-au

adunat în București. Mari manifestații. În ziua de 6 septembrie 1940 presiunea maselor legionare provoacă abdicarea Regelui Carol al II-lea și reîntoarcerea Regelui Mihai I.

La 14 septembrie 1940 comunicatul regal proclama Statul Național Legionar. Horia Sima, șeful Mișcării Legionare, a fost numit Vicepreședintele Consiliului de Miniștri. În urma unei propuneri a colegului Haiduc Ilie, Horia Sima aprobă numirea lui Brana Viorel ca delegat al Statului în Consiliul de Administrație al Societății Mica, în locul a doi francmasoni (p.40-42). Pare ciudat, dar astfel stă scris: după numirea lui Sima (locul doi în stat), numirea delegatului din partea guvernului la o Societate - în persoana aceluia care îl vizitase pe Căpitan, ne amintim cu ce scop - e de importanță imediată și capitală pentru autor. Apoi sunt trecute în revistă unele mici modificări la Mica.

Această nouă poziție socială îi prilejuiește memorialistului și o brumă de umor:

A apărut o lege prin care toți salariații evrei să fie schimbați cu creștini. Aveam un singur inginer evreu. L-am lăsat în serviciu cu o singura rezervă, lui să nu i se dea din carnea de porc ce sosea de la Brad, deoarece evreii nu mănâncă carne de porc (p.45; regretăm cacofonia).

La 21 ianuarie 1941, autorul preferă să rămână acasă. I se comunică faptul că numirea sa încetează; se înfățișează să-și ridice salariul pe o lună; ne specifică a fi fost vorba despre 60.000 lei. Primește altă funcție. Între timp, *am găzduit pe sora doamnei Sima, care era bolnavă de picioare, avea paralizie (scleroză în plăci). Am dus-o cu noi la Brad și am predat-o fratelui ei Eugen Florea, care a îngrijit-o mulți ani* (p.48). Ce interesantă ar fi fost pentru posteritate o portretizare a lui Sima în familie, făcută de careva care l-a cunoscut atât de intim...

Câteva flashuri din război (cu preponderență consemnarea unor cumpărături și obținerea unor sticle de șampanie) preced internarea în lagărul de la Caracal, pe unde s-a plimbat și cititorul meu, în volumul I, cu prilejul întâlnirii lui Onisifor Ghibu. Reține siluetarea ofițerului din armata de ocupație: *un colonel sovietic mai modern, cu ochelari de soare și mai bine îmbrăcat decât ceilalți țărani și mineri* (p.53).

Este eliberat datorită unui salariat al Siguranței cunoscut anterior, cu obligația de a ține legătura cu Ministerul de Interne

lunar. Primeşte post. După alte peripeţii, *m-am dus la Institutul Geologic, la directorul Macovei, şi l-am rugat să mă angajeze la Institut. Mă întreabă: "De ce ai fost dat afară din serviciu?" "Am fost legionar", răspund eu. "Ai fost dintre cei cinstiţi, dacă răspunzi aşa senin", spune directorul Macovei* şi-l angajează (p.57). Timp de un an a fost şi profesor la Şcoala Superioară de geologi. Cartea se preschimbă pe neaşteptate într-o dare de seama asupra lucrărilor geologice întreprinse, asupra descoperirilor sale din domeniu şi, brusc:

*"Te felicităm, deoarece Consiliul de Miniştri a editat un decret prin care ai fost numit în triunghiul de conducere al Oficiului tehnic minier de pe lângă Direcţia generală de penitenciare a Ministerului de Interne"*1... (p.66). Deci răspundea de minele loc de detenţie cu muncă silnică pentru colegii săi din Mişcare şi pentru ceilalţi condamnaţi de toate culorile politice din acel moment. Este curioasă - de nu ar fi vârsta când sunt concepute MEMORIILE - afirmarea noii poziţii, în lipsa oricărui comentariu privind starea sufletească a geologului ajuns, într-un fel, în vârful Direcţiei generale a penitenciarelor, după ce a fraternizat cu Horia Sima: este drept că fusese atras acolo datorită deosebit de bunului său renume în profesiune; dar totuşi: era slujbaşul de frunte al Direcţiei Generale a Penitenciarelor...

Poate că explicaţia poziţiei sale stă ascunsă în replica securistului de servici, din următoarele. Alături de echipa de ingineri cu care lucra, fusese delegat şi un ofiţer M.A.I. *În castelul de la Valea Dosului locotenentul s-a îmbătat şi ieşind cu mine pe coridor mi-a spus că el trebuie să facă în fiecare lună un raport despre activitatea mea politică. "Dar eu scriu că îţi vezi de meseria de geolog, îndrumând pe ceilalţi geologi"* (p.67). Nu uită, când îşi înşiruie amintirile, de glumele 'curajoase' făcute de el sau de alţii, pe când se afla în subordinea M.A.I.-ului. *La masă le-am spus geologilor că le-am adus produse din import: lămâi, conserve, măsline. Un geolog completează: "Şi zarzavaturi din România."* Sau: *Coborând din Stăjina, şi luând masa la Cazinoul din Gura Barza, eram cu Brădiceanu, Popa Aron şi Rosenger, evreu, director la mina Gura Barza, care făcea glume pe seama mea, spunând: "Brana a intrat în Gura Barza călare pe un cal alb ca Isus Christos în Ierusalim". Eu am răspuns: "E bine să ştiţi că elita legionarilor este în pământ ca morcovii: ce-i bun*

este în pământ, numai frunzele au mai rămas." *Rosenger răspunde:* ***"Mai bine ar fi fost şi frunzele în pământ."***

Am răspuns: ***"Au mai rămas câţiva de sământă"*** (idem).

Aceste bancuri însă nu-l costă nimic, căci primeşte premii naţionale şi îi apar cărţi de specialitate. Doar Revoluţia din Ungaria îi aduce grabnic transferul obligatoriu; ceea ce nu înseamnă că nu i se cer alte colaborări. Este pus la dispoziţia Controlului de Stat, al cărui funcţionar îl întreabă: ***"Ai fost geolog şef la Oficiul tehnic al M.A.I. Ai fost decorat acolo cu Ordinul Muncii clasa a II-a şi cu titlul de Director Miner clasa a III-a. Noi, Controlul de Stat, plecăm la Brad 18 persoane, contabili şi ingineri mineri. Te rog să ne spui cum exploatează Ministerul de Interne zăcămintele de aur"*** (p.69).

Schimbarea de stăpân nu fu pe placul Ministerului de Interne, deşi o impusese. *Peste două săptămâni (...) am fost arestat, am stat opt luni în anchetă pe str. Uranus şi apoi am fost condamnat de Tribunalul Militar (din str. Plevnei) la 20 de ani temniţă grea şi confiscarea totală a averii* (idem). S-ar spune că autorul nu a constatat relaţia dintre informarea făcută Controlului de Stat, premergând vizitei efectuate punctului de exploatare M.A.I., şi rezultatul acesteia: condamnarea lui; sau, dacă a remarcat-o, nu vrea s-o consemneze.

Ancheta, deşi lungă, s-a desfăşurat sub semnul solicitării celui arestat: **"Scrieţi ce vreţi şi eu vă semnez declaraţia"** (p.70). Din cei 20 ani, Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana va suferi numai aproape cinci, după care a fost graţiat împreună cu ceilalţi deţinuţi politici.

De la Uranus expediat la penitenciarul din Deva, după trei zile, e iarăşi folosit ca geolog, prin mijlocirea M.A.I. *Comandantul închisorii mi-a transmis să scriu care este cel mai important zăcământ de minereuri din ţară. Am scris că cel mai important zăcământ este Ditrău, unde se găseşte un depozit de aluminiu cu zircon. Sunt 100.000 de tone, cu 20 kg. zircon la tonă. Am făcut o schiţă de prelucrare şi de obţinere a unui concentrat de zircon, care a fost desenată şi trimisă la Ministerul Minelor, care, prin Comitetul geologic a colectat o probă şi a trimis-o la o unitate de preparate din Ucraina, pentru încercări de laborator.*

Rezultatele au fost favorabile, am aflat după ce am ieşit din închisoarea Aiud (p.71-72). Astfel, 'tovarăşii de la Răsărit' şi-au

îmbogățit încă într-un fel industria pe spezele avuțiilor țării noastre.

Un mic interludiu întrerupe mohoreala închisorii. *La Deva am fost dus să mă prezint ca martor în procesul lui Bârna Virgil, unde, la tribunal, am declarat:* ***"Bârna Virgil a fost șef de plasă legionar la Baia de Arieș"*** (p.72).

Nici la Aiud, nu șomează ca geolog. *Comandantul a ales doi geologi, pe Brana și Marinescu, i-a băgat într-o celulă, cu hârtii și creioane, ca să scrie despre cele mai importante probleme de geologie. Marinescu propuse o hartă reproducând Carpații și văile României pe un teren din jurul Bucureștiului. La ieșirea din închisoare am aflat că această propunere a căzut* (p.73), zâmbește malițios. Despre rezultatele propunerilor sale (probabil strălucite) uită să mai consemneze ceva. Fu eliberat după trecerea prin reeducare și peste câteva săptămâni se prezentă la slujba părăsită din pricina arestării. La 8 iulie 1964, fu achitat.

Nu pot trece pe lângă o notație privindu-l pe Lucian Blaga, ce scoate în evidență implicarea acestuia în existența țăranilor sărmani ce-i ieșeau în cale. Anecdota i-a fost istorisită de către asistentul profesorului, al cărui nume autorul nu-l transcrie, pesemne uitându-l în timp. Ea are un aer de basm, dintre acelea în care personajul cel bun este Sfânta Vineri, sau în care Dumnezeu se plimbă nestânjenit prin țara noastră alături de Sfântul Petru, săvârșind binele în favoarea celor mai înainte încercați.

Mergând la Universitate vede un băiat cu fluiere și donicioare pe treptele Universității și îl întreabă: ***"Ce faci măi băiete? Ți-ai cumpărat ceva din banii câștigați?" - "Nu am vândut decât o donicioară și banii îmi trebuie pentru medicamente" - "Vrei o mie?"*** *zice Blaga, îl duce în cancelarie, cheamă omul de serviciu, îi dă banii și-i spune:* ***"Du-l la restaurant, dă-i de mâncare ce-i place și adu-l înapoi."***

Profesorul își termină cursul și îi spune băiatului: ***"Uite ce e, vii cu mine acasă."***

Pe drumul spre casă ieșeau copii de la grădiniță.

Blaga ia donicioarele de la băiat și le dă la fetițe și fluierele la băieți. Băiatul speriat, întrebă cine plătește. ***"Vedem noi acasă"*** *răspunde profesorul. Acasă Blaga cheamă un vecin și-i spune:*

"Du-te şi cumpără un rând de haine şi o pereche de pantofi." "Degeaba mi le cumpăraţi" zice băiatul. "De ce?" zice profesorul. "Mi le ia fratele meu" răspunde băiatul. "Cumpără-i şi pentru frate-su" zice profesorul. Profesorul i-a dat 1.000 de lei, hainele şi ghetele. "Eu nu le iau" - zice băiatul - "că mă întâlneşte cineva pe drum şi zice că le-am furat". Profesorul scoate un bilet de vizită (carte de vizită, n.n.)*şi scrie: "Suma de 1.000 lei, două costume de haine, două perechi de pantofi, au fost donate de mine" şi semnează. "Din ce sat eşti?" l-a întrebat pe băiat. "Satul ...cutare." "Cum mergi până acasă?" "...Pe jos." Blaga îl roagă pe vecinul lui să ducă pe băiat până la autobuz.*

Peste doi ani, asistentul lui Blaga conducea un profesor din Franţa pe un platou. La întoarcere i-a apucat ploaia. În prima casă n-au putut intra; îi vede băiatul cu pricina: "Poftiţi la noi, că am legat câinele" şi cheamă un unchi de-al lui să aducă nişte ţuică. "Măi băiete, ce a zis mama ta când a văzut că ai adus acasă 1.000 de lei, două costume de haine şi două perechi de pantofi?" "Biletul l-a pus acolo la icoană şi a zis că aşa oameni n-au mai fost decât în Vechiul Testament" (p.75-77).

Alături de această relatare cu iz de legendă sfântă, se cuvine să mai reţin o alta, despre una dintre numeroasele proorocite ce au umplut temniţele României comuniste.

O studentă a întrebat pe un coleg dacă are aparat de fotografiat şi l-a rugat ca duminică să stea în Parcul Grădina Icoanei, că va veni o tânără călugăriţă cu o icoană cu Maica Domnului şi să-i facă o fotografie. Au fost arestaţi amândoi. La procesul lor studentul a întrebat-o pe călugăriţă: "Când scăpăm?" Ea răspunde: "Peste 5 ani". Eu am contat pe acest răspuns.

Călugăriţa era o fetiţă din nordul Ardealului, care visa în fiecare noapte pe Maica Domnului şi care-i spunea: "Du-te la Bucureşti pe strada cutare şi vei găsi o biserică şi un preot şi el te va duce la o mănăstire." Fata aşa a făcut. Avea darul premoniţiei foarte dezvoltat.

I s-au făcut cercetări cu nişte profesori de la Moscova.

Într-adevăr, peste 5 ani toţi deţinuţii politici au fost eliberaţi din închisori, între care şi eu (p.70).

Colaborarea cu Securitatea a deţinutului sau fostului deţinut politic român, ilustrată mai departe în diverse chipuri, cunoaşte

o variantă: colaborarea cu Securitatea în stare de libertate a celui menit prin activitatea sa anterioară a deveni deținut politic. Cazul expus aici nu este unul banal, al omului împins de frică sau mârșăvie la această colaborare, nici unul vulgar al dornicului de o poziție mai bună în plan social, ci este cel al omului de știință, de neînlocuit, chemat, în pofida trecutului său legionar și, pe deasupra, a amiciției de o viață cu Horia Sima, chiar a profitării de pe urma scurtei conduceri legionare a Statului, să colaboreze ca specialist cu însăși acea aripă a Securității ce folosea munca deținuților politici în mine, printre aceștia numărându-se mulți foști camarazi ai săi. Expunerea acelor momente este căptușită cu transpirarea unei stări de mulțumire de sine și chiar de jovialitate (vezi discuția cu securistul ce-l păzea sau glumele făcute cu colegii), ca și de o perfectă 'înțelegere' a acelora care-l foloseau (vezi oarba supunere la solicitările de a-și practica, într-un fel, profesiunea în locurile de detenție, deși știința lui folosea economiei sovietice în dauna celei românești). Lucrarea de față - o repet - nu este o istorie a moralității românilor, iar autorul ei ar fi ultimul îndrituit s-o compună, comparându-se cu caractere de fier despre care citește, ori a auzit, sau pe care le-a întâlnit în propriile sale pușcării. De aceea, cititorul care vrea să cunoască mai adânc psihologia memorialistului luat în discuție aici nu poate decât să și-o construiască din datele prezentate, scrierea fiind zgârcită în această privință, iar autorul ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE nu voiește să lase frâu liber implicării sale sentimentale, ori justițiare (la care, s-a văzut, nu se socotește îndrituit).

Să ne mulțumim cu remarcarea faptului că un alintat al regimului comunist, pentru meritele sale autentice - a se reciti lista premiilor primite, ce confirmă afirmația -, după ce a fost aruncat în temniță cu o pedeapsă cumplită, revine pe postul său deîndată ce este grațiat și se simte în stare iarăși de muncă și este imediat achitat, și să ne mulțumim că ne istorisește toate acestea, dovedind sinceritatea specială ce a stârnit nașterea acestui al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE, remarcând că respectiva colaborare nu-i implică în nici un fel simțămintele patriotice, nici nu-l determină la deșteptarea acelora impuse de politica urmată anterior: toate i se par a intra în domeniul firescului unei angrenări în tărâmul cercetării

științifice. Nu găsim nici un rând, nici un cuvânt, despre cele aflate, măcar în cursul detenției, cu privire la modul de viață de altcândva al colegilor săi în minele funcționând și sub diriguirea lui. Nu găsim nici o problematică de tip etic, ca și când acest aspect al trecerii omului pe pământ nu ar exista.

Simt cum încep să-mi lipsească următoarele cuvinte pe care le-aș vrea rosti.

DISPERAREA TENORULUI IOAN POPESCU LOREDAN

Pseudonimul de artist liric și memorialist (sugerat de Agepsina Macri) al lui Ioan A. Popescu (n. Galați; 18 octombrie 1925) este: Loredan. În copilărie și tinerețe, provenind dintr-o familie nevoiașă, a lucrat ca hamal, lăcătuș, muncitor în turnătorie; era simpatizant național-țărănist. Ca student, a urmat cursurile Conservatorului de Muzică din Cluj, fiind și figurant la Teatrul Tineretului din Capitală. În 1953 debutează, dublându-l pe Ion Dacian, în rolul principal masculin din *Sânziana și Pepelea*. În 1955 fu angajat la Teatrul Muzical din Brașov, unde a reținut capul de afiș, cu mare succes, până la 20 aprilie 1959, când a fost arestat. După trei luni de anchetă la Securitatea din Brașov, fu condamnat la 7 ani închisoare corecțională, pentru uneltire contra orânduirii sociale (art. 209, pct.2, C.P.). A trecut prin închisorile: Codlea și Jilava, după care a muncit în lagărele: Salcia, Strâmba, Periprava, Grind, Luciu-Giurgeni - de unde s-a eliberat cu doi ani înainte de termen, cu prilejul decretului de grațiere din 1964. Reangajat la același teatru, se căsători cu o colegă care îi dărui un băiat - excelent pianist, compozitor și dirijor. În 1987 se declară refugiat politic, în Viena. Izbucnind evenimentele anticomuniste din Brașov, se repatrie, cu atât mai ușor cu cât nu se aflase nimic despre rămânerea sa peste hotare. Peste un an, constatând că evenimentele nu au condus la nici o schimbare a politicii comuniste, se refugie din nou la Viena, unde rămase până ce revoluția triumfătoare din 1989 îl decise să revină în țară.

A publicat: **AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN scrise de el însuși. 1800 zile de disperare în anchetă și lagăr**, cu prefața: **Un "Papillon" eroic al românilor** de Mihai Rădulescu (București; Editura Ramida; 1994).

AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN. 1800 ZILE DE DISPERARE ÎN ANCHETĂ ŞI LAGĂR nu constituie memoriile unui politician condamnat pentru crezul ce i-a insuflat curajul de a lupta împotriva guvernului comunist ilegal, impus de o putere străină; nici ale unui luptător naţionalist care, din patriotism şi fără credinţă politică, s-a ridicat împotriva ierorii ce ne înăbuşea poporul; ele reprezintă amintirile unui român apolitic, victimă - este uluitor, dar adevărat! - a unui gest indecent săvârşit faţă de o colegă. În perioada când a fost arestat şi condamnat, *tot ce mişcă-n ţara-asta*, cum spune Eminescu, a trecut prin furcile caudine, ale suspectării şi, eventual, ale arestării. Legionari care n-au fost niciodată anterior deranjaţi sau - dimpotrivă - care au săvârşit mai multe condamnări, dar acum nu mai încruntau nici măcar o sprânceană, naţional ţărăniști în aceeaşi situaţie, dar şi 'scrisoriştii' ce se plângeau, într-o epistolă anonimă, de preţul pâinii, 'matiştii', aceia care, la un pahar (băut la M.A.T.), înjurau în general, ca şi toţi aceia care debitau, mai cu haz, mai fără, un 'banc' cu alură cât de cât politică, între ei, şi Loredan au plătit tribut neimplicării...

Adevărul este că nu cunoşteam nimic din viaţa politică a timpului. Activităţile mele erau teatrul şi femeile şi un hârb de maşină Adler Junior, pe care tocmai îl cumpărasem (p.50), recunoaşte cu candoare.

Aşa că arestarea constitui o întoarcere pe dos a existenţei sale, cum singur constată:

O răsturnare de situaţie: până ieri - reflectoare, arii, duete - FRUMOASA FLORENTINĂ, orchestra, publicul care-mi scanda numele "Loredan" - şi asta chiar în ultima duminică de 19 aprilie '59, iar acum la temniţă - unde nu aplauda nimeni; în schimb găseai din plin bătaie, picioare-n fund, ochelari de tablă, toate acestea însoţite de superbe înjurături (p.51).

Iată-l în chiar clipa aruncării lui în ...coteţ:

După acel tratament civilizat, m-au trecut în încăperea alăturată compusă din carcere din beton, de mărimea unui frigider, cu uşă ce se-nchidea cu zăvoare răsunătoare. M-au închis şi am început să plâng, răsturnându-se totul în mintea mea. Nu mai

aveam reflectoare; orchestra nu mai cânta; parteneri nu mai aveam; nu mai eram conte, duce, baron. Păşeam într-o piesă nouă, fără cortină, fără public, fără aplauze. Totul dispăruse (p.47).

Această virvoltă se agravează, anii trecând, ajunge firească - ce odioasă trăire dar, cum o cunoaştem cu toţii din experimentarea 'fericirii socialiste'! -, devine singura cale de existenţă:

Doamne, cât am gândit şi cât am visat - aş fi preferat să stau închis toată viaţa, numai să mă ducă seara să cânt şi să joc şi să mă readucă în celulă. Bineînţeles că era un vis irealizabil (p.73).

Căderea fiindu-i completă, nu este de mirare că autorul a cunoscut mai multe împrejurări când i-a trecut prin minte să se omoare.

Viaţa ne era grea. Ne plimbam pe rând în celulă, într-o tăcere permanentă, aşteptând să se deschidă uşa să vedem pe cine scoteau la anchetă.

Tensiunea în care mă găseam, interogatoriul bizuit pe neadevăruri, m-au condus la ideea de a-mi lua zilele. La ce folos să trăieşti când nu te poţi bucura de viaţă? Dar cum s-o fac? Cum? Nu aveam lamă. Nu aveam cuţit. Singura soluţie era intoxicarea.

Masa de prânz reprezenta în general fasole, din boabe foarte mari, cum nu se întâlnesc; probabil boabe miciurinizate. În această mâncare exista o singură bucată de carne care îndeobşte consta din fibre, iar deasupra ei plutea o zeamă ca de mucozităţi, fenomen ce l-am descoperit de unde provenea, la Codlea, unde la fel mâncarea se făcea din carne intrată-n putrefacţie. Din celulă vedeam deţinuţii de drept comun cum cărau stârvurile, cu hainele pe cap, iar mirosul de stârv pătrundea pe geam în celulă.

Carnea aceea nu o mâncam, ci o adunam. Cu mare grijă o băgam în saltea, să nu mă vadă colegii de celulă. Îmi ziceam: «Să intre carnea-n putrefacţie; eu n-o mănânc. Poate aşa voi dobândi moartea».

Dar cum se-ntâmplă când trei oameni se-nvârtesc toată ziua prin celulă - ca maimuţele ne urmăream unul pe celălalt. Desigur, colegii au observat ce făceam şi logic şi-au dat seama ce intenţionam.

Acel om minunat, Vasile Munteanu, a cărui amintire e de neuitat pentru mine, seara după ora 18, mi-a pus întrebarea:

- Domnule Loredan, viața pe care o ai îți aparține? Ai contribuit dumneata cu ceva la ea? De ce te-ai hotărât să fi-o iei? Du-ți crucea vieții cu demnitate.Te rog, scoate camea și aruncă-o în tinetă, că miroase groaznic.

El a fost omul care mi-a restabilit moralul (p.54-55).

De fiecare dată când deschid o lucrare de memorialistică de detenție, mă interesează de ce a trecut autorul ei la dificilul - pentru un neliterat - exercițiu de compunere.

Deobicei curiozitatea îmi este răsplătită, scriitorul menționându-și motivarea efortului său. Acesta este și cazul cântărețului liric prezent.

Cartea debutând cu un motto dintr-o poemă de temniță a lui Nichifor Crainic al cărei titlu este cuprins în chiar acest citat: *"Unde sunt cei care nu mai sunt?/Când Marele întuneric va cădea/Vei vedea"*. Loredan își începe textul cu o încercare de a se asocia duhului acestei întrebări fără răspuns:

Memoriile mele scot la lumină ***"unde sunt cei care nu mai sunt"****.*

Ei nu mai sunt. Au acum la căpătâi un par pe care stă scris numărul dosarului lor judiciar - în cazul cel mai fericit - sau se află în gropi comune.

Ei nu mai cuvântă, iar dacă ei nu mai cuvântă, noi supraviețuitorii trebuie să cuvântăm în locul lor. Noi am apucat să vedem căderea Marelui întuneric. Să nu uităm personalitățile ce au contribuit la prăbușirea imperiului comunist (p.33).

Va să zică, Loredan ia cuvântul în locul celor dispăruți, al decedaților din gherlele comuniste, pentru ca glasul acelora să nu fie înnăbușit de moartea lor. *"Marele întuneric"* al lumii acesteia damnate, în care Lumina dumnezeiască a atotștiinței nu poate fi percepută și toate rămân învăluite în mister, devine pentru memorialist întunericul 'politic' în care ne-a afundat orbirea provocată de teroare; interpretarea sa nu trebuie neglijată de exegeții operei lui Crainic, pentru că revelează adevărata aspirație a deținuților obișnuiți, nededați cu aroganța subțirimii interpretărilor dogmatice, ci solicitând descoperirea adevărului imediat privitor la viața și moartea victimelor comu-

nismului.

Un alt imbold ce l-a determinat pe Loredan să scrie este punerea la dispoziția foștilor comuniști a *"materialului"* necesar rușinării lor - să nu pretindă la scuza că nu au știut ce au provocat în țară.

Am așternut pe hârtie acest material documentar din viața mea de 'bandit' pentru a rămâne mărturie, pentru ca toți foștii comuniști să se informeze asupra ororilor care s-au făptuit pe timpul când purtau cametul roșu, "cinstea noastră și mândria". Acum le poate fi rușine de "cinstea" cu care se lăudau strigând. Cinstiți erau ei?! Sau noi care zăceam în temnițe?! (p.179)

E momentul să aflăm mai detaliat de ce a fost arestat Loredan. Prefațatorul volumului de amintiri, Mihai Rădulescu, se străduiește să facă lumină într-un proces ridicol, folosindu-se de copiile proceselor verbale de anchetă și Hotărârilor Tribunalului Militar, ce i-au fost puse la dispoziție de condamnat. Acuzațiile sunt penibile și insuficient susținute de martori, după cum o dovedește achitarea survenită la trei ani după eliberarea condamnatului. De aici, o primă dificultate în urmărirea gândirii completului de judecată ce a dat sentința. O a doua dificultate provine din infirmitățile stilistice ale proceselor verbale împestrițate de agramatismele clasice și bine cunoscute astăzi. De acea, Mihai Rădulescu introduce această secțiune a prefeței cu următoarea invitație la o invocare:

Înainte de a purcede la lectură, se cuvine să invocăm Duhul Analfabetismului, Steaua Agramatismului și Zeitățile Tutelare ale cvasiinteligențelor apoase și dormitând pe sine, ce și-au râmat drum pestilențial și urduros din subpământ până în grajdurile sălilor de tribunal militar, pentru a sprijini magistrați în uniformă, procurori la fel de poleiți, grefieri și publicul compus din ofițeri ai Securității, să Le invocăm să ne ajute a descifra urmele din Sfânta Limbă Română ce s-au scurs printre rândurile întocmindule procesele verbale. Deși geniile lui I.L.Caragiale, Anton Bacalbașa, Ion Brăescu și Tudor Mușatescu s-au străduit să ne obișnuiască a ghici grohăielile aproapeumanului, descălecarea comunismului ne-a luat pe nepregătitelea și incomplet școliți în această privință. Deci solicităm cititorului un minut de

reculegere înainte de a plonja în mlaștina stilistică absolută, un minut de complicitate cu bolboroselile canalurilor prin care se scurg gunoaiele cetății (p.4). Stilul lui Mihai Rădulescu încearcă să fie în armonie cu subiectul de vodevil al scenariului cuprins în acest dosar ce l-a costat pe Loredan cinci ani din viață și necazurile ulterioare. 'Invocarea' introduce o 'loredaniadă' satirică, ecou de la sfârșitul celui de al doilea mileniu al ȚIGANIADEI.

Să ne apropiem de 'fondul' problemei, în reluarea aceluiași prefațator, fără îndrumarea căruia oricine s-ar putea pierde în dedalul mărturiilor autocontrazicându-se exasperant.

Este de necesitate urgentă să rezumăm, să poată și cititorul înțelege ceva, nu numai onorata instanță. Dar nu înainte de a scoate în evidență că instanța era foarte în clar asupra falsificării depozițiilor de către anchetatorii care le înregistrau: "o serie de injurii pornografice la adresa Partidului, «care» nu-i aparțin, ci probabil..." este o formulă a celui care a întocmit declarația. Așadar, judecătorul, care a dictat grefierului textul, era mai convins de necinstea anchetatorului când acesta "a întocmit declarația", decât de vina condamnatului.

Pe o bancă din curtea Teatrului muzical din Brașov se odihnea o balerină. Pe o bancă din curtea Teatrului muzical din Brașov se odihneau mai multe balerine. Numărul tinerelor care se odihneau nu a putut fi determinat niciodată cu claritate, ceea ce crează o înflorescență a misterului. Deci ce nu a putut fi determinat niciodată cu claritate este dacă în curtea Teatrului muzical din Brașov se odihneau o balerină sau mai multe balerine.

Sigur este că Ioan Popescu, iubitul cântăreț Loredan, s-a apropiat de ea, sau ele, și a ridicat în glumă un capăt al poalelor fustei purtată de balerina Veronica Bugăianu. Aceasta, cu cea mai smerită figură, a exclamat că-l puteau vedea niște tov.-i de la Partid, lar el a zis că face ceva pe domniile lor sau că să-l fi pupat mai bine dânșii undeva, ori că-i ajuta personal pe dumnealor să-și vadă mamele unde nu le văzuseră de la cinstita lor naștere și că nu prea avea importanță, că tot țineau ochii pe el... Ceea ce nu e limpede e dacă a mai auzit careva odioasele insulte au numai numita Veronica Bugăianu. Că fiecare a început a se lăuda că a fost de față când Loredan a "profirat" injuraturile (mărturisim, cu întârziere și rușinat de fapta

noastră, că "profirat" este termenul autentic și autentificat cu toate parafele necesare, folosit în document, însă dacă l-am fi lăsat în această formă atât de atrăgătoare, dar nu mai puțin neobișnuită, nu știm cum se mai descurca biet cititorul, drept care ne-am luat îngăduința de a-l aduce la banala scriere și învechită: "proferat"). A început a se lăuda cu asta și a isprăvit prin a se și contrazice, ba că a auzit-o comentând incidentul pe Veronica Bugăianu, ba că a auzit-o comentând incidentul pe o alta care comenta comentariile asupra comentariilor făcute de comentatoarea unor comentarii la cele "profirate", dar care nu erau "profirate" cum se zice de unele comentarii că fuseseră "profirate" de împricinat.

Pentru moment atâta despre "profirare".

Să continuăm cu revelările actului fatal (p.8-10).

Aceste acuzații, întemeiate pe un denunț, nu păreau suficiente pentru o condamnare exemplară, așa că alt denunț fu coroborat pentru agravarea situației tenorului adulat.

Simplificând o poveste expusă extrem de complicat și confuz, că te întrebi cum se putea descurca să regăsească firul ei un judecător cu date psihice normale și nu deasupra acestora, Ioan Popescu a arătat niște fotografii făcute pentru colega sa Iulia Copilu Cheatră, ce reprezentau casa unde locuia aceasta, probabil improprie, le-a arătat, ziceam, celor de la contabilitate, emițând o judecată asupra condițiilor de trai ai locatarilor. (Pentru ca cititorul să poată urmări evenimentul, apelez la înseși explicațiile memorialistului: *Ei locuiau într-un apartament la etaj, dar nu aveau scară. Singura posibilitate de a intra și ieși din casă era să se folosească de o scară mobilă de lemn pe care o rezemau de zidul exterior al clădirii. Erau în proces, să obțină dreptul la dependințe, și le făcusem fotografiile necesare dovedirii situației de la fața locului. Am arătat aceste fotografii la birou și am fost denunțat că aș fi spus: "Așa trăiesc muncitorii în R.P.R.". Nimeni nu mă auzise afirmând asta. Singurul care mă acuza era un mașinist (un muncitor care cără decorurile) - Peter Iosif*, p.69).

Revenim la citatul din prefață:

Acestea două fiind capetele de acuzare, cititorul nu se mai poate mira, când va ataca memoriile lui Loredan, de faptul că el însuși este oarecum eliptic când înfățișează în ele motivația condamnării: n-a înțeles nimic, bietul, din ea, după cum nici noi

nu pricepem cum de s-au putut lua în serios atari pricini și socoti că erau culpe. Ceea ce a înțeles Loredan - iar nouă ne vine greu s-o credem, o afirmăm în urma propriei noastre lecturi -, e că era doar victima unor intrigi și mișcăuni, victima invidiei profesionale. Or, educația caracterului, ai cărei tributari suntem toți cei cu un psihic echilibrat, ne șoptește că așa ceva nu se întâmplă, că este imposibil să pierzi ani din unica ta viață doar pentru că ai un rival care e mai puțin dotat. Intrigile lui Iago rămân vii și în secolul XX (p.11-12).

La ce ne referim? Să urmărim puțin cine era unul dintre principalii acuzatori ai lui Loredan.

Din dosarul personal privind litigiul referitor la desfacerea contractului de muncă al unuia dintre martorii acuzării, ce a avut loc în 1959, rezultă că motivul desfacerii contractului de muncă a fost atitudinea de intrigant a acestuia în rândul salariaților din Teatrul Muzical - Brașov. Din declarațiile a cinci martori rezultă că între inculpat și acest ins au existat animozități datorate și faptului că inculpatul, ca solist, se bucura de mai multă simpatie din partea publicului și a conducerii teatrului decât celălalt. În vederea lichidării rivalului său, martorul a adunat diferite date negative, vizându-i pe inculpat și pe alți colegi cu scopul compromiterii lor. În final, împreună cu patru alte personaje a întocmit un memoriu de opt pagini împotriva lui Loredan, pe care l-a expediat la diverse foruri locale.

Acesta a fost contextul în care a venit condamnarea lui Loredan la 7 ani închisoare, 10 ani interdicție și confiscarea întregii averi. După trecerea a 5 ani de ispășire, eliberarea tuturor deținuților politici îl iartă de cei 2 ani rămași, iar la 15 IX 1967, adică peste alți 3 ani, Tribunalul militar îl achită, în unanimitate de voturi, de orice penalitate. Loredan era ...ca și cum n-ar fi pierdut 5 ani din viață. În timpul reținerii sale, în urma unei percheziții domiciliare în casa mamei sale, unde Loredan nu locuia, fratele lui și-a pierdut mințile; treptat, sub impresia percheziției inopinate, și-a blocat ferestrele cu scânduri bătute în cuie (probabil pentru a împiedica pe careva străin să mai intre în casă) și în cele din urmă și-a luat viața, culcându-se pe șinele de cale ferată, în așteptarea trenului ce venea.

Loredan, cunoscându-și bine firea și soiul, presimțea că o

amenințare nefastă plutea asupra destinului său. El își lămurește fenomenul după cum urmează: preocupat cu hipnotismul în tinerețe, bănuiește că și-a dezvoltat și calități mediumnice sau altele de acest gen (va menționa și vise ce preziceau percheziția în detenție): *Prevesteam pericolul ce va veni asupra mea, însă fără să pot da o explicație sigură.*

Mamei îi spuneam adesea:

- O să fac pușcărie, mamă!

Dar nu-mi închipuiam că va fi una politică. Temperamentul meu, viața precedentă de hamal în portul Galațiului, de boxer, de înotător, toate acestea, pe un fond coleric, au creat multe incidente nedorite în teatru. Așadar mă vedeam pușcăriaș de drept comun, dar nu politic.

Lucrurile s-au adeverit și pe cale telepatică: în 1955 - când îmi cumpărasem un automobil Adler Junior; mă aflam în curtea teatrului; colegul meu Ovidiu Cepănaru a legat de un băț o cârpă neagră, semn ce prevestea multe, căci la 20 aprilie 1959 am fost arestat (p. 43).

Privirea cu care Loredan descoperă lumea temnițelor și a lagărelor este în aceeași măsură datorată ochilor săi ca și inimii lui. Vederea sa surprinde mai cu seamă culorile afectivității. Are frumoase pagini despre întrajutorarea umană. Iată, în următorul citat, nu mai puțin de trei gesturi de atari acte de generozitate.

Am fost scoși din colonie să descărcăm un bac cu porumb. Mă găseam cu un coleg, baritonul Ștefan Vasile, de la Opera din Timișoara, cu care cântasem primul meu spectacol din Boema - el în rolul Marcel.

La Salcia nu cântam altă operă decât opera noastră cu personaje nemâncate. Era înalt, masiv. Știindu-l cât era de înfometat, îi aduceam (cu riscul respectiv) sfeclă de zahăr, pe care o rontăiam noaptea.

Cu el am fost la descărcatul bacului de porumb. Cum pontonul era îngust, a căzut cu sacul în apă. Mă aflam în spatele lui. Am sărit în Dunăre de l-am adus la mal. În această nouă Boemă, Rodolpho îl căra pe mal pe Marcel.

Prietenia noastră a fost solidă.

Civilul de pe bac m-a întrebat, după ce a asistat la gestul

meu, de unde eram. Cu mare prudență i-am spus că din Galați.

Mi-a zis:

- Dă-mi un bilețel să-l duc la ai tăi.

- Nu am hârtie, nici cu ce să scriu.

- Stai că-ți aduc eu.

Mi-a dat hârtia și creionul și, ascuns în fundul bocciului, i-am scris mamei câteva rânduri, rugând-o să se ducă la fetele lui Gheorghiu-Dej, să ceară rejudecarea mea. Astfel, mama a aflat despre mine de la acest om care și-a riscat libertatea pentru mine. Pentru aceasta îi port imensă recunoștință (p.126-127).

Gestul din urmă l-a repetat, nu după mult timp, un marinar, tot civil. În altă perioadă, un ins care trecuse prin restriști apropiate de ale 'politicilor', deși mult atenuate, dovedi o delicatețe de suflet mai rară.

Lucram într-o echipă de instalatori de apă și lumină, la maternitatea de scroafe. Șeful echipei eram eu: peste 7 sclavi. Formație de foarte buni prieteni cu adevărat. Eram supravegheați de un fost deținut de drept comun, care acum avea domiciliu obligatoriu. Un evreu. Un tip aspru, foarte răutăcios față de noi, însă se comporta astfel numai pentru a spulbera bănuiala caraliilor că ne-ar fi protejat.

Pentru prima dată de sărbătorile Sfintelor Paști, după patru ani de zile, am avut parte de o felie de cozonac, un ou, un pahar de vin, aduse de acest fost deținut de drept comun. Marele meu regret este că nu-i știu numele. Un evreu care ne-a făcut o mare bucurie (p.162).

În alte rânduri, notația scurtă a memorialistului surprinde tragedia în cuvinte goale de orice veșmânt artistic și cu atât mai zdrobitoare:

Într-o zi, stând 'pe cracă' (adică pe ultimul pat de sus, din șirul de trei sau patru), *am zărit pe geamul barăcii un deținut cărunt care ședea la soare, în curte. I se apropia ziua eliberării. Am aflat că executase 10 ani de pușcărie. Desigur, toți comentam evenimentul, cum urma să-l primească familia, mai ales copiii, acum mari. Teribilă ne-a fost mirarea când a doua zi a venit vestea că murise în cursul nopții. Opera destinului... Acesta și acolo trebuia să-i fie sfârșitul* (p.130).

Pentru cititorul care cunoaște cei dintâi volum al **ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE**, următoarele remarci despre un

reeducat devenit reeducator faimos sunt binevenite, în sensul că dau o perspectivă asupra 'binefacerilor' primite din partea Securității, după acceptarea autodezumanizării, la impulsul ei, și trădării colegilor de detenție în numele idealului 'omului nou' comunist.

La vidanjă era unul pe nume Diaca, care se pare că este acum profesor la Paris. Trecuse prin reeducările de la Pitești - unde se mâncau excremente pentru a-ți arăta obedienta față de partidul comunist (autorul nu exagerează cu nimic: vezi volumul citat)- *și până la urmă a trecut în rândul anchetatorilor 'reeducați', având și el contribuția sa la crime. Se vorbea că omorâse doi colegi deținuți. Or, funcția de vidanjor - sau de căcănar, cum îi spuneam noi, 'banditii', - te asigura de un loc în nomenclatura lagărului. Diaca avea acces la bucătărie, mânca bine, cu toată conducerea compusă din deținuți, și oriunde-l transfera, rămânea cu funcția aceasta* (p.106-107).

În **AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN** există și pagini de descriere a unor scene de masă ce merită reținute, cu atât mai mult cu cât unele dintre ele devin și documente de însemnătate pentru istoria detenției politice sub comunism.

În perioada scurtă cât am stat aici, marele eveniment: ruperea digurilor, inundarea coloniei Strâmba!

Apărând o zonă fragilă a digului, am fost scoși întreaga colonie, să-l întărim.

Avea o înălțime de 4m., deci presiunea era mare.

I-am spus domnului caraliu să atacăm digul de la bază, în felul acesta fortificându-l, și cum eram 2.000 sclavi, forța apei putea fi stăvilită.

- Du-te-n pizda mă-ti de bandit! Ești deștept! Puneți pământ aicil - urlau ei de groază nu că vom muri noi, ci familiile lor.

Zadarnic. Apa înmuia tot pământul, până nu i-am mai putut stăvili mica limbă care cobora cu forță. S-au tras trei rachete și ni s-a ordonat să fugim spre colonie.

Am pornit în linie dreaptă. Bieții soldați nu-și mai puteau duce mitralierele. I-am ajutat. Acum noi aveam armele. Alții-i ajutau pe bătrâni. Caralii strigau:

- Hai, fraților!

Și, urmă, dacă te uitai, spectacolul era unic. Digul era mâncat de apă. Căderea apei ducea cu ea un urlet continuu, iar

razele soarelui o făceau lucioasă ca o lamă de cuțit.

Cum am ajuns în fața coloniei au reînceput înjurăturile.

- Ia pe cinci, futu-vă Dumnezeii mamelor voastre de bandiți!

La aceasta replicam:

- Nu ne mai spuneți: "fraților"?

Inutil: panica era enormă-n rândurile noastre, dar în mod special a soldaților și caraliilor.

Din punctul meu de vedere, al unui înotător, nu eram înspăimântat. Dar neînotătorii se-ntrebau de unde să ia un lemn să se salveze.

Cum am intrat în colonie, ne-au scos iar: să ridicăm digul din jurul grindului. Totul era zadarnic. Dunărea amenința furios. Au sosit vasele de pasageri cu zbaturi, de la Brăila și, în zarvă mare, am fost îmbarcați pe vas. Soldații stăteau sus, cu automatele pe noi, iar noi eram lungiți pe burtă în acel haos stăpânit de înjurături și urlete (p.130-132).

O scenă de bolgie, în care se dezlănțuiește cel mai tenace instinct de conservare și colegii de suferință uită de omenie, pentru a-și salva viețile, este următoarea:

Am fost duși cu bacul la stuf.

Odată cu iarna a apărut capacul de deasupra calei, dintr-un fel de geam ce să ne dea puțină lumină. Pe aici ni s-au aruncat pufoaicele purtate de generație după generație de 'bandiți'. La fel ne-au aruncat și ciulci - un soi de opinci prelungite cu doc până la genunchi.

După aruncarea a cinci sute de pufoiace, cum s-a închis acel capac au început luptele. Fiecare 'bandit' se lupta să pună mâna pe o pufoaică mai bună și potrivită pe mărimea lui. Pantalonii se descoseau, se zmulgeau mânecile hainelor. Unul trăgea într-o parte, altul de cealaltă parte. Iad, vacarm, oameni disperați. Eu, din toată aceast tragedie, luam aspectul ridicol și râdeam în hohote. Pentru acest motiv mi se spunea "bestia lirică". Eram socotit nebun. Dar vacarmul înceta: rămâneseră pufoaica și ciulcii mei, tot ce era mai rău: eram cel mai flendurit 'bandit'. Trăgeam ața din cearșaf, să-mi cos straiele. Erau atât de rupte că numai pufoaică nu mai era în gerul care se lăsa peste Siberia Peripravei (p.146-147).

O ultimă scenă, ce-i cuprinde atât pe narator cât și pe

colegii săi, în amorțeala odihnei abia îngăduite pe bac după săptămâna istovitoare, se deschide înaintea privirilor cititorului.

Era pe 15 aprilie 1964.

Duminica era ziua când făceam curățenie, ne bărbieream, ne tundeam - aceste lucruri se făceau o dată pe săptămână.

Deoarece pe parcursul detenției mă părăsise rău părul, l-am rugat pe așa-zisul frizer de pe bac să mă radă și pe cap. În general, briciul mai mult zmulgea decât tăia. Sub iataganul briciului, se aude brusc toaca. În mijlocul curții, un caraliu începe să citească o listă. Toți stăteau cu urechile ciulite. Pe neașteptate, aud:

- Popescu Ioan, care e 'inițiativa' tatălui?

Săracii, nici nu știau cum să te întrebe despre inițială.

Fâstâcit, nu-mi venea să strig: "A".

- Unde ai fost arestat?

- La Brașov...

- Data nașterii?

Și așa mai departe.

Au fost citite numele a vreo sută de 'banditi'.

- Mâine vă încolonați separat și cu bagajele.

De data aceasta, cu adevărat am fost sigur că mă voi elibera. În bac s-a așternut o tristețe imensă. Ca să sparg liniștea, le-am spus:

- Vreți să vă cânt?

În sala bacului eram ca într-un cavou. Paturile dispuse pe patru rânduri. Cadavre vii - toți prietenii mei de suferință - vreo 5-600 oameni. Între paturi, un coridor îngust, sub 1m. În fundul culoarului, cu spatele rezemat de peretele din fier al bacului, eu: le cântam. Iar la marginea paturilor - o mare de capete care mă ascultau. Orchestră nu aveam; lumini nu aveam; aplauze, nu. Doar sute de suflete triste.

S-a lăsat o tăcere grea și apăsătoare. După ce am cântat, m-am dus la prietenii mei, care nu fuseseră strigați pe listă, să-i întreb:

- Unde ți-e familia?

- Constantinescu, str. Călărași 163, Brăila.

Cel puțin așa mi se pare...

Luam adresele celor din Galați și din apropiere - Tecuci, Bârlad, Brăila. Fiecare-mi spunea:

*- **N-o să te duci tu la ai mei...***

Le juram că da. Memoram adresele. Repetând, am adormit încet-încet. Repetam un nou rol... (p. 168-170)

Înainte de termen, pentru a nu lipsi aceasta din citat, apare atitudinea autorului față de practicarea colaboraționismului:

Dimineața a venit la mine un prieten. Plângea îndărătul ochelarilor:

*- **M-au mințit, bestiile!...***

Cum știam că avea acces la poartă, am dedus că era turnător și aștepta, așadar, să fie răsplătit. I-am spus:

*- **Dacă nu ți-ai dus pușcăria cu demnitate, nu-ți rămân decât remușcările.***

M-am despărțit de el plângând.

În curte am fost încolonați separat. Cu desagile-n spate, am părăsit bacul, am urcat pe coama digului și priveam ce lăsam în urmă: bacul cu sclavii care plecau la muncă încolonați. De sus, de pe coamă, am început să strig ca Tarzan către frații pe care-i părăseam. A venit la mine caraliul și s-a pus să mă înjure. Eu, cuprins de demență, totuși destul de respectuos, i-am zis:

*- **Noi ne eliberăm.***

*- **Vă eliberați în pizda mamelor voastre de bandiți!*** (p.170-171)

Deoarece am menționat că apare, smuls din mai ampla grupare de fragmente privitoare la 'turnătorie', un capăt de amintire, voi atrage atenția cititorului asupra unor simțăminte deductibile doar din replici și dintr-o mențiune a exprimării nonverbale (plânsul). Loredan nu știa sigur dacă prietenul său era cu adevărat omul ofițerului politic - acela care atrăgea deținuții, cu făgăduiala eliberării înainte de termen, pentru a-i folosi ca pe niște cozi de topor împotriva colegilor lor. Însă, văzându-l mereu la poartă (cea mai de jos reședință, de contact, a conducerii), nu i-a fost greu să tragă concluzia aceasta. Totuși, probabil că amiciția lor fiind anterioară constatării cooptării aceluia, atașamentul față de el, nu-i pieriseră autorului de tot. Când, cu disperarea pictată pe față, acela veni să i se plângă de 'nedreptatea' ce i se făcea, Loredan, atrăgându-i indirect atenția asupra batjocurii ce o suferise de bună voie, nu-l cruță ci, pe jumătate acuzator, pe jumătate fratern, îi pune în față adevărul asupra situației în care s-a băgat. Aceasta nu le

împiedică pe cele două victime, legate una de cealaltă, să izbucnească în lacrimi, ce se scurgeau amar pentru terfelirea ființei umane, ieșită la iveală prin faptul că turnătorul rămânea în iad, pe când un număr dintre aceia care nu colaboraseră în nici un fel se îndrepta spre case și familii.

Vitalitatea lui Loredan, omul, se regăsește cu haz și simț plastic în vitalitatea narațiunii. De pildă, în următoarea aventură de lamă, descrisă într-o respirare plină de prospețime și naturalețe:

De spălat pe față, nici gând; pe corp - cu atât mai puțin. Într-o zi, simțind ce mirosuri emanam, am luat hotărârea de a cere voie să-mi fac o copcă, să mă spăl. Caraliii mi-au dat îngăduința, spunându-mi:

- O să mori, mă, banditule.

Mi-au dat o rangă de fier. Am spart gheața - făcând o copcă de vreo 2 m. M-am dezbrăcat în bac, apărând în pielea goală, cu amicul meu, un țăran căruia îi spuneam Nae Cotolaus. Aveam un săpun și o gamelă.

Pe bac toată suflarea "banditilor", soldaților, caraliilor, se uita la nebunul de Loredan ('Bestia lirică'). M-am băgat în copcă. Am ieșit afară. Eram numai aburi. M-am săpunit și l-am pus pe Nae Cotolaus să-mi toarne apă pe cap. La contactul capului cu apa rece am țipat să nu mai toarne. Am simțit că mă trecea ca o lamă de cuțit prin creștetul capului, exact cum simțisem la ultima Bobotează de la Galați, în 1943, când, elev fiind, m-am aruncat după Sfânta Cruce în Dunăre. Tot ca acum, am simțit ca o lama de cuțit străbătându-mă din creștet până-n tălpi, iar când am ieșit din apă, frigul de afară era pentru mine mai cald decât ea.

Spectacol mai grozav decât oricare. De pe bac, scandările 'banditilor': caraliii mă băgau și mă scoteau...; soldații se cutremurau de teamă să nu le evadez.

După mine s-au vârât în copcă doi sași din Brașov - Zimmerman și Schmidt, iar seara cine să moară? Sașii. În ceea ce mă privește, le spuneam:

- Ce vă luați după mine? Eu sunt un animal! (p.148-149)

Aceasta vitalitate îi prilejuiește să se distingă încă o dată de masa memorialiștilor de detenție (cu atât mai mult cu cât este vorba de temnița politică și nu de drept comun, cum ne-ar veni

a crede în temeiul următoarelor mărturisiri). Loredan este singurul dintre ei care relatează o chemare erotică în acel univers sordid, unde natura era zăgăzuită până la animalizare, o chemare nefinalizată.

Noaptea aveam vise erotice care-mi reechilibrau sistemul nervos. Dar, întotdeauna există un 'dar'...

Pentru cei ce mă vedeau muncind în forță, devenisem un 'mascul' tentant. Un sas era... fetiță, venea la mine și-mi spunea:

- Ioane, vino să dormim amândoi; am slănină. (De remarcat ingenua ispitire cu ceva de-ale gurii.)

Cât ținea ziua, eram hotărât să dorm cu 'fetița' de sus. Dar cum se lăsa noaptea, mă apuca o silă de nedescris și-mi continuam somnul cu... nevestica mea de bundiță, de care nu se despărțea, nopțile, pentru păzirea de trig. A doua zi venea la mine și, cu mișcări lascive, îmi spunea:

- Te-am așteptat toată noaptea.

Îmi părea rău pentru el, însă nu mă tenta.

Mi se mai întâmplase ceva de felul acesta. Atunci însă nu fusesem 'junele prim'.

Dormind la al treilea pat, mă trezesc noaptea cu senzația că era cutremur. Privesc paturile de peste culoar: nimic; nu se clătinau. Totuși al meu continua să aibă nevricale. Mă întorc pe un umăr și mă uit la cel mai de jos pat. Inșii dormeau liniștiți. Îl inspectez pe al doilea: idem. În al treilea eram eu întins: de aici nu puteau veni smucăturile. Mă las într-o rână și mă salt în cot, sucindu-mi capul, să pot vedea la nivelul cel mai de sus, deasupra mea. Acolo, da, se petrecea ceva: pătura juca, beată de amor. M-am culcat din nou, fericindu-i pe cei doi parteneri unguri că izbuteau să-și găsească, săracii, o mulțumire care, însă, mie nu-mi spunea nimic (p.161-162).

O iubire heterosexuală, la care organismul său răspundea în mod natural, i-a chinuit și ea închipuirea înlănțuită de condițiile ghetei.

Romeo, în celula 45, și Julieta, în celula 46: fără scară; fără text învățat pe de rost. Seara mă duceam la fereastră și fredonam. Deodată aud o voce de femeie care-mi spune:

- Mai cântă...

(...) Voce de femeie... Să tot faci pușcărie cu o femeie - la temperamentul meu, parcă ar fi apărut soarele!

În celula de alături se aflau două femei, o săsoaică și o fostă legionară rearestată.

Prin bătăi în perete am descoperit totul despre ele și ele despre mine.

Amorul păndea viața, zilele erau mai ușoare. Deabia așteptam să se facă ziuă. Iubita mea era scoasă prima la w.c. și din pâinea ei îmi punea o bucată și mie, deasupra lui, pe bazinul de apă, ca și o periuță de dinți, pastă. Cred că este unica narațiune literară în care dragostea este legată de orarul acestui aspect fiziologic al existenței celor doi îndrăgostiți! *După ele, ieșeam noi. Și eu fuga la locul cu pricina. Dorurile au început să-mi fie mari. Prin perete, i-am cerut câteva fire de păr - dorința mi-a fost satisfăcută a doua zi.* Cum, însă, Loredan nu prea era dus la biserică, își arătă nemulțumirea de a nu-i fi fost limpede înțeleasă cererea, el la altceva așteptându-se a primi. Ruptura apăru zguduitoare. *Dar timpul a adus cedarea și Julieta, într-un târziu, mi-a spus:*

- Mai cântă...

Ce noapte plăcută... Ce vise erotice...

Mi-a încolțit ideea de a roade tencuiala dintre cărămizile peretelui, să scot o cărămidă de sub pat și prin spațiul de 15 cm. să facem... joncțiunea! Intram sub pat și rădeam tencuiala cu un băț, iar mortarul îl puneam în batistă și-l aruncam în tinetă.

Visul a fost întrerupt. Camarazii mei de cameră văzând ce făceam, mi-au interzis să mă mai bag sub pat, căci la o percheziție dacă se afla de acțiunea mea, ar fi fost socotită tentativă de evadare. Așadar, pot afirma că am avut un amor și în pușcărie (p.86-87).

Portretizarea animalelor, precum a remarcat cititorul celui dintâi volum din această **ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE**, constituie o îndeletnicire scriitoricească rar pusă în practică în cadrul memorialisticii acesteia aparte, nu numai datorită faptului că necesită o dragoste specială, ca și o înclinație literară suplimentară, ci și din pricina cvasiinexistenței animalelor în temnițe și lagăre - exceptându-se câinii lup ce păzeau deținuții.

Totuși, Loredan a scris pagini mișcătoare despre dragostea lui împărtășită pentru o pisică, în Balta Dunării.

Ea revine în mai multe rânduri, ca o amintire ce nu se vrea uitată, cu o căldură ce luminează inima naratorului și atunci când își ia în față caietele și pixul, la atâta timp după pierderea micuței sale tovarășe de mizerie. Locul ei este aici, definindu-se mai complet, prin această adevărată schiță literară, portretul sentimental al memorialistului.

Ne aflăm la Periprava.

La lucru pe câmp, colegi din bac au găsit o pisicuță care se juca cu doi șoricei. Când au revenit pe bac, au adus pisicuța, iar eu i-am spus: Negusica.

Avea un papillon alb și papuci albi, pe fond negru. Toți au îndrăgit-o, toți o ocroteau, o mângâiau. Dar timpul a trecut; pisicuța a devenit pisoi. Și cum stătea numai în cala bacului, își făcea nevoia pe sub paturi. Bunătatea, sentimentul de ocrotire au dispărut, oamenii dând cu bocancul după ea când mirosul îi deranja. Biata Negusica, îngrozită, stătea ascunsă pe sub pat, mieunând disperată când era lovită.

Am luat atitudine hotărâtă și cum nu mulți își făceau de lucru cu furia mea categorică - am strigat la ei:

- De ce ați adus-o pe bac? Pe cine prind că o lovește are de-a face cu mine.

Am luat-o cu mine în pat. Eram ocrotitorul ei, ceea ce ea a simțit. De mâncat, mânca ce mâncam. Avea pe pat o cutiuță în care îi puneam mămăliga, varză acră și fiartă. Nu mânca până nu mâncam eu. 'Cruruia' (torcea), mirosea și după ce mâncam, mânca.

Dormeam la 'etajul' 2. Când plecam la lucru, se ascundea. Când mă întorceam și mă suiam în pat, apărea cruruind. O strigam - Hai, Negusica, sus! Își făcea vânt și venea lângă ocrotitorul ei. Nimeni nu se mai lua de ea (p.143-144).

Negusica nu era prima viețuitoare ce astâmpărase nevoia de gingășie și nevinovăție a memorialistului. Acesta mai legase tovărășie cu o muscă, în celulă, și mai târziu, cu un fluture pe care-l hrănea. Acum însă se crease o evidentă unire afectivă, la care animăluțul torcător răspundea cu întreaga-i ființă. De aceea, iarna venind, *Negusica se culca cu mine; ba, mai mult, o băgam în pufoaică și o țineam la piept* (p.147).

Timpul trecea. Administrația lagărelor avea intenții necunos-

cute cu destinele miilor de oameni aflați sub puterea ei. Dar dependentă de aceleași era și firava prietenă mărunțică a lui Loredan.

Și așa, picătură de suferință adunându-se peste picătură de suferință, am părăsit Siberia Peripravei. Am fost anunțați să ne facem bagajele. Ne-am strâns în pătură tot ce aveam. Negusica, pisicuța mea, era disperată, se uita la mine cuminte, parcă-mi spunea: «Și cu mine ce va fi?». Prietenii sași s-au adunat lângă mine și mi-au spus că nu o lasă pe Negusica, lucru pe care nici eu nu-l doream. Mi-am zis: «Ce va fi cu mine va fi și cu ea». Am desfăcut pufoaica și i-am poruncit:

- Sus, Negusica!

S-a băgat în pufoaică, la piept, scoțând doar capul. Când treceam pe lângă carallu sau se apropia vrun soldat, ea își băga capul iar și se ascundea. Călcam prin noroi, la care se uita, săraca, și cruruia. Pe lângă mine, sașii formau un fel de gardă, să nu mă prindă caraliii cu privirea-n sân.

După o mărșăluire de 20 km., am ajuns la Grind. Cum mi-am luat patul, Negusica alerga pe el, ca și când voia să spună: «Aceasta este casa noastră».

Biata Negusica nu mai călcase pe pământ. Seara deschideam fereastra, sărea de pe pervaz pe pământ, se întorcea înapoi și se întindea cruruind cu capul sub bărbia mea. După câteva zile s-a acomodat. Toată noaptea pleca la treabă, după mâncare, și în zori se cuibărea la picioare, iar întreaga zi, cât lipseam, sta ascunsă sub paturi, numai când mă întorceam venea la patul meu. Negusica era ca un om și cu ea mă înțelegeam cel mai bine. Era cinstită, devotată în marea suferinței (p.155-156).

Prietenia se curmă neașteptat, cu prilejul altei mutări a deținuților, dintr-un lagăr în celălalt.

În zarvă mare ne strângem totul în pătură. Deodată, prietenii mei buni, sașii Horst, Schimidt, Dietmar, Knall, Ziemermann, vin la pat și-mi spun că Negusica e prinsă, cu toate pisicile de pe acolo - cele din curte - și că sunt băgate într-un sac.

Ne-au scos afară pe poartă. În fața Coloniei, noi, în pielea goală, cu păturile desfăcute și cu sarsanalele, la percheziție, în timp ce pisicile din sac se devorau între ele, pe o căldură toridă, sacul rostogolindu-se pe pământ.

Negusica a rămas pentru mine de neuitat. Cred că-n lumea de dincolo voi fi din nou cu ea.

Încolonați, mergem spre bac. Am lăsat-o-n urmă pe Negusica, pe care aș fi vrut s-o am cu mine, tovarășă, până la eliberare. Dar Dumnezeu n-a vrut așa (p.157-158).

Este un personaj prezentat fără pete albe, din copilărie și până la moartea violentă dovedind cruzimea acelorași caraiii ce-i chinuiau și pe deținuți. De la schițarea înfățișării fizice, trecând prin descrierea atitudinilor, manifestărilor, preferințelor, prin explicarea relațiilor pisicii cu oamenii, prin menționarea obiceiurilor ei din timpul zilei și al nopții, prin desfolierea afectelor ei, a spaimelor, a curiozității și până la evitarea amănuntirii chinurilor ce au dus la o moarte cumplită, imaginea pisicii cu nume regal etiopian se desfășoară sub privirile laudatrice din inima cititorului, vie datorită exclusiv talentului evocator al lui Loredan. Numai și povestirea scurtei și fragilei existențe a Negusicăi și ar fi deajuns ca memorialistul să fie recepționat ca unul dintre scriitorii români vrednici de atenție.

Om al scenei, Loredan simte nevoia spectacolului. Instinctiv, el propune colegilor de detenție o alternare a sumbrului de zi de zi cu tonificarea pe care ți-o dă buna dispoziție. Alături de gluma verbală și gestuală, e născocitor de pozne, dintre care unele ar putea avea repercusiuni violente, dacă n-ar sta de veghe tot el, să tempereze furia victimei. Este conștient de rolul eliberator al unor atari 'spectacole' oferite altora - cum este cazul celui ce urmează -, ori numai sieși, de accea comentează: *Astfel de glume făceau parte dintr-o imensă tragedie* (p.119). În născocirea citată în continuare, el își folosește calitățile de hipnotizor menționate în mai multe rânduri pe parcursul narațiunii.

Spuneam că acest băiat era mediumul meu. Îl adormeam, deși ne aflam la Salcia. O dată, în somnul hipnotic, i-am dat sarcina:

- După două minute de la trezire te duci la Nea Iancu (care ne era brigadier) și-i dai două palme.

După trezire, eu și asistența stăteam să vedem dacă va executa ordinul. A rămas pe marginea patului cu noi și deodată s-a sculat și s-a dus la patul lui Iancu de i-a dat două palme.

Iancu, împreună cu garda personală - polonicarul și valeții - au rămas înmărmuriți. Nea Iancu, după ce a încasat palmele, a sărit la el, cu ceilalți, să-l înșface.

Dar în spatele mediumului meu mă aflam eu. L-am dat de o parte și, cu pumnii încordați, l-am făcut pe brigadier să renunțe - fiindcă, pentru colonie, eram 'Bestia lirică', bine cunoscut ca sculptor, cântăreț, hipnotizor și ... mardeiaș. Dunărea Galaților investise în mine forța colericului (p.119-120).

Nu voi cita toate intervențiile sale umoristice din colonii. Una însă are dimensiuni homerice și se impune reluării aici.

Pozna cea mai mare pe care am făcut-o a adus un dezastru în rândurile celor care lucrau la construcții.

Așteptam cu toții cu nerăbdare doar-doar or veni să ne strige și să ne pună în libertate. De trecea un elicopter pe deasupra coloniei, ziceam că aducea listele pentru eliberare. Așteptam datele festive - 23 August sau altele - pe care le socoteam zile ale eliberării.

Văzând oamenii că ieșeam mereu la magazie (în acea perioadă era dator să se îngrijească de curățenia ei și să efectueze anumite munci acolo), *unul de la construcții m-a întrebat ce făceam noi atâta acolo. Nebunul de mine i-am spus că pregăteam pachete pentru eliberare.*

Atâta i-a trebuit. Cum a ajuns la lucru, a răspândit vestea:

- Măi, știți ce fac ăștia la magazie? Fac pachetele pentru eliberare!

Știrea s-a răspândit și nimeni nu mai lucra. Caralii și soldații mergeau printre deținuți să-i pună la muncă. Dar aceștia ziceau:

- Nu mai muncim. Noi ne eliberăm.

- Vă eliberați pe dracu'!

Și dă-i bătaie.

Pe acolo trecea Ștefan cu căruța - măcelarul care aduna animale moarte din baltă, să le aducă la bucătărie. Văzând ce se-ntâmpla la construcții, a venit la noi la magazie; ne-a găsit punând petice la saci. Se uită la mine și zice:

- Măi, Ioane ești nebun! Ce ai spus când ai ieșit pe poartă? Știi că nimeni nu mai lucrează și bat la ei caralii ca-n saci de fasole!

Eu am băgat-o pe mânecă.

Seara, când am reintrat în colonie, mă asaltau toți. Eu treceam printre ei lăsând impresia că făcusem o greșeală spunându-le acel secret.

Cu greu am scăpat, iar timpul a adus uitarea (p.120-121).

În alte rânduri, memorialistul se înarmează cu gârbaciul satirei și fluieră (e adevărat că mai mult în aer, mai ales de dragul arătării cu degetul a contrastului dintre destinul actorului odinioară bine înfipt în inima puterii de stat și profitând cât a putut de poziția câștigată și destinul aceluia care a căzut sub mânia aceleiași puteri). Fragmentul ales pentru ilustrarea acestei afirmații constituie și un exemplu de umor gros, scatologic, destul de frecvent în paginile AMINTIRILOR "BANDITULUI" LOREDAN.

Deoarece numărătoarea se făcea foarte greu - stăteam o oră și mai bine încolonați -, oamenii scoteau chiștoacele adunate, să le fumeze. Dar de unde hârtie? Nu aveam ziare, iar pentru o bucățică de hârtie sau de creion, te băteau de nu mai erai om o viață-ntreagă.

Dar banditul tot bandit! Pândeam caraliul când mergea după tufe, să-și facă necesitățile, după care, în încheiere, folosea ziarul. Cum pleca, cu un bețigaș luam foaia de ziar, o spălam; se usca destul de repede și apoi circula din mână-n mână, de o citeam. Și din toate frânturile de ziare pe care le citeam noi, deduceam că ...ne eliberam, visul tuturora.

Așa am citit despre delegarea actriței Dina Cocea la O.N.U. - unde a vorbit de drepturile omului - dar nu despre ale noastre, ale 'bandiților'; bineînțeles, noi nu aveam nici un drept, așa cum ne spuneau și caralii:

*- **Noi vă păzim, să nu vă omoare clasa muncitoare.***

Cum, mai departe, se dau indicații amănunțite asupra 'metodei' născocite pentru a se putea fuma, nu voi opri citarea aici.

Deci, după ce citea colonia acea bucățică de ziar, în timpul numărătorii - 'banditii' făceau cu ea, din chiștoacele adunate, o țigară. Luau din coaja copacilor iască și cu un nasture prins în ață, ca la jo-jo, îl învârteau pe marginea unei tăbilțe. Din ea săreau scântei, se aprindea iasca și țigara lua foc. Cel care lua fumul în gură îl dădea altuia și așa, un fum unul, un fum altul, până vedea caraliul fumul (p.122-123). Restul se bănuiește lesne.

Autoportretul. Loredan și-l amănunțește în cadrul scrierii sale cu cuvinte tăioase, directe, ce nu țin seama de ce se spune și nu se spune, nici de regulile stilistice, nici ale scrierii literare, așa cum le-au dedus esteticienii. Fiindcă prin arterele lui Loredan curge, dimpreună cu sângele, și stilul său propriu, stilul existenței sale, la care mulți profesioniști ai condeiului vor râvni, ei neavând altceva de dăruit decât cele învățate prin școli.

AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN descind din literatura picarescă, iar, mai aproape de noi, din Louis-Ferdinand Céline și din acel Panait Istrati care ne-a introdus în lumea Lumpen-proletariatului în care s-a zbătut. Aceeași limbă a străzii, în cazul memorialistului nostru, a unui Gavroche de 14 ani care abia a scăpat printre bâtele ciomăgarilor trimiși de comuniști să devasteze sediul P.N.Ț. din Galați (după cum aceiași comuniști urmau, după Revoluția din 1989, să se folosească de forța expediționară a minerilor dublați de Securitate). E limba cu care gândește. Și slavă Domnului - gândește! E limba cu care povestește. Și-i place să povestească! O face colorat, cu numeroase implicări, fără cruțare, fie pentru alții, fie pentru sine însuși. E limbajul unui om cinstit, în stare de revoltă permanentă, dar și cu euforie, când îl lasă împrejurările s-o mai resimtă. Cititorul este legat de autor prin limba lui Loredan, prin înjurăturile caraliilor, pe care le transcrie integral: ele ne apropie de el, pentru că l-au rănit, pentru că nu se mai poate curăți de ele, pentru că l-au mozolit cu sputa lor pe tot restul vieții. Dacă pentru el toate sunt "imense", Loredan nu scrie așa, Loredan așa resimte, așa vede, așa aude: el nu-și automutilează exacerbarea simțurilor și simțămintelor ce-l desemnează. Năvala interioară este grabnică, în fraza sa, și torențială; tocul nu-i mai poate ține pasul.

Prin vioiciunea relatării, prin patosul expunerii, prin culoarea povestirii, prin memorarea amănuntelor picante, prin capacitatea de a portretiza din fugă, prin dramaticul celor narate, dar și prin umorul istorisirii, prin naivitatea sincerității dusă până la ingenuitate, AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN se parcurge dintr-o suflare. O carte tonică, optimistă, o carte ce seamănă nespus cu idolul scenei muzicale brașovene, cunoscut sub numele: LOREDAN.

Eroismul cel mai surprinzător, prin care Loredan se impune ca un înaintaș al-unei epoci morale noi, a cărei descălecare-o așteptăm în fiece zi, doar ea putând spăla acest neam de urmele coșmarurilor din trecut, este eroismul de a mărturisi că, atunci când, în sfârșit, fusese reprimit la Teatrul Muzical, de unde l-a smuls barbaria, când i s-a îngăduit să cânte iar, când putea respira aerul curat, când redobândise dreptul să facă niște pași de plimbare în crepuscul, să privească în ochii unei femei, să asculte repotul aplauzelor ce-i salutau intrarea sau ieșirea din scenă, este eroismul de a mărturisi, în fața contemporanilor și a posterității că, luat prin surprindere de groaza încă o dată stârnită de emisarii lanțurilor, nu a mai fost susținut de nervii tociți, a intrat într-o panică sufocantă, nu a mai găsit în sine forța să se opună în continuare călăilor; a cedat, a acceptat, cu spaimă și revoltă împotriva celor care strângeau sentimentele lui într-o menghine psihologică și cu revoltă împotriva lui însuși, a primit să dea informații asupra unui cunoscut, el, tocmai el, care nu trăise, cât timp fusese închis, eroare mai mare decât aceea provocată de informatori!!! El care, la eliberarea de la Luciu Giurgeni, unde a semnat o declarație că nu va lua legătura cu familiile deținuților și nu va divulga cele văzute, riscând o nouă condamnare, mai întâi a alergat la adresele învățate pe dinafară, iar abia ulterior s-a dus la mama lui, la fel a procedat când i s-au cerut informații despre colegul său: a dat fuga și l-a avertizat asupra a ce i se pregătea, impuls pe care, în diverse variante, îl regăsim și la Dumitru Lungu (prejudecat) și la H. Grămescu și la Al. Paleologu.

Un suspicios m-ar întreba de unde știu că acesta este adevărul. Îi voi răspunde cu două argumente. Ulterior, Loredan a fugit din țară; deci treapta de subsol unde fusese îmbrâncit era departe de a i se potrivi. În al doilea rând, Loredan este cel dintâi român care, nesilit de nimeni, o recunoaște cu furie și deznădejde și cu încredere în înțelepciunea semenilor săi. Am citit interviuri, ba am văzut adresându-se Țării inși intervievați pe viu care au povestit cu cinism că au fost securiști sau slujitori ai securiștilor - informatori -, am văzut oameni denunțați pentru asemenea căderi. Loredan este primul român care-și mărturisește cumpăna, într-o carte, cu fruntea sus, deoarece și-a

urât poziția și s-a străduit s-o preschimbe cât i-a stat în putință într-un mijloc de ajutorare. Atunci când în Parlament și mai presus de ei ne conduc unii foști securiști, atunci când suntem înconjurați de vânzători care poartă masca inocenței, care tac chitic asupra trecutului lor (jucând chiar rolul eroismului), nu putem decât să lăudăm curajul nedesmințit al lui Loredan de a face pasul esențial al adevărului fără a tăinui îmbrățișarea de moment a minciunii.

Cititorul trebuie să știe că, după Revoluție, Loredan a publicat într-un ziar, printre altele, o notă jenantă pentru foștii săi călăi. Drept urmare, a primit un telefon anonim: - **Bă, noi nu mai suntem comuniști, suntem liberaliști; și tot te belim!**

Insist asupra celor afirmate mai sus: prin această mărturisire deschisă, la care nu a fost obligat de nimeni și nimic, autorul face ca apariția cărții sale **AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN** (care a zăcut un an netipărită, din pricina unei scumpiri neașteptate a hârtiei și tiparului, tocmai în ziua predării ei de către editor în tipografie, memorialistul trebuind să plece încă o dată pe străzile Vienei, să adune bani pentru publicare, cântând în fața cutiei milei), această apariție să constituie o premieră absolută în evoluția morală a memorialisticii române. Prin tainele creștine ale spovedaniei și dezlegării ni se revelează că mărturisirea ne conduce la statutul curăției primordiale. Astăzi, după scrierea amintirilor sale, Loredan revine senin la rampa scenei, unde singur a intrat în lumina crud dezvăluitoare a reflectoarelor, așa cum a fost cunoscut dintotdeauna, în văzul tuturor.

Înainte de a-i da cuvântul să explice el însuși cum s-au petrecut lucrurile, ar fi util să urmărim relațiile sale cu turnătorii întâlniți în cursul detenției, pentru a ști cu precizie ce atitudine avea față de această mizerabilă comportare, la semenii săi.

Cu prilejul celei dintâi relatări, ne atrage atenția o propoziție care indică un punct de vedere personal diferențiat asupra turnătorului în detenție și a celui în stare de libertate. Se poate ca ea să derive din motivările de mai târziu ale autorului însuși, de când a devenit informator, după cum se poate ca ea să reflecteze doar lipsa de profunzime a meditației 'din trecere', superficială, asupra chestiunii, meditație anterioară arestării, ce s-a instituit ca teren nesigur pe care avea să crească nesigu-

ranța psihologică ce i-a permis să accepte propunerea infamantă a securiștilor.

În celulă mi-a revenit - este vorba de primele zile după arestare - *amintirea singurei mele vinovății politice - povestea cu arma pe care am adus-o acasă în timpul războiului și pe care (...) mama (...) a aruncat-o-n Dunăre. Această chestie cu arma am istorisit-o-n celulă și, probabil, părintele m-a turnat, căci după venirea lui de la anchetă am fost scos eu și m-au întrebat cum era cu pușca. M-am cutremurat că știau de acea întâmplare. Dar Vasile Munteanu* - un național țărănist, al treilea dintre cei conlocuind în celulă - *mi-a spus:*

- D-le Loredan, nu mai povesti nimic, că popa ăsta e turnător.

Sigur că aceasta era singura formă de a se ști ce ascundeai față de ei - că pe atunci nu aveau microfoane.

Dar și părintele își primea răsplata. Într-una din zile stăteam cu spatele la ochiul vizetei - pentru a-l apăra pe preot de privirea paznicului - *și părintele s-a urcat pe măsuța de beton să se uite afară pe oberlicht. Deodată sare jos, izbucnind în plâns:*

- A venit Daitei - iar mă scoate la anchetă, iar mă bate la testicole.

Și într-un plâns cu sughițuri a spus ce-i zicea: - "Măi, popo, știi tu care e pedeapsa ta? Nevasta curvă și copiii cerșetori în sat."

Indiferent care-i era pedeapsa și cât de mare-i era dorința de a se vedea liber, dar să joci cartea turnătorului constituia o atitudine de condamnat. Aceasta se practica în libertate, dar în pușcărie era imposibil s-o menții.

Dar micimea omului o întâlnești la orice nivel de pregătire (p.58-59).

Nu știu dacă este neapărat vorba despre "micimea" de caracter a respectivului preot, cât este vorba despre neputința sa de a mai suporta una dintre cele mai cumplite torturi practicate vreodată în beciurile Securității, așa cum o menționează Loredan însuși.

Dealtfel, a nu mai suporta chinurile nu este o noțiune străină naratorului. În cele ce urmează aflăm despre un caz - câte n-au fost? - ce aduce o lumină suplimentară și asupra lui Belu Zilber, căruia i se dedică un capitol de mari dimensiuni în acest volum.

Nu după multe zile de la condamnarea mea, a sosit în celulă

colegul Titus Ghergheli, urmat de colegul Lică: au intrat într-o dispută cumplită.

La locuința maestrului Brediceanu se făceau seri muzicale - unde Titus cânta la vioară și colegul său Lică se găsea între auditori. În pauze, discuții. Acestea se petreceau după evenimentele din Ungaria. Titus Ghergheli a afirmat că a început să se ridice poporul și-n Bulgaria. Printre cei de față se afla și un informator, ca peste tot de altfel.

Au fost arestați. Lică fusese în studențiie țărănist. Pe Titus Ghergheli l-au bătut să recunoască faptul că și Lică a afirmat că evenimentele aveau loc și în Bulgaria.

Lică sărise cu mâinile de gâtul lui. Titus răcnea.

- Când am spus eu așa?..îi striga Lică.

- Ce să fac? Nu am mai rezistat la bătăi, i-a zis Titus (p.71).

Incidentul îi prilejuiește lui Loredan să facă o trecere în revistă a problemei turnătorilor, ca și a modificării purtării aceluiași vehement Lică, atunci când i-a ajuns cuțitul la os; de unde, cititorul va înțelege că nu se poate spune despre caracterul unui om că este înțepenit pe viață într-o poziție a demnității sau într-una a ticăloșiei. Caracterul insuficient educat se schimbă în raport de împrejurări și modul cum le receptează instinctul conservării. De aici, necesitatea ca educația școlară să ia o atitudine nouă în raport de pregătirea psiho-morală a tineretului, dacă voim o îmbunătățire a nației noastre pe cale de a-și pierde, în multe exemplare, șira spinării.

Dorința de eliberare era mare și mulți intrau în pielea turnătorului. De exemplu, șefii de cameră te turnau când îți făceai un ac de sârmă (...). Sau ne turnau că trăgeam ață din cearșaf, să ne coasem hainele, că trăgeam fire din pătură, să ne facem ciorapi.

Pentru toate acestea de ce avantaje se bucurau turnătorii? De promisiunea că se vor elibera mai repede: atunci când erau scoși din celulă să toarne, li se dădea hârdăul de mâncare golit, să-l răzgâie de ultimele resturi; erau scoși pe sală, la curățatul w.c.-ului. Ei erau aceiași peste tot, selecționați pușcăriei. Acest lucru, după cum afirmau camarazii de suferință, i-a făcut și Lică în colonia Grind, ca brigadier: dădea nume de deținuți, să rămână la poartă (aceasta însemna că urmau să fie bătuți pen-

tru că nu-şi îndepliniseră norma sau încălcaseră altfel regulamentul). *A intrat în amintirea deţinuţilor, la nivelul unui Andreica, brigadierul şef de la Salcia, marea bestie extrasă din rândurile deţinuţilor, despre care voi pomeni când voi vorbi de colonia Salcia* (p.71-72).

Mai este menţionat deţinutul Hamzea, din lagărul Grind, care era reţinut la poartă zi de zi.

Îl întrebam:

- Ce faci la poartă?

El ne explica anume că scria un roman.

Stupefiant cinismul delatorului sau prostia sa în a-şi găsi o motivare plauzibilă!

Romanul nu l-am văzut, nici nu l-am citit. În orice caz, Hamzea nu mai era ca noi, apărea, nemuncit, rotofei, hrănit bine.

Totul se subînţelegea, «Hamzea, la poartă, completează fişe informative, despre fiecare»; înţelesul trecea printre noi ca un curent electric.

Mai stupefiantă este revelarea că acel ins, mult mai abject decât majoritatea celor de o teapă cu el, se depăşea pe sine şi depăşea în omenie pe mulţi dintre deţinuţii cărora nici prin gând nu le-ar fi trecut să devină turnători asemeni lui!

Deoarece era omul porţii, selecţionat pentru condeiul ager, l-a scăpat de T.B.C., prin influenţa sa, cu o alimentaţie sporită, pe preotul sas Knall Werner - care era slab ca o trestie. Şi eu şi oricare dintre noi i-am fi dat să mănânce mai mult, dar nu aveam de unde. Noi nu slujeam poarta.

Pentru aceasta preotul Knall, acum preot la Freiburg, îi poartă recunoştinţă. I-a trimis un cărucior, să se poată deplasa, deoarece i s-a amputat un picior după ieşirea din puşcărie. Iar prin mine, când am trecut prin Freiburg, unde am susţinut un concert religios şi am cântat şi pe stradă, la întoarcerea în ţară, preotul Knall i-a trimis cârje, un pachet şi ciocolată. Preotul iartă, dar eu nu-l iert. (De fapt este vorba despre altceva: preotul îşi arăta recunoştinţa). *Pentru mine este o persoană căreia nu i se poate aplica denumirea de om.*

Şi noi doream să ieşim din puşcărie, dar aceasta cu demnitate. Mă bucur că nu m-am pervertit. O maximă frecvent discutată-n puşcărie era: "Decât o viaţă-n-treagă să fii rămă, mai

bine o singură zi leu". Şi aşa, din viaţă nu rămânem decât cu amintirea clipelor plăcute sau neplăcute, iar comoara nu e alta decât conştiinţa că ai făcut numai bine (p.156-157).

Despre Andreica, de al cărui renume a aflat şi autorul acestei ISTORII, pe când se afla la Salcia şi Andreica era brigadier şef la Stoeneşti, Loredan aduce date noi:

Povestea Salciei este a unui lagăr al groazei. Eram grupaţi câte cincizeci de oameni în brigadă, cu câte un brigadier suprem, în persoana lui Andreica, tot unul dintre deţinuţi.

Serile şi dimineţile caraliii făceau numărătoarea. Ne încolonau pe brigăzi. Caraliii se retrăgeau în poartă, unde avea loc numărătoarea. Acest Andreica purta un băţ pe care-l bătea de picior - până să vină caraliii, cerea brigăzilor să defileze-n faţa lui. Vă imaginaţi, după o zi lumină de muncă grea, să mai baţi pas de defilare prin curtea plină de noroi! Dacă nu-i plăcea, cerea repetarea defilării. Voi reveni la acest personaj cu prilejul povestirilor de pe bac. Ura celor trei mii de oameni împotriva lui era imensă, dar nu aveam ce face, deoarece Andreica era omul 'porţii'.

De la brigadierul şef, memorialistul trece la ierarhia inferioară a deţinuţilor colaboratori ai administraţiei şi la sarcinile membrilor ei.

Brigada avea o serie de trântori, polonicarul, valeţii care-i făceau patul d-lui brigadier. Polonicarul îi alegea ce era mai bun în hărdău.

(...) Lingăii pe lângă şef - îi asigurau şi garda personală (p.99-100).

Pregătirea a fost suficient făcută, pentru ca naratorul să descrie răzbunarea împlinită sau cea în imposibilitatea de a se realiza împotriva acestor unelte ale administraţiei.

Pregătirile pentru mutarea în alt lagăr, mutare ce survenea din când în când, probabil pentru raţiuni de securitate, dar şi pentru menţinerea unei stări de anxietate demobilizatoare, au prilejuit răsplata pomenită.

La muncă nu s-a mai ieşit, ci s-a dat ordin să ne facem bagajele. În lagăr s-a produs un vacarm indescriptibil. Toţi alergam unii la ceilalţi. Nu ştiam de vom mai fi împreună. Era momentul când se citeau liste cu glas tare şi se alcătuiau coloane separate.

(...) Acesta fu momentul ales de poartă să lase liberă răfuiala dintre 'banditi'.

Timp de o oră, caralii nu au pătruns în colonie. Răzbunările împotriva turnătorilor, brigadierilor, au fost lăsate în voia soartei. Un grup sărea pe fereastră, se ducea la fereastra altui dormitor, îl cherna pe brigadier și-l bătea. Era un adevărat măcel. Țipete, urlete - nimeni din poartă nu intervenea. Turnătorii și brigadierii nu se mai bucurau de imunitate.

Numai că imediat ce se reconstituiau brigăzile, ei se apucau iarăși de turnat. Nu se învățau minte. Lucrau atât de diabolic comuniștii din poartă încât prostia turnătorilor era mai convingătoare; uitau ce au pățit și se apucau iar de ale lor, nădăjduind într-o eliberare mai grabnică ce n-a venit niciodată și într-o carte poștală (p.127-128).

Autorul prezentei **ISTORII**, a fost dus, în stare de inconștiență, în spitalul din Slobozia, bolnav de febră tifoidă, unde s-a și vindecat: l-a venit termenul eliberării acolo. Medicul civil (inițial fost medic M.A.I. și ulterior condamnat pentru ajutor dat deținuților la Canal) l-a declarat încă bolnav - prin înțelegere cu el -, pentru a putea reține pe colegii săi o a doua lună, în continuare, în vederea unei fortificări suplimentare, și l-a transferat în Spitalul de boli contagioase din Colentina - București. Astfel scăpă autorul de trimiterea în D.O. (domiciliul obligatoriu), de care nimeni nu avea scăpare în acei ani. Din această pricină, el nu a avut ocazia să asiste la răzbunarea împotriva turnătorilor, descrisă de Loredan, sau la alta similară. Însă a auzit și el despre acel 'ceas al încheierii socotelilor', când un fost profesor al său de limba rusă, de la Universitatea București, decăzut cumplit (era învederat alcoolic, deci decăderea începuse de mult timp, din libertate), numit responsabil al 'clubului' recent înființat (inaugurat cu chinuirea în lanțuri și cătușe, cu bătăi și călcări în picioare zilnice - timp de trei luni? -, a unui copil de abia optsprezece ani, care răspunsese mânios unui ostaș de pază de aceeași vârstă, când cel din urmă îl înjurase de mamă), acel fost profesor universitar și fost judecător, acum responsabil al clubului (vezi și capitolul închinat lui Al. Paleologu) și cunoscut turnător, fu aruncat, după ce a fost burdușit strașnic, în groapa folosită drept closet al lagărului.

Va să zică, își amintește tenorul Teatrului Muzical din Brașov,

grupa noastră am hotărât ca în bac să-i luăm viața lui Andreica, faimosul brigadier șef de la Salcia. (...) La lăsarea serii, cei zece am pornit cu câte o pernă în mână, să-l căutăm pe Andreica. Din nefericire, nu l-am găsit. (...) Cum printre noi se aflau și turnători, unul din grupul celor zece l-a avertizat și, când ne-au băgat în bac, Andreica n-a intrat în cala noastră. Turnătorul și-a salvat bestia. De-l găseam, puneam pernele pe gura și nasul lui și-l treceam pe lumea cealaltă. Aceasta era singura răsplată ce o merita pe acest pământ. Nu e o formă firească de răzbunare, nu este creștinește, dar față de suferințele prin care au trecut zecile de mii de deținuți politici, consider că pedeapsa aici pe pământ trebuia să și-o ia (p.132-134).

Acum cunoaștem atitudinea interioară, ca și cea fățișă, a lui Loredan față de turnători. De la dispreț, trecând prin ură, ea merge până la hotărârea răzbunării prin luarea vieții. Acestei atitudini i se cuvin adăugate informații privitoare la planurile sale de evadare, pentru a fi asociate de cititor atitudinii tăioase, fără compromis, față de trădătorii colegilor lor de suferință, completându-i-se pe astă cale portretul de deținut politic ce devenise între timp cântărețul liric.

Tot cu mine se mai găsea și un student, unul Țuțu - fost secretar U.T.C. în facultate. Era condamnat pentru că nu acceptase să urmeze o școală de spionaj și pentru că, dus la acea școală, îi cunoștea secretul. Era un tip atletic și căpos.

Cu el am pus la cale evadarea. Și el, ca și mine, când am avut posibilitatea de a ieși din țară, am ales exilul. El a ieșit din țară sub un vagon C.F.R.

Ne-am confecționat, în vederea evadării, haine, bocanci din bocancii răi aruncați pe câmp. N-am mâncat slănina ci am strâns-o. Aveam intenția să trecem Dunărea înot la Ismail - și era necesar să ne antrenăm.

Sâmbăta și duminica, soldații jucau volei și fotbal. Mingea le nimerea în Dunăre. Noi stăteam pe un dulap, de unde ne făceau semn soldații să plecăm înot să le-o aducem. Deci, ne antrenam, că de condiție fizică nu mai era vorba să fi avut, eram abrutizați, fiare cu chip de om.

Ne-am propus să evadăm furișându-ne la bucătărie, de unde ne-am fi dat drumul pe ancoră - care se afla în susul Dunării,

deci să luăm legătura cu apa pe acolo. La prova, la ancoră, acolo am fi stat până se dădea stingerea. Soldații se retrăgeau odată cu intrarea-n bac. Atunci am fi trecut Dunărea - având asupra noastră hainele, alimentele și săculețul cu iconițe și cruci sculptați în os - să-i dăm schimb pe mâncare.

Planul era măreț, dar omul propune și Dumnezeu dispune.

Stăteam pe bac după stingere și discutam cu Țuțu:

- Hai să ne dăm drumul în noaptea asta.

La care el îmi spune:

- Hai să mai avem răbdare: poate de 23 August vine grațierea.

Visul unei nopți de vară al unor 'bandiți'...

Când se lăsă seara, ne băgară pe toți în bac. Se dă alarma, fiecare trebuind să ne culcăm pe burtă pe dușumeaua bacului.

Ce s-a întâmplat?

Pe celălalt bac exista o altă figură: Scurtu, frontierist, bun înotător, care trecuse de două ori Dunărea în Jugoslavia. Prima dată fusese condamnat la 3 ani; a doua oară la 10.

Evadase Scurtu.

Bacul era și el înconjurat de sârmă ghimpată. Scurtu și-a lăsat un prosop pe sârmă. Când au fost toți 'bandiții' coborâți în bac, el a ieșit în chiloți și i-a cerut caraliului voie să-și ia prosopul. A sărit peste sârmă-n Dunăre.

La astfel de evenimente se trăgeau rachete, iar soldații, înnebuniți, descărcau automatele în tot ce lăsa impresia a fi fost evadatul.

Scurtu, isteț, s-a refugiat, pe sub apă, la ancoră, unde nimeni nu bănuia că se putea ascunde.

Au sosit vedetele rapide și toată noaptea Dunărea a fost în alertă, iar noi stăteam pe burtă, eram înjurați și supuși la fel de fel de acte de teroare.

La lucru nu am mai fost scoși.

După ce s-a liniștit zarva din jurul bacului și vedetele au plecat la vale cu reflectoarele, într-un târziu Scurtu, pe sub apă, și-a dat drumul la vale. A traversat Dunărea, a intrat pe un canal în Ismail. A dat peste o casă unde nu se găsea nimeni, fiind plecați locatarii la o nuntă. A luat haine, s-a îmbrăcat și s-a dus pe jos la Reni. Când a înnoptat, s-a culcat la ușa unei magazii unde se

găseau saci cu chimicale. În zori, au venit rusnacii și, găsindu-l acolo, l-au predat autorităților rusești. Ele l-au predat autorităților noastre și a fost condamnat la alți 10 ani.

Tot și-a realizat dorința. După marea eliberare din 1964, a trecut din nou Dunărea - acum găsindu-se la New-York (p.139-142).

Dorința de libertate lucra și în sufletul memorialistului, complet altfel decât în acelea ale indivizilor ce credeau că și-o puteau cumpăra vânzându-și frații. El făcu noi planuri de evadare.

Pe bac am stat cu colonelul Marian, care a fost garda permanentă a lui Gh. Gheorghiu-Dej. (...) A ajuns 'bandit' sub propriul său regim - la întărirea căruia a avut partea sa importantă de contribuție. De la el am cules date despre baltă, pentru o eventuală evadare.

Cumpănind eu că dacă evadezi, trebuie să fii pregătit și pentru ce e mai rău, deci, eventual, să-ți aperi viața și libertatea pe orice cale, mi-am zis că firea o să mă trădeze și că era cazul să fac ceva cu bunătatea mea, să devin 'un dur'... Mi-am pus în gând să făptuiesc ceva ce nu concepeam, ce era împotriva educației și caracterului meu, împotriva inimii mele de bleg, care tresărea de cum vedea suferință și mă-mboldea să sar pentru alții, chiar dacă-mi făceam un rău prin asta. Mă sucesc, mă învârtesc și hotărâsc să... omor și să mănânc o vrăbiuță! Mai mare răutate nu vedeam. Or, aveam nevoie să devin neapărat rău. Ferească Dumnezeu dacă, evadând, eram pus să-mi apăr pielea. Când s-a-mplinit sorocul deciziei, am luat o piatră și cu ea am amețit o vrabie. Am jumulit-o, am perpelit-o la un foculeț de vreascuri și am înghițit-o cu noduri. Mi-a stat în gât mai bine de două luni de zile. A face răul nu era pentru mine.

(...) l-am mărturisit (colonelului Marian) *că am vrut să evadez, gând ce nu mă părăsise. Mi-a spus:*

- De aș fi cu 20 de ani mai tânăr, te-aș lua cu mine, că eu cunosc balta (p.152-154).

Pe când muncea la Salcia, brigadierul lui Loredan se îmbolnăvi. Deținuții îi propuseră tenorului să-i ia locul - aveau nevoie de un ins energic, dar ales de ei și nu impus, astfel încât să nu li se azvârle-n cârcă un om al conducerii; cunoaștem acum ce pacoste putea deveni un brigadier. *Le-am zis că nu eram fumător - chiar dacă o primeam* (p.122), căci funcția presupunea

atari relații cu comenduirea. Avu o primă altercație cu gardienii datorită unei țigări manufacturate de către colegi din tutunul unor chiștoace. Refuză să-l denunțe pe fumătorul improvizat. Le ceru deținuților din brigadă să declare ei cine fumase. Cum nici unul nu avu curajul s-o facă, îi reveni noului șef să stea o noapte în picioare la izolare. În continuare, *pe durata cât am fost brigadier - vreo lună de zile -, n-am dormit în pat* (p.123). Spiritul acesta de colegialitate l-a făcut să-și piardă repede poziția de 'șef'.

Neliniștea izvorâtă din nevoia de a scăpa din iad îl urmărește și după eliberare. Aceleași planuri himerice, romantice, deduse din cultura unui cântăreț de operă și din ingeniozitatea unui bun mecanic...

Căsătorindu-se, constată cu groază statutul ce fără să vrea l-a impus soției sale: ea presta servicii de solistă, dar nu izbutea a fi plătită decât ca membră a corului; Mauriciu Vescan i-a și spus de la obraz că asta se datora căsătoriei cu Loredan.

În această situație fiind, am început să nutresc ideea de a fugi din țară. Îngrozit cum eram că și fiul meu urma să aibă aceeași soartă ca mine.

Frământam posibilitățile. Am trecut la a-mi construi două flotoare de tablă, care cădeau sub brat, prevăzute cu o ușiță ce se deschidea la împins, iar la trasul cu ambele brațe se închidea, ajutând în felul acesta alunecarea prin apă. Picioarele le-aș fi dotat cu labe. Am făcut probe pe Brateș, la Galați. Viteza era mare. M-am dus la Mangalia, să văd ce loc era bun să-mi dau drumul pe mare, dar m-au îngrozit pichetele de grăniceri. Deci am abandonat această zonă de ieșire. M-am dus la Oravița, să găsesc un cetățean să mă treacă frontiera. Dar cum am intrat în oraș, am fost luat în colimator - mi-am dat seama că nu erau șanse. Am plecat la Turnu Severin. Și acolo paza era mare, deci șansele minime.

Astfel stând lucrurile, m-am hotărât să depun actele să ies din țară, acte ce mi-au fost respinse (p.187-188). În cazul a destui tineri, a primat "dorul de ducă"; pentru majoritatea, dacă imboldul nu era politic, economic era cu siguranță; și nu economic, pur și simplu, ci provenea din conștiința că individul în cauză merita mai bune condiții de existență și conștiința lui că

găseau saci cu chimicale. În zori, au venit rusnacii și, găsindu-l acolo, l-au predat autorităților rusești. Ele l-au predat autorităților noastre și a fost condamnat la alți 10 ani.

Tot și-a realizat dorința. După marea eliberare din 1964, a trecut din nou Dunărea - acum găsindu-se la New-York (p.139-142).

Dorința de libertate lucra și în sufletul memorialistului, complet altfel decât în acelea ale indivizilor ce credeau că și-o puteau cumpăra vânzându-și frații. El făcu noi planuri de evadare.

Pe bac am stat cu colonelul Marian, care a fost garda permanentă a lui Gh. Gheorghiu-Dej. (...) A ajuns 'bandit' sub propriul său regim - la întărirea căruia a avut partea sa importantă de contribuție. De la el am cules date despre baltă, pentru o eventuală evadare.

Cumpănind eu că dacă evadezi, trebuie să fii pregătit și pentru ce e mai rău, deci, eventual, să-ți aperi viața și libertatea pe orice cale, mi-am zis că firea o să mă trădeze și că era cazul să fac ceva cu bunătatea mea, să devin 'un dur'... Mi-am pus în gând să făptuiesc ceva ce nu concepeam, ce era împotriva educației și caracterului meu, împotriva inimii mele de bleg, care tresărea de cum vedea suferință și mă-mboldea să sar pentru alții, chiar dacă-mi făceam un rău prin asta. Mă sucesc, mă învârtesc și hotărâsc să... omor și să mănânc o vrăbiuță! Mai mare răutate nu vedeam. Or, aveam nevoie să devin neapărat rău. Ferească Dumnezeu dacă, evadând, eram pus să-mi apăr pielea. Când s-a-mplinit sorocul deciziei, am luat o piatră și cu ea am amețit o vrabie. Am jumulit-o, am perpelit-o la un foculeț de vreascuri și am înghițit-o cu noduri. Mi-a stat în gât mai bine de două luni de zile. A face răul nu era pentru mine.

(...) I-am mărturisit (colonelului Marian) *că am vrut să evadez, când ce nu mă părăsise. Mi-a spus:*

- De aș fi cu 20 de ani mai tânăr, te-aș lua cu mine, că eu cunosc balta (p.152-154).

Pe când muncea la Salcia, brigadierul lui Loredan se îmbolnăvi. Deținuții îi propuseră tenorului să-i ia locul - aveau nevoie de un ins energic, dar ales de ei și nu impus, astfel încât să nu li se azvârle-n cârcă un om al conducerii; cunoaștem acum ce pacoste putea deveni un brigadier. *Le-am zis că nu eram tumător - chiar dacă o primeam* (p.122), căci funcția presupunea

ofari relații cu comenduirea. Avu o primă altercație cu gardienii datorită unei țigări manufacturate de către colegi din tutunul unor chistoace. Refuză să-l denunțe pe fumătorul improvizat. Le ceru deținuților din brigadă să declare ei cine fumase. Cum nici unul nu avu curajul s-o facă, îi reveni noului șef să stea o noapte în picioare la izolare. În continuare, *pe durata cât am fost brigadier - vreo lună de zile -, n-am dormit în pat* (p.123). Spiritul acesta de colegialitate l-a făcut să-și piardă repede poziția de 'șef'.

Neliniștea izvorâtă din nevoia de a scăpa din iad îl urmărește și după eliberare. Aceleași planuri himerice, romantice, deduse din cultura unui cântăreț de operă și din ingeniozitatea unui bun mecanic...

Căsătorindu-se, constată cu groază statutul ce fără să vrea l-a impus soției sale: ea presta servicii de solistă, dar nu izbutea a fi plătită decât ca membră a corului; Mauriciu Vescan i-a și spus de la obraz că asta se datora căsătoriei cu Loredan.

În această situație fiind, am început să nutresc ideea de a fugi din țară. Îngrozit cum eram că și fiul meu urma să aibă aceeași soartă ca mine.

Frământam posibilitățile. Am trecut la a-mi construi două flotoare de tablă, care cădeau sub brat, prevăzute cu o ușiță ce se deschidea la împins, iar la trasul cu ambele brațe se închidea, ajutând în felul acesta alunecarea prin apă. Picioarele le-aș fi dotat cu labe. Am făcut probe pe Brateș, la Galați. Viteza era mare. M-am dus la Mangalia, să văd ce loc era bun să-mi dau drumul pe mare, dar m-au îngrozit pichetele de grăniceri. Deci am abandonat această zonă de ieșire. M-am dus la Oravița, să găsesc un cetățean să mă treacă frontiera. Dar cum am intrat în oraș, am fost luat în colimator - mi-am dat seama că nu erau șanse. Am plecat la Turnu Severin. Și acolo paza era mare, deci șansele minime.

Astfel stând lucrurile, m-am hotărât să depun actele să ies din țară, acte ce mi-au fost respinse (p.187-188). În cazul a destui tineri, a primat "dorul de ducă"; pentru majoritatea, dacă imboldul nu era politic, economic era cu siguranță; și nu economic, pur și simplu, ci provenea din conștiința că individul în cauză merita mai bune condiții de existență și conștiința lui că

era dotat cu mijloacele fizice şi intelectuale să le câştige, dacă legile statului i-ar fi permis-o. În cazul de faţă, se împleteau ambele motivări. Apoi, mai existau o soţie şi un fiu...

Povestea lui Loredan e şi amuzantă şi dramatică pentru că, după inventarea unui aparat special în vederea măririi vitezei fugarului prin înot, contextul dictaturii i se dezvăluie fără rabat: transfugul va fi, fără doar şi poate, prins; şi ciclul detenţiei se va relua, cu întreg cortegiul lui de spaime, laşităţi, zdrobiri. Oriunde se întorcea Loredan, oriunde căuta, nu întâlnea decât arme îndreptate spre el. Nu i-a rămas decât să renunţe la fuga eroică şi să apeleze la plecarea legală, cu paşaport şi vize în regulă.

Adevărat, prima oară viza de ieşire i-a fost refuzată; a doua oară, a treia, la fel. Însă a nu ştiu câta oară, nu. *Am plecat cu o valiză blindată cu toate documentele necesare obţinerii vizei* (de data aceasta este vorba de cea de refugiat politic). *Era normal să aleg această cale - trebuia să-mi salvez fiul care, din nefericire, urma să fragă ponoasele puşcăriei mele* (p.188-189). Acest fiu fusese internat de armată în spitalul de boli nervoase, în urma unui rol deosebit de convingător jucat de el, pentru a scăpa de o cătănie necruţătoare pentru feciorul unui fost deţinut politic. Băiatul avea o îndelungată pregătire muzicală, urma să se dedice (şi a şi făcut-o, cu rezultate absolut excepţionale) acestei cariere şi nu merita riscat să-şi piardă tot ce acumulase până atunci în materie de tehnică pianistică.

O sumă întreagă de prieteni ai lui Loredan, o activistă de partid, un naţional ţărănist, fost coleg de puşcărie, aflaseră că el pleca pentru a nu mai reveni. Nici unul n-a încunoştinţat Securitatea asupra planului său.

Dar planul către ce îl conducea? *Exilul a fost groaznic, o nouă puşcărie s-a deschis în faţa mea. Numai un nebun se putea arunca în necunoscut. Nici de data aceasta nu izbutisem să scap de destinul meu* (p.188).

Să-l urmărim din apropiere. Condiţiile românului străduindu-se să-şi găsească un loc sub soare sunt cumplite. Umilinţelor li se asociază necunoaşterea noii realităţi, reaua voinţă a celor întâlniţi pe drum, spaima de a fi confundat cu proprii săi duşmani, adoptarea unui stil nou de viaţă aborat anterior ş.a.m.d. Nu vom sări nici o etapă, pentru că relatări ale fugii din ţară există puţine, dacă sunt - mai ales ale unor foşti condamnaţi politici.

lor poveștile lui Loredan se citesc cu plăcere datorită naturaleții cu care se deapănă.

Am fugit în 1987. Ajuns în gara Wienei, nu știam încotro să mă îndrept. Mi-am căutat o colegă - Anca I., fostă actriță la Teatrul de păpuși - cu care m-am dus la prietenul ei, la Baden - unde am fost găzduit. Din nefericire, amicul Imre era de o gelozie sălbatică; a crezut că sunt amantul ei și nebunul intenționa să ne împuște noaptea pe amândoi. Aflând de la Anca despre asta, am părăsit casa și m-am dus din nou în gara Wienei.

Aud un român vorbind la telefon cu țara. L-am așteptat să isprăvească. A fost foarte drăguț, fratele, și m-a luat la el acasă să dorm. Era vânt, ploaie; am ajuns la el tot discutând. Era frontierist. În cele din urmă a crezut că eram securist în misiune și m-a dat pe ușă afară, în plină noapte.

În ce direcție s-o apuc spre gară? Trecând pe lângă un local de noapte cu fetițe în cizmulițe roșii până peste genunchi, mai mult dezbrăcate pe sub mantou, (...) am dat examenul de limba germană. (...) Cu greu am ajuns la gară. Era închisă până dimineața, așa că am stat la poarta ei în ploaie și frig.

Cum s-a luminat de ziuă am luat Eizenbondul de Baden și m-am dus la lagărul Treiskirchen. Am stat la poarta lagărului două zile până am fost primit cu mare greutate. Vârsta mea era impedimentul major. M-au urcat la ultimul etaj, unde stăteam închiși în dormitoare mari. Clădirea fiind un fost regiment al Mariei Tereza, dormeam în dormitoare comune familii de toate naționalitățile. Seara se făcea program în dormitor, iar eu fiindule decanul, ca vârstă, le cântam și am început-o cu hipnotismul.

Am ajuns și la interogatoriu - deși aveam actele originale de fost deținut: zadarnic - se loveau de vârstă. Au cutezat să mă pună în situația de a renunța la lagăr. A doua zi, m-au dat afară. O nouă pribegie.

Am mers la O.N.U., unde am cerut să reintru în lagăr. Umblam pe străzile Wienei, cu valiza după mine, înghețat, nemâncat, pribegeam. Într-un târziu, am fost primit în lagăr nemaitrecând prin izolare, ci direct pentru tranzit.

În fața lagărului a apărut un cetățean care m-a salutat reverențios, spunându-mi:

- Ce mai faceți, domnule căpitan securist al Timișoarei?

Deși abia fusese confundat cu funcția respectivă, din nou era

acuzat de această apartenență. Lucrul nu este de mirare. Datorită infiltrării de agenți fără număr în diaspora, românii din Occident erau, pe timpul acela, și au rămas și astăzi, susceptibili la maximum în privința apartenenței politice a proaspeților sosiți. Totuși, având-se în vedere unde se petrecea întâlnirea (în fața lagărului de refugiați) este foarte posibil să fi fost vorba despre o provocare, pentru a fi cântărit noul venit necunoscut, în raport de reacția sa la o atare incriminare. Sau poate a fost o simplă confuzie, o asemănare de trăsături, o amintire falsă.

- *EU?!!!*, exclamă bietul fugar.

Dacă afirmația era auzită și de alți români din lagăr, mă puteau ucide, așa cum se mai întâmplase cu un român socotit omul Securității: l-au băgat în dulapul de haine și l-au aruncat pe fereastră de la etajul III cu dulap cu tot. Am desfăcut briceagul în buzunar și eram pregătit să-l lovesc. Dacă treceam la această acțiune, executam pușcărie în Austria, după care eram trimis în țară. Mi-am dat seama de asta și am evitat conflictul.

Ceea ce limpezește că bănuiala nu era deloc sigură, celălalt renunțând cu ușurință la hăituire.

În ziua de 15 noiembrie, m-am dus să dau un telefon acasă, legătură pe care am făcut-o nespus de greu. Soția, tipând, mi-a zis:

- Vino urgent acasă!

Imediat s-a întrerupt convorbirea. Degeaba am încercat să mai prind legătura cu România - nu s-a mai putut. Seara, când m-am dus la culcare, mi-am cumpărat un radio casetofon, de la un român care se ocupa cu furatul. L-am pus în valiza pe care am legat-o de pat, să nu fiu și eu prădat.

Cum am ascultat "Europa Liberă", am aflat că la Brașov începuse revoluția. Deabia atunci mi-am dat seama de ce fusesem chemat acasă. A doua zi mi-am cerut pașaportul, să vin în țară.

Re data de 16, am plecat din Wiena - pe 17, am ajuns la Brașov. Gara era plină de milițieni. Ajuns acasă, găsesc un bilet, prin care aflu că soția mea este în turneu, iar Dănuț (fiul lor) *- internat la 'zâmbărești'. Dacă nu aș fi venit acasă, dezastrul era mare: se năpustea Securitatea și-l duceau în mină* (p.190-194).

Această primă tentativă de a rămâne în străinătate dăduse

greș, tocmai datorită mișcărilor de mase aspirând la eliberarea de sub comunism, din țară.

Cum în România lupta muncitorilor se preschimbă în dezastru, lui Loredan nu-i rămase decât să încerce din nou să fugă, de dragul copilului a cărui răspundere o avea.

Capitolul următor al amintirilor, debutează tocmai cu constatarea că jertfa brașovenilor fusese inutilă:

Cum nu s-a petrecut nimic deosebit, în 1988 am luat din nou drumul spre Austria. Relația care mi-a facilitat plecarea m-a avertizat să dispar cu primul tren, căci 'secu' aflase că fusesem în lagăr. Iar această persoană a fost Ilie Stanca, directorul adjunct al Teatrului, care era comunist - lucra direct cu Securitatea -, dar un comunist de mare omenie, căruia îi datorez o veșnică amintire - Dumnezeu să-l odihnească.

Din nou car valiza la drum și toate actele la mine, despărțindu-mă cu greu de cei dragi. Până am trecut frontiera, am fost cu inima la gură de groază că Letiția a spus cuiva și voi fi readus acasă. Este vorba de activista de partid pomenită cu prilejul primei plecări, o femeie de mare frățietate cu 'dușmanul de clasă' Loredan.

Drumul parcurs fără incidente.

Din gara Wiena, am plecat spre lagărul Treschirchen. La poartă, o mare de oameni - printre ei, eu - cel mai tânăr (trebuie înțeles invers). Se intra greu în lagăr. Noaptea dormeam într-o biserică, jos - pe beton. O dată pe zi ni se dădea o gamelă de mâncare de la Crucea Roșie. Peste o săptămână am pătruns pe poartă, la primul interviu. Cum computerele te scot de oriunde ai fi, au sosit cu datele că fusesem în lagăr și mi-au spus că nu mă mai primeau. După lungi discuții am reintrat în lagăr și din nou același drum. Una dintre întrebări:

- Bine, ai fost deținut politic... De ce nu ai venit după eliberare?

Pentru ei raționamenul era simplu: așa cum ei își iau bilet de tren, de avion - și se duc oriunde pe glob, de ce nu am plecat și eu?

Odată făcute actele, am fost expediat la St. Georg/Wald, într-un Gast Haus - în așteptarea azilului politic. Gastul era foarte bun, masă bună, camere cu două paturi. Așteptare, așteptare.

Ziua o petreceam prin biserici și în cimitir, implorând Divinitatea să mă ajute. Ceea ce ar fi avut efect era că cine mințea mai bine primea azilul mai repede. Eu nu știu să mint, iar șansele legate de vârstă îmi erau mult micșorate.

Am început să mă zbat să dau concerte religioase. Scriam scrisori la sute de biserici - să fiu chemat să susțin concerte.

Primul obținut l-am dat la San Georgen. Eu eram impresar, eu făceam afișele și tot eu cântam.

Dar am fost însă nevoit să iau drumul Wienei - și cu casetofonul am pornit-o într-acolo. Am obținut găzduire la o familie, cu necazurile ei - soțul era bolnav de nervi, iar băiatul morfinoman. Un băiat înalt, frumos, inteligent; vorbea 6 limbi la perfecție.

Plecam dimineața cu casetofonul, să cânt pe stradă, să adun bani. Mă plimbam pe Maria Hilfe Strasse - unde se produceau artiști ambulanți; eu unul nu aveam curajul să cânt.

Am făcut o viață-ntreagă asta pe scenă și nu pe stradă. Era groaznic. Mă întorceam seara și mă întrebau:

- Ai cântat?

Iar eu disperat răspundeam:

- Nu pot.

Dar după două-trei zile de așteptare - înfometat, însetat - seara mi-am aplicat niște înjurături ca la Securitate - «Futu-ți Dumnezeii mă-ti! Mâine la 11 cânți!!!».

Stăteam pe banca din fața Domului Sf. Stefan și mă uitam îngrozit la ceas. Timpul trecea repede. Cu sufletul la gură, m-am dus în partea stângă a Domului, unde se găsea un grilaj de fier - de care am agățat casetofonul, mica mea orchestră, iar eu am început să cânt cât mă țineau bojocii.

Lumea, auzindu-mă de la o distanță de 20 m., a venit spre mine; le făceam semn cu mâna celor opriți: «Haideți! Veniți încoace, futu-vă-n cur! Haideți să mă auziți!». Cât ai zice pește, eram înconjurat de o mare de oameni. O doamnă, care a văzut că nu aveam nici o cutie, mi-a luat tașca și s-a dus să adune șilingi printre cei care căscau gura.

Dar momentul fericit a fost când a apărut din Dom un preot scund, pe care l-am recunoscut ca atare după cămașa cu micul guler alb. M-am repezit la el și, cu germana mea stâlcită, i-am spus că aș fi vrut să susțin un concert în Dom. Amabil m-a chemat în ziua următoare să-i cânt după messa.

Vocea rezista la o oră - timp în care cântam 14-15 arii și cantonete. Obosit, mi-am luat casetofonul și tasca îngreunată de șilingi. Am dat colțul și am început să-mi fac monetarul: peste 4.000. Devenisem un om bogat. De la lagăr primeam lunar 400 șilingi. A doua zi seara, la concert, preotul a oprit credincioșii, să-mă asculte. Un organist excepțional - citea la prima vedere - m-a acompaniat fără greșeală. În Dom se făceau imprimări; i-am rugat să mă imprime. Caseta audio e pentru mine un mare unicat. E drept că m-a costat 3.000 șilingi, dar ea m-a răsplătit înzecit, căci, atunci când cântam pe stradă, vindeam și casete multiplicate.

A trebuit să sparg șederea. La muncă, la cărat beton - seara, am primit 200 șilingi. Cu acești bani n-aș fi putut începe o viață nouă, odată cu venirea familiei.

Unica mea șansă era să cânt, oriunde, oricând, oricât, cu atât mai mult cu cât am primit știrea că mi s-a respins azilul și riscul meu era imens. Am făcut contestație și am rămas în așteptare încă patru luni de zile.

Am luat drumul bisericilor - Linz, Salzburg, Innsburn, Amsteten, Grein, cântând pe străzi.

La St. George am Walde, fiul proprietarului Gast-Haus-ului era un bețiv dement: a tras firul telefonului din hol în pod, de unde vorbea cu prietena lui din Anglia. Familia era extrem de bogată - dar și la ei se trecea la furat. Într-o seară, când am vrut să-mi sun familia în țară, m-am dus firesc la telefonul din hol. Când am ridicat receptorul, am auzit o discuție pe românește în receptor. M-am băgat peste convorbitori întrebându-i de unde vorbeau. Într-un târziu am ajuns și eu în pod, de unde puteam suna acasă fără bani. Dar cum nimic nu merge la infinit, m-au depistat. Șefa a dat vina pe noi, românii, că am fi tras firul, dar s-a constatat că instalația era veche. Am ajuns în proces și pe trei dintre noi ne-au amendat cu 2.000, iar pe șeful Gast-ului cu 700.000 șilingi.

Acest eveniment a determinat scoaterea noastră din St. George/Walde; ne-au dus la Pierbach.

Aici am luat din nou drumul bisericii și al cimitirului, unde imploram Divinitatea să-mi ajute pentru acordarea azilului. Concerte, plus plecările la Linz, să cânt pe străzi și-n biserici.

Un moment critic a fost acela când mi-au respins azilul pentru a doua oară.

La plecarea din țară, m-am pregătit cu de toate. Mi-am luat și seringa și fiolele de stricnină. Când am aflat rezultatul, mi-am tras serul în seringă, mi-am legat cravata de braț, pe care o țineam cu dinții, să-mi bag serul în venă. Dar cum nu a fost să fie, am trecut și peste această criză.

În lagăr, am întâlnit un coleg din facultatea clujeană, profesorul Kiskamoni, care de trei ani se afla la Bad Kreuzer, unde cerusem să fiu transportat și eu. Am stat în cameră cu un român, de profesie vagabond. A dat lovitura la banca din Linz. După două zile au sosit patru polițiști, care m-au luat și pe mine în primire să vadă de nu fusesem cu ei la spargere. S-a constatat că nu știam nimic.

În acest lagăr se afla o capelă unde se țineau slujbe pentru toate cultele, unde cântam și eu Ave Maria și altele.

Cântam peste tot. Dimineața îmi luam crucea - casetofonul - și o apucam spre Linz. Eram disperat de frică: să nu fiu expediat în țară. Pe pereții camerei țineam afișe, icoane făcute de mine, cu pseudonimul artistic: Loredan.

Au venit să mă întrebe de acest nume, socotit de ei 'fals' și să-mi spună că eram securist. Atunci i-am poftit să ocupe loc pe pat, am dat drumul casetofonului și m-am pus pe cântat. Pe rând au părăsit camera.

*Apoi a sosit o adresă în care mi se comunica faptul că fusesem în lagăr cu 10 ani înainte. Degeaba le spuneam că în România 'Popescu' este cel mai comun nume și că o fi fost altul acela. **Nein! Du bist spion!***

Ei cu bănuielile lor; eu, cu cântatul...

Directorul lagărului, Zvoboda, când mă vedea prin curte m se adresa cu 'maestre'; i-am oferit o casetă cu concertul me duceam o viață bună.

Partea comică este că mi se alăturaseră niște bețivi, morfinomani, când cântam. Nu izbuteam să-i gonesc. De exemplu, la Linz am cântat în fața Domului - eu în costum negru, interpretând muzica religioasă. Din parc au sosit bețivii, drogații, s-au așezat în fața mea și adunau banii credincioșilor, care credeau că eu eram boss-ul tagmei de golani. În alte situații se apropiau de tașca mea, unde ascultătorii depuneau banii, voind să mi-o fure.

Aceștia constituiau o mică parte dintre oamenii fără slujbă:

beţivii, morfinomanii.

(...) La Amsteten, deasemeni am cântat în faţa bisericii ca, după aceea, să fiu chemat că cânt la messa. O soră călugăriţă se oprise lângă un copac. M-a ascultat o oră - după care m-a invitat la şcoala maicilor catolice. Călugăriţele veneau să dea mâna cu mine. Eu le sărutam mâna. În momentul când apropiam buzele de mână, intrau într-o stare de şoc şi plecau sărind ca nişte păsărele. Comic, dar firesc.

Am pătruns în R.F.G., la Freiburg, unde mi-am găsit colegul de puşcărie, preotul Knall Werner. Aici, în Freiburg, cântam dimineaţa de la 10 la 12 şi după-masa între 17 şi 18. Eram cu adevărat surprins; veneau doamnele cu buchete de trandafiri.

La München, cântam pe un frig de 10° - când au apărut trei nemţălăi de vreo doi metri. Unul dintre ei s-a desprins din marea de oameni şi şi-a pus urechea pe casetofon, uitându-se-ntre timp şi la gura mea. Dacă a văzut că nu era vorba de un truc, s-a înapoiat la amicii săi.

O doamnă s-a rupt din mulţime şi a venit spre mine. M-am dat de o parte, îngrozit că era vreo morfinomană. M-a luat în braţe şi m-a sărutat strigând:

- Pavaroti!

La care au am adăugat:

- Kleine Pavaroti...

Mulţimea aclamă.

Tot ceea ce este de reţinut e că numai un nebun a putut rezista la toate astea. Şi exemple sunt cu zecile.

Toţi cei de pe stradă aveau o direcţie precisă, numai eu nu ştiam încotro să mă-ndrept. Cunoşteam doar un scop precis: să adun bani pentru noua viaţă ce trebuia să înceapă de la 0.

Veneau să mă asculte microbiştii operei, care mă comparau cu marii cântăreţi, dar pe mine nu mă interesau decât banii. Eram fotografiat, filmat, însă eram fotografiat şi de oamenii Securităţii, de după copaci. Probabil în dosar am şi fotografiile.

Odată cu Revoluţia, românii noştri se adunau în curtea lagărului. Le cântam rugăciuni şi ei, cu lumânările aprinse, se gândeau la cei de acasă, iar seara, la ferestre, ardeau lumânările. În acel moment am luat hotărârea să mă întorc în ţară (p.194-203).

Şi iată-ne revenind, acum pregătiţi să surprindem contradicţiile psihologice trăite de memorialist cândva, iată-ne revenind la răscrucea cea mai dramatică a existenţei sale, aflată la polul opus al firii lui generoase şi gata de sacrificiu pentru semeni, răscrucea de unde se deschide şi calea trădării semenilor. Dintre toţi autorii de memorii prezentaţi în acest al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, închinat tocmai opţiunii acesteia nefaste şi puterii ulterioare de recunoaştere a căderii de odinioară, dintre ei toţi, Loredan îşi analizează pertinent atât o comportare, cât şi cealaltă. Mă miră că nu a simţit chemarea să le pună în paralel pe amândouă, ceea ce ar fi condus la obţinerea celei mai complete panorame sufleteşti a căderii. Desigur că mult mai multe ar fi avut de dezvăluit, în acest sens, memorialiştii trecuţi prin reeducări, care, însă, când ajung la actele lor de delaţiune şi la cele resimţite cu prilejul săvârşirii lor, se închid în generalităţi expuse grăbit, generalităţi din care, parcă se exclud ca persoană. Nimeni nu le poate găsi vină; în această ISTORIE cu atât mai puţin, ea nefiind una a moralei în detenţie, o voi repeta întruna. Drept care, recomand cartea lui Loredan ca cea mai completă în privinţa celor resimţite de omul de caracter care cedează în faţa Puterii - cu atât mai mult cu cât el nu era susţinut de un crez politic pentru care să fi luptat, drept rezultat al cărei lupte să fi ajuns în faţa tribunalului militar.

Reprimit la Teatrul Muzical, după graţiere, a fost întâmpinat cu multă simpatie şi căldură de către unii, iar de către cei geloşi pe talentul său cu 'lovituri sub centură', cum le numeşte.

Pentru mine era firesc; eram conştient că trebuia să fiu lovit: primeam ce mi se oferea; nu aveam drept la cuvânt, eram umilit. Căutam să mă refac după cei cinci ani de necântat. Memoria îmi lucra la fel ca înainte. Ei apelau doar la dreptul politic.

Desigur, aparatul Securităţii opera mai departe. Eram suspectat, urmărit şi mi s-a aruncat nada de a fi informator.

Mă aflam la teatru; repetam opereta Logodnicul din lună. În timpul repetiţiei, am observat în fundul sălii o persoană care stătea ascunsă după o draperie. Am sesizat că cel vizat eram eu. Cum s-a dat pauză, am fugit să văd cine era. Cetăţeanul se

îndrepta spre centru. Aveam un 'manet'. L-am încălecat și am gonit după el, cu un nod în gât. Mi-am zis: «Iar începe circul!». Trebuia să aflu pe loc ce voiau. Nu mai eram în stare să suport angoasa. M-am oprit în dreptul său. Mi s-a adresat:

- Tov. Loredan, doresc să vorbesc cu dumneavoastră.

L-am întrebat cu un ton categoric ce nu-i dădea voie să nege:

- Dumneata ești de la Securitate?

- Dar de unde știi? Putem sta de vorbă?

- Când dorîți.

Mi-a dat o întâlnire la Muzeul Dima. Când ne-am văzut, m-a întrebat de colegul Hans Berger, cu care fusesem în pușcărie. Acesta era fratele dirijorului. Fusese condamnat pentru că scrisese un roman despre viața sașilor sub comuniști. Descusut asupra unei idile de-a lui, i-am spus securistului că nu știam nimic.

- Te rog, interesează-te și să-mi dai răspuns. Iată telefonul și numele meu.

Firea mea de neumător m-a determinat să-l întâlnesc pe Berger și să-i spun:

- Securitatea întreabă de tine.

Lui Berger nu i-a venit să creadă. Apoi mi-a zis:

- Precis au mai întrebat și pe alții și nici unul nu m-a avertizat.

Mi-a dat versiunea pe care voia s-o transmit.

La întâlnirea următoare cu agentul securist, acesta mi-a cerut să-i scriu informațiile. Mi-a spus:

- Semnezi: "Vasile".

Deci aveam un nume de tumător.

Trebuia să joc cartea. Cerusem rejudecarea procesului.

Am mers la tribunalul militar din Cluj - dosarul mi-a fost dat la citit doar timp de o jumătate de oră. Eram disperat. Am început să-l copiez în mare grabă. Când gradatul a văzut că-l copiam, a dat să mi-l ia, la care i-am zis:

- N-am bani să angajez avocat.

Astfel am izbutit să am tot dosarul condamnării.

Doar că primeam un telefon și, fuga la Securitate! Iarăși Berger! Ceream timp să mă informez și mă duceam la cel în cauză să-l întreb ce să scriu.

Acest joc nu-mi plăcea deloc. Devenisem agitat, îngrozit de coşmarele noilor arestări. Pe de altă parte, mă chinuia faptul că eram racolat la o acţiune forţată. Să nu dea Dumnezeu nimănui să treacă prin sfâşierile acelea! Apăreau noi şi noi întrebări. Simţeam că explodez. Nu găseam nici o soluţie decât că-l căutam pe maiorul Elges (cu acesta, datorită unor împrejurări speciale şi a unei tragedii din viaţa ofiţerului de Securitate, Loredan legase un fel de amiciţie. Elges nefiind implicat, după ştirea lui Loredan, în actuala folosire a sa) *şi-l tot întrebam:*

*- **Ce, iar mă luaţi?***

Acum, timpul acela recunosc că a fost scurt. Atunci mi se părea o veşnicie.

Toate au mers aşa până-ntr-o zi când, revenind acasă, mama, îngrozită, mi-a spus:

*- **A venit o maşină neagră sub geam, a coborât un cetăţean şi a sunat la uşă. A lăsat numărul ăsta de telefon.***

Numai mi-am aruncat ochii pe el şi am ştiut că era de la Securitate.

Sun şi mă anunţă că eram chemat 'la datorie'. Sosind la poartă, tamburul a dat de s-a uitat pe masă - probabil la o fotografie - şi parcă mă cunoştea de când lumea când mi-a zis:

*- **Tovarăşe Loredan, vă rog să mă urmaţi.***

M-a dus pe culoarele unde altădată treceam cu ochelari de tablă. Am intrat într-un birou lung, unde la o masă se aflau vreo 10 civili. Toţi foarte amabili, drăguţi. Într-un cuvânt, m-au primit 'prietenește', m-au poftit la masă şi a început dialogul.

*- **Tovarăşe Loredan, cum vă simţiţi?***

Ajunsesem la un punct maxim al încordării sufleteşti. Am izbucnit în plâns şi i-am întrebat:

*- **Ce vreţi de la mine?***

*- **Tocmai de asta te chemăm: nu ne eşti de folos cu nimic. Şi noi pierdem timpul, şi dumneata la fel.***

Am adăugat urlând:

*- **Ce, vreţi să mă duc la un coleg, să înjur partidul ca să facă şi el la fel, iar eu să dau pe urmă declaraţie că a-njurat partidul?!***

*- **Ai noi nu vrem aşa ceva!***

Şeful a adăugat:

- Să uităm ce a fost.

Ştergând cristalul de pe masă, l-am luat de mână şi i-am zis:

- Să ştergem, când dumneata vei trece prin ce am trecut şi eu.

Am mai zis:

- Pe dumneata te ştiu.

Surprins, a replicat:

- Te-am anchetat eu vreodată?

- Nu, dar vă vedeam la uşa lui Gherghei, când eram dus la anchete. Pe atunci purtaţi ochelari fumurii.

- De unde ştii?

- Săltam din muşchii obrazului ochelarii, de zăream prin colţ.

- Hai să uităm...

Privind sediul, le-am spus:

- Aceasta este casa mult visată.

Am ieşit tot plângând. Astfel am izbutit să scap de acel eu sinistru - "Vasile".

În orice caz, pe timpul când eram întrebat de Berger, pasienţa a ieşit perfect: i-au dat aprobarea să plece, după foarte scurt timp, la familie, în Germania.

La acea dată, Berger nu înceta să spună:

- Să vezi, Ioane, ce am să fac eu pentru tine!

Cum se aşterne uitarea peste toate, aşa am fost uitat şi eu de colegul 'bandit' Hans Berger.

Poate dacă era el în locul meu, ar fi procedat ca mine (p.181-185).

Textul este scris cu amărăciune, cu disperare, cu spontaneitatea revoltei. Deşi devenit turnător, de teama că-şi va relua calvarul de la început, asemenea altora dintre mărturisitorii acestui pact şi Loredan a încercat să găsească o portiţă de scăpare, avertizând pe cei urmăriţi de către stăpânii săi. Mai mult, s-a străduit - şi se pare că a izbutit - să devină o povară pentru aceia care-l foloseau, până l-au eliberat din ochiul laţului cu care-l conduceau ca pe un câine în lesă.

Alături de memoriile lui Dumitru Lungu, **AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN. 1800 ZILE DE DISPERARE, ÎN ANCHETĂ ŞI LAGĂR** constituie o mărturie asupra chinurilor morale ale insului căzut în plasa înveninaţilor vânători de oameni, insului care refuză din adâncul sufletului acceptarea situaţiei de colaboraţionist şi

caută necontenit salvarea din această funcție impusă sub amenințare.

Cine a fost acest Loredan înainte de arestare? Îi plăcea enorm gluma. Îi plăcea tovărășia feminină, ca oricărui tânăr sănătos, de talent, de succes, în plină ascensiune artistică, adulat pentru vocea și prezența lui scenică. Temperamentul și condițiile sociale ale copilăriei au făcut din el un luptător și un cuceritor. Era un om plin de bun simț și împletea această calitate cu mila, cu înclinarea de a sări în ajutorul celorlalți, cu generozitatea, iubea dreptatea. Era atras de darurile civilizației, de unde concluzia că le socotea născocite pentru om, i se cuveneau acestuia. Avea o fire colerică și insuficientă prudență. Extrovertit și gălăgios, nu era mai puțin tandru, atent cu cei apropiați, grijuliu față de soarta semenilor în general. Nu concepea să trăiască despărțit de muzică, atmosfera scenei, public. Însetat de recunoașterea meritelor și personalității proprii, suferea când era lipsit de acestea, viața nemaiavând nici o atracție pentru el. Gata să sară în ajutorul altora, deși vedea defectele lor, lega prietenii vulcanice. Cu o privire compătimitoare ce-i aruncai, îi dobândeai încrederea pe viață, pentru că suferea de o puternică nevoie de înțelegere și de căldură sufletească. Nu știa să-și ascundă sentimentele, se manifesta romantic, expansiv, copleșitor. Fire recunoscătoare, atașată, inteligență inventivă, orgoliu irritabil, dar și stăpânit de bunul simț menționat, cu o înclinație nativă spre îndeletinicirile tehnice, iar cu inima plină de câte sunt necesare impunerii unui artist - AMINTIRILE înseși demonstrând că nu era doar un interpret, ci și un creator -, Loredan putea fi agreat cu dificultate într-o lume cenușie ca aceea în care i s-a desfășurat drama.

Partidul dictaturii comuniste îți cerea să fii un pion amorf, depersonalizat; Loredan s-a născut să fie general, cu un mare neastâmpăr intelectual, cu străpungeri ale viziunii prin platoșele unei lumi reduse la viețuirea în cochilie și cu atacuri ale voinței de afirmare împotriva cazematelor minciunii obștești. Partidul dictaturii comuniste îți cerea să nu gândești: mintea lui Loredan era un perpetuu foc de artificii. Partidul dictaturii comuniste pretindea să stai la locul tău și să dai din gură; gura lui Loredan

era mare, dar folosită pentru batjocorirea prostiei ce-l înconjura şi, din alt punct de vedere, pentru desfătarea amatorilor de operă. Loredan nu a fost un politician altfel decât orice român cu capul pe umeri. Puşcăria şi nedreptatea au trezit în el demonul politicului. Loredan a înţeles că numai preocupându-se de politică ne opunem apocalipsei torţionarilor. Loredan a fost victima unei epoci când n-avea nici o importanţă dacă greşeai sau nu: atâta timp cât displăceai cuiva, erai pasibil chiar şi de moarte. Până în prezent s-au publicat cărţi ale unor foşti deţinuţi politici, care ne provoacă o neîndoioasă admiraţie, dar care par a spune: iată cine am fost eu, iată ce am făcut pentru patrie. Loredan strigă: iată unde m-au adus, iată cât de jos am coborât fără s-o vreau, fără s-o provoc, fără s-o cer, fără o ideologie de apărat, ori pentru care să mă sacrific. Eu sunt românul jertfit doar pentru că am fost român şi nu comunist. Doar pentru că am fost om, cu toate calităţile şi defectele omului, au ţinut cu tot dinadinsul să mă facă neom; şi acolo am căzut: din teamă pentru soţia şi copilul meu ce depindeau de ce gândea Securitatea despre mine. Prin arta mea am fost cineva, dar dincolo de ea reprezint românul de rând, victima anonimă a bestiilor roşii (cuvânt îndrăgit de el). Însă caracterul său l-a scos curând dintre rânduri şi i-a dat statură de victimă, inocentă, dar eroică - susţin aceasta cu atât mai mult pentru mărturisirile sale cele mai penibile, ce-l luminează mai mult şi mai revelator decât orice reflector al scenei de altcândva.

UN LUPTĂTOR "MIC CÂT O LINGURĂ" DUMITRU LUNGU

Dumitru Lungu s-a născut la 6 decembrie 1915, în com. Sudiți, jud. Ialomița, într-o familie de agricultori modești, al doilea dintr-o pereche de gemeni; fratele său s-a stins de timpuriu. Copil neastâmpărat, rupându-și brațul, a fost greșit tratat de o 'doftoroaie', respectivul membru rămânându-i mai scurt și defectuos pe tot restul vieții.

A urmat cursurile școlii primare în comuna natală, după care a frecventat Școala Normală din București, devenind în 1934 membru al Frăției de Cruce. Se formează cu lectura publicațiilor naționaliste ("Iconar", Ideea Românească", "Orientări", "Ramuri", "Gândirea", "Sfarmă Piatră", "Brațul de Fier" ș.a.m.d.). E prezent în tabăra de la Carmen Sylva în 1937, unde-l cunoaște pe C.Z. Codreanu.

Datorită unei ambiții a șefului de post din satul părintesc, după absolvirea Școlii Normale, este internat în lagărul de la Vaslui. Aici, de la o fereastră, asistă la împușcarea celor 32 colegi necondamnați, în noaptea de 21-22 septembrie 1939.

Eliberat, funcționează ca învățător în com. Potcoava, jud. Ialomița. În toamna lui 1940, e arestat. Luarea puterii de către Mișcare îi oferă o muncă de inspector școlar, dar își dă demisia. Se opune armatei, pentru care este condamnat la muncă silnică pe viață, în contumacie. Reorganizează, din punct de vedere legionar, județul Prahova; este arestat în două rânduri, fuge de sub escortă și apoi evadează pe 2-3 mai din Chestura de la Ploiești. Ridicată fiind și logodnica sa, va muri în timpul bombardamentelor într-un incendiu al temniței. Este o lovitură ce-l va costa sănătatea pe D. Lungu.

În 1944 cade din nou arestat; eliberat, trece frontiera cu un mesaj către Horia Sima. E parașutat în țară și organizează un adăpost în Ciucaș, pentru legionarii urmăriți. Este prins. Soția sa, ridicată și ea, naște la Mislea, în octombrie 1948. D. Lungu este dus la Ocnele Mari.

Eliberat, e curând implicat în procesul parașutiștilor de la Brașov (Samoilă), după aceea regăsindu-se la Aiud, unde trece prin reeducări și, ca urmare, este grațiat.

Publică **LUPTĂ ŞI TEMNIŢE**; Prefaţă de Ing. Dumitru Tache Funda; Bucureşti; Editura Ramida; 1998.

OCTOGENARUL **DUMITRU LUNGU**, uimit de restriştile întâmpinate în decursul zbuciumatei sale vieţi, ca şi de îndârjirea cu care s-a zbătut necontenit să le depăşească, aşezându-se la masa de scris pentru a-şi face ordine în trecut, în vederea lămuririi nepoţilor, îşi pune pe hârtie amintirile, sub ameninţarea medicilor că nu mai are mult de trăit. În strădania de a-şi înţelege destinul coboară până la aducerea pe lume a pruncului ce a fost cândva, coboară să-şi caute prima ipostază şi explicaţiile. O face în volumul: **LUPTĂ ŞI TEMNIŢE**. Cu umor - dar şi puţină spaimă de el, cel de-o zi şi de încă alte câteceva -, dar şi cu puţină mândrie că a venit pe pământ cu o fire atât de încăpăţânată să răzbească (spre deosebire de geamănul său cel tăcut şi cuminte, care nu s-a ştiut agăţa de viaţă cu orice preţ), memorialistul ne pune faţă în faţă cu un nou născut năvalnic, de la bun început revelat ca spaimă a familiei şi a altora ce aveau de-a face cu el. La fel, în toţi anii ce au urmat, copilul crescând, avea să bage în sperieţi mulţi voiţi şi nevoiţi... Până la a glosa mai departe asupra sorţii şi caracterului său, e mai potrivit să-i dau cuvântul să-şi exprime propriile-i mirări stârnite de sine însuşi.

*În noaptea de Sf. Nicolae 1915, în zorii zilei, în casa unui ţăran din centrul Bărăganului, se năşteau doi copii gemeni. Primul era mare şi dolofan, cu o figură blândă şi exprimând bunătate; intra în viaţă fără lacrimi, fără plânset; fără a scoate nici un scâncet. După puţin timp, a sosit al doilea, mic şi sfrijit, că moaşa a rămas cu el în braţe, mirându-se cât era de pipernicit, cum nu mai moşise niciodată vrun altul. - **"Mario"**, zise el femeii care îi adusese pe lume, **"este mic cât o lingură"**. Era mic, dar părea rezistent; avea o conformaţie de butucel al vieţi: gălăgios, se mişca fără astâmpăr. Ţipa atât de tare încât stăpânul casei, tatăl copilului, care se afla într-o cameră alăturată, auzindu-l, a intrat să-şi vadă întâiul născut şi spre surprinderea sa, găsind doi, dintre care unul nu zicea nimic - nici nu-l auzise când apăruse, pe când al doilea ridicase casa în picioare, cum se zice, tatăl l-a*

luat în braţe, doar-doar ar fi încetat. A plâns şi a strigat până ce a obosit şi a adormit în primul somn. Acela eram eu. Aveam probabil presimţirea unei vieţi de zbucium, de luptă, luptă plină de suferinţă şi primejdii. Abia după adormirea celui mic şi gălăgios, tatăl l-a luat în braţe şi pe celălalt.

Din primele ceasuri ale vieţii, am dat mult de lucru părinţilor; iar mai târziu, în adolescenţă, aveam să le dau şi mai mult (p.19).

Un năpârstoc inacomodabil şi incomod, nemulţumit de toate, hotărât 'să facă ordine', după cum îi dicta simţirea, să-şi impună firea celor din jur, un frământat cu decizie rapidă, totuşi, şi reacţie sonoră promptă.

Mama era o femeie slabă, măruntă, permanent obosită de munca grea şi de sărăcia în care se zbătea. Nu avea posibilitatea să alăpteze doi prunci. M-a dat unei ţigănci din sat, pentru alăptat. După două zile, ţiganca m-a adus înapoi, pentru că se speriase şi ea de atâta scandal. Nu mai putea dormi nici un ţigan din cauza urletelor mele. Mama, văzând aceasta, m-a luat înapoi şi l-a dat ţigăncii pe fratele meu, căruia nu i se auzea gura nici noaptea, nici ziua, iar pe mine m-a crescut mama. Şi aşa, pe nesimţite, timpul a trecut.

După doi-trei ani, frăţiorul meu cel bun a murit, iar eu, cel cât o lingură, am rămas (p.19-20).

Şi aşa 'a rămas' neschimbat prâslea dintre gemenii doi, curios după toate, fără a cunoaşte osteneala, investigând universul în care nimerise şi ...punându-l la încercare. I se duse buhul de la cea mai fragedă vârstă. La fel va păşi până la senectute.

După ce am început să merg, mama rar mă mai vedea, pentru că oricât de mare era satul, umblam peste tot şi în deosebi pe la casele de lângă câmp; unde, cât era ziulica de mare, alergam după gâze, şoareci, broaşte şi tot felul de vieţuitoare. Nu era om sau femeie în tot satul să nu mă cunoască.

Pe la vârsta de 4-5 ani, într-o zi de toamnă, când în Bărăgan ogrăzile erau pline de şire de paie de grâu, care iarna erau întrebuinţate la încălzit şi la gătitul mâncării, pentru că nu exista ţăran, chiar şi cel mai sărac, să nu aibă în jurul casei cel puţin un pogon de pământ, tata, ca şi ceilalţi săteni, avea şi el o şiră mare cu paie de grâu, orz, ovăz şi alte cereale. Am luat câţiva

tăciuni din vatră, ce se păstrau permanent în vederea aprinderii focului, am luat și câțiva cartofi, și astfel înarmat, m-am dus la șira mare cu paie, să-mi coc cartofii. Mă așez la rădăcina șirii, suflu în tăciuni și, când am văzut că focul începe să se întindă, am înșfăcat un șomoiog de paie cu care să-l sting. Când și șomoiogul s-a aprins, l-am aruncat și am fugit. Amintirea acestui șomoiog care a luat foc îmi este și acum, după aproape 60-70 de ani, vie în minte (p.20), ceea ce nu mă mirã, pentru cã întreaga desfășurare a zilelor ce urmează constituie un șirag de tot atâtea tentative de incendiere a lumii! O strădanie, parcă, de repetare a unui gest ritual, de început, ce stă la temelia unei legi noi: Dumitru Lungu, cititorul cărții sale o va constata fără efort, a fost permanent atras de aspirația doctrinei elaborate de Mișcarea Legionară de a forma un OM NOU - preluată din Scripturi și imitată, ulterior, de comunism -, la baza căruia concept, voi adăuga, ca lămuritor al simbolului, stă 'botezul prin foc'.

Vedeam, din grădina unde mă ascunsesem, flăcări mari deasupra șirei. Auzeam țipete; tot satul alerga cu căldări, cu finichele, să care apa de la fântână și s-o arunce, nu pe șira care ardea, ci pe șirele din jur, ale vecinilor. Dacă s-ar fi stârnit atunci un vânt, pălălăia toată așezarea, pentru că nu era curte fără două-trei șiri de paie. A rămas o grămadă enormă de cenușe. De atunci n-am mai copt cartofi la șira de paie (idem).

Deprinzând din această pățanie câte poate face insul pentru semenii săi - iertată-mi fie gluma -, scriitorul constată: *încă din primele clase ale școlii normale din București, gândurile îmi erau mereu și mereu preocupate să fac ceva pentru țara aceasta, pentru regiunea în care mă născusem sau, dacă nu mai mult, pentru satul meu* (p.21). Începutul bun se pusese...!

Stil alert, mișcările personajelor, surprinse ca pe viu, haz, o mare plăcere de a se reîntâlni copil; adolescența și maturitatea nu-i vor mai oferi atari delectări, pentru că vor tăbărî asupră-i cu poveri greu de suportat, atât din cele ale trupului, cât și, mai ales, ale sufletului.

Eram în clasa a 7-a a Școlii Normale din București când, venind din oraș - eram intern - și, uitând că prinsesem în piept o insignă legionară, l-am zărit pe pedagogul Smărăndescu,

teolog.

S-a repezit la mine mai rău ca un lup asupra prăzii, lovindu-mă cu pumnii, cu picioarele, unde nimerea, vrând să-mi ia insigna, corpul delict. Am apucat-o în mâna dreaptă, deoarece în stânga nu o puteam ține - am un defect din copilărie -, m-am făcut ghem la pământ și, cu toate loviturile și încercările sale de a mi-o smulge, nu reuși. Plin de sânge, cu urmele loviturilor pe cap, pe față, cu greu am ajuns în clasă; așteptam rezultatul. După câteva zile, am fost anunțat că eram eliminat din școală pentru două săptămâni.

(...) Colegii mei, toți copii de țărani, care cu greu reușeau să-și plătească taxa școlară, au făcut rost în grabă de câteva sferturi de pâine din rația lor, și așa destul de mică, și Bădilă împreună cu Pană mi le-au băgat în traistă. Ei erau cei mai buni prieteni ai mei.

Am plecat, prin ger și vântul care spulbera zăpada și-ți făcea mersul greoi, pe șoseaua Ștefănești - București - Urziceni. Simțeam cum îmi pătrundea frigul până-n inimă, care, parcă, mi se răcea. Cine a mers iarna pe drumurile din Bărăgan, pe viscol și furtună, știe cum te pătrunde până la oase, oricât de bine ai fi îmbrăcat, iar forța vântului te dărâmă. Vânturile iernii pe Bărăgan, în acele câmpuri nesfârșite, sunt groaznice. Când simțeam că mă apuca un fel de somn, din pricina oboselii, din cauza frigului, începeam să cânt cântece legionare și să merg bătând pasul. Aveam impresia că așa mă mai încălzeam.

Prima zi de la plecarea din București, am ajuns în comuna Moldoveni, la câțiva kilometri de Urziceni. Am dormit la părinții unui coleg de clasă, Cismaru.

A doua zi, eram istovit; totuși, am izbutit să ajung în comuna Ciochina, către seară. Începuse să se întunece. Mă temeam să merg noaptea mai departe. Mi-era frică de lupi, de frigul care era din ce în ce mai tare și de vântul tot mai puternic. Vântul mă ținea pe loc și picioarele cu greu mi le târam. Am intrat în prima cârciumă. Jupânul era un om în vârstă, purta o mică barbă, dar avea o privire blajină, așa cum au câteodată unii oameni cu ochi albaștri. I-am spus că eram elev, că eram dat afară din școală pentru că nu-mi plătisem taxa școlară. I-am mai spus că plecasem pe jos acasă, pentru că nu aveam

decât 2 lei și nu-mi puteam plăti trenul. Cârciumarul m-a primit și m-a culcat într-o cameră, lângă cârciumă. Mi-a dat un cojoc mare, cu care m-am învelit. Am adormit imediat, cu toate că în cârciumă era mare gălăgie datorită țăranilor care beau, chiuiau și cântau fel de fel de cântece. Dimineața, am mulțumit pentru găzduire și am întins cârciumarului cei doi lei pe care-i aveam, însă i-a refuzat. Am plecat mai departe.

În ziua a treia, în timpul prânzului, treceam prin comuna Perieți sau Pribegi. Eram înfometat. Pâinea dată de colegi se terminase. Am intrat în prima cârciumă și l-am rugat pe jupân să-mi dea pâine de doi lei. Am luat pâinea, m-am așezat la o masă, lângă sobă, și am început să mănânc. În local, în jurul unei mese, se aflau mai mulți săteni; între ei era și un preot mărunțel și slab; discutau veseli, bine dispuși, fiecare din ei cu un pahar de țuică fiartă în mână. Am observat că preotul se tot uita la mine cum mâncam din jumătatea de pâine dată de cârciumar. După un timp, preotul vine la mine și mă întreabă cine eram, de unde veneam și unde mergeam. I-am spus același lucru pe care îl declarasem și cârciumarului din Ciochina, la care dormisem. Mă rugă cu multă stăruință să merg la dânsul acasă, să luăm masa împreună. Am ezitat, pentru că nu înțelegeam ca un preot să stea în cârciumă și să bea țuică împreună cu enoriașii lui. A insistat și era mirat că nu voiam să merg - deoarece își dăduse seama că nu aveam bani și că eram obosit și înfometat și înghețat. Atunci, i-am răspuns, fără nici un fel de ezitare: ***"Dacă vă întâlneam în oricare alt loc, vă însoțeam imediat, pentru că, în adevăr, sunt ostenit și înfrigurat".*** *Nu-mi mai amintesc ce scuze a adus, dar preotul m-a luat de mână și m-am dus la el acasă. O casă mărunțică, sărăcăcioasă. Mă așteptam la una mare, așa cum avea cea mai mare parte din preoții satelor. La masă se aflau mai multe persoane și doi copii. Erau copiii preotului. Preoteasa, o femeie simplă, a fost foarte binevoitoare. În cursul convorbirii ce am purtat-o cu preotul, în timpul mesei, am constatat că era un om calm, bun, că gândea frumos, și că a căutat ca, într-un fel, să-și scuze prezența în cârciumă. Acolo nu este locul preotului, ci al dracului. Tot în timpul mesei, am aflat că era legionar. Se numea Ionescu* (p.22-25).

Elevului, care tot nițel mai mare decât o lingură va fi rămas

față de ceilalți, oricât crescuseră și el, unul, și colegii, alții, nu i-a prea priit. Se ținea cu 'răspunderi', cu fala aceluia care găsise adevărul, cu dreptul moral de a-i judeca pe semeni (preotul Ionescu ce numai în cârciumă n-avea ce căuta), cu conștiința de a fi fost plămădit dintr-un aluat mai curat decât generația adultă. Acestea nu-i păzeau, însă, de a-i fi fost frică de lupi, de a nu se ști descurca, de a-și trage târâș căputele ostenite și bocnă, pe un drum al disperării și, în același timp, al formării voinței de care multă nevoie urma să aibă mai târziu.

Fragmentul înduioșează, iar talentul de narator al autorului nu este cel din urmă să răspundă de efectul lui asupra inimilor strânse de milă.

După cum pana lui Dumitru Lungu ne concentrează atenția când este să-l urmărim în mers și, mai larg, să privim panoramic acțiuni în curs de desfășurare, la fel ea ne concentrează atenția când ne aduce în fața ochilor lăuntrici portretul anchetatorului devenit, datorită descrierii la care este supus, pildă pentru deceniile și veacurile următoare, pildă de nesimțire bine chibzuită, 'științifică', nesimțire utilizată ca mijloc de agresare a închipuirii digestive a anchetatului și a simțurilor sale trezite prin tipul special de caznă la care este supus.

După un timp, atunci când mă ancheta un locotenent, într-o zi sunt scos la anchetă. Sunt dus într-un birou mai mic, mai îngust, unde, pe birou se găsea o pâine frumos crescută și proaspătă. Lângă pâine, un salam de vară. La birou stătea locotenentul. Acesta scoase încet din buzunar un briceag, îl încercă ascuțișul cu degetul și, încet, pe o hârtie albă ce acoperea tot biroul, a început să taie salamul în felii subțiri, atât de subțiri de aveai impresia că se vedea prin ele. Făcea această operație cu o răbdare de fier. După ce a încropit o grămadă destul de mare de feliuțe, a luat pâinea și a tăiat-o și pe ea în felii cât mai subțiri, alcătuind o altă grămadă. Eu stam pe scaun în fața lui. Mi-a spus să trag scaunul mai aproape de birou. Mă temeam să nu mă invite la masă pentru că eram pus într-o situație foarte dificilă, căci trebuia să-l refuz. După ce a terminat de tăiat și pâinea, a aranjat frumos grămezile, s-a scuturat pe mâini și a început să mănânce. Mă gândeam că dacă mânca cele două grămezi crăpa. El băga în gură câte o felioară de salam întreagă și o bucată de pâine din care mușca după ce mai

întâi o rupea în două. Bucata de pâine o arunca în gură de la distanță, cu o precizie uimitoare. Aveam impresia că urmăream un câine înfometat, căruia aruncându-i o bucată de ceva o prinde din zbor. Deosebirea era că securistul mesteca pâinea, pe când câinele o înghite nemestecată. A durat mult această panoramă, peste trei ore. După ce termină, șterse frumos biroul, mototoli hârtia și o aruncă de la distanță la coșul cu gunoaie, se sculă în picioare, își netezi hainele și începu să scoată din buzunarele pantalonilor una câte una caramele pe care le desfăcea tacticos; le arunca hârtia, după sistemul său, de la distanță la coș și, după același sistem, arunca o caramea în gură. Și tot scotea și tot scotea la caramele și tot le mânca, până când, după circa patru-cinci ore termină toată provizia. După aceea, se întinse cu picioarele pe sub birou, răsuflă cu zgomot, apăsă pe un buton, veni un securist, îmi întinse ochelarii și, după vreo șase ore de 'anchetă', am fost dus la 'cavou' (p.142-143). Mișcarea este economicoasă cu tact și prestiință, făloasă și pentru 'driblările' săvârșite față de așteptările celui care-l privea obligat: «Dorește să mă vadă începând o dată să mănânc - să se satur și el cu gura mea, dacă altfel nu poate -, nu-i nimic - să mai aștepte; pentru moment, îi voi irita cu reluarea decupării, de data aceasta a pâinii. Apoi cu dezvelirea caramelelor; și tot timpul, cu aruncarea la țintă a fărâmelor, pentru a fi cazna dusă până la capăt...»

Un ascuțit simț al observației îi sprijină autorului nevoia de a învăța (cu osebire cum să trăiască, pentru că educația în Frățiile de Cruce punea un binevenit accent asupra acestei laturi a personalității umane - să nu uităm că Dumitru Lungu s-a format sub influența inconștientă a ceea ce, în anumite medii, se numea 'trăirismul' -). E foarte atent la tot ce vede în pușcărie; dar și înainte de ea. Exclamă, în lagărul din Vaslui că acolo a înțeles ce însemna să fii legionar; în tabăra de la Carmen Sylva își alege locul de dormit lângă acela al Căpitanului, să-l observe entuziast. Constată ce pățesc obezii în regimul de înfometare al temnițelor, ce li se întâmplă celor hrăniți doar cu mâncare stricată, cum rezistă vitregiilor aceia care nu au avut o viață roză, înainte de arestare. Nu pierde o secundă prilejul de a învăța ceva despre om, ori pe unde este aruncat de soartă, iar exem-

plul celui care se depășește pe sine însuși, în iubirea de oameni (Titi Gâță, doctorul Uță, propria-i logodnică sau, mai târziu, femeia cu care s-a căsătorit, Puiu Gârcineanu) și-l adoptă model și îl păstrează ca atare (completez scrierea sa) și la această vârstă înaintată când am avut norocul să-l cunosc pentru a-i publica memoriile.

Luciditatea nu-l părăsește nici când se izbește piept în piept cu moartea. Dimpotrivă, parcă aceasta îi ascute simțurile și-i pune în acțiune o cameră de luat vederi, ale cărei filmări nu i se vor deslipi niciodată de pe retina unde au fost înregistrate colorat, cu contrastul pregnant, în mișcarea cu viteză maximă a fugii de propria-i soartă.

Prin anul 1943, mergând prin Ploiești, pe strada Viilor, după câte îmi amintesc, la colțul cu strada Câmpinei, neavând pe ochi ochelarii falși ce îmi schimbau puțin figura, cineva care venea din sens opus se opri în dreptul meu, privindu-mă insistent. Cum de multe ori mi se întâmpla să întâlnesc câte un legionar care mă recunoștea și care știa că eram condamnat în lipsă și pentru a-l deruta treceam pe lângă el fără a schița nici cel mai mic gest, omul rămânând la îndoială dacă eu eram în fața lui sau nu, am încercat și de data aceea să procedez la fel, socotind că aveam de-a face cu vrun legionar care nu era sigur de identitatea mea. După ce l-am depășit cu câțiva pași, veni iarăși înaintea mea și-mi ceru legitimația. Cum aceasta provenea de la o uzină de armament și arăta că ocupam un post foarte important, am rămas oarecum în dubiu, neștiind ce să fac. Am început să protestez că nu avea dreptul să rețină oamenii pe stradă fără nici un motiv. Respectivul, care era agent de Siguranță, fu puțin derutat, de aceea îmi înapoie legitimația, se uită fix în ochii mei și exclamă: - "Ce mult semănați la priviri... Totuși, vă rog să mă însoțiți la Chestură pentru câteva minute." Văzând că se adună lume multă în jurul nostru, astfel creându-se o situație ce nu-mi era favorabilă, m-am îndreptat alături de el spre Chestură. Nu mai aveam altă posibilitate să scap decât fuga. Nu îndrăznea să mă țină de mână pentru că nu avea siguranța că eram eu.

Periferia orașului se găsea foarte aproape. Străzile se succedau des și erau scurte; le cunoșteam foarte bine. Dacă izbuteam să ajung la ele, eram ca și scăpat. Ne aflam pe strada

Câmpinei. Când ajungem în dreptul primei străzi la stânga, mă opresc locului, la doi pași de agent și-i spun: - "Să merg cu dumneavoastră la Chestură?" - "Da, domnule, numai câteva minute", răspunde. Părea o conversație banală. - "Bine", zic, "hai la Chestură." Dar în loc de a merge drept înainte, o iau cu toată viteza pe strada aceea. Aveam încredere în iuțeala și rezistența mea la fugă, am mai spus-o. Știam că strada dădea pe un deal cu multe gropi și cu mărăcini. Cunoșteam locul perfect. Era sfârșitul iernii și începutul primăverii. Eram în talie. Agentul avea pe el un palton. Avantajul era al meu. Fuge agentul după mine și începe să strige. Aveam asupra mea o servietă cu două lămâi verzi, luate de la părintele Ioanițescu, la care fusesem. Pentru a-l deruta mai tare pe urmăritor, arunc servieta în stânga drumului. Agentul comite greșeala în care scontam. Când ajunge în dreptul servietei, pierde timpul deschizând-o. Când vede conținutul, o aruncă de unde o ridicase și reia fuga, strigând neîntrerupt: - "Puneți mâna pe el!". Tot alergând, mă uit înapoi și-l văd cum se căznește să-și scoată pistolul. Trec pe mijlocul drumului, deoarece venea în sens invers o căruță trasă de doi cai. Era încărcată cu lemne. Agentul nu putea trage în mine că risca a nimeri caii. A tras un foc, probabil în sus. După ce am trecut de căruță, am văzut ieșind dintr-o curte un om pe bicicletă și îndreptându-se în direcția mea. Când ne despărțeau 20-30 metri, iar eu mă aflam în capul străzii, unde nu mai erau case, ci dealul cu gropi și mărăcini, din coasta cimitirului Vișoara, biciclistul se opri la poalele lui, fiindcă nu putea merge pe terenul atât de accidentat. Se uita după mine cum fugeam în sus, spre vârf. Cum alergam pe deal, în dreapta mea se afla un gard înalt, din mărăcini. Când am ajuns în vârful dealului, agentul mai era la poalele lui. Am coborât de partea cealaltă, tot pe lângă gardul de mărăcini. Jos, în vale, în direcția goanei mele, se afla un platou cu iarbă verde unde o mulțime de țigănuși juca rișca. Agentul striga extenuat din vârful dealului: "- Pune mâna pe el!" Țigănușii, văzându-mă sosind în fugă spre ei, și-au închipuit că eram agent de poliție și că voiam să-i prind jucând rișca și barbut. Toată grămada de țigani o rupse la fugă pe o străduță ce se deschidea înainte. Câțiva țigani mai bătrâni se găseau la porți: credeau și ei același lucru.

Am intrat iar în oraș, cu ceața de țigani. Astfel am scăpat de urmărirea agentului.

În apropiere aveam o casă clandestină, unde locuiam din când în când. Am intrat acolo. Era casa unui legionar. Înăuntru era doar Matei Vasilescu, și el evadat și urmărit de poliție. Respiram cu foarte mare greutate. Simțeam că mă sufocam. După atâta fugă, aveam impresia că-mi ieșea sufletul din mine dacă țineam gura deschisă. Nu-i puteam povesti lui Matei ce mi se întâmplase. Se uita speriat la mine. După un timp, încetul cu încetul am izbutit să-i pun în temă cu ce se petrecuse. Eram tulburat. Nu mă mai puteam orienta limpede în acea situație. Îl întreb pe Matei ce să fac. Mă temeam că urma să vină multă poliție, să înconjoare cartierul și că caute din casă în casă. Matei s-a îmbrăcat și a plecat, având aceleași bănuieli ca și mine. Și el era urmărit de poliție; evadase de la Chestură. M-am hotărât să plec din casă și să mă duc în alt cartier. Mi-am schimbat hainele și am ieșit. Părăsisem demult cartierul fugăriinii mele când, la un colț, dau față-n față cu cinci polițiști. Între ei și cel care mă urmărise. Mă căutaseră peste tot, nu mă găsiseră și se întorceau amărâți către Chestură. Când m-a văzut Mihalcea, agentul cu pricina, nu-i venea să-și creadă ochilor. - "Ăsta e!" a mai putut zice cu o voce stinsă.

Nu mai aveam ce face. Mă înconjuraseră din toate părțile și m-au cărat la Chestură (p.57-60).

Plasticitatea comunicării lui Dumitru Lungu, atunci când voiește să transmită experiențe nemaivăzute, atinge, uneori - îmi fie iertat ceea ce pare o exagerare, dar sunt convins de adevărul ei -, un prag al talentului lui Goya, al fantasticului realității, al acelor zone ale realului îndeobște ascunse de societatea jenată că ele există, de societatea vinovată de a închide ochii, de a se culca pe o ureche în fața suferințelor semenilor, de a rămâne - ca neștiutoare - când e confruntată cu monstruosul făt și alăptat de ea însăși.

Dimineața, când s-a dat deșteptarea și s-au ridicat deținuții, am observat că șapte, opt, nu s-au mai ridicat. Erau morți. Ceilalți deținuți erau total indiferenți la moartea lor. Se obișnuiseră cu acest tablou, pentru că în fiecare dimineață se petrecea același lucru. Șeful camerei a luat o pătură și, cu patru deținuți, fiecare ținând pătura de câte un colț, cără morții

afară. În dimineața aceea au scos șapte. Toți morții erau în pielea goală, pentru că dacă mai avuseseră ceva pe ei, vecinii, constatând că muriseră, le luau tot. Mortul nu mai avea nevoie de haine. Această cameră avea un fel de ocol înconjurat cu ziduri înalte de peste doi metri. Spre surprinderea mea, care credeam că morții erau duși undeva la o capelă sau chiar la crematoriu, am constatat, când am ieșit afară, că fuseseră așezați unul lângă celălalt, lângă ziduri. Câțiva morți se găseau acolo de mai multe zile. Erau ținuți pe lângă ziduri până începeau să miroasă și abia atunci erau luați și cărați nu știu unde. În acea curte se efectua și plimbarea, recreerea deținuților. Deținuții se plimbau prin mijlocul curții, iar morții erau pe margine, pe lângă zid. Tot atunci, dimineața, intră în cameră un gardian care avea în mână o cutie de conserve goală. Puse cutia jos și spuse deținuților să-i dea niște păduchi, pentru că venise cineva de la direcția închisorilor cu un medicament și voia să demonstreze directorului penitenciarului că acel medicament omoară păduchii. Trei deținuți s-au așezat jos, în jurul cutiei, și, în câteva minute, de la subsuori și din alte părți ale corpului scoaseră păduchii fără să se uite măcar. În câteva minute, cutia era jumătate plină cu păduchi de toate culorile și de toate mărimile. Aveam să aflu mai târziu că era vorba despre D.D.T. (p.112)

Între noi se găsea un tânăr, băiatul unui profesor din Alba Iulia, căruia tânăr îi lipseau ambele brațe, din umeri. Era ținut la închisoare fără să fi fost condamnat. Acest tânăr fără mâini constituia pentru regimul comunist un pericol atât de mare încât trebuia reținut în închisoare fără mandat de arestare! Infirmul nu le producea nici un fel de milă guvernanților lipsiți de suflet și de Dumnezeu! De multe ori mă feream să-l privesc, deoarece îmi dădeau lacrimile. Petrecuse aproape trei ani în închisoare. Eu am plecat de la Ocnele Mari, dar el a rămas în continuare. Degetul mare de la piciorul drept și cu acela de lângă el i se dezvoltaseră mult, astfel încât cu ele apuca lingura așa cum o apuci cu mâna și mânca singur, fără ajutorul nimănui. Cu cele două degete cosea, ba chiar se bărbierea (p.121).

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Trecând mai multe luni cu un astfel de regim alimentar, au apărut niște fenomene despre care nu mi-aș fi putut imagina vreodată că existau. Din cauza foametei, unora dintre deținuți au început să le crească extremitățile. Buzele se făceau ca cele ale sălbaticilor și chiar mai mari, mai groase, hidoase. Creșteau urechile, vârfurile degetelor de la mâini și picioare. La alți deținuți - de necrezut - a apărut fenomenul rumegării. După ce mâncau, se lungeau pe prici, își puneau haina pe cap de rușine, iar mâncarea li se întorcea din nou în gură, o mestecau și o înghițeau iarăși. Știu că acest lucru este de neconceput, dar acesta este adevărul. Nu dau nici un nume, cu toate că-mi amintesc perfect de unii dintre cei care rumegau. Ceea ce făceau era peste voia lor (p.120).

(Banu) *Fusese bătut în mod barbar la testicole, atât de barbar încât testicolele deveniseră de o mărime uimitoare și și le ținea legate de mijloc cu un prosop. Descria modul în care fusese bătut, cu cât cinism îi spunea cel care-l bătea: "Vorbește, puișorule, că te vor blestema urmașii". Acei urmași aveau să fie copiii republicii comuniste* (p.160).

O altă forță a memorialistului este aceea a evocării. Ea nu e egal folosită pe parcursul întregii scrieri, însă paginile unde se simte prezența ei ating uneori sublimul. Talentul nativ - și nu ucenicirea într-ale modelării literare și nici o îndelungată și acerbă studiere a tehnicii altora întru transpunerea simțămintelor pe hârtie - este acela care îi slujește să urce pe culmile durerii utilizând treptele vorbelor trecătoare și fără vreo consistență străină de a grafiei. Textele la care voi recurge pentru ilustrarea acestei afirmații au un merit suplimentar: Dumitru Lungu recapitulează momente rămase inedite pentru documentele istoriei contemporane, mă refer la lagărul de la Vaslui(

Încruntarea șefului de post din satul natal, pricinuită de faptul că n-a fost salutat de proaspătul învățător Lungu, la ieșirea din căminul cultural, după o repetiție cu NĂPASTA, pe care tineretul școlar rural local intenționa s-o urce pe scenă, și neacceptarea

scuzelor gafeur-ului, îl aruncară în lagărul de la Vaslui pe adolescentul ce abia părăsise băncile școlii normale. Răzbunarea jandarmului ar fi putut să-i coste viața pe tânăr. Aflat între sârmele ghimpate, acestuia îi fu dat să facă a doua importantă școlire a legionarismului (după tabăra de la Carmen Sylva) și mult mai însemnată decât cea dintâi, în umbra încercaților săi camarazi de suferință.

Dar, într-o bună zi...

Ziarul a fost luat cu mare bucurie de către unul dintre camarazi, care fugi cu el sus, la etajul întâi, la camera 12, o cameră mică unde locuiau comandanții legionari Radu Mironovici, Ilie Gâmeață și Corneliu Georgescu. Imediat ce s-a auzit în lagăr despre acest ziar, unii erau veseli că aveau astfel știri din țară, dar cei mai mulți trăiau grele presimțiri. La ora 12, suntem chemați în sala mare de la etaj - un loc încăpător. Din camera alăturată apar cei trei comandanți legionari, triști, cu ochii în lacrimi. Domnul Radu Mironovici scoate și citește cu lacrimile curgând șiroaie un comunicat scurt în care, în câteva rânduri înghesuit, se spunea că în cursul nopții trecute Căpitanul, Nicadorii și Decemvirii, fiind transportați de la penitenciarul Râmnicul Sărat la alt penitenciar, fuseseră împușcați pentru că încercaseră să evadeze. În acel moment se auzi un geamăt extraordinar... Aveai impresia că venea din adâncul pământului ceva, ca un vuiet îngrozitor urcând din străfunduri. Aveam impresia că tot pământul se clătina, se zvârcolea. Oameni cu părul alb plângând în hohote; toți plângeau, își acopereau fața în palme și nu se mai puteau opri. Până și agenții Siguranței, impresionați de acel geamăt sfâșietor, de lacrimile arător oameni, de plânsetele și durerile ce nu mai conteneau, păreau rușinați de jalea ce nu o mai văzuseră niciodată; până și zidurile păreau că plângeau.

De unde până atunci se cânta și toți păstrau zâmbetul pe buze, sfidând privarea de libertate ...acum un văl negru de nemărginită durere învăluise totul. Nimic nu se mai mișca. O liniște totală cuprinsese întregul lagăr. În dormitoare, aproape toți erau întinși în paturi, cu fața-n perne; plângeau de se mișcau și paturile. Câțiva se plimbau pe coridoare, amărâți, cu capu-n pământ. Camera de rugăciuni era cu totul neîncăpătoare.

Mulţi se rugau în faţa camerei: tristeţea era peste tot. Văzând atâta tristeţe, impresionat, am ieşit în curtea mică, într-un loc de unde se observa şoseaua ce ducea spre o comună apropiată. Când am zărit căruţe şi oameni mergând pe şosea, mă întrebam cum de mai mergeau, cum de mai umblau... Credeam că odată cu moartea Căpitanului, nimic nu trebuia să se mai clintească, nici frunzele, florile, nimic, nimic, totul să tacă pentru totdeauna. Natura întreagă, cu tot al ei, să plângă moartea Căpitanului (p.41-43).

Nu am citit niciunde altundeva o dare de seamă asupra a ce a însemnat executarea, fără judecată, nici, cu atât mai puţin, condamnare, a treizeci şi doi de tineri nevinovaţi. Zguduitoarea mărturie adusă de memorialist - martor vizual şi auditiv direct şi nu numai atât - nu ar putea fi imaginată de arta condeielor profesioniste, iar relatarea ei aici de faţă, tocmai datorită neobişnuinţei autorului cu pana şi cu îndulcirile stilistice vine înainte-ne cu o forţă de convingere zdrobitoare.

În ziua de 21 Septembrie 1939, către seară, soseşte la comandamentul lagărului un motociclist plin de praf din cap până-n picioare. Ceva mai spre seară, un avion a aterizat în apropierea lagărului, pe câmp. Era oarecum clar că atât motociclistul cât şi avionul aduceau veşti de mare importanţă pentru comandantul lagărului. Se vedea că veneau de la distanţă mare. Toată noaptea, contrar obiceiului, clădirea comandamentului, care era în afara sârmelor ghimpate, a fost luminată şi tot timpul a fost mişcare acolo. După miezul nopţii, locotenentul Cinghiţă şi agentul de siguranţă Cimârtan, care purta uniformă de jandarm şi care era singurul jandarm având dreptul să intre în lagăr la orice oră din zi sau noapte, făcând pe instalatorul, amândoi au pătruns în dormitoare, strigând numele a 32 legionari care să-şi facă bagajul pentru a fi scoşi în afara lagărului, sub motiv că urmau să fie transferaţi la lagărul din Miercurea Ciuc. Şi acum îmi pare că-l aud pe Puiu Gârcineanu spunând, în momentul ieşirii pe poartă: - "Nu-mi place acest transport fantomă..." Erau numai oameni de elită: Puiu Gârcineanu, Valeriu Cârdu, Traian Clime, fratele inginerului Clime, omorât şi el în aceeaşi noapte, în închisoarea din Râmnicul Sărat, împreună cu mulţi alţi Comandanţi Legionari care alcătuiau elita Mişcării Legionare, Maricari, şeful studenţilor din Iaşi, Tudose. Printre ei,

*urma să fie trecut și Tache Funda. El, însă, a fost transferat din cauză de boală, la Spitalul penitenciar Brașov. Acolo a scăpat de la moarte numai datorită faptului că dactilografa de la Inspectoratul Jandarmeriei i scrisese greșit numele: **Burda**, în loc de **Funda**.*

*Când începeau să se lase zorile, au fost legați cu sforile unul de altul, în rânduri de câte zece - toți cu aceeași sfoară, după cum am fost informați mai târziu. Și rândurile între ele erau legate, pentru că jandarmii lui Călinescu și ai lui Bengliu, care era Comandantul jandarmeriei pe întreaga țară, oamenii de încredere și slugile lui Carol al II-lea, erau pricepuți în schingiuirea și uciderea oamenilor. Omorâseră și până atunci legionari, dar nu în grupuri atât de mari. De la ferestrele dormitorului 7, i-am zărit cum ieșeau pe poarta lagărului, sub o puternică escortă ce mergea în urma lăgăriștilor. Ajunși pe șosea, s-au îndreptat spre orașul Vaslui, situat la câteva sute de metri departe de lagăr. Când au ajuns în colțul curții lagărului, am auzit deodată nenumărate focuri de mitralieră. Cum distanța între clădirea lagărului și locul de execuție era numai de 50-60 metri, am auzit vaietele și un glas strigând: **"Copiii mei!"** Era glasul unui muncitor din București, care după câte îmi amintesc, lucra la I.T.B. Avea cinci copii. S-au mai auzit câteva glasuri strigând: **"Trăiască Legiunea și Căpitanul!"** Camera mea era așezată chiar în colțul dinspre oraș al clădirii - camera 7. Eram sus, pe fereastră, de aceea am auzit totul. După încetarea împușcăturilor, pentru câteva minute a fost o liniște de mormânt, apoi a început să se audă, la intervale mici câte un foc de revolver. Se trăgea în cei care probabil mai mișcau și nu muriseră. În jurul orei 10 ziua, s-au auzit două focuri de revolver. N-am știut de ce s-au tras acele focuri. După câteva zile, am aflat că Tudose, șeful studenților din Iași, fiind ultimul legat, la ultimul rând, numai de o singură mână, când mitralierele au început să tragă, fie din smuceală, fie din alte cauze, a scăpat și a fugit în porumbiștea care pornea chiar din marginea șoselei. Tudose era o figură de atlet, cu un corp numai mușchi, ce păreau a fi sculptați de un artist iscusit. În lagăr, se scula înaintea tuturora și timp de o oră făcea gimnastică. În timpul execuției, lagărul era înconjurat pe o mare distanță de jandarmi și de regimentele din Vaslui. După împușcare, făcând numărătoarea morților și văzând că lipsește unul,*

au început să strângă cercul, până l-au prins pe Tudose. L-au dus la locul unde erau trupurile camarazilor împuşcaţi şi i-au tras două gloanţe în ceafă. Am aflat mai târziu de la câţiva dintre soldaţii care ne păzeau, că atunci când a fost adus Tudose la locul unde erau cei împuşcaţi, şi-a desfăcut cămaşa la piept şi, adresându-se celor care se pregăteau să-l împuşte, a zis: "Trageţi, călăilor!"

Cum mergeai din lagăr spre oraş, pe şosea, la colţul gardului dinspre oraş al lagărului, pe partea dreaptă, se afla o casă care avea un gard lângă şanţul şoselei. Acolo, după acel gard, erau ascunse mitralierele şi plutonul de execuţie. Cum era oarecum semi-întuneric, fiind zorii zilei, probabil că cei executaţi n-au văzut nimic. Cei din pază, fiind în spate, la o oarecare distanţă de cei legaţi, nu puteau fi atinşi de gloanţele mitralierelor. Astfel au fost executaţi cei 32 de legionari din lagărul de la Vaslui, oameni care nici măcar nu aveau o condamnare, în jurul orelor 10-12. În aceeaşi zi, iarăşi am auzit două focuri de revolver. Fusese adus un alt camarad, din Vaslui - Volocaru - care scăpase din lagăr cu câteva luni mai înainte. El locuia într-o comună apropiată de Vaslui. A fost arestat în zorii aceleiaşi zile, adus de jandarmi în locul unde îi împuşcaseră pe cei 32 şi executat şi el. Între cei ucişi la Vaslui se găsea şi un băiat frumos şi cuminte, care toată ziua învăţa limbi străine. Un tânăr ruşinos şi gata-n fiecare clipă să sară în ajutorul cuiva. Plecase din lagăr în papuci pentru că nu avea nici pantofi, nici ghete. După câţiva ani, în aşa-zisa biruinţă legionară, trecând pe la sediul Mişcării Legionare, din strada Gutemberg, văd un bătrân foarte sărăcăcios îmbrăcat care plângea. Cu multă sfială m-am apropiat de el şi, încet, aproape şoptit, l-am întrebat: - "Tată dragă, de ce eşti aşa de amărât?" Era la câteva zile după 6 Septembrie 1940. Se uită la mine şi, probabil, când mă văzu că eram impresionat de suferinţa lui, în ziua aceea când toţi exultau, plin de tristeţe îmi răspunse: - "Cât aş fi fost de fericit ca şi pe copilul meu să-l văd bucurându-se de această zi." - "Dar ce s-a întâmplat cu băiatul?" - "A fost împuşcat în lagărul de la Vaslui, de Carol, pe care Antonescu l-a lăsat să plece fără a-l judeca pentru crimele făcute. Băiatul meu se numea Ion Busuioc: era student. Eu sunt măturător de stradă. Cât praf am înghiţit eu, măturând străzile Bucureştiului, ca să-mi văd şi eu

bălatul domn..." Era vorba despre acel tânăr frumos și bun, care-n lagăr ajuta pe toată lumea și care fusese ucis încăltat cu niște papuci. M-au podidit lacrimile, am început să plâng, era imposibil să mă pot abține. Nu mai eram în stare să vorbesc. L-am sărutat pe bătrân pe amândoi obrajii și încet-încet m-am depărtat. Parcă-mi era rușine că atâta lume, în acea veselie generală, mă vedea plângând. Și câte tragedii ca aceasta n-au mai fost...

Șoseaua unde au fost împușcați era puțin aplecată spre dreapta, de aceea, după cum am aflat mai târziu, șanțul șoselei se umpluse cu sânge omenesc scurs din trupurile celor 32 de tineri. Pe o placă înfiptă într-un par, sta scris:

AȘA VOR PIERI TOȚI TRĂDĂTORII DE ȚARĂ.

Corpurile celor împușcați au fost lăsate pe șosea toată ziua. O santinelă le păzea. Era cea mai cruntă teroare ce s-a văzut vreodată. De la fereastra camerei mele zăream cum veneau oamenii și priveau de la distanță cadavrele. Vedeam cum veneau școlile cu elevii în rând câte doi. După un timp, n-am mai observat pe nimeni. Aveam să aflăm mai târziu că mulți dintre elevi și chiar oamenii care veniseră, văzând atât sânge și atâția tineri uciși, n-au rezistat acestui tablou sinistru și au leșinat. Acest fapt i-a făcut pe criminali să pună mai multe santinele și au interzis orișicui să se mai apropie.

În timpul nopții ce a urmat, am văzut câteva reflectoare, lumini multe, umblet, gălăgie. Erau jandarmii ce curățau șoseaua și șanțul plin de sânge închegat. Trupurile celor uciși au fost luate și îngropate într-o groapă comună. A doua zi, pe locul unde fuseseră uciși atâția tineri, nu mai era nici o urmă de sânge; șoseaua era curată cum nu fusese niciodată. Așa credeau jandarmii lui Carol că vor șterge urmele celei mai odioase crime ce s-a săvârșit vreodată în țara românească.

Am uitat să spun că în ziua când i-au ucis, când soarele a răsărit, a început să cadă o ploaie rară, caldă, care a durat circa o jumătate de oră. Dumnezeu vroia să spele acele trupuri nevinovate.

Cei care mai rămăsesem în lagăr eram siguri că în noaptea următoare urma să fim uciși. Așteptam moartea. Eram cu atât mai siguri că moartea trebuia să vină noaptea și pentru că locotenentul Cinghiță, cel care comandase plutonul de execuție, de dincolo de sârme, stând cu picioarele crăcănate, ca și când tot pământul îi aparținea, ne privea cu un zâmbet batjocoritor, plin de multe înțelesuri. Pe el nu-l impresiona nici șanțul plin de sânge omenesc, nici cele 32 de cadavre. Dar Dumnezeu a hotărât altfel. Faptul că se petrecuseră crime în toată țara, în fiecare județ fiind uciși mai mulți tineri decât sconta Carol și slugile lui, a făcut ca noi să nu mai fim executați.

În acea zi, în timp ce în apropiere se găseau cadavrele camarazilor noștri, am văzut cum reacționează oamenii în fața morții. Unii se rugau îndelung în camera de rugăciune; alții se bărbiereau încet, cu grijă, gânditori, cu multă atenție, încât aveai impresia că se pregăteau de nuntă; aproape toți erau liniștiți; alții își aranjau hainele cele mai bune cu care să se îmbrace atunci când urmau să fie chemați de ucigași. În general, aproape toți erau cumpătați; pe fețele lor citeai o pace nenaturală... o seninătate pe care înainte nu o avuseseră. Doi, trei dintre noi aveau însă fețele congestionate, cu ochii holbați, speriați... stăteau tot prin colțuri. Ce mi s-a părut curios era faptul că tocmai aceștia, înainte de uciderea camarazilor noștri, fuseseră plini de ei, mândria și încrederea în ei înșiși îi stăpâniseră. Erau oamenii pe care nu-i întâlnisem niciodată în camera de rugăciuni (p.43-48).

Cititorul a băgat de seamă interesul cu care autorul, alături de impresiile dobândite de evenimentul tragic, este mereu răvnitor să înțeleagă omul. Pentru a încheia o-ceastă secțiune cu revenirea la afirmația inițială că lui Dumitru Lungu nu i se putea imputa nici o faptă suficient de serioasă ca să fie împins atât de aproape de moarte, voi recurge la propria-i meditație cu această temă, convingătoare fără alt comentariu:

Eu eram aproape un copil și am fost ținut în lagăr un an și trei luni. Ce pericol reprezentam eu pentru Carol și clica lui de politicieni? Am fost trimis în lagăr din ambiția unui jandarm și apoi reținut în continuare pentru că am avut îndrăzneala să protestez în fața sublocotenetului Cinghiță, spunându-i că prea mulți

agenți a băgat între noi. Cinghiță avea să fie puțin mai târziu comandantul plutonului de execuție. Așadar, eram la dispoziția jandarmilor. De acești jandarmi s-au slujit politicienii. Aceștia sunt vinovați pentru crime. Ei l-au încurajat pe Carol să facă atâta rău țării (p.49). Asistăm la maturizarea prin proximitatea dispariției fizice definitive.

Scăzând tensiunea narațiunii, Dumitru Lungu dă seama și de alte atrocități ce i-au parvenit în timp, săvârșite tot cu acel prilej aiurea. În amintirea jertfelor inutile de atunci, voi continua citatul:

Târziu, am aflat că la Miercurea Ciuc, la închisoarea Râmnicul Sărat și în toate lagărele țării, au fost uciși câteva sute de legionari. În închisoarea numită, au fost scoși din celule câte unul și omorâți cu rângile de fier. În țară, în fiecare județ au fost uciși câte doi, trei, până la cinci legionari, iar corpurile lor au fost expuse pe străzi, în centrele orașelor. Au fost uciși preoți, profesori, advocați. La Chișinău, colonelul Diaconescu - mare mutilat din primul război mondial -, cu un picior lipsă din coapsă (mergea în cârje), a fost împușcat în ceafă, iar corpul i-a fost expus o zi întreagă, la picioarele statuii lui Ștefan cel Mare. La Adjud, domnul State, un om în vârstă, care avea, după câte știu, cinci copii, un om blând, bun, totdeauna gata să-ți dea curaj, să te ajute cu ceva, un om credincios, cu dragoste de Dumnezeu și multă iubire de oameni, a fost împușcat, apoi spânzurat de un stâlp de telegraf. Când a venit un jandarm să-l aresteze pe State, el se afla la masă, cu soția și copiii. L-a invitat pe jandarm să ia loc alături de ei și să mănânce, ca abia apoi să plece împreună la post. Peste 2-3 ore, cadavrul acestui om se clătina de stâlpul de telegraf, spânzurat. La Constanța, preotul Chivu a fost împușcat îmbrăcat în sutană, iar corpul i-a fost expus în piața publică. În Ialomița au fost uciși Manolescu și Constantinescu. Costel Constantinescu era orfan de război și cu mare greutate ajunsese să facă studii superioare, fiind ajutat de o soră de-a sa. Nu a existat județ în care să nu fi fost împușcați măcar 2-3 legionari. S-au comis atâtea și atât de îngrozitoare atrocități, teroarea era așa de mare, încât o egala pe aceea din timpul lui Nerone, un alt criminal care ardea pe creștini în grădinile publice. Acest Nero a fost Carol al II-lea (p.45-46).

Dumitru Lungu acest om care mereu a fugit, s-a ascuns, a avut diverse identități, a condus o organizație monstruos de mare pentru un singur ins care s-o dirijeze, care, pe deasupra, astăzi locuia în Ploiești, mâine în București, străbătea munții, trecea, în taină, frontiera, ajungea în Viena, vorbea cu șeful său suprem, transmitea mesajele generalilor români, revenea cu ordine, parașutat fără să o mai fi exersat vreodată până în acea clipă zguduitoare, acest om cu existență uluitoare, dintr-o greșeală datorată încrederii prea mari în oameni și, mai ales, în propria sa capacitate de intuire a caracterelor, și-a încărcat conștiința cu două pierderi de viață, dintre care una de extrem de mare importanță pentru sine: a logodnicei sale. Îl va costa liniștea de-a pururi, îl va împinge pe malurile disperării, ale pierderii minților, gata de prăbușire, de sinucidere.

Hotărând să evadeze și încrederea-i fiind câștigată de unul dintre gardieni, transmite prin acesta știre ca logodnica și adjunctul lui să-și facă urma pierdută, de teama represaliilor. Ambii vor fi arestați, deși Dumitru Lungu s-a străduit, deîndată ce s-a văzut liber, să-i avertizeze pe amândoi, și printr-un camarad, să se pună la adăpost. Din păcate, omul său de legătură, neascultând de graba cu care fusese expediat să ia legătura cu ei, o făcu prea târziu; de asemenea, aceia rămași a lua hotărâri în locul său cât era închis nu acționaseră nici ei, deși erau încunoștințați, pe alte căi, asupra nesiguranței inspirate tardiv de gardianul prin care expediase vești, va să zică nu luaseră măsurile de preotecție impuse de situația în care grupul fusese aruncat prin lipsa de prevedere a autorului.

Să începem prin a descoperi peripețiile evadării, în faza ei finală și biruitoare.

Closetul se găsea sus, la parterul clădirii. Ca să merg acolo, trebuia să urc scara în spirală. Ca să pot urca scara, obișnuisem gardienii să-mi lărgească sârma care mă lega la picioare și, încet-încet, cu greu, puteam urca. Cu timpul, dobândind încredere, poate și din comoditatea lor, gardienii mă lăsau singur s-o lărgesc. O lărgeam din ce în ce mai mult. Se făceau a nu observa. Când venea câte un comisar în control, lucru ce se petrecea foarte rar, gardienii îmi atrăgeau atenția să strâng mâinile și picioarele cât mai mult cu sârma, pentru ca acela să

nu observe eventual ce se întâmpla. Așa am tot lărgit-o încât când mi se aducea masa, nu mai era nevoie ca gardienii să mi-o scoată, ci îmi extrăgeam singur mâinile din ea. Îi scuteam în felul acesta de o corvoadă pe ei, care toată ziua dormitau în fața mea. Am constatat, în perioada îndelungată cât stătusem în această pivniță, că ora cea mai potrivită pentru scopul urmărit de mine era trei noaptea, atunci fiind liniște în întreaga chestură și toți fiind somnoroși. Acest ceas l-am ales pentru evadare. Cu timpul intrase în obișnuința gardienilor să meargă la acea oră cu mine la closet. Acesta avea trei cabine. Totdeauna intram în cabina din fund, cea mai potrivită scopului meu. La început, unul dintre gardieni stătea de pază în fața cabinei unde eram. După un timp, nu mai mă păzirâ acolo, ci se plimbau pe sală. Era o sală lungă și din cabină îi auzeam cum se apropiau și se depărtau, după bocănitul bocancilor. Cabinele aveau un gemuleț rotund și nu prea sus plasat. Gemulețul dădea pe o terasă înaltă de vreo 2-3 metri. Terasa dădea în spatele chesturii, unde, după spusele lui Jurcă (numele gardianului despre care a fost vorba)*, și ale celorlalți gardieni, poarta nu era păzită. Lucrul pentru mine avea mare importanță. Totul era oarecum pregătit pentru a încerca evadarea. (...)*

După câte-mi amintesc, era în prima jumătate a lunii Mai 1943. Se apropia ziua stabilită cu Jurcă. Era obligatoriu să evadez înainte de acea dată (deoarece arestatul era convins că Jurcă predase biletele sale șefilor Siguranței, ce dăduseră oarecari semne că aveau știre de cele ce se pregăteau; deci el trebuia s-o ia înaintea așteptărilor lor, de voia să izbândească în planurile lui).

Cred că s-a întâmplat pe 2-3 Mai. În seara respectivă, agentul ce trebuia să mă păzească împreună cu gardianul Stanciu, veni să mă roage ca, în cazul că-n ziua următoare, apărea vrun comisar să mă întrebe dacă-n cursul nopții el fusese la pază, să spun că da, fiindcă se ducea la cinematograf și nu venea să stea cu mine. De altfel, trecând atâta timp, nu mai eram păzit decât mai ales de cei doi gardieni; doar noaptea mă păzea și un agent. În general, agenții stăteau până către miezul nopții și pe urmă plecau. Unul dintre cei doi gardieni, îmi spuse de cum veni că era foarte obosit, pentru că lucrase la grădina comi-

sarului Drăghici, șeful biroului administrativ al Chesturii. Se întinse pe o bancă și adormi imediat. Rămăsesem în grija unui singur gardian. Numele său era Ghiță. Mi-am dat seama că sosise momentul cel mai potrivit pentru a-mi pune planul în aplicare.

La ora trei noaptea, ora obișnuită pentru a merge la closet, așa încât nu părea nimic suspect, îi spun încet gardianului care era treaz - să nu-l trezesc pe cel de dormea - că trebuia să mă conducă. Celălalt deschise un ochi, mă văzu plecând cu colegul său și renunță să ne însoțească, rămânând să-și continue somnul. Ajuns la closet, am intrat după obicei în ultima cabină. Nimic nu atrăgea atenția. Gardianul, singurul care în acea împrejurare stătea cu regularitate înaintea cabinei, de data aceasta nu se mai postă acolo. Intenționat am lăsat ușa deschisă, să creadă că.toate erau cât mai în ordine. Îl auzeam plimbându-se pe sală, pe acel coridor lung al Chesturii. Încet, cu un calm pe care nu-l mai avusesem niciodată până atunci, am scos sârma de la mâini, apoi pe cea de la picioare, care și așa erau lărgite la maximum. m-am urcat pe scaunul closetului și am început să mă strecor încet prin mica ferestruică rotundă de deasupra closetului. Știam că-mi încăpea capul, întrucât altădată făcusem o probă. Am lăsat haina și pantofii, care mă stinghereau, am vârât întâi mâna dreaptă pe ferestruică și apoi, cu băgare de seamă, binișor, fără a mă grăbi, cu oarece dificultate, am trecut prin ferestruică și am ajuns pe o terasă de a cărei existență iarăși știam de la Jurcă, ba chiar și de la ceilalți gardieni. Mai auzeam zgomotul bocancilor paznicului care se tot plimba pe sală.

Cum afară era cer senin, cu lună și stele, vedeai toate ca ziua. Terasa avea o înălțime de 2-3 metri. Pământul pe care trebuia să sar era acoperit cu pietricele de râu de munte. Dacă săream pe el, aș fi făcut zgomot și aș fi fost descoperit. La 4-5 metri se afla camera de gardă a Chesturii. M-am uitat cu atenție peste tot și am zărit un locșor negru, mai mic decât o palmă de copil. Nu avea pietricele pe el. Am sărit cu vârful piciorului exact pe acel loc. Nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot. Eram desculț. Pantofii îi lăsasem în closet. În camera de gardă a Chesturii, unde în timpul nopții erau aduși eventualii delincvenți din oraș, bețivi, scandalagii etc., am văzut prin fereastră doi agenți dormind cu capul pe mese. La ora 3 dimi-

neața, în oraș era liniște, delincvenți nu mai veneau, lumea dormea. Cei doi dormeau și ei. Am trecut binișor, pe vârfuri, pe sub fereastră, fără ca agenții să fi simțit ceva. Somnul este dulce dimineața. Am ieșit pe poarta din spatele Chesturii, despre care știam că nu era păzită. De la Jurcă aflasem că la orele trei dimineața orașul se liniștea, restaurantele se închideau și bețivii și scandalagiii se retrăgeau de pe străzi. Ora o alesesem foarte bine. Nu era țipenie, nici la poartă, nici pe stradă.

Am cotit în fugă pe o stradă, pe a doua, și am intrat în casa unui legionar care locuia numai la câteva numere de Chestură. Am bătut la ușă. Când s-a deschis, a apărut în ea un om cu ochii holbați, speriat cum nu-l văzusem niciodată, atât de speriat că nu-și putea reveni. Aproape că nu izbutea să vorbească. Știa că eram arestat. Dar, cum eram desculț, în cămașe, nebărbierit de două luni, dându-și seama că evadasem, era oarecum normal să se sperie. Soția lui a fost mult mai calmă: ea fu cea dintâi care mi-a dat primele ajutoare. Trebuia să mă ascund undeva. Cartierul putea fi înconjurat și percheziționat casă cu casă. În timpul lui Antonescu, se petreceau destul de des asemenea lucruri. Gazda mea avea în curte o magazie de lemne, oarecum părăginită. În magazia respectivă era aruncată la întâmplare o grămadă de lemne. Peste ele era azvârlit un geamantan din răchită. Geamantanul era mai mare. Am intrat în acel geamantan, unde am stat ghemuit toată ziua, până s-a înnoptat. Tot timpul mă rugam lui Dumnezeu să mă ierte dacă în urma acestei evadări urma să sufere careva.

(...) Cu toate că reușisem să evadez, greșeala aceea urma s-o plătesc extrem de scump. Evadarea mea a fost atât de spectaculoasă încât unii dintre camarazii mei m-au acuzat, considerând că putusem evada numai cu ajutorul Siguranței, cu alte cuvinte că mă pusesem în slujba ei. Pentru mine această bănuială a constituit un șoc foarte puternic. Niciodată n-aș fi crezut că acei camarazi cu care dusesem lupta clandestină de peste doi ani, aveau să mă bănuiască de o asemenea josnicie (p.61-67).

Evenimentele se precipită. Lovitură după lovitură încearcă tăria sufletească a memorialistului. Libertatea dobândită mijlocind curajul său îl costa liniștea mai mult decât temnița din care scăpase. Îi ceruse lui Dumnezeu ca evadarea lui să nu

aducă nenorociri altora. Şi tocmai asupra fiinţelor cele mai dragi se năpusti jalea, ca şi asupra unui duşman - de fapt, un nevinovat în privinţa suferinţelor sale. Moartea cădea năpraznic în juru-i.

Dragon - adjunctul lui - avea să evadeze după câteva luni din penitenciarul din Ploieşti. Surorile şi fratele Lizicăi (logodnica lui Lungu) *au intervenit, prin diverse persoane care îl cunoşteau pe directorul închisorii din Ploieşti, să nu o transfere la Mislea. Totuşi, în a doua jumătate a lunii Aprilie, era programată pentru a fi trimisă la Mislea. La data de 4 Aprilie, a venit bombardamentul american. Un bombardier lovit de antiaeriană s-a învârtit în flăcări în jurul oraşului şi s-a lăsat lin pe una dintre aripile închisorii. În partea unde a căzut bombardierul se găsea închisoarea femeilor. Erau peste 40 de femei. Clădirea nu s-a prăbuşit, dar acoperişul, din cauza greutăţii, s-a lăsat, iar pereţii clădirii au crăpat. Prin crăpături, benzina s-a scurs în flăcări. Femeile au murit mai mult asfixiate, în afară de una singură care s-a agăţat de drugii de la fereastră şi un deţinut cu o rangă a strâmbat zăbrelele, pe unde femeia a putut ieşi. Dacă în primele minute după prăbuşirea avionului pe închisoare venea gardianul care avea cheile şi deschidea, femeile scăpau. Deţinuţii care forţaseră uşile şi ieşiseră din celule, au căutat gardienii şi nu i-au găsit, pentru că toţi se refugiaseră în pivniţa unei cârciumi care se găsea în faţa închisorii. Când i-au găsit, era prea târziu. Nimeni nu şi-a închipuit că se ascunseseră sub cârciumă. Astfel a murit logodnica mea, Lizica Nicolescu, arsă de vie. Aceasta a constituit urmarea greşelii ce o făcusem de a mă încrede atât de uşor într-un om şi cu atât mai mult într-un poliţist.*

La câteva ceasuri după evadarea mea, în jurul orei 8, Gradin, şeful Siguranţei - un om destul de mărginit, dându-şi seama de pericolul de a-şi fi pierdut postul, lucru ce s-a şi adeverit de altfel, a năvălit ca un turbat asupra celor doi gardieni care mă păziseră, tunând şi fulgerând, spunându-le că aveau să fie împuşcaţi în locul meu şi câte alte ameninţări. Cum unul dintre cei doi venise de pe front şi era oarecum zdruncinat, fiind angajat numai de câteva luni în poliţie nu şi-a dat seama că ameninţările le proferase un om care îşi pierduse controlul. Cum frontul lăsase urme asupra lui, gardianul a coborât în pivniţa unde mă ţinuseră, şi-a potrivit puşca cu ţeava sub bărbie şi, cu degetul mare de la picior, a apăsat pe trăgaci. A murit pe loc.

Mă aflam atât de aproape de Chestură că, de acolo de unde eram ascuns, am auzit focul de armă. În acel moment mă găseam în geamantan. Acest om murise din cauza mea. Provenea din comuna Spineni, județul Olt. Avea, după câte am auzit, cinci copii. După câtva timp a murit și Lizica în condițiile pe care le-am arătat. Nu doresc nici celui mai rău om de pe pământ să aibă toată viața pe conștiință moartea unui om, de care să se știe vinovat (...).

Tortura lăuntrică izbucni cu furie. Dumitru Lungu nu știa cum să supraviețuiască. Nu mai avea de ce să se agațe.

Dacă n-aș fi crezut în Dumnezeu, dacă Mișcarea Legionară n-ar fi deșteptat în mine lupta pentru cucerirea veșniciei, de atunci aș fi fost mort. Locuiam clandestin în București, la doamna Silaghi; de la balconul apartamentului, mă uitam în jos. Cu câtă sete m-aș fi aruncat, dacă nu știam că în acest fel făceam un păcat de moarte, că-mi pierdeam și viața de Dincolo. Mă chinuisem în viața de aici. S-o pierd și pe cealaltă? Nu. Mai bine mă chinuiam mai departe, să-mi ispășesc păcatele. Și, într-adevăr, viața ce a urmat a fost un calvar. Trecuse mult timp de la moartea Lizicăi și de multe ori, mergând pe stradă, vedeam câte o fată care, din depărtare, aveam impresia că era ea. Cu toate că știam că murise, fugeam repede să văd de nu era cumva ea. După moartea Lizicăi, orice am încercat să fac, nu mi-a mai reușit. Începeau chinurile - ispășirea. Peste câteva luni, m-am reîntors la Ploiești. Umblam numai noaptea, îmbrăcat femeie. Organizația cerea tot mai mult umblet, fiindcă, din cauza concentrărilor masive, era foarte greu să mai fii sigur că ce organizai astăzi, mâine nu se destrăma. Cu multă trudă îți aranjai o schemă de conducere și, când credeai că puseseși totul la punct, veneau concentrările, care-ți dădeau toate peste cap (p.69-71).

Burghiul răvășitor al remușcării pune stăpânire pe conștiința scriitorului, sapă în ea, face loc durerii în cele mai adânci straturi, tăinuite până și de sine însuși, acolo de unde nu ne parvin știri decât în timpul somnului, și acelea, de cele mai mult ori, simbolizate, expuse sub veșminte stilistice anevoie de înlăturat pentru a cuprinde sensul mesajelor. Cel care acum stă aplecat asupra hârtiei, pe bună dreptate își transcrie două vise ale

epocii, pentru că prin ele zbuciumul său interior este mai bine revelat decât prin cuvintele cu care încearcă să-l facă sesizabil. Dispariția femeii iubite îi curmă viața; cel puțin asta simte. Știe că firul existenței lui nu s-a rupt încă, dar i se comunică din subconștient că persoana nu-i mai este aceeași, este mutilată; i se mai comunică faptul că, în urma catastrofei, viața, reluată, va avea alt gust decât anterior, unul amar și fără vlagă, unul al eșecurilor neîncetate, al prăbușirii ireversibile.

După moartea Lizicăi, am fost găzduit în casa unui om credincios și bun ca pâinea caldă, foarte aproape de cimitirul unde era înmormântată ea. În timpul nopții, m-am visat într-o cameră de țară, în care se găsea o masă lungă din acelea pe capre, făcută din lemn proaspăt geluit, fără față de masă. Era foarte curată, albă, așa cum arată lemnul după rindea. Pereții de jur împrejur erau proaspăt văruiți în alb; domina albul pretutindeni, un alb plin de propetime. Lângă masă, pe cele două părți ale ei, se găseau două canapele. Una de o parte, iar alta pe partea cealaltă. Aceste canapele, și ele la rândul lor, erau tot atât de proaspăt geluite. În toată camera era o lumină neobișnuită, o lumină care-ți creea un fel de liniște sufletească, îți da un fel de pace liniștitoare. Lizica era așezată într-un colț al camerei: ședea pe un scaun. Scaunul era simplu, fără rezemătoare. Toată era îmbrăcată în alb. Chiar și fața ei îmi părea a emana o lumină. Știam că era moartă chiar atunci când o visam. Eu stam pe unul dintre scaunele de la masă, la o distanță mică de ea. La un moment dat îmi spune: "Așa a fost viața ta"; și a dispărut din fața mea. M-am trezit imediat. M-am sculat și m-am așezat pe pat, impresionat de visul ce-l avusesem. Din colțul opus al camerei, treaz fiind, vedeam cum venea către mine, în valuri, o lumină cu totul altfel decât cea obișnuită. Semăna cu lumina camerei pe care o văzusem în vis. Începusem chiar să mă tem, când lumina a dispărut încetul cu încetul. Afară erau zorii: se crăpa de ziuă. A doua noapte, îmi apare-n vis aceeași cameră, așa cum o cunoșteam din noaptea precedentă, tot atât de luminoasă, cu aceeași lumină liniștitoare; din nou Lizica era așezată pe același scaun. De această dată, toată era îmbrăcată în negru. Chiar și fața și mâinile îi erau negre. Scaunul pe care sta era același, dar de data aceasta era negru. Avea în brațe un copil; tot negru. Lizica, să uită la mine și-mi spune:

"Așa va fi de aici înainte viața ta"; și dispare, iar eu mă trezesc foarte agitat. În adevăr, au trecut mulți ani de la moartea Lizicăi. Orice încercam nu-mi reușea. Totul îmi ieșea așa cum nu voiam. După puțin timp, o bună parte din organizație este arestată datorită trădării. Eu am scăpat ca prin urechile acului. A trebuit să părăsesc Ploieștiul. Am venit în București, unde am constatat că cel cu care aveam legătură fusese arestat. Am stat în București până în Iulie 1944, am avut mari deziluzii și am primit multe lovituri. Cele ce-mi spusese Lizica în vis se împlineau cu prisosință.

(...) Amintirea morții Lizicăi și a gardianului care se sinucisese, după evadarea mea, îmi lăsase o mare remușcare, o nesiguranță, un regret, o timiditate în toate câte le făceam. Aveam o sensibilitate care-mi aducea un fel de valuri de tristețe; de multe ori mă trezeam vorbind de unul singur pe stradă. De câteva ori am fost foarte aproape de a fi călcat de mașini, la traversarea străzilor. O dată a lipsit foarte puțin ca, în dreptul cimitirului Bellu, să fiu călcat de motocicleta Prefecturii Poliției Capitalei (p.71-72).

Atitudinea lui Dumitru Lungu față de acea categorie de colaboraționiști numită popular a "turnătorilor" este categorică, fermă, acuzatoare, necruțătoare, cum este și firesc. Fragmentul următor este interesant nu numai fiindcă revelează punctul de vedere al memorialistului asupra acestui subiect, ci și pentru că face publică explicația dată de "turnător" gestului său - explicație a cărei intenție era să metamorfozeze gestul într-unul util din punct de vedere social (am subliniat fraza corespunzătoare), comentariul ulterior dezvăluind adevărata intenție (credința că detenția ar fi putut fi scurtată, în cazul obedienței colaborări: și acest pasaj l-am subliniat).

Unul dintre oamenii cu care am lucrat subversiv în anii 1941-1943, aflându-se, în anul 1945, la penitenciarul din Ploiești, atunci când unul dintre deținuți a evadat, a comunicat Siguranței adresa unde se ascundea acela. Se temea că prin evadare se va îngreuia situația celor din închisoare. Evadatul a fost arestat la adresa respectivă și, de aici, s-a dezlănțuit un șir întreg de arestări. Au fost arestați peste douăzeci de oameni, cărora li s-au adăugat trei morți și un rănit. Acești douăzeci de oameni au

făcut peste 45 ani de pușcărie la un loc. Toate aceste dureri au pornit de la acel om care comunicase Siguranței adresa la care se ascunsese cel evadat, ca să scape el de o săptămână, două, poate o lună de pușcărie, poate, totuși, nici o zi, a cauzat atâta suferință pentru alții. Să-ți capeți libertatea pe mormintele și suferința altora este tot ce poate fi mai înjositor, este ***trădare.***

În anii 1964-1970, acest trădător veni în București și, din întâmplare, lângă locuința mea domicilia ruda lui la care a stat câteva zile. Când auzi că eram vecini, sări ca ars și spuse că mă cunoștea, că eu îl trădasem pe el și pe alții.

De ce a făcut aceasta? Probabil se temea că aveam să spun acelor rude ale sale despre trădarea ce o săvârșise cu aproape zece ani mai înainte. Purtare josnică, purtare de mișel. Vecinului care a venit și mi-a istorisit cele de mai sus, nu i-am spus nimic. L-am lăsat să creadă ce voia. Totuși, l-am întrebat: ***"Mă crezi în stare de o asemenea murdărie?"*** *Răspunsul veni imediat și fără ezitare:* ***"Pe el îl cred în stare de așa ceva."*** *Îl cunoștea probabil mai bine decât îl cunoscusem eu* (p.172-173).

Contactul direct cu "fumătorul" îl intrigă inițial; Dumitru Lungu era un naiv cât privea acest gen de suplimentare a mărturisirilor smulse prin anchetă, cu ajutorul unui alt deținut care, pentru anumite avantaje certe sau în speranța lor, adopta rolul de a trage de limbă un coleg introdus în celula lui, urmând ca atunci când era el însuși condus în biroul anchetatorului să-și deșerte acolo sacul cu informații. Un alt rol al "răsplătiților" primite (cu care cititorul se va familiariza curând) era acela de tortură 'prin exemplu': unul mânca îmbelșugat, celălalt nu; unul dormea după poftă, celălalt nu; unul îmboldea la slăbiciune în fața întrebărilor anchetatorului, lăsând de înțeles că pe urma ei soseau privilegii altfel de neconceput.

La intrarea în cavou, am mai găsit pe cineva... un deținut cu niște haine soioase pe el, încât făcea impresia că se afla de multă vreme prin aresturile Securității. Mi-a spus că îl cheamă Jean Cristea. Inițial, l-am socotit de bună credință și i-am povestit câteva lucruri ce mă priveau numai pe mine. Odată cu începerea anchetei, mi-am dat seama, treptat, că acest coleg de 'cavou' nu era cinstit. Când au început să mă bată - să mă dea cu capul de pereți -, nici n-am observat ce fel de mâncare mi s-a adus. Am stat puțin de mi-am revenit și m-am așezat pe

scăunelul de ciment, când am băgat de seamă că eu mâncam o zeamă lungă, pe când Cristea mânca o ciorbă grasă cu carne, ba chiar două feluri. Lui i s-a dat pâine, iar mie mămăligă. Liber fiind, nu-mi permiteam să mănânc ce mânca la 'cavouri' Cristea. L-am întrebat: "Ce este, domnule Cristea, cu minunea asta?". Îmi spuse că era bolnav, slăbit (cu toate că nu arăta astfel) și că avea regim special. Ținu să-mi comunice că și alții aveau regim special. Și, în adevăr, și la celelalte celule, când se dădea mâncarea pe vizetă, auzeam securistul cum întreba: "Cine are regim special?". Cristea, pe lângă orele de masă oficiale, dimineața, la orele 10, și după amiază, la 16, mai primea fie o felie de pâine cu unt sau cu marmeladă, fie două-trei fructe sau alte minuni.

A doua zi, după masa de prânz, văd că se suie în pat, se învelește și încearcă să doarmă. Îi atrag atenția să fie prudent că îl vede securistul și mai mănâncă și bătaie. Foarte degajat, Cristea îmi răspunde că în fiecare zi, după-masă, are trei ore de odihnă.

În acest mod am continuat convietuirea cu Jean Cristea timp de 2-3 luni, până când, după una dintre anchetele cu bătaie, ce a durat o zi și o noapte, fiind adus în celulă aproape pe brațe, ametit din pricina bușiturilor cu capul în pereți de zeci de ori, îl rog pe Cristea să-mi facă încet o mică frecție cu apă la ceafă. Cristea refuză. Mi-am dat seama că se temea să nu-l vadă securistul că mă ajuta, periclitându-și astfel fripturile și cănile cu lapte ce înlocuiau ceaiul și celelalte. După două zile, când am fost dus din nou la anchetă, l-am rugat pe anchetator să mă scoată la raportul colonelului, având să-i comunic ceva. Anchetatorul a apăsat pe un buton și, după câteva minute, a apărut colonelul. Acesta credea, probabil, că aveam de făcut cine știe ce destăinuiri. Calm, i-am spus că fie îmi schimba agentul din celulă, fie mă muta pe mine în altă celulă, pentru că timp de două luni îmi epuizasem socul cu minciuni și nu aveam o fantezie mai bogată. Atât anchetatorul, cât și colonelul s-au înverșunat de mânie. Mă așteptam să fiu bătut fără milă. Colonelul apăsă pe un buton și intră un securist. (...) Peste două sau trei minute, am fost condus în altă celulă, mai mare, unde se aflau mai mulți deținuți, iar celula nu mai era atât de sinistră ca precedenta. Mă gândeam că procedasem bine cerând schimbarea

celulei, pentru că şi de scăpasem ceva faţă de Cristea, după cele spuse colonelului când cerusem schimbarea, toate cădeau. Avusesem grijă să-i spun lui Cristea că povestea lui Samoilă, pentru care eram anchetat, era o minciună a Securităţii care cine ştia ce urmărea (p.139-141).

Ceva mai târziu, la Jilava, a aflat numele real al lui Cristea: Paul Marinescu, originar din comuna Vârtoapele, judeţul Teleorman, deţinut învechit.

Atare concepţie limpede şi tăioasă cu privire la "tumători" şi "tumătorie" este firesc derivată din modul de trăire al autobiografului, din viaţa sa de luptă, în care apărarea celor din subordine, dar şi a întregului partid din care făcea parte autorul, constituia întâia Poruncă, adică cea mai de seamă lege a insului supus unei astfel de răspunderi morale.

Şi, totuşi... Şi totuşi puterea acceptării sorţii nu i-a stat tot timpul sprijin nici lui.

Iată-l pe Dumitru Lungu, după ce soţia i-a născut în detenţie, în condiţii cumplite şi cumplit de umilitoare, o fată, pe care, bineînţeles el n-o văzuse niciodată, chemat din camera temniţei de la Ocnele Mari, unde ispăşea una dintre numeroasele sale detenţii.

Sunt scos din penitenciar, suit într-un jeep care aştepta la poarta închisorii, mi se pun ochelarii negri, să nu văd unde sunt dus. Ajunge la Ministerul de Interne. *Am fost introdus într-un birou luxos, cu covoare grele pe jos, unde un domn în civil, bine îmbrăcat, care avea o aluniţă pe dosul palmei drepte şi căruia cel ce mă însoţea îi zicea "tovarăşe colonel", îmi spune, fără nici un fel de introducere că, dacă voiam să fiu liber, să colaborez cu Securitatea, dacă nu, aveam să fiu anchetat, să fiu dat în judecată, să fiu încadrat în legea antimuncitorească, şi că putea, prin această lege, să pedepsească pe oricine pentru orice politică ar fi făcut în afară de aceea comunistă. Mi-a spus că soţia şi fetiţa mea erau libere. Am refuzat timpul de gândire, spunând că le dădeam răspunsul pe loc. "Nu este nevoie să mă gândesc, în nici un caz nu voi accepta să fiu agentul Securităţii Statului, dar pot face altceva." "Ce?", întrebă colonelul. "Dacă sunt eliberat şi, fiind în libertate, vine cineva la mine şi-mi propune să organizez ceva sau să fac parte din vreo*

organizație, îmi iau obligația să anunț Securitatea de acest lucru." "Îmi dai asta în scris?", mă întrebă colonelul. "Sigur că da." Spre surprinderea mea, colonelul îmi întinse o hârtie în care am scris cele rostite de mine și nimic altă. Am scris și am semnat. Știam precis ce urmăreau, dar tot atât de bine știam ce aveam de făcut și eu. Mi se oferea un timp de refacere și în acest mod îmi vedeam și eu copilul, căci, după cum se desfășurau lucrurile, nu întrevedeam posibilă decât târziu de tot o reîntoarcere a vieții la ceea ce fusese mai înainte (p.127-128). Oare Dumitru Lungu, de spaima de a nu mai ieși din închisoare, urmând să fie omorât cu încetul, prin foame, murdărie, bătăi, lipsă de aer, refuzul ajutorului medical și celelalte mijloace de a ajuta natura să sfârșească un om în timp cât mai scurt, ca și din dorul de soție și de a-și cunoaște copilul, deveni ceea ce îi provoca oroarea cea mai mare? A căzut și el? A căzut întemeindu-se pe faptul că se instaurase cvasidefinitiv regimul dictaturii în țară și nu mai exista speranță, așa cum gândeau mulți dintre reeducații de la Pitești? A căzut socotind că totul era sfârșit, că opoziția nu mai avea rost?

Ce plan avusese, dacă avusese vreunul?

Când am acceptat eliberarea în condițiunile de mai sus, făcusem cele relatate știind foarte bine că nu urma să fiu lăsat liber mai mult de un an, timp în care îmi puteam vedea și eu fetița, să mă refac cât de cât; eram hotărât să nu le spun decât lucruri de arhivă, pe care Securitatea le știa, iar dacă venea cineva la mine, eram decis - și nici nu concepeam altfel - să cad de acord cu respectivii ce să declarăm și dacă să declarăm Securității ceva. Totul depindea de oamenii pe care-i întâlneam, de cinstea lor, pentru că eu știam precis ce aveam de făcut (p.129). Ultima frază pune în ecuație cel mai mare dintre riscurile ce și le asuma: bizuirea pe discreția, pe inteligența, pe prevederea altuia - ceea ce comportă în mod sigur eșecul; pentru că oricât de discret, de inteligent, de prevăzător este celălalt, cei doi, separați și supuși focurilor încrucișate ale întrebărilor și, mai ales, ale minciunilor de tipul: 'cutare a spus tot, nu trebuie decât să recunoști, să mărturisești și tu, pentru a-ți arăta bunăvoința, astfel câștigând bunăvoința noastră', nu este posibil ca unul din doi să nu greșească la un moment dat. Or,

această lege avea s-o verifice și Dumitru Lungu pe pielea sa.

Pentru moment primiseră, atât ei, cât și soția lui, domiciliu obligatoriu, cu îndatorirea de a semna săptămânal într-un registru la miliția de care aparțineau. Cu chiu cu vai își găsiră servicii înjositoare și cu salarii penibile. El, de pildă, mătura și spăla o pivniță; din care post, până la urmă, fu dat afară.

În acest timp, Securitatea îmi tot dădea întâlniri și eram întrebat dacă văzusem pe cineva sau dacă venise la mine careva. Cum nu venea nimeni și nici servici n-am găsit timp îndelungat, mi-am dat seama că ea a fost aceea care trăsese sforile să fiu dat afară de la M.A.T. Eu, dacă întâlneam pe cineva, îi spuneam de la bun început în ce condiții fusesem eliberat și cădeam de acord cu respectiva persoană dacă trebuia declarat Securității ce vorbisem sau nu. Văzând că nu se ajungea la nici un rezultat, securiștii au început să mă întrebe despre trecutul anumitor oameni pe care îi cunoșteam și a căror viață și ei o cunoșteau mult mai bine decât mine. Întotdeauna îmi cereau datele în scris, pentru ca, dacă nu puteau face altceva, cel puțin să mă compromită. Fiind lucrurile binecunoscute și de ei, deoarece oamenii fuseseră judecați și condamnați pentru acele fapte, declarațiile le semnam cu numele meu. După un timp, mi-au cerut să nu le mai intitulez "declarații", ci "note informative". Deci, încet-încet, urmăreau compromiterea mea. Eu urmăream însă un lucru: să nu fac rău nimănui ci, dacă se putea, să ajut oamenii. Le povesteam fapte petrecute prin 1941-1944, ce erau foarte bine cunoscute de ei. Unui singur om nu i-am vorbit despre condițiile în care ieșisem din pușcărie, lui Relu Nicolescu; am avut impresia că avea legături cu Securitatea și sunt și acum sigur că nu m-am înșelat. Am avut grijă să nu vorbesc cu el decât despre Lizica, verișoara lui care murise arsă de vie în penitenciarul din Ploiești. Totuși, la despărțire, i-am spus: "Tot ce am vorbit poate știi și Securitatea".

Timpul trecea, iar Securitatea își pierdea răbdarea. Răbdare avusese, deoarece D. Lungu era un personaj binecunoscut în județul Prahova. Poate și în altele. Un personaj care putea aduna în jurul său mulțime de legionari și să-i servească pe tavă vânătorilor de oameni. Era util: trebuia luat cu binișorul; trebuia să se obișnuiască a sluji. Dar...

Trecuse aproape un an de la eliberarea mea când, la una

din întâlniri, persoana prin care ţineau legătura cu mine îmi spuse că voia să stea de vorbă cu mine cineva mai mare. La întâlnirea ce a urmat, am luat o servietă cu toate cele necesare în puşcărie (aceasta ne aminteşte de Nicolae Steinhardt, prezentându-se cu geamantănaşul său în faţa anchetatorilor) *şi m-am înfăţişat. Era colonelul care îmi luase angajamentul scris. A început prin a-mi spune că era nemulţumit de mine, fiindcă el cunoştea bine arhiva şi nu avea nevoie de confirmarea mea pentru întâmplări judecate şi petrecute cu 15-20 de ani în urmă, ba chiar sub alte regimuri politice. I-am spus că în angajamentul semnat de mine nu scria că aceptam să fiu agentul Securităţii. Auzind aceasta, a sărit ca ars. Eram în Grădina Icoanei. Mi-a spus să stau pe bancă şi să aştept câteva minute. L-a luat cu sine pe cel cu care mă întâlneam deobicei şi mi-am dat seama că vorbeau în contradictoriu. După arestarea mea, ce se produse mai târziu, la anchetă, colonelul înfuriat că-i purtasem cu vorba atâta timp şi că-i trădasem, se răsti la mine şi, foarte enervat, îmi zise: "Atunci, în Grădina Icoanei, i-am atras atenţia tovarăşului cu care te întâlneai să te aresteze, dar el m-a rugat să-l mai las să încerce"*(p.131-132).

Dumitru Lungu nu era în temă: una dintre tacticile Securităţii era ca suspectatul să fie confruntat cu doi ofiţeri - unul 'bun' şi altul 'rău'. Aceasta era necesar pentru ca cel' bun', prin comparaţie, să câştige încrederea suspectatului, acesta să ajungă a crede că avea şi el un apărător, pe cineva care să-l înţeleagă, un om...

Urmează mărturisirea cel mai greu de făcut, cea mai umilitoare.

Nu găseam nicăieri serviciu şi şi mai dureros era că amândoi cumnaţii mei şi, mai ales mama soţiei mele, tot mereu îmi reproşau că ea îmi crescuse copilul în cei trei ani câţi trecuseră de la naştere, când fusesem la închisoare. Toţi mi-o reproşau, ca şi când copilul mi-ar fi fost un fel de uriaş ce consuma, consuma şi nu se mai sătura. Salariul soţiei mele era mic, casa cădea pe noi, în timpul acesta, cel de la Securitate îmi dădea 200-300 lei, când şi când. Semnam chitanţă pentru ei. Eram sigur că, văzând în Grădina Icoanei că nu mă puteau face agentul lor, căutau în toate modurile să mă compromită. (Autorul ignoră că

cei trei sute de lei constituiau plata legală ce o primeau toți informatorii pentru contribuțiile lor la 'munca' M.A.I.-ului: a se vedea și mărturisirea eseistului Al. Paleologu.) *Notele mele informative nu le foloseau, erau hârtie bună de aruncat la coș, astfel că nu le rămânea decât compromiterea. Nu am primit de la ei mai mult de 5-600 lei, iar când am găsit serviciu și aveam oarecari posibilități, puneam și eu puținul pe care îl aveam și ajutam o femeie cu trei copii mici al cărei bărbat se găsea la Aiud: era o femeie blândă, bună, dar amărâtă, pentru că-și creștea cu nemărginit de mare greutate copiii, în timp ce Toma Simion, soțul ei, se chinuia bolnav de piept în umezeala Aiudului* (p.133).

Lucrurile progresau lent: Securitatea nu primea suficiente informații, nici dintre acelea ce o interesau; iar Dumitru Lungu era satisfăcut că nu oferea nimic ce să fi fost primejdios pentru careva. Balanța părea în echilibru; dar era un echilibru fragil. Bomba căzută în curtea informatorului nu păru, inițial, a fi periculoasă; asta deoarece memorialistul ignora cel mai important element al conjuncturii - anume revenirea în țară a unui legionar din Germania: Samoilă -, ceea ce nu era adevărat și pentru aceia care aveau nevoie de mărturiile lui.

Într-o zi, vine la mine acasă Mioara Muscalu, care stătuse atât la Mislea, cât și la Brașov, cu soția mea, în penitenciar. Eram la serviciu. A întrebat și de mine. M-am gândit că nu putea fi primejdios dacă declaram că fusese pe la soția mea. Când am pomenit despre Mioara, am observat cum cel cu care mă întâlneam, fără a-și da seama, a tresărit și mi-a pus întrebări cu multă insistență și neliniște. De Mioara știam că era căsătorită cu un cetățean, un funcționar la sfatul popular din Brașov. Așa-i spusese ea soției mele când stătuseră împreună la închisoare la Brașov. Cel cu care mă întâlneam era atât de agitat că mă întrebă, luându-mă pe negândite: "Ce știi despre Samoilă?". Era prima dată că-l pomenea în fața mea. La acea oră nu știam că Samoilă se găsea în Germania, dar din agitația agentului mi-am dat seama că era urmărit. La întrebările lui precipitate, am răspuns că nu mai știam nimic de prin 1943-1945. "Știu", spun, "că existau oarecari legături de dragoste între Samoilă și Mioara, cu mulți ani în urmă, însă, după câte am aflat, ele s-au încheiat demult. Dealtfel, Mioara s-a și măritat, așa că nu mai

poate fi vorba de vreo legătură de acest fel." Am observat că răspunsul nu-l mulțumea. Era tot mai iscoditor. Stăteam pe o bancă și mă privea fix, ca la anchetă.

D. Lungu nu se aștepta la cele ce urmară. Parcă în înțelegere cu ofițerul M.A.I., să-i facă rău viitorului memorialist, apăru și cel ce stârnea interesul maxim al organelor de represiune.

După două-trei zile, într-o noapte, pe întuneric, veni la mine acasă Samoilă, însoțit de Mioara. Am fost foarte surprins. Nu mă așteptam la o asemenea imprudență. Atunci mi-am dat seama că povestea cu căsătoria Mioarei cu funcționarul de la sfatul popular constituia doar un mod de a camufla o realitate deosebită. Am stat de vorbă cu Samoilă foarte puțin, pentru că de la început l-am întrebat cum de și-a putut închipui că Securitatea nu se găsea pe urmele mele. Eu vorbeam cu Samoilă, iar soția mea, mai la o parte, cu Mioara.

Atunci am aflat că Samoilă fugise în Germania, de unde venise pentru a face spionaj și pentru reorganizarea Mișcării Legionare. Mi-a vorbit despre un soi de comandament anglo-franco-american, cu sediul la Salzburg, care urma să înceapă războiul cu rușii. I-am răspuns că nu mai aveam nici un fel de încredere, nici în englezi și cu atât mai puțin în americanii care știuseră să ne vândă barbarilor de la răsărit. Îmi amintesc că, în legătură cu americanii, i-am spus că atâta vreme cât America nu era amenințată, nu avea să facă nimic. Americanii mergeau din compromis în compromis. Așa evoluau lucrurile: în favoarea rușilor. Americanii știuseră că ne arunce în gura lupului și pe urmă nu-i mai interesase nimic. I-am pomenit condițiile în care mă eliberasem. I-am spus că necunoscând relațiile dintre Mioara și el și știind-o pe ea căsătorită cu cineva de la sfatul popular, nici prin gând nu-mi trecuse că se măritase cu el. Că nu știusem nici că el fusese în Germania și că, astfel stând lucrurile, menționasem Securității vizita Mioarei la mine. I-am arătat ce reacție avusese agentul când îi pomenisem despre acestea. Va să zică, i-am spus toate, ca să-și ia măsurile necesare, deoarece în mod sigur Securitatea bănuia sau știa ceva despre legăturile sale cu Mioara. El a venit pe la mine după ce reparasem tavanul casei. Nu și-a dat seama de mizeria în care trăiam.

Când a plecat, după câte mi-amintesc, a ieșit pe poarta a doua a casei, care dădea într-altă stradă. Norocul a fost că în noaptea respectivă nu-mi supraveghea nimeni casa. Aceasta se petrecea numai când și când, astfel încât să n-o observ.

Securitatea trece la o nouă etapă în folosirea lui Lungu: de la informator, el trebuie s-o slujească în calitate de provocator. La rândul său, se zbate de ceasul morții să-și folosească poziția - într-un anume fel privilegiată a-l ajuta pe Samoilă -, astfel încât să-și avertizeze prietenii de pericolul prin care treceau.

După circa două săptămâni, văzând că Mioara n-a mai venit, omul Securității mă întrebă de voiam să merg la Brașov, la Maria Muscalu, căreia să-i motivez apariția mea prin aceea că, având un drum în orașul ei, am trecut și pe la ea. Dându-mi seama că Samoilă se afla în mare pericol, și pe lângă el și alții mulți, cu care în mod sigur avea legături, am acceptat și m-am dus la Brașov, direct acasă la Mioara. Am stat de vorbă cu ea, i-am spus că eram trimis de Securitate să vorbesc cu ea și să văd de avea vreo legătură cu Samoilă. I-am mai spus că voi declara Securității că am căutat s-o trag de limbă în legătură cu Samoilă, dar am aflat de la ea că rupsese de mulți ani legăturile cu el și nu mai știa nimic în ceea ce-l privea. Am sfătuit-o să discute cu Samoilă ca acesta să facă imposibilul și să părăsească Brașovul. Acceptasem să vin la Brașov numai pentru a-i face cunoscut că Securitatea știa că el avea legături cu ea și că locuia în Brașov. Mai mult de atât nu puteam face. Eram conștient că atunci când, fie Samoilă, fie Mioara, vor fi arestați, vor declara și despre mine. Dar eram convins că, fie din cauza lor, fie din alte cauze, puteam fi arestat în orice moment. Cunoșteam metodele Securității și eram sigur că nu aveau să reziste cercetărilor. Ambii erau blonzi și convingerea mea este că blonzii au o sensibilitate mai mare, fapt pentru care rezistă mai puțin în anchete.

Câteva săptămâni mai târziu, am fost trimis iarăși la Brașov, dar Mioara, care nu știa că o căutam, se ascunsese și nu am putut vorbi cu ea. Dar am făcut în așa fel încât i-am dat de știre la serviciu, ca să-și dea seama de pericol. M-am bucurat oarecum că n-am găsit-o, crezând că plecaseră împreună din Brașov.

Dumitru Lungu era ca un orb. Dealtfel, nici Mioara Muscalu,

nici Samoilă nu aveau priviri mai agere. Cel din urmă, abia picat din Germania, nu cunoștea în nici un fel rosturile, tertipurile, machiavelismul și eficiența Securității și, cu siguranță, greșea, cum se întâmpla deobicei, disprețuind inteligența adversarului. Iar femeia îndrăgostită de 'eroul' ei, se lăsa, cu încredere totală, condusă de luminile lui. Nici unul din cei trei nu s-ar spune că erau conștienți de viteza de mișcare a vrăjmașului comun.

Trecuse mai mult timp de la ziua în care Samoilă fusese pe la mine, când, citind ziarele, am aflat că Samoilă, cu încă alți zece pe care-i cunoșteam, fuseseră prinși. Fuseseră ridicați din mai multe orașe unde își desfășurau activitatea. Așteptam să fiu arestat. Eram sigur de acest lucru. Nu mă temeam în nici un fel de arestare, ci mă temeam mult de răzbunarea Securității.

Într-o zi sunt arestat. Ajung în biroul colonelului. Când mă vede, se repede la mine, vânăt de mânie. ***"De un an putea fi prins Samoilă. Din cauza ta nu l-am prins."*** *Ajungând în pușcărie, am aflat de la fratele mai mic al lui Samoilă că cel din urmă și cu Mioara fuseseră luați de la Brașov, de pe una din străzile principale, unde umblau braț la braț. Pe mine mă aștepta răzbunarea Securității* (p.134-137).

Ancheta mea începuse chiar din momentul arestării. Securiștii erau siguri că Samoilă și cu Mioara fuseseră la mine acasă. În timpul anchetei celor doi, ei dăduseră toate amănuntele posibile, chiar și privitoare la lucrurile din casa mea. Securiștii, deci, aveau siguranța că prin expedierea mea în două rânduri la Brașov, ajutasem la amânarea arestării lui Samoilă. La anchetă s-au purtat ca barbarii. Se răzbunau. De data aceasta aveam experiența bătăilor. Trecusem prin ancheta Ciucașului. Unul dintre mijloacele mele era să strâng din dinți ca să nu țip.

Nu trec mai departe cu lectura citatului, fără o scurtă oprire asupra următoarei remarci cuprinse în el, deosebit de adevărată, dar nebăgată în seama de psihologi - poate pentru că, în lipsa experimentării personale a durerii fizice, ei își închipuie că rațiunea poate înlocui trăirea directă. Într-adevăr, omul, dintre toate pornirile sale, este mai ales îndemnat spre autocompătimire. De aceea, pe drept cuvânt, Dumitru Lungu și-a luat măsuri să se păzească de acest îndemn lăuntric ce risca să-i devină fatal.

Țipătul mă defavoriza: mă impresionam singur - dădeam

speranțe bătăușilor. De data aceasta, în anchetă mă așezau cu spatele la perete, la distanță de 10 cm. de el. Cel care mă ancheta era un tânăr voinic. Când îndoia mâna, ajungea cu podul palmei la bărbia mea. Repezea cu putere podul palmei în bărbie. Durerea nu venea de la bărbie, ci de la lovirea craniului de perete. Lovea, lovea până când observa că-mi pierdeam echilibrul și eram pe punctul de a cădea. Un timp mă lăsa să-mi revin, apoi o lua de la început și tot astfel toată noaptea. În prima noapte, după o asemenea bătaie, dimineața, când m-au dus la 'cavou', Jean Cristea a căscat ochii mari, speriat. Frica de bătaie reacționa. Probabil, trecuse și el prin asemenea momente. Tot timpul, în prima noapte, când am fost bătut, îmi spuneau că dacă nu-l avertizam pe Samoilă, îl prindeau cel puțin cu un an mai devreme. După acea primă noapte, au urmat altele, ei cerându-mi să recunosc tot ce declaraseră Samoilă și cu Mioara (p.141-142).

Este util să se compare această anchetă cu aceea descrisă de H.Grămescu, pentru a se înțelege cât de furibundă era Securitatea, în cazul lui Lungu. Din pricina lui, un spion fusese lăsat să-și ducă nestânjenit activitatea pe teritoriul țării. Anchetatorii se lăsaseră duși de nas de un ...prăpădit de legionar hăituit și, de fapt, la cheremul lor, numai s-o fi decis ei! Astăzi, încă, memorialistul se plânge de mancurile memoriei sale, datorate acelor izbituri cu creștetul capului de pereți.

În sfârșit, trecu și această nouă anchetă și se ajunse la proces. Cu prilejul acestuia, Dumitru Lungu demască toate cele petrecute cu el și modul în care fusese folosit de Securitate, ca turnător și informator - ceea ce nu regăsim în memoriile altuia dintre autorii discutați în acest volum, adică foștii deținuți politici deveniți informatori și care dezvăluie cititorilor această perioadă neagră ce le apasă viața. Dacă acceptarea sa de a semna târgul cu diavolul fusese o slăbiciune, acum Dumitru Lungu repară tot trecutul și deveni acuzatorul călăilor săi.

Când mi s-a dat cuvântul, am spus că fusesem trimis la Brașov nu o dată, ci de două ori, de Securitate, la Maria Muscalu, ca să aflu despre legăturile ei cu Samoilă. Securitatea a urmărit tot timpul să mă facă agentul ei și dacă nu reușise, mă arestase și schingiuise ca să recunosc lucruri pe care nu le făcusem, pentru că Samoilă și cu soția lui nu fuseseră la mine acasă, dar atât

Samoilă, cât și soția lui trebuiseră să declare și ce nu făcuseră, ca să scape de schingiuiri și bătăi, după cum și eu fusesem maltratat să recunosc lucruri ce nu le făptuisem. Și acum puteam confirma aceste adevăruri prin aceea ce rămăsese o umbră din cea care fusese odinioară Maria Muscalu. ***"Să fie adusă și întrebată acum Maria Muscalu, când, de câteva luni, nu mai este la Securitate, unde ești dator să spui și ce n-ai făcut ca să scapi de chinuri și maltratări pe care mintea nu și le poate închipui. Trebuie să fiu chinuit și judecat pentru că n-am acceptat să fiu agentul Securității?"*** *Sentința s-a amânat. Avocatul care m-a apărat, în pauză a venit la mine și mi-a spus:* ***"Al dat totul peste cap. Eu îți cer achitarea."*** *Avocatul era unul dintre foștii mei șefi, în cadrul Mișcării Legionare. (...) După câteva zile, a venit rezultatul recursului. Rămăsesem condamnat la 2 ani, pe care aproape îi făcusem* (p.150-151).

Scrierea lui Dumitru Lungu este unica dintre cele discutate în volumul de față al **ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE** ce, din mărturisirea siăbiciunii celei mai mari izbutește să devină o încurajare a omului de a-și depăși condiția, ridicându-se, cu îndrăzneala redobândită într-o cruntă luptă cu sine însuși, chiar și din cea mai întunecoasă cădere. Ea devine o scriere de o înaltă și unică noblețe morală.

Pentru a șterge gustul amar al discutării ultimei confesiuni a autorului, doresc să înfățișez cititorului un portret făcut de Dumitru Lungu, un portret ce este și un strigăt de iubire, aruncat din mocirla noastră pământeană către ceruri, acolo unde se găsește eroul pe care-l prezintă.

În anul 1948, mă găseam la închisoarea Aiud. Datorită unor împrejurări favorabile urma să fiu pus în libertate. Aveam posibilitatea, prin mijlocirea unor hârtii semnate în alb, să scap din închisoare câțiva camarazi. Între cei pe care îi puteam salva, era și Doctorul Ută. El reprezenta unul dintre oamenii pe care-i stimam și-i admiram, pentru că era oricând gata să se jertfească pentru binele altora. Din pricina regimului din închisoare, unde se găseau mii de oameni, mulți dintre deținuți înnebuniseră, iar alții erau pe cale să înnebunească. Toți aceștia erau separați în secții unde se aflau camere comune și cu un regim

ceva mai îngăduitor. Cel care se îngrijea de aceştia, cel care şi dădea hrana lui primită ca de oricare alt deţinut, de la închisoare, era domnul doctor Uţă. Cum se îmbolnăvea cineva în penitenciar, fie deţinut, fie gardian, doctorul Uţă era prezent. Dacă cineva chiar şi din familiile gardienilor cădea la pat, singura speranţă era doctorul Uţă. Acela care da totul pentru bolnavi, că erau oameni buni sau răi, hoţi sau cinstiţi, angajaţi ai administraţiei sau victime, era doctorul Uţă. Tot ce făcea era din dragoste pentru om.

Permanent, în geanta în care-şi ducea puţinele medicamente pe care le avea şi pe care numai el ştia cum le dobândea prin cunoştinţele sale, prin insistenţele lui, se găsea, pentru cei bolnavi, pentru prieteni sau duşmani, pentru oameni, şi câte o bucată de pâine ruptă, de cele mai multe ori, din raţia lui puţintică de închisoare. Pe foametea ce bântuia în Aiud la acea vreme, găseai în geanta doctorului Uţă, ca prin minune, întotdeauna, o fărâmă de turtoi sau de mâncare căpătată cine ştie de unde pentru cei bolnavi. Cât am stat la Aiud, în acea vreme, peste un an, nu l-am văzut niciodată pe doctorul Uţă mâncând decât de la cazan şi nici acea mâncare n-o lua toată, deşi era puţină. Când mâncarea de la închisoare era ceva mai substanţială, Uţă îşi primea porţia şi fugea cu ea la vreun bolnav. Nu ştiu dacă şi când mânca şi el puţin turtoi.

De multe ori m-am întrebat de unde o fi avut atâta rezistenţă, atâta putere. Nu stătea niciodată degeaba.

Eliberarea mea se apropia. I-am spus că, în mod sigur, îl puteam scăpa din închisoare, puteam face să i se rejudece procesul şi să se elibereze. Doctorul Uţă s-a opus categoric. Argumentul său era că nu putea lăsa bolnavii, în deosebi pe cei de la secţii, pe nebuni. Văzând că eram hotărât să-l scot din închisoare, cu câteva zile înainte de eliberarea mea a venit la mine şi m-a ameninţat că, de făceam aceasta, avea să mă divulge. "Aici pot salva vieţi omeneşti. Pe aceştia nu-i ajută nimeni. Sunt fericit că-mi stă-n puteri să fac acest lucru." Nu voia cu nici un chip să-i părăsească, mai ales pe cei care înnebuniseră în detenţie şi care erau destul de numeroşi şi se înmulţeau zi de zi. "Voi face tot ce este omeneşte posibil, tot ce stă în puterile mele, pentru a readuce aceşti oameni la o viaţă normală. Îi voi urma oriunde." Acestea sunt vorbele lui. Şi aşa a şi făcut.

Au trecut anii. În 1964, când toți deținuții politici au fost eliberați, secția nebunilor din Aiud a fost adusă, după câte am aflat, la spitalul de boli nervoase. Doctorul Uță, "Doctorul fără de arginți", cum era numit de sătenii din jurul Aiudului care veneau și-l solicitau, a rămas cu ei până la sfârșitul vieții... După câte știu, a murit tuberculos.

Toată viața lui a constituit o renunțare pentru aproapele. Renunțările lui au dat viață multora. Prin anii 1946-1947, veneau țăranii din satele învecinate închisorii și se rugau de director să-l lase pe doctor să meargă și la ei în sat. Auziseră, prin gardieni, de minunile medicului Uță, care avea o putere atât de miraculoasă în cuvântul său, încât bolnavul căpăta curaj, viață din viața acestui doctor care le vorbea cu atâta însuflețire despre sănătate, despre voință, despre Dumnezeu și despre Biserica Lui, că omul, bolnavul, se simțea mai bine și-l simțea pe Dumnezeu lângă sine. Prezența medicului Uță lângă bolnav îi turna acestuia în suflet, picătură cu picătură, sănătate și credința în Dumnezeu.

Acesta a fost doctorul Uță, care nu m-a lăsat să-l scot din închisoare, numai pentru a putea îngriji pe cei pe care Statul fără inimă și fără Dumnezeu îi ținea în pușcărie, pentru a putea îngriji oamenii pe care regimul diabolic îi îmbolnăvise, îi înnebunise... pentru că voiseră să facă o țară cu oameni mai buni, mai drepți, să facă o țară care să strălucească între celelalte țări. Acum doctorul Uță se găsește acolo unde o lume fără Dumnezeu i-a trimis pe cei care voiau să coboare cerul pe pământ.

Dumnezeu să te odihnească, doctore. Rugăciunile mele te vor însoți întotdeauna. Așteaptă-mă, doctore al trupurilor și al sufletelor.

Voi veni, fă-mă vrednic să fiu lângă tine, frate... (p.176-178).

BELU ZILBER MUȘCA DIN EL
ANDREI ȘERBULESCU

Herbert Zilber, alintat Belu, s-a născut în Moldova, în primul an al secolului al XX-lea, mai exact în Târgu Frumos. Elev de liceu fiind, în București, sub influența unui cizmar Ionescu face lecturi comuniste și împarte manifeste primite de la clubul partidului socialist. Întâmplător participă la evenimentul din 13 Decembrie 1918 din piața Teatrului Național, pentru care dirigintele său, poetul Al. Stamatiad cere eliminarea lui. Își face studiile superioare în Franța, unde își continuă activitățile comuniste. Devine spion sovietic, ceea ce-i aduce o condamnare de cinci ani temniță grea, în 1931 (arestarea a avut loc în 1930), dar peste un an, prin rejudecarea procesului, e achitat. Virgil Madgearu îl angajează în 1932 la Institutul pentru studiul conjuncturii economice, unde va lucra până în 1940. Începe publicarea de studii și articole în domeniile economiei și sociologiei în "Independența economică", "Viața românească", "Cuvântul liber", "Era nouă" și periodice de stânga mai mărunte, fiind atras și de personalitatea lui Mircea Eliade și a membrilor cercului de dreapta "Criterion".

După ocuparea țării de sovietici, devine directorul institutului numit, obține licența în filosofie (oare frecventând măcar un an de cursuri?), își susține teza de doctorat Imperialismul unor țări înapoiate și primește un curs de economie politică și socială la Universitate, pe care-l susține timp de un an (1946-1947), dând tonul carierelor universitare românești în temeiul unor titluri îndoielnice și a unor studii de specialitate la fel de nesigure.

Victima lui Gh. Gheorghiu-Dej, pentru amiciția sa veche cu L. Pătrășcanu, este exclus din partidul comunist în 1947, ca urmare a intervenției lui Miron Constantinescu. La 6 februarie 1948 este arestat. Începe desfășurarea unei anchete aparent fără sfârșit, mereu îndrumată pe alte căi, al cărei scop este folosirea sa ca martor principal al acuzării, în procesul ce-i era pregătit prietenului său, ministrul justiției numit. Datorită mărturiilor lui, Lucrețiu Pătrășcanu este executat, iar recompensa lui Herbert Zilber e condamnarea la muncă silnică pe

viață. Grațiat în 1964, peste patru ani începe o campanie de redobândire a drepturilor ce i-au fost răpite și de denunțare a adevărului cu privire la procesul din care a făcut parte ca acuzator acuzat. Își scrie memoriile, dar Securitatea le sustrage din casa sa în 1970. Cu curaj reia redactarea lor. Moare în 1978, lăsându-le prin testament prietenului G. Brătescu.

Acesta publică a doua variantă a lor sub titlul MONARHIA DE DREPT DIALECTIC, utilizând drept nume de autor pseudonimul lui Belu Zilber: Andrei Șerbulescu (București, Humanitas, 1991). În momentul când, după perseverente cereri, doctorul Brătescu primește de la S.R.I. manuscisul furat pe vremuri, îl publică și pe acesta sub titlul: **ACTOR ÎN PROCESUL PĂTRĂȘCANU. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber** (București, Humanitas, 1997).

Brătescu, ca editor, a publicat în 1991, **MONARHIA DE DREPT DIALECTIC. A doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber***, folosind ca nume al autorului pseudonimul acestuia: Andrei Șerbulescu. Lucrarea reprezintă o străduanie de a dispune într-o ordine firească fragmentele lăsate de memorialist, din care unele nume proprii au fost înlocuite cu inițiale, după cum și câteva *aprecieri discutabile* privind persoane decedate au fost eliminate. În 1997, același, izbutind să obțină, după energice eforturi, manuscrisul original al lucrării, de la S.R.I. (el fusese confiscat de Securitate care simulase un jaf) îl publică și pe acesta la aceeași editură, sub titlul: ACTOR ÎN PROCESUL PĂTRĂȘCANU. PRIMA VERSIUNE A MEMORIILOR LUI BELU ZILBER.**

Cine a fost autorul și de ce a lăsat el moștenire altcuiva opera sa postumă?

Într-o primă apropiere de el, voi recurge la o splendidă autocaracterizare ironică, de unde nu lipsește nici caracterizarea

* București; Humanitas; 1991.

** Varianta în urmă menționată, când va fi citată în paginile de față, va fi semnalată cu cifra II precedând numărul paginii.

țării subjugate de comunism, prin aluzie (România comunistă = castelul imaginat de Franz Kafka):

Toată viața mi s-au atribuit păcate, calități și intenții pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut, bucuriile vieții au trecut pe lângă mine; aș fi putut fi om bogat și aș fi putut locui într-un castel ca al lui Kafka, dar castelanii nu m-au iubit și m-au închis o treime din viață. Sunt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini; poate sunt un om cu ghinion, este poate un blestem sau chiar destinul meu să fiu veșnic bănuit de crime trecute ori viitoare (p.23). Vom reține ca esențială propoziția: *sunt (...) alcătuit dintr-o plămadă nesigură.* Nicolae Betea (rămas paralizat în urma tratamentului din anchetă) menționează, cu privire la Belu Zilber, *caracterul lui anarhic individualist* ★ (p.210); el pomenește *nervozitatea lui Belu, dragostea lui pentru poantă, veselia lui bolnavă față de unele aspecte caricaturale ale vieții, o veselie de nerv întins, amară - mâna făcută inel în păr, buza mereu mușcată, cum și dragostea nefericită* (idem); când partidul i-a arătat încredere, *se așezase ceva reconfortant în toată ființa lui, un anume echilibru care-l făcea grav și strălucitor ca un acord în re major* (p.211); avea și un complex de inferioritate datorat fizicului său (idem).

În ziua de 14 octombrie 1901, la Târgu Frumos, se năștea Herbert Zilber. Atât epitetul micuței localități moldovenești, cât și primul an al veacului cel nou, când avu loc fericitul eveniment, își uniră forțele oculte să vestească lumii un destin viguros, ca tot ce este tânăr și proaspăt, și plăcut înclinării omenești către estetic. Numai numele de alint al copilului (care n-avea să fie nimic din toate acestea, spre stupefierea ursitoarelor sale neobișnuite), numai alintul numelui său mic - Belu - amintea despre moarte sălășluitorilor de pe meleagurile românești, prin apropiere de acela al cimitirului.

Poate în căutarea inconștientă a învecinării cu acest izvor sumbru al altui obraz al sorții sale, curțile odihnei de veci, tânărul se mută în Capitală, pentru studiile liceale, pe care le urmă

★ PRINCIPIUL BUMERANGULUI. DOCUMENTE ALE PROCESULUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU; București; Editura Vremea; 1996.

până ce, fiind prins în îmbulzeala unei manifestații socialiste (13 decembrie 1918), pe când chiulea, fu eliminat din toate școlile țării.

Mă voi grăbi, înainte de a mă depărta de adolescența sa, să dau o pildă de stil poetic și cult al scrierii sale. Pasajul încheie lămuririle asupra felului în care a cunoscut mișcarea socialistă, de mic. *Astfel a ajuns Marea Revoluție din Octombrie* (pentru cititorii mai tineri: sintagma, ce devenise odioasă generației mele, desemnează Revoiuția sovietică) *prima mea mare iubire. Ca toate marile iubiri, s-a stins pe măsură ce îmbătrâneam amândoi. Cu vârsta, am început să văd cum se îngroașă păcatele mele și ale ei. Astăzi îmi vine să spun ca și Swan după moartea iubitei sale Odette de Crécy: "Et quand on pense que je faillis mourir pour une femme qui d'ailleurs n'était pas de mon genre"* (Și când te gândești că era cât pe ce să mor pentru o femeie care deatfel nici nu era pe gustul meu; *Mon....* p.24).

Și pentru a fi mai explicit, puțin mai departe vine cu vreo două argumente blazat ironice: *Am răspândit noaptea - era în vremea ocupației germane din 1916-1918 - apelul nostru la revoluție, pe foi tipărite de prietenul meu Konitz, care, fiind împușcat în 1937 la Moscova, n-a mai avut timp să regrete dragostea lui din tinerețe (...).*

N-am avut norocul să particip la acest mult dorit eveniment. Abia la bătrânețe, după 17 ani de temniță, am aflat din ziare că în august 1944 avusese loc o insurecție armată victorioasă, exact dupa formula leninistă, insurecție la care însă nu participasem, deși nu lipsisem nici o zi din București. De vreme ce a fost înregistrată de ziare, de manualele de istorie și de documentele de partid și chiar filmată, nu m-am mai îndoit niciodată de realitatea ei (p.24-25).

Cum făcură, cum nu făcură genitorii săi - ce nu se putea în România acelor ani? -, Herbert Zilber ajunse licențiat în matematici al Universității din Grenoble. Nemărginindu-se numai la aceasta, peste un an deveni și absolvent (fără licență) al Institutului electrotehnic local, ale cărui cursuri le frecventase în paralel. După afirmația sa: tot licențiat. Totuși, Gh. Brătescu, în **DESTINUL POSTUM AL LUI BELU ZILBER ȘI AL CĂRȚII SALE** *, atrage

* "Arc", nr. 1-2/ 97.

atenția asupra unei declarații a viitorului memorialist, pusă la dispoziția cititorilor * de același Mihai Giugariu care a fost redactorul volumului publicat de Editura Vremea, unde el dezvăluie că, de fapt, această diplomă de inginer n-a luat-o, ci doar, insuflat de mitomania ce-l caracteriza, se prezenta ca având-o (p.237). Oricum ar fi fost, inginer au ba, nu însemna că renunțase la ideile sale de stânga: se găsea în rândurile membrilor fondatori ai Internaționalei Studenților Comuniști, cum ne asigură editorul său G. Brătescu (alternanța Gh/G. aparține publicistului), din Prefața căruia (Belu Zilber pe drumul înțelegerii) obținem toate datele biografice incluse aici, Internațională înfeudată Uniunii Sovietice.

Așadar nu este de mirare că, în 1930, a fost arestat, în România, în calitate de spion sovietic. Peste un an, la încheierea instrucției, fu condamnat la cinci ani temniță grea. Un an mai târziu, procesul său a fost rejudecat și Zilber achitat, deși mărturisește că acuzația adusă lui nu era strâmbă.

Virgil Madgearu, care aduna pe lângă sine, la Institutul pentru studiul conjuncturii economice, toți intelectualii care nu-și găseau aiurea o pâine onorabilă, îl angajă în 1932. A fost referend și secretar acolo până în 1940. Este perioada când își începe activitatea publicistică în domeniile economiei, sociologiei și politologiei. Numele îi apărea în "Independența economică", "Viața Românească", "Cuvântul liber", "Era nouă" și alte periodice. Este primit cu amiciție în grupul "Criterion", unde a și *fost invitat să vorbească alături de prietenul său Lucrețiu* Pătrășcanu, răspunzând de pe poziții marxiste lui Mircea Vulcănescu și amicului legionar Mihail Polihroniade. Peste zeci de ani, Mircea Eliade îi va face un portret din câteva rânduri, deosebit de exact - ținând seama de cotiturile dezvăluitoare ce i-au fost impuse de viață: *Îl cunoșteam pe Zilber de multă vreme, fiindcă venea adeseori să ne vadă la redacția "Cuvântului"... Era un om scund de statură, cu minte vioaie și destul de cultivat. Degeaba spunea că este marxist, căci n-avea nici dogmatismul și nici intoleranța acestuia.* Trimit cititorul la scrisoarea-memoriu adresată lui V. Patilineț, citată mai departe, pentru verificarea părerii istoricului religiilor în legătură cu "dog-

* "Arc", nr. 2-4, 1995.

matismul" lui Belu Zilber. Şi deoarece am ajuns la prietenia sa cu Eliade, trebuie spus că acesta a fost zguduit de lipsa de spirit de răspundere şi de caracter cu care viitorul autor al paginilor de memorialistică în discuţie l-a caracterizat într-un articol, folosindu-se de acuzaţia falsă, scoasă din pălărie: *«puţin mistic şi puţin agent de siguranţă»*. Mihail Sebastian o va întoarce cu haz împotriva emiţătorului ei însuşi: *«Puţin agent de siguranţă şi puţin martir, are supleţea primei meserii şi vehemenţa celei de a doua, ceea ce dă un aliaj de real umor. Dacă vi-l amintiţi pe Boris Saraffoff al lui Caragiale, realizaţi destul de exact personajul. Îl cred doar pe Zilber mai inteligent şi mai neserios.»* Aidoma, dădu probe de iresponsabilitate când, închis pentru spionaj, îl rugă pe Sebastian să-l convingă pe Nae Ionescu a intervenі pentru eliberarea lui; aceasta având loc, iar el uitând ce datora, îl răsplăti pe filosof cu atacuri în presă lipsite de orice măsură. Prefaţatorul şi editorul volumului ce ne preocupă, plecând de la profilul schiţat de dramaturgul interbelic, pune punctul pe i, menţionând *afinităţile lui Zilber cu unii dintre eroii caragialeşti*. Ca argumente, ginerele lui Ana Pauker, dnul dr. G. Brătescu pomeneşte: *promptitudinea declanşării stărilor de exaltare, slaba preocupare pentru consecinţele atitudinilor intelectuale adoptate grăbit, deprinderea rezolvării conflictelor prin simple efuziuni sentimentale.*

Nedespărţit, politiceşte vorbind, de L. Pătrăşcanu, îl secondează în apropierile acestuia de forţele democratice ce au pregătit Armistiţiul unilateral din 23 august 1944 şi au adus dezastrul ţării *. După ocuparea ţării, este numit director la institutul condus ieri de Madgearu. Primeşte darul tovărăşesc, după un obicei ce abia se instaura, al unei licenţe în filosofie a Universităţii Bucureşti (în baza căror studii?), în 1945, şi-şi susţine teza cu subiect atât de puţin filosofic, dar urgent necesar comunismului nativ: Imperialismul unor ţări înapoiate, unde s-ar putea ca cei curioşi să găsească un atac antinaţional, atât de la modă în acea perioadă. Este numit şeful catedrei de economie politică şi socială la Universitate şi funcţionează de-a dreptul ca Profesor, fără ocuparea treptată a celorlalte funcţii preliminare.

* A se vedea pentru acea perioadă: Mihai Rădulescu, TRAGEDIA LUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU, CONVORBIRI CU OMUL POLITIC CORNELIU COPOSU; Bucureşti, Editura RAMIDA, 1992.

între anii 1946-1947, izbutind astfel să preia o poziție de prim rang în pregătirea ideologică a cadrelor necesare noului regim. Toate acestea demonstrează un spirit practic treaz și irresponsabil, ca și un dispreț lipsit de judecată pentru valorile morale, culturale și, în general, față de societatea țării în care mânca. Dar ascensiunii sale i se pune capăt la fel de brusc prin excluderea din partidul comunist, datorată unor bănuieli în legătură cu trecutul său politic. De fapt, cădea ca o primă victimă dintre aceia ce-l înconjurau pe Pătrășcanu, o permanentă amenințare, prin merite politice și mai ales intelectuale pentru cvasianalfabetul dar voluntarul (până la o vărsare de sânge neîntreruptă și nelimitată) Gheorghiu-Dej.

E arestat la 6 februarie 1948. Astfel debuta o perioadă de șase ani de anchetă, în urma căreia Herbert (Belu) Zilber s-a înscris în istoria României moderne, ca simbolul comunist al trădării prieteniei.

Cum asta? Prin aceea că, la sugestia anchetatorilor, Herbert Zilber a construit mai multe variante de roman de senzație, de roman de spionaj, punând la dispoziția justiției argumentele necesare executării prietenului său Lucrețiu Pătrășcanu. Curioasa motivare a acestei purtări este socotința sa din acea perioadă că, cu cât inventa lucruri mai incredibile, cu atât avea să-i fie mai ușor lui Pătrășcanu a le infirma.

Iată sinteza crimelor (false) de care s-a autoînvinuit:

Îmi reacapitulez atitudinea mea față de Partid în perioada 1944-1946 și mă îngrozesc de multiplele aspecte ale necinstei.

Am criticat politica Partidului în problema armistițiului deși eram convins că Uniunea Sovietică are dreptate; am criticat lupta pentru putere, deși știam că puterea este esențialul oricărei revoluții; am discreditat conducerea Partidului deși știam că încrederea în C.C. este esențială pentru emanciparea clasei muncitoare; am înșelat Partidul prin rapoarte false; am ascuns Partidului că în C.C. este un dușman și un trădător (se referă la Pătrășcanu)*; am avut intenția să sabotez relațiile comerciale cu U.R.S.S.; am demoralizat membrii de partid prin teorii demoralizatoare; am criticat politica externă a U.S. deși știam că încrederea în U.R.S.S. este esențială pentru lupta clasei muncitoare; am intervenit pe lângă Pătrășcanu, pentru niște*

*criminali de război (Neagu *, Vulcănescu, Ştefleа); am fost necinstit din punct de vedere material; ştiam că sunt duşman şi nu am spus.*

(...) Sunt duşmani care merită împuşcaţi cu un glonte după cum sunt duşmani care merită să fie împuşcaţi cu un scuipat. Mi-i ruşine, mă doare, dar fac parte din ultima categorie!

Aceasta îmi este declaraţia pe care o dau conştient şi nesilit.

ss H. Zilber

*7 februarie 1950***

Cum s-a ajuns la o astfel de autoacuzare monstruoasă? - căci Zilber acuzând se implica tot mai mult şi pe sine în materia fascicolelor de senzaţie scrise în celulă.

Socotesc că citând începutul declaraţiei sale cu subiect dat (**Atitudinea mea faţă de U.R.S.S. şi Partid**), din care am extras şi cele de mai sus, avem şansa să pătrundem puţin în spaima sa.

Procesele din 1936/37 au constituit pentru mine o adevărată tragedie. Luni de zile nu am priceput cum a fost posibil ca majoritatea conducătorilor bolşevici cu a(le) căror nume creşcusem de la 17 ani, să fie judecaţi şi executaţi pentru trădare, complot şi sabotaj. Urmează atenuarea adevărului enunţat, prin acceptarea 'neprihănirii' lui Stalin. *Cu timpul am înţeles că nu fusese vorba de duşmănii personale, ci de o oarecare acţiune contrarevoluţionară în care toţi cei judecaţi fuseseră amestecaţi. Pomiţi de la acţiuni fracţioniste, au ajuns în slujba spionajului hitlerist şi japonez şi au pregătit deschiderea frontierelor pentru armatele duşmane.* O altă scăpărare a adevărului îi întretaie declaraţia: *în acţiuni de sabotaj de mare amploare nu am crezut,* dar e curmată pe dată: *până ce oameni întorşi din U.R.S.S. în 1944/45 nu mi-au confirmat faptul.* Iarăşi străpunge o aşchie de adevăr: *Deşi până în 1938, procesele încetaseră de a fi o problemă, am rămas cu un gust amar. Represiunea fusese atât de violentă, încât mi se părea că viaţa în U.R.S.S. trebuia să fie înăbuşitoare. Acesta este unul din motivele care în 1940 m-a făcut să nu plec în U.R.S.S. împreună cu alţi tovarăşi* (p.81).

Contradicţia iese la lumină foarte curând. Anchetatul a

* Operele sale postice postume le-am publicat în: ALEXANDRU NEAGU - SE DUC BĂTRÂNII...; Bucureşti; Editura RAMIDA; 1995.

** PRINCIPIUL BUMERANGULUI...; p.87-8.

declarat că a început să creadă în sabotajele ce au determinat execuții de înalte cadre de conducere din patria socialismului, după ce l-au convins cei reveniți din U.R.S.S. Însă peste zece rânduri aflăm că aceștia l-au convins numai de dezastrul Uniunii Sovietice. *Primul care mi-a spus ceva a fost PĂTRĂȘCANU întors de la Moscova.* ***"Am fost la Muzeul Revoluției în 1922, în 1932 și acum. În 1922 erau numai fotografii, manifeste și ziare. În 1932 erau mai puține fotografii, manifeste și ziare și mai multe tablouri. În 1944 erau numai tablouri"*** (idem). Ce se subînțelege? Că Muzeul prezenta fidel revoluția, la câțiva ani de la încheierea ei, cu documente autentice. Zece ani mai târziu, unele persoane înfățișate de fotografii sau menționate de presă dispăruseră, iar mincinuna penelului înlocuise adevărul cu ficțiunea artelor plastice. Acest lucru era mult mai evident peste doisprezece ani. Cu alte cuvinte, multe căpetenii ale Revoluției deveniseră indezirabile. Jenau actualii 'eroi', născuți peste noapte din nimica. *Altul mi-a spus:* ***"De 25 ani Poporul Rus se hrănește numai cu șobolani murați. Fiecare om are o dublă personalitate: una pentru dânsul și alta pentru ceilalți"***. *Toți mi-au spus:* ***"Furtul este un fenomen de masă. Altfel oamenii nu ar putea trăi"*** *ș.a.m.d.* (p.81-82).

Nițel mai departe, semnatarul arată la ce gânduri l-au condus aceste știri: *Trebuie să învățăm de la ruși nu numai cum se construiește socialismul ci și cum nu se construiește. (...) Popoarele sovietice au făcut cheltuielile generale ale Revoluției prin milioane de morți. (...) Pentru mine aceasta a fost începutul dedublării personalității - dușman în suflet și prieten în vorbă. Nu doream și nu voiam să fie și la noi ceea ce aflasem că este în U.R.S.S.* (p.82). Astfel de cuvinte trebuie înțelese ca zăcând mai curând în subconștientul său, de ani de zile, nu numai ca declarații stârnite de spaimă: Belu Zilber era demult conștient de dezastrul relațiilor dintre foștii tovarăși de luptă, în U.R.S.S. Era îngrozit de când Stalin își împușcase toți rivalii. De pe atunci încrederea sa în partid, în dreptate, în "justiția socialistă" se prăbușise. Temerile sale nu răbufniseră la lumina conștiinței încă. Arestat de ai lui, ele își făcură drum, cu tot alaiul de amintiri din lecturi privitoare la ce erau, de fapt, comuniștii săi în stare să născocească împotriva celor mai buni amici, pentru a-i face să

dispară din concurența luptei pentru putere. Conform cărților citite, un comunist acuzat prelua asupră-i toate acuzațiile, pentru că partidul știa mai bine decât individul ce strategie era necesar a fi adoptată. Disciplina de partid cerea sacrificiul insului "în favoarea binelui general". Cu astfel de gânduri și-a întâmpinat soarta Belu Zilber. 'Dar a fost nebun!', va exclama cititorul. Nici eu nu spun altă. Cine a crezut în atare doctrină antiumană nebun a fost. Iar de nebunia comunismului n-au scăpat credincioșii partidului comunist nici astăzi, precum bine o vedem în viața publică de la noi, și nu vor scăpa niciodată. Pentru că marxism-leninismul atacă rațiunea, o deformează, îi disturbă echilibrul, depersonalizează, diluează până la pieire spiritul critic, interpune între persoană și realitate un ecran pe care se proiectează doar scornirile ideologice.

Belu Zilber nu a început prin a fi înfricoșat; dimpotrivă. Tapițerul Samuel Margules, și el comunist, vechi informator al Siguranței, este adus de la Aiud, în decembrie 1948, în aceeași cameră cu Zilber, timp de trei luni și jumătate, cu misiunea de a-l provoca să vorbească pe cel din urmă, în folosul anchetei. Prietenul lui Pătrășcanu fusese exclus din partid și era lipsit de libertate vreo zece luni. Tumătorul comunică: *Silber mărturisea o teamă atroce că va fi implicat într-un proces cu Pătrășcanu, ca unul dintre prietenii cei mai apropiați ai acestuia. (...)* ***"Precum este posibil (...) ca având mărturisirea mea la dosar să mă oblige să apar în proces ca martor contra lui, ceea ce nu aș face în ruptul capului, cu toate că el nu a mișcat un deget ca să mă apere deși putea să o facă"*** (referire la darea afară din partidul comunist a lui Herbert Zilber).

Zile și nopți, în interminabile dezvoltări, problema este reluată și reexaminată sub toate fețele. (...) În toată această chestiune un lucru nu-mi apărea clar: de ce se temea Silber, realmente se îngrozea de a fi amestecat într-un proces cu P., decât de unul în care ar apare singur?

Ce se ascunde în dosul acestei temeri e o ciudățenie pe care nu mi-am putut-o explica ★.

Și iată că își face drum, sub influența răuvoitorului de alături, ideea că n-are importanță dacă mai respectă adevărul sau nu:

★ PRINCIPIUL BUMERANGULUI... (p.270-272).

*În urma sfaturilor mele Zilber se hotărește la un moment dat să cedeze, să-și recunoască vina "**Iscălesc cu ochii închiși tot ce îmi vor cere, numai să plec de aici**", mi-a spus de câteva ori. (...) Și aștepta să fie chemat sus ca să iscălească* (p.272-3). Starea de euforie în care exultase fu înlocuită cu alta: de deprimare. Intră în greva foamei, pentru a determina anchetatorii să-l elibereze. Este dovada curajului său.

Eu doream să aduc la cunoștință conducerii Securității această hotărâre a lui Zilber, ca să ia măsuri din vreme, însă toate insistențele de a fi primit sus nu sunt luate în considerație. În a cincea zi de grevă a lui Zilber sunt în fine chemat să dau relații. Conducerea Securității credea că Silber va renunța la grevă în scurt timp; în vară Silber mai făcuse o grevă la care a renunțat după 5 zile, în urma promisiunii medicului că "chestia se va aranja".

Văzând că greva tinde să se prelungească, conducerea Securității părăsește atitudinea aparentă de indiferență, începe să se intereseze mai de aproape și manifestă vădit neplăcerea ce-i produce această chestiune.

Ca să-l determine pe Silber să înceteze greva, s-au întreprins cele mai variate forme de intervenții. Gardienii toți cu șeful lor, un domn locotenent, au fost mobilizați pe lângă Silber, i se ofereau(u) cele mai alese și bune mâncăruri, i se aduceau țigări etc. numai să înceteze. Deasemeni și medicii - de acum veneau trei medici - îi ofereau medicamente, îi făceau injecții, și-l sfătuiau de zor să mănânce că-și distruge sănătatea.

Cu cât se insista mai mult cu atât Silber se încăpățâna să prelungească greva, convins prin aceste stăruitoare intervenții că însuși Ministrul de Interne, tov. Teohari Georgescu, "căruia toată această chestiune îi stă pe cap", se interesează acum de el, că vrea să se termine și că rezultatul va fi eliberarea.

Silber credea că dacă duce greva 14-15 zile va reuși să obțină libertatea și era hotărât să o ducă chiar 20 zile. Însă nu mai mult. Peste 20 zile de grevă nu ar fi trecut în ruptul capului ca să nu-și pună sănătatea în pericol.

Se îngrozea că ar putea rămâne cu o boală de rinichi.

(...) În seara zilei de a 14 zi de grevă, Silber este chemat la Dl. Col. Dulgheru, de unde se întoarce foarte vesel. A doua zi dimineața eu sunt, în cea mai mare grabă, transportat la Jilava.

Acolo am aflat ştirea, fără să o pot controla, că după încetarea grevei, Silber ar fi avut o convorbire cu tov. Ministru Teohari Georgescu (p.273-5).

Această persoană atât de contestabilă pentru multiplele sale feţe, dintre care unele odioase, - Herbert Zilber - conform aceleiaşi declaraţii din 10 februarie 1950 publicată de Mihai Giugariu, ar avea *trei morţi pe conştiinţă: pe un anume Strominger, care, pentru a i se pierde urma, fugise din ţară, aşa că în cursul ultimului război a nimerit probabil în vreun lagăr de exterminare, pe generalul Sică Popescu, care s-a sinucis, deşi în "afacerea Skoda" era nevinovat, şi pe propriul tată, răpus de un atac de cord în timpul procesului fiului său* (Gh. Brătescu...; ibidem). Nimic mai puţin adevărat decât aceste autoincriminări, căci din text rezultă că despre cea dintâi victimă nici măcar nu se ştie dacă a murit şi de ce, despre a doua nu se poate şti mai mult decât că şi-a luat viaţa, iar accidentul mortal al tatălui survenea oricum; nu oricine moare datorită atacurilor de cord, ci numai cei bolnavi. Totuşi, să nu uităm că Lucreţiu Pătrăşcanu a fost executat în urma declaraţiilor incriminante ale lui Belu Zilber. Întrebarea este: dacă aceste declaraţii n-ar fi existat, Pătrăşcanu n-ar mai fi fost împuşcat? Pe deasupra, este util să ne reamintim că Belu Zilber a fost dat afară din partid şi anchetat ca un avertisment dat lui Lucreţiu Pătrăşcanu, va să zică Zilber a fost victima celuilalt şi nu invers. Firele poveştii lor sunt atât de încâlcite încât nimeni nu va putea vreodată să le mai descurce.

Dacă despre înfăţişarea fizică a lui Andrei Şerbulescu în temniţă ştim prea puţin (toate chipurile şi toate trupurile tind să se aplatizeze, apoi să se scobească, să se învineţească, să-şi lărgească gaura gurii prin căderea dinţilor, să dobândească îmbârcituri chiar şi pe creştetul ras), şi anume: *Foarte mic de talie. Cu trăsături pronunţat evreieşti. Nu mai avea nici un dinte în gură* * sau: *gnom respingător, cu gura ştirbă şi strâmbă şi cu figura schimonosită de ticuri nervoase* (p.153), uluitorul memorialist Ion Ioanid consemnează date deosebit de limpezi cu privire la purtarea lui în celulă, pentru a putea să recompunem portretul său moral. (M-am lăsat furat de clişeul verbal: portretul lui Belu

* Ion Ioanid, ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE; volumul III (1956-1959); Bucureşti; Editura Albatros; 1992; p.138.

Zilber nu va fi niciodată recompus de careva, după cum nici cât a trăit nu a existat nimeni să fie în stare să-l creioneze conform cu realitatea și adevărul: avea trăsături psihice atât de contradictorii încât zăpăcea orice observator, până la potopirea durerilor de cap și pierderea șirului cugetării.)

Portretul denumit se deduce și din explicarea planului anchetatorilor pentru înlăturarea lui Pătrășcanu: *au vrut ca înșiși anchetații să fie autorii piesei, inventându-și chiar ei complotul împotriva statului, pe care, pasămite, l-ar fi pus la cale și distribuindu-și singuri rolurile în așa fel, încât la proces să rezulte condamnările dorite de Securitate și mai ales sentința capitală pentru Lucrețiu Pătrășcanu*

Pentru orice minte normală, un asemenea plan monstruos nu părea realizabil, neființd de conceput că s-ar putea găsi omul, care să se preteze la un astfel de joc. Și, totuși, s-a găsit! Și, astfel, s-ar putea spune că Securitatea n-a avut nici un amestec în falsificarea adevărului în cazul lui Pătrășcanu, deoarece adevăratul realizator al scenariului, după care s-a jucat piesa în fața tribunalului, a fost Herbert (Belu) Silber (p.143). O variantă a acestui joc se va reedita cu prilejul procesului reeducatorilor, despre care cititorul a aflat din primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE: MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR: și ei și-au asumat cele mai odioase crime - săvârșite de fapt de ei cu adevărat -, acceptând să nu pomenească rolul-călăuzitor al Securității în desfășurarea orgiilor suferinței, ci atribuind rolul de promotor al lor conducerii Mișcării în care erau înregimentați, aflată la mii de kilometri distanță, și denumindu-și torturile săvârșite împotriva camarazilor proprii: acte de spionaj, după cum de spionaj au fost acuzați, printre altele, și cei din lotul Pătrășcanu.

Vom urmări, pe scurt, dar pas cu pas, evoluția ideii 'ficțiunii' criminale, în mintea împricinatului, așa cum și-a mărturisit-o el în fața unora dintre colegii de lot, pe care îi vedea pentru întâia oară, după ani mulți de claustrare a tuturora, de câte unul singur, și în auzul aceluiași Ion Ioanid, întâmplător aflat la un loc cu el.

Ca vechi comunist de încredere, Belu Silber a fost informat că interesele superioare ale partidului cer suprimarea lui Lucrețiu

Pătrășcanu, a cărui prezență în guvern pune în pericol cauza "socialismului" în România. S-a făcut apel la loialitatea lui față de partid, cerându-i-se să colaboreze cu ancheta și să contribuie la realizarea acestui scop, sugerându-i-se să găsească soluția potrivită. Prin sacrificiul pe care îl va face, expunându-se el însuși unei condamnări (implicarea lui fiind absolut necesară pentru a demonstra vinovăția lui Pătrășcanu), Silber își va dovedi încă o dată fidelitatea cu care înțelege să servească interesele partidului. Dacă la început, Silber a respins propunerea, de îndată ce s-a văzut confruntat alternativ, când cu brutalitatea primelor lovituri ale bătăușilor Securității, când cu amabilitatea anchetatorilor, care i-au dat de înțeles că, refuzând să colaboreze, nu numai că nu-i va salva viața lui Pătrășcanu, dar va risca să și-o piardă chiar și pe a lui, Belu a capitulat și a acceptat. El însuși povestea că, deși nu se simțea în stare să suporte durerea fizică, nu acesta fusese primul motiv care îl determinase să cedeze. O făcuse din motive cât se poate de raționale: înțelesese că hotărârea partidului era de nezdruncinat și că nimic nu mai putea schimba soarta lui Lucrețiu Pătrășcanu (op.cit., p.143-4). Cum cunoștea ca pe de rost procesele ce măcinaseră intestin partidul bolșevic și partidele din țările satelit, deoarece ele îi clătinaseră total încrederea în comunism și comuniști, pentru ca ulterior să i-o recompună iarăși, după cum s-a văzut, și pricepând că un proces întocmai aidoma se pregătea, nimic nu era mai simplu pentru el decât să aplice o copie făcută cu calc, a aceluiași scenariu, și prietenilor săi. *Ca atare nu-i mai rămăsese altceva de făcut decât să încerce să-și salveze propria-i viață, făcând ceea ce-i cereau anchetatorii. Belu Silber declara sus și tare că nu avea nimic să-și reproșeze în privința mărturisirilor false pe care le făcuse în anchetă și la proces, datorită cărora Pătrășcanu fusese trimis în fața plutonului de execuție, deoarece soarta lui fusese oricum pecetluită, cu sau fără aceste declarații. Era o chestiune de calcul obiectiv, o chestiune de economie, cum spunea el. Salvase singurul lucru ce mai putea fi salvat: propria lui viață! Același "calcul lucid" îl făcea să nu se simtă răspunzător nici pentru torturile, dezlănțuite de aceleași declarații ale lui, asupra celorlalți membri ai lotului, pentru a-i face să le confirme. Dacă n-ar fi fost el, ar fi fost un altul, care ar fi făcut aceleași declarații, iar, dacă nu s-ar fi găsit*

nici unul dintre ei care să le facă. Securitatea ar fi uzat de martori mincinoşi din propriile ei rânduri şi tot şi-ar fi atins scopul. Pătrăşcanu ar fi fost executat iar torturarea celorlalţi tot n-ar fi fost evitată! Aşa cel puţin scăpase el! (p.144)

Se înţelege că revolta martorilor în faţa cinismului cu care-şi debita apărarea fu aproape fără zăgaz. Reproşurilor le urmau insultele, insultelor ameninţările, tonul se înăsprea, iritarea devenea tot mai acută. *N-am realizat gradul de violenţă pe care l-a atins discuţia*, mărturiseşte Ion Ioanid, *decât în momentul în care Ionel Stârcea*, cu care naratorul dormea în acelaşi pat din vârful celor trei dispuse unul peste altul, *printr-o mişcare bruscă, sgâlţâind întreaga coloană de trei paturi s-a azvârlit de sus asupra lui Belu Silber. Într-un gest reflex, am întins braţele şi l-am apucat de picioare, oprindu-i elanul. Din fericire mi-a sărit în ajutor şi Pavel Constantin. De unul singur, n-aş fi avut puterea să-l ţin. Cu siguranţă că l-aş fi scăpat din mâini şi s-ar fi putut întâmpla o nenorocire, dacă ar fi căzut în cap de la aşa de mare înălţime. Chiar aşa, atârnat cu capul în jos şi ţinut de picioare, abia am reuşit amândoi să-l ţinem şi să-l ridicăm apoi din nou în pat. (...) Belu Silber, palid la faţă, se retrăsese speriat într-un colţ, aşteptând îndepărtarea pericolului* (p.145-146).

Din următoarele, se poate inventaria puţin complicata, dar acerba, credinţă a comunistului ce rămăsese autorul MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC, deşi atât de victimizat de ideologia sa însăşi.

În cursul nesfârşitelor ore petrecute în discuţiile cu Silber, curiozitatea împingându-mă să-i pun mereu şi mereu noi întrebări, în încercarea de a-i înţelege felul de a gândi, nu pot să spun că am ajuns să-mi lămuresc nedumeririle. Nu-mi puteam explica contradicţia flagrantă dintre Silber, omul civilizat, inteligent, cultivat, sensibil şi chiar sentimental, şi celălalt Silber, comunistul şi adeptul convins al celor mai radicale metode de luptă ale partidului, pentru cucerirea puterii şi impunerea sistemului, metode cărora, el însuşi, le căzuse victimă. Pe de-o parte dispreţuia forţa brută. Nesuportând el însuşi durerea fizică, nu suporta nici ideea de a i-o pricinui altuia. Pe de altă parte, era total de acord cu necesitatea aplicării procedeelor de represiune staliniste pentru triumful cauzei comuniste. Astfel, aproba întru totul lichidările în

masă ale culacilor, ordonate de Stalin, deoarece țărănimea era unul din principalele obstacole în calea înfăptuirii comunismului, obstacol care trebuia înlăturat cu orice preț. Comunismul era o nouă metodă de gândire, care, spunea el, nu se poate impune atâta vreme cât dăinuie mentalitatea burgheză. Cineva care s-a născut și a crescut în mentalitatea burgheză nu-și poate însuși modul de gândire comunist și, deci, va fi un inadaptabil sub un astfel de regim. Or, pentru a rupe continuitatea acestei mentalități și a face loc noilor generații cu educație comunistă, trebuie mai întâi să dispară generațiile crescute în spirit burghez. Acei care nu-și vor manifesta în niciun fel opoziția față de regim și vor accepta cu pasivitate condițiile de existență ce le vor fi oferite, vor putea să supraviețuiască până la dispariția lor naturală pe calea procesului biologic firesc. Cei care se vor împotrivi, cu vorba sau cu fapta, dovedindu-se dușmani activi și, deci periculoși, vor fi făcuți să dispară din mijlocul societății și vor fi ori suprimați, ori își vor sfârși zilele în închisori și lagăre de muncă. Întrebându-l, dacă, pentru a-și vedea realizat idealul fericirii comuniste, ideal cel puțin ipotetic, dacă nu utopic, considera normal să fie plătit un preț atât de ridicat în suferințe și vieți omenești, Silber îmi răspundea că întrebarea mea nu-și avea rostul. Era o întrebare pur retorică, spunea el, deoarece, indiferent de părerea noastră, răspunsul nu putea influența cu nimic cursul inexorabil al istoriei, care îndreaptă evoluția omenirii către societatea viitorului, care va fi societatea comunistă. Când și ultimii din vechile generații, care între timp au înțeles că prețul supraviețuirii era tăcerea, vor fi pierit fără să mai fi transmis descendenților nimic din educația și amintirile vremurilor trecute, tinerii, astfel, dezmoșteniți, care îi vor înlocui, nu vor mai suferi nici o influență nocivă și vor cunoaște numai viața în societatea comunistă (p.146-147). Sinistră teorie a diriguirii societății umane! Îmi amintește, cu un gust cumplit de amar, de asistenta de marxism * care, pe timpul evenimentelor din Ungaria, urla vehement că toți studenții meritam puși la zid și împușcați, fără să ne aducă vreo motivare în numele căreia să fi plecat capetele.

* A devenit eroina unei schițe cu titlul: ASISTENTA DE MARXISM, publicată de subsemnatul în: CAIDUL. NUVELELE ADOLESCENȚEI ÎN TEMNIȚELE COMUNISTE; București; Editura Divers-Press - Editura Ramida; 1992.

obedienți, în așteptarea glonțului frigidității sale. Îmi amintește de dispariția a milioane de români de toate vârstele, în beciurile comunismului, fiindcă nu se obișnuiau să rămână pasivi *până la dispariția lor naturală pe calea procesului biologic firesc*, pasivi în fața crimei și a minciunii, a urii de om, a distrugerii ființei și patriei, a vânzării României numai de dragul puterii personale.

Fanatismul, specific oricărui extremism - pe cel de stânga l-am experimentat dureros - nu este vindecabil nici măcar când e aplicat asupra propriei ființe, ne-o dovedește Belu Zilber, căzut sub securea pedagogiei marxiste pe care o propovăduia. Fanatismul reprezintă o boală psihică, pentru moment incurabilă.

Dar, cu toate cele constatate mai sus, Belu Zilber vedea în comunismul sovietic buruiana barbariei rusești cotropind tot ce socotea bun în practica filosofiei marxiste și avea certitudinea că Occidentul de stânga va impune adevăratul comunism omenirii!

Pentru a-i înțelege mai clar metoda de cugetare și de convingere vom recurge la istorisirea următorului incident: *Într-una din zile, când îmi făcuse iar apologia metodelor lui Stalin de guvernare, justificând necesitatea masacrelor și a deportărilor în masă, ca singur mijloc de înlocuire a societății anacronice burgheze cu una nouă, receptivă numai la ideile marxism-leninismului, în care se va dezvolta omul viitorului, cu altă mentalitate și alt fel de a gândi, iar eu îmi exprimasem convingerea că astfel de crime nu vor rămâne nepedepsite și că visul realizării unei asemenea societăți nu se va împlini, Silber m-a întrebat:*

- Spune-mi sincer: admițând prin absurd că situația politică s-ar răsturna cu 180° și ai avea puteri depline în țară, ce ai face cu un om ca mine? Ai ajuns să mă cunoști destul de bine, de când stăm împreună; am văzut că îți face plăcere să mă asculți și că mă privești chiar cu o vădită simpatie. Deși nu ești de acord cu ele, părerile mele te interesează și știi acum cum gândesc. Ce ai face, deci, cu mine, dacă ai avea puterea în mână?

Mai în glumă, mai în serios, i-am răspuns spontan:

- Cu toată simpatia pe care ți-o port, te consider un pericol public și te-aș suprima!

Silber a fost încântat de răspuns și m-a bătut entuziasmat pe

umăr, spunându-mi că din punctul meu de vedere aș avea perfectă dreptate să-l suprim, pentru că numai intransigența și procedeele radicale garantează reușita în lupta pentru impunerea unei cauze. Cu adversarul politic, chiar dacă îl respecți și îl admiri ca om, trebuie să fii necruțător până la capăt, dacă vrei să-ți asiguri succesul, afirma Silber (p.151-2). Quod erat demonstrandum! Belu Zilber l-a determinat pe Ion Ioanid să jure ca el. Fascinația fanatismului s-a impus ascultătorului ca o boală contagioasă psihică. Iar Belu Zilber știa prea bine că logica dusă la extrem renunță la sentimente, dezumanizează, triumfând numai calculul înghețat. Același 'calcul' în numele căruia l-a predat plutonului de execuție pe amicul său Pătrășcanu, pentru a-și asigura încrederea partidului, l-a sortit morții pentru că, oricum, *ascultă-mă pe mine, care l-am cunoscut bine: era un prost!* (p.151)

În anul 1969, Herbert Zilber a început să-și pună pe hârtie memoriile din detenție, închipuindu-și chiar că, în socialismul 'reintegrat în matca lui', așa cum îl visase el, adevărul asupra monstruosului proces înscenat de foștii conducători ai partidului comunist român tovarășului lor de luptă din ilegalitate Lucrețiu Pătrășcanu putea ajunge la toți membrii acestui partid, prin mijlocirea tiparului. Luase în serios afirmațiile demascatoare ale lui Ceaușescu, în temeiul cărora, dealtfel, Belu Zilber fusese recunoscut o victimă inocentă. Drept care, se și grăbi să încunoștințeze o editură asupra întreprinderii sale memorialistice. Avea obiceiul, cu o naivitate de neînțeles, să citească unor prieteni fragmente din scriere. Rezultatul fu că, peste un an, pe 14 mai 1970, patru inși, rămași necunoscuți, prădară apartamentul său, în lipsa lui, imobilizându-i servitoarea. Își însușiră puținii bani aflați prin sertare și, ceea ce constituia scopul irumperii lor în locuință, înșfăcară topul de hârtie acoperită cu mărturiile despre temniță, cât fuseseră consemnate, în trei copii dactilo, va să zică având grijă să nu rămână în urma lor nici un document folositor, eventual, acuzării publice dezvăluitoare.

Belu Zilber își depășise demult frica de autorități. Reluă scrierea; numai că o făcea cam descurajat, cu silă și mai ales descumpănit de lecturile din Arthur Koestler: i se părea că britanicul spusese esențialul despre închisoarea politicilor. Nu izbuti

să reconstituie integral manuscrisul originar. În 1978, îi lăsă doctorului G. Brătescu, prietenul său, niște dispoziții testamentare, printre care și grija pentru soarta acestor însemnări. În februarie 1978, acest apropiat îl vizită la spitalul Elias, unde se internase Zilber. *Acolo l-am văzut pentru ultima oară. Era de nerecunoscut, nu atât fiindcă slăbise peste măsură: mușchii feței i se contractaseră, iar privirea îi era rătăcită. Nu și-a îndreptat ochii spre mine și nu mi-a răspuns la nici o întrebare. Gemea, iar în răstimpuri scâncea.*

Când, deodată, a rostit distinct, întorcându-se spre perete: "Niciodată n-o să le mai spun ce-o(r) să-mi ceară". Doar atât. Apoi a continuat să geamă.

Declarația aceasta, fără legătură cu împrejurarea în care ne găseam, m-a uimit și m-a speriat. Mi-am dat seama că muribundul mă făcuse martor al obsesiilor sale celor mai tainice. De-a lungul convorbirilor noastre atât de frecvente din ultimii ani, nu-mi mărturisise vreodată, măcar aluziv, că suferă din pricina slăbiciunii pe care o manifestase în timpul instruirii și judecării procesului Pătrășcanu. Dar mi-a fost dat ca ultimile cuvinte pe care le-am auzit din gura lui să fie acest neașteptat și cutremurător lamento.

Mi s-a spus apoi că, spre seară, a început să țipe. Țipetele s-au potolit abia în zori, dar definitiv (p.16-17).

Cancer. Cenușa i-au risipit-o editorul și al treilea prieten al lor: Ricu (Henry) Wald, în Cișmigiu, în spatele statuii lui Gh. Panu, unde obișnuiau să se adune la sfat, să-l știe în preajmă dacă avea să se mai reunească perechea celor vii pe acolo și pe viitor.

Este cutremurătoare ultima constatare a lui G. Brătescu: *Memoriile lui Belu Zilber sunt și ele, în felul lor, un țipăt, ultimul său țipăt, de groază și, nu mai puțin, de rușine*, pentru că dovedesc că în conjuncturi speciale, impuse de tiranie, *pentru a-și păstra cumsecădenia, oamenii trebuie să dea dovadă de eroism* (p.17).

Volumul **MONARHIA DE DREPT DIALECTIC** îngăduie aruncarea unei priviri și asupra evoluției autorului dincolo de încheierea temnițelor sale. Este meritul editorului G. Brătescu; domnia sa, în *Anexe*, printre altele, publică: *Memoriu către N. Ceaușescu,*

secretar general al C.C. al P.C.R. (1966) și *Scrisoare-memoriu către V. Patilineț, secretar al C.C. al P.C.R. (1968).* Or, curiosul va descoperi în aceste texte un Belu Zilber de un curaj nebun. Poate că, dacă prezentarea de față va cădea în mâinile unui cititor viețuind până și cu doar cincizeci de ani mai târziu - să nu-i pomenim pe aceia născuți peste un veac -, afirmația aceasta, coroborată cu cele două scrieri, ar părea exagerată. Îl rugăm să țină seama în judecata sa de următorii factori:

- În ambele adresări, solicitantul apela la forul de vârf al partidului comunist, ceea ce înseamnă forul de vârf al puterii ce înlăturase omenia, dreptatea și adevărul dintre criteriile de conducere și conviețuire socială, forul de vârf al unei puteri criminale - conștientă de această caracteristică, deoarece la baza ideologiei ei stătea ura de om ('de clasă'). Nu reiese de nicăieri din scrierea sa că Belu Zilber mai putea fi înșelat asupra comportamentului social al comuniștilor și asupra destinului ce-l aveau rezervat de-a gata pentru semenii lor. Deci, răbdând mai toate câte le putea răbda, cel căzut sub tăișul securii lor, desemnată a croi soarta concetățenilor puși la zid, pierduse orice iluzie asupra unui viitor care să mai implice aderarea celor aflați sub teroare. Cu alte cuvinte, știa că se putea aștepta la reeditarea chinurilor suferite timp de șaisprezece ani și ceva: ba și al unora mai mari - experiența sa de detenție punându-l în contact cu și mai deplorabilii suferitori decât el, ce-și datorau nenorocirile Securității.

- Cunoașterea comunismului nu numai din practicarea lui pe spinarea sa, ci mai dinainte, din literatura privitoare la felul în care bolșevicii își tratau tovarășii de luptă, când aceștia deveneau indezirabili, îl ajuta să nu cadă pradă iluziei (ceea ce s-a petrecut cu mulți români) că s-ar fi schimbat ceva din mentalitatea dictaturii, odată cu moartea criminalului Gh. Gheorghiu-Dej și înlocuirea lui cu un altul care, pasă-mi-te, dezvăluia public ororile săvârșite de precedentul cât timp trăise acela (o parte dintre ele). Voi adăuga că nimeni nu punea, cu acel prilej al 'clipei adevărului', problema încălcării drepturilor nemembrilor de partid ce constituiau covârșitoarea majoritate a populației României (în rândurile cărora decăzuse și autorul acestor două memorii). Discuția publică stârnită de Ceaușescu scotea la iveală doar câteva dintre uciderile de membri de partid

săvârșite din porunca lui Dej și păstra o tăcere vinovată cu privire la imensul număr de 'dușmani de clasă' uciși sau vlăguiți până la limita vieții (astfel încât să moară deîndată ce erau eliberați). Va să zică, Andrei Șerbulescu era înarmat cu știința a ce se putea aștepta de la înfruntarea conducerii de partid.

- Rejudecarea lotului în care fusese zvârlit i-a adus imensa surpriză de a afla că aceia care-l chinuiseră până făcuseră din ei unealta setei lor mârșave de răzbunare îi reproșau acum că nu avusese tăria să-i denunțe, cu prilejul celui dintâi proces, să-i **denunțe pe ei lor înșile**, prefăcându-se a nu ști că justiția era sluga oarbă a partidului și Securității!!! Era limpede că de la o atare dreptate nu puteai aștepta decât nedreptăți și mai mari.

- *Viața îl învățase că nu exista nici un om, nici măcar unul, care să-i stea sprijin, care să-l apere, care să-l deplângă, să-l înțeleagă, între toți aceia ce-i țineau în mâinile necruțătoare hățurile sorții.*

Și totuși, a avut curajul de a-i înfrunta fățiș pe Ceaușescu, pe Patilineț, întreaga conducere de partid - atacându-i direct și fără drept de apel -, curaj pe care, dintre toți foștii deținuți politici nu l-am regăsit manifestându-se decât la domnul ing. Ion Puiu, când și-a propus, mai întâi prin 'Scânteia' și 'România Liberă', contracandidatura la președinția țării împotriva lui Ceaușescu. Aceasta în timp ce sertarele C.C.-ului și dulapurile Securității gemeau de scrisori denunțătoare a stării românilor, memorii acuzatoare a comuniștilor și proteste anonime (sau rămase anonime deși erau semnate), care, spre lauda a numeroși români au constituit tezaurul de conștiență și curaj pe care s-a clădit încetul cu încetul pregătirea psihologică a Revoluției din Decembrie '89; asupra tuturora, din păcate, păstrându-se încă o mutenie încăpățânată, cu atât mai vinovată astăzi.

Să ne apropiem de scrierile cu pricina.

În *MEMORIUL CĂTRE N. CEAUȘESCU, SECRETARUL GENERAL AL C.C. AL P.C.R.*, autorul reia pe scurt povestea isprăvilor ce l-au condus la o condamnare la muncă silnică pe viață. Îi propune Secretarului General să-i pună la dispoziție "întreg adevărul", deși dimensiunile scrierii nu-l vor lăsa să aducă la cunoștința aceluia nici măcar esențialul suferinței inutile și ce urmă să fie

recunoscută ca atare.

Căzut sub acuzația că ar fi fost spion al Siguranței și agent anglo-american, se trecu la excluderea sa din partid în luna mai a anului 1947, urmată de arestarea lui, din ordinul C.C.-ului, la 6 februarie 1948. Începând cu acea zi și până în decembrie 1951 a fost anchetat *din inițiativa și sub conducerea Partidului*. Însiși anchetatorii, până la încheierea cercetărilor și cu atât mai mult după aceasta, i-au confirmat *totala nevinovăție penală*. Fu asigurat asupra repunerii sale în libertate și că partidul avea să cântărească oportunitatea înapoierii cameradului său de membru.

Ezitările C.C-ului durară până în septembrie 1952, când investigarea fu încredințată altor anchetatori, mai eficienți, care, cu obediență, se străduiră să-și plătească prețuirea de care dăduse dovadă partidul în privința lor: ministrul Alexandru Drăghici, colonelul Șoltuț, căpitanul Moraru și căpitanul David. Drept consecință avu loc prima bătaie organizată, în noaptea de 17/18 sept. 1952, iar în noaptea de 24/25 sept.1952 bătaia la tălpi fu reluată în trei rânduri. *Tov. col. Șoltuț mi-a spus (reproduc textual): "Apărătorii d-voastră nu mai sunt. Partidul este acum în mâini tari. Trebuie să declari toate crimele făcute cu Pătrășcanu și alții"* ★

Ce să declare? Pătrășcanu fusese un comunist disciplinat, care nu ieșise din cuvântul partidului și al Moscovei: la fel și el. Belu; cât despre ceilalți, nimeni nu-i numea... De unde să știe ce crime comiseseră sau "comisese" el însuși? Îl implorâ pe junele ofițer politic care-l ținea de păr, în subsolul Malmezonului, gata să i-l smulgă, în timp ce alții îl loveau, să-l lămurească ce voiau de la el. - *"Să declari toate crimele pe care le-ai făcut cu Lucrețiu Pătrășcanu, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Ștefan Voitec, Aurel Vijoli, Petre Năvodaru, Mihnea Gheorghiu, Ilie Zaharia, Carol Neuman și alții. Este ordinul Secretariatului. Îți vom aresta familia și te vom bate până declari. Înțelegi că este ordinul Secretariatului?!"* (idem). Scurt pe doi!

Și asta n-a fost tot... Listei i-au fost adăugați destui evrei, de către colonelul Șoltuț: Emil Calmanovici, Jack Berman, Remus

★ PRINCIPIUL BUMERANGULUI..., p.182.

Kofler, Alexandru Ştefănescu, Luiza Năvodaru, Vera Călin, Petea Petrescu (Gancev) şi alţii. Era un prim val de epurare a intelectualilor din partid, dar şi un val antisemit neaşteptat de către mai mult decât numeroşii evrei ce aderaseră entuziast la comunism, luptând din tot sufletul să-l impună în România şi să se afle în fruntea deznaţionalizării noastre ...şi a bucatelor.

Anchetatorii nu vorbeau cu un ignorant. Membrii de partid asistaseră, muţi de surpriză, la procesele de la Moscova, Sofia, Budapesta, Praga şi Varşovia, la încheierea cărora căzuseră atâtea capete de comunişti de frunte... Iar Zilber pricepu pe dată că i se cerea să joace *rolul spionului criminal! Cu picioarele umflate, am reflectat asupra alternativei care mi se punea în faţă şi am ajuns la concluzia că orice rezistenţă este inutilă: trebuia să declar toate crimele "uzuale" în asemenea anchete, aşa cum le cunoşteam din lectura dărilor de seamă ale proceselor de la Moscova, Sofia, Budapesta şi Praga! Astfel mi-am adus aminte ce au declarat Kamenev şi Buharin, Zinoviev şi Racoski, Traicio Kostov, Rajk şi Slansky, apoi am scris un roman foileton similar - o sinteză a celor citite -, dar cu nume româneşti* (p.182-183). Până aici treacă-meargă; dar ce va fi înţeles Ceauşescu, adresantul memoriului, din noţiunea "roman foileton", el care nimic alta decât broşurile de popularizare marxist-leninistă nu buchisise? 'Bine i-au făcut tovarăşii! Uite ce intelectual decăzut am crescut la sânul nostru...', trebuie să fi exclamat, cu dureri de cap provocate de limbajul 'dificultuos'.

Şi cel care şi-a ales pseudonimul Andrei Şerbulescu se puse pe 'creaţie'... Declară cu toată seriozitatea şi puterea de convingere că fusese *agent de siguranţă, spion anglo-american, complotist, asasin şi trădător. N-am pregetat să declar că am vrut să răspândesc ciuma în cartierele muncitoreşti, că am organizat inflaţia şi am sabotat stabilizarea, că am cedat Banatul Iugoslaviei printr-un acord cu Moşa Pjade ş.a.m.d. Toate, bineînţeles, în complicitate cu Lucreţiu Pătrăşcanu, Aurel Vijoli, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voitec şi toţi complicii sugeraţi de anchetatori. Ultimul complot l-am declarat la cererea imperativă a tovarăşului ministru Alexandru Drăghici, cerere pe care mi-a făcut-o chiar în cabinetul D-sale, în prezenţa tov. colonel Şoltuţ. Este vorba de un "complot" imaginat de Radu*

Buzești (condamnat în procesul Maniu), personagiu de care nici nu auzisem vreodată și pe care l-am văzut pentru prima oară în viața mea la o așa-zisă confruntare, în iulie 1953. Bineînțeles că acest Radu Buzești a declarat nu numai că mă cunoaște, dar a debitat și întreaga mea biografie, așa cum o scrisesem eu! Menționez în mod special acest "complot" fiindcă pe baza acestui roman criminal Pătrășcanu a fost condamnat la moarte și executat, iar eu și alții (G. Ionescu-Bălăceanu, Stârcea, Octavian Neamțu, Torosian etc.) am făcut mulți ani de grea temniță (p.183).

Declarațiile sale n-au fost suficiente pentru o justiție militară doritoare să întocmească dosare 'curate ca lacrima'. Spioni adevărați, agenți ai Siguranței trecuți prin torturi și mai cumplite pentru a colabora, chiar și criminali, fu-ră aduși din beciurile Securității sau *din fundul pușcăriilor*, ca *martori falși*, să se întărească autoacuzările celor din lot cu 'betonul armat' al declarațiilor clădite din fum. *Pentru a evita glonțul, am învățat în prealabil pe de rost toate elucubrațiile pe care eu, ceilalți inculpați și martorii falși am fost obligați să le scriem în cursul așa-zisei anchete din 1952-1954. Apoi le-am debitat timp de cinci ore în fața Tribunalului Suprem al Forțelor Armate, instanța supremă a Justiției populare* (p.183-184).

Ca urmare 'legală' fu aruncat în Aiud, unde nu cunoscu, timp de nouă ani, decât regimul de izolare, *somn pe dușumea și pedeapsă pentru cea mai mică abatere de la un regulament care nu mi s-a citit niciodată.*

În lanțuri, fu readus în două rânduri la București, pentru suplimente de anchetă. Același căpitan Moraru i-a cerut să retracteze declarația pe care tot el i-o impusese în 1953, privitoare la recrutarea lui Petre și a Luizei Năvodaru în serviciul spionajului american.

Culmea, atunci când se lucra la eliberarea tuturor deținuților politici din temnițele românești, sub presiunea Occidentului, în cursul lunii iunie 1963, i se propuse grațierea imediată, ca și când ea n-ar fi fost în pregătire oricum (pentru toți deținuții politici), dacă accepta să confirme declarațiile mincinoase de la procesul faimos, ceea ce condamnatul la muncă silnică pe viață refuză să facă.

Belu Zilber profită a fi ajuns la această etapă, pentru a-i da o

sugestie lui Nicolae Ceauşescu: refuzul acceptării avea rolul de *a sublinia prin protestul meu că asemenea procese nu trebuie să mai aibă niciodată loc într-o Românie socialistă. Mai mult, am rugat pe anchetatori să ceară darea mea în judecată pentru calomnie, urmând ca în faţa justiţiei civile să fac dovada absolută că absolut toate declaraţiile mele de la proces sunt în întregime inventate*. Lecţia o merita Secretarul General, deoarece nimic nu se schimbase - decât că fusese dator Dej să ţină seama de împrejurările internaţionale ce nu mai permiteau crima politică: *Nu mi s-a acordat această favoare, însă am fost pus din nou în lanţuri şi retrimis la Aiud, unde am fost supus la regim zilnic de 65 de grame pâine, 350 g mămăligă, apă călduţă dimineaţa, apă caldă la prânz, apă caldă seara, zeci de zile de izolator, practic fără căldură şi fără asistenţă medicală* (p.184-185), aceasta până în iulie 1964, când graţierea generală îi slobozi şi pe ultimii rămaşi prin închisori. Între timp câştigase moartea întregii familii şi nădejdea că măcar acum urma să i se facă dreptate.

Nu-mi închipui că şi astăzi constituie o culpă faptul că, în 1950, am declarat în cursul anchetei serioase iniţiate de Partid, linguşeşte el modificările de optică survenite în rândurile comuniştilor, *că nu doream în România socialistă climatul politic şi spiritual creat de Stalin în Uniunea Sovietică, că nu eram de acord cu modul cum s-a executat Armistiţiul, că alianţa cu Uniunea Sovietică nu trebuia să împiedice relaţii bune cu statele capitaliste şi că prezenţa Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Chişinevschi în fruntea Partidului constituia o greşeală. Dacă acum 15 ani asemenea păreri puteau constitui pentru unii o crimă demnă de glonţ, astăzi sunt banalităţi unanim acceptate* (p.185).

Pentru ce se preface Herbert Zilber? Pentru că bănuieşte faptul că partidul nu cunoştea adevărul asupra sa şi îl punea în temă, în persoana Secretarului General, cu ajutorul memoriului acesta? Nici vorbă! Pentru că n-avea din ce trăi! Încerca astfel să arate că împărtăşea credinţele noului val de comunişti, deci merita şi el o pâine, alături de ei; asta nu vrea să spună că pretindea vrun post sau vreo mărire, nu! Dorea efectiv o mărire umanitară a venitului (*astăzi nu mă bucur decât de dreptul de a trăi din ajutorul de 300 lei lunar acordaţi de Prevederile*

Sociale; p.185-186); când careva îi aprecia pregătirea și voia să-l angajeze în servici, până la urmă nu ieșea nimic din planul acesta.

Adevărata sa temeritate apare către finalul memoriului:

Aș putea să mă prevalez de faptul că sunt evreu și să cer dreptul de a emigra pentru a obține o pensie (am 65 de ani) într-o țară pentru care n-am luptat și nu mi-am riscat viața, fiindcă România socialistă pentru care am luptat și mi-am riscat viața refuză să-mi facă dreptate, după ce m-a întemnițat 17 ani, deși se știa că sunt nevinovat. Mare bucurie îi va fi făcut lui Ceaușescu, folosind aluzia la posibilitatea de a denunța în străinătate cele ce se petreceau între granițele noastre boite! Rog cititorul să fie atent, în cele ce urmează, la optica unui comunist asupra comuniștilor, ca proiectați pe fundalul oamenilor obișnuiți - adică nemembri de partid. *Nu vreau să mă prevalez de acest drept fiindcă, în pofida cumplitei mele soarte, am rămas comunist și nu pot renunța la gândul că și a face dreptate unui comunist într-o țară socialistă înseamnă a construi socialismul* (dar nu e vorba decât despre 'a se face dreptate unui comunist', nu și celorlalți cetățeni!). *Nu pot admite că zeci de milioane de oameni au murit pentru o societate în care un comunist nu-și poate găsi dreptatea* (e limpede: ei n-au murit pentru o societate echitabilă pentru toți, ci pentru una aparținând comuniștilor în exclusivitate!) *Nu mă pot duce într-o țară străină să spun că 45 de ani am crezut în dreptatea socialistă și am plecat fiindcă nu există.* Este adevărat că nu există și nu poate exista: numai în mințile necugetaților există mai multe dreptăți; numai comuniștii găseau un echivalent comunist și fals pentru tot ce este general uman.

Acest memoriu a fost expediat la 6 septembrie 1966.

Pentru a-l înțelege mai bine pe autor, voi recurge la o formulare ingenioasă a lui însuși, inventată pentru pictarea stării sale sufletești în epocă: *Mi s-a cerut să exprim regrete pentru faptul că la procesul din 1954 nu am retractat declarațiile date în cursul înscenării procesului și să nu pretind reparațiile bănești prevăzute de Codul Procedurii Penale pentru cei 17 ani de temniță. Am refuzat și una și alta. Nu înțelegeam să mă așez în fundul iadului, ca pe spinarea mea să se ridice la lumină fostul ministru de Interne Alexandru Drăghici, viu, și statuia lui Gheorghiu-Dej.*

mort (p.30).

Cum stăteau lucrurile cu orice rezolvare umană, atunci când se solicita revizuirea unei atitudini a partidului sau statale, se tergiversă neiertat de mult să se ia o hotărâre cu privire la procesul Pătrășcanu. În urma cercetărilor întreprinse de o comisie compusă din: Gh. Stoica, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Vasile Patilineț, secretar al C.C. al P.C.R., Nicolae Guină și Ion Popescu-Puțuri, membri ai C.C. ai P.C.R., s-a trecut la luarea unor măsuri în vederea remedierilor abuzurilor suferite de grupul Pătrășcanu. Cât de eficiente au fost acestea înțelegem din 'delicioasa' scrisoare-memoriu, pe care i-a adresat-o același Herbert Zilber lui V. Patilineț și pe care o reluăm în întregime, ca o probă de cum știa autorul să mânuiască ironia, transformând-o într-o adevărată artă, tăișului căreia nu-i scapă nici adresantul, nici partidul, nici conducerea lui, nici comunismul din toată lumea:

Stimate tovarășe Patilineț,

Mă simt dator să precizez în scris poziția mea față de problemele discutate în ziua de 14 august 1968. Sunt probleme de principiu, ceea ce nu este deloc neglijabil pentru un comunist.

După 28 mai, când Plenul Tribunalului Suprem a dat decizia prin care mă achita, v-am căutat de mai multe ori. Deoarece mi s-a răspuns ba că sunteți pentru o vreme îndelungată în străinătate, ba în provincie, ba în concediu, am încercat să vorbesc cu tovarășul Guină, care, însă, a refuzat să mă primească. Cum între timp aflasem că situația altor condamnați în procesul Pătrășcanu fusese lămurită, am dedus că sunt din nou aruncat la lada cu gunoi. De aceea m-am adresat în scris tov. Ceaușescu. Neprimind nici un răspuns - fapt normal, dată fiind agenda supraîncărcată a acestuia - m-am adresat justiției pentru a-mi reclama drepturile pe care Procedura Penală le dă oricui a fost condamnat printr-o eroare judiciară și, cu atât mai mult, printr-un proces înscenat din ordinul și sub directa îndrumare a Primului Secretar al P.M.R., a ministrului de Interne și a unui Vice-președinte al Consiliului de Miniștri. Ce este valabil pentru erori judiciare, este cu atât mai valabil pentru orori judiciare. Dacă nu procedam astfel, pierdeam orice drept, fiindcă acțiunea în justiție trebuia înregistrată în decurs de trei luni de la decizia Plenului Tribunalului Suprem, adică până la 28 august, și

nu știam cât vreme va dura imposibilitatea de a fi primit eu, persona non grata, de Dvs. Nu mi se poate deci reproșa că am comis o nedelicatețe adresându-mă Justiției, înainte de a fi încercat să lămuresc lucrurile cu Dvs. și cu toți tovarășii care au avut curajul să caute și să spuie adevărul, împotriva superstițiilor ideologice, a strigoilor, a prieteniilor actuale și postume. Pornind de la zero moral, ați început reabilitarea partidului în fața propriilor lui membri și a întregului popor, iar nouă, victimelor, ne-ați făcut dreptate. După cum v-am declarat, este mai mult decât sperasem. Ați binemeritat de la Patrie și de la Socialism.

Rezoluția Plenarei C.C. din aprilie 1968 și Decizia nr. 15 din 28 mai 1968 a Plenului Tribunalului Suprem mi-au dat deplină satisfacție morală. Dar asta nu ajunge. Deși nu stă scris în nici un statut al vreunui partid comunist din lume că celor nedreptățiți, într-un fel sau altul, li se acordă, pe lângă reparații morale, și reparații materiale, acestea s-au acordat întotdeauna, cu generozitate. Ultimul și cel mai impresionant exemplu îl constituie Cehoslovacia, unde parlamentul a votat o lege pentru reparațiile materiale datorate tuturor celor întemnițați pe nedrept. Se vor plăti miliarde de coroane, oricât de dureros ar fi faptul pentru bugetele Cehoslovaciei. Respectul de om este prima lege a oricărei țări socialiste în care cuvintele au chiar sensul celor scrise în rezoluții, ziare ori spuse în întruniri publice.

Chiar și la noi, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, tovarășii Aurel Vijoli, Mihai Levente, George Ivașcu și întreg lotul de intelectuali maghiari din 1956 au obținut satisfacții morale, dar și reparații materiale binemeritate.

Pe vremuri, demult, unii domnitori ai țărilor românești răsplăteau nedreptatea cu dregătorii și pungi de aur. În epoca modernă, toate codurile de procedură penală - și ale noastre, bineînțeles - prevăd reparații materiale pentru erori judiciare. Viețile luate prin înscenări sunt grozăvii pe care nici un legiuitor nu s-a mai gândit să le menționeze separat. De aceea, slujitorii legii, magistrați și juriști, au datoria să inițieze pe cei cărora li s-a furat o parte din viață ce drepturi au. A nu o face ar însemna ascunderea legilor și domnia arbitrarului. Cum există omisiunea de denunț pentru crime, ar trebui să existe și un delict, omisiunea de inițiere pentru drepturi. Articolul 431 din Codul Procedurii Penale este categoric și valabil pentru toată lumea,

comuniști sau necomuniști. La aprecierea justiției rămâne doar cuantumul reparațiilor.

Desigur că viața unui om, mai cu seamă a unui om bătut la Malmezon și întemnițat la Aiud, nu poate fi apreciată după cantitate și calitate, ca ziua de muncă sau fasolea. În fața morții - și anul de temniță este un an trăit în împărăția morții - toți suntem egali. Așa cum scriam tovarășului Ceaușescu, ar fi normal ca reparațiile pentru viața luată, prin înscenări, de către unii conducători de partid și de stat să fie acordate cu mărinimie domnească sau cel puțin cu generozitatea cu care au fost și sunt tratați asasinii, odraslele lor, complicii lor declarați și încă nedeclarați. Dacă înalte considerente de partid și de stat fac imposibile asemenea reparații, justiția noastră trebuie să-mi acorde cel puțin drepturile bănești pe care le-au obținut până astăzi zeci și zeci de condamnați, victime ale erorilor judiciare. Va fi desigur penibil să mă tocmesc în fața justiției asupra prețului a 6.000 de zile de viață furată din ordinul unor asasini ajunși, prin jocul istoriei, în capul partidului și statului, dar o voi face. Am certitudinea că, astăzi, nimeni nu mai are interesul și nu va mai îndrăzni să manipuleze direct sau indirect justiția. Codul Procedurii Penale este doar valabil și pentru comuniști condamnați pe nedrept! Nici un magistrat român nu va mai cuteza să judece altfel decât îi dictează conștiința și legea, indiferent de orgoliile lezate și de suferințele bugetare.

Nu cred că tovarășul Ceaușescu, care nutrește o atât de justificată mândrie pentru calitățile morale, trecute și prezente, ale românilor, pentru spiritul lor de dreptate, generozitatea și cumsecădenia lor, și-ar însuși punctul de vedere al tov-ului Stoica, care, din dorința probabil de a mă convinge cu orice preț și imediat, mi-a spus că "noi procedăm românește", atunci când era evident vorba de știrbirea unor drepturi umane elementare, de dragul unor meschine economii bugetare. Această definire, pentru noi care cunoaștem mai multă istorie decât autorul, când relata asta, remarca lui Stoica sună foarte familiar și pentru politica de după Revoluția din '89, adică ne amintește de promisiunea-amenințare cu care am fost tratați, însoțită de un zâmbet strâmb, ambiguu și neloial, a lui Ion Iliescu, privitoare la *"democrația ...mai originală"* pe care o pregătea poporului nostru atât de încercat de comuniștii lui. *I cunosc prea bine și*

prea de mult pe Stoica ca să cred că expresia reflecta ce gândea cu adevărat.

Prea mi-ați reproșat amarnic că la proces, fie și cu riscul glontelui, nu am revenit asupra declarațiilor din cursul anchetei, pentru ca astăzi, cu legea în mână, lege garantată în mod solemn de partid și de stat, să mă sperii de supărarea unuia sau altuia, de riscul de a pierde procesul, sau de oprobriul celor cărora nu le-a fost milă să arunce miliarde și mii de cadavre în noroaiele Dobrogei și să dăruiască rușilor pita țăranilor români de dragul unor sinistre preamăriri și decorații. Nu ei sunt aceia care au autoritatea morală să apere bănuții poporului, împotriva mea! Dacă totuși, prin miracol, aș pierde procesul, voi avea satisfacția de a fi arătat semenilor mei nu numai că nimeni nu poate fi judecat decât pentru faptele sale, dar cine condamnă din ordin plătește pentru fărădelegile comise. Tot așa, după cum, atunci când nimeni nu îndrăznea măcar să gândească că Gheorghiu-Dej ar putea fi un asasin, am avut curajul - este mândria vieții mele - să-l arăt cu degetul, și acum voi avea curajul să înfrunt orice încercare de a se denatura litera și spiritul legilor noastre democratice. Nu-mi pasă dacă voi fi etichetat mic burghez mercantil, agent sovietic recrutat în 1928 și reactivat în 1944 sau nedemn de a fi membru de partid. Pe vremuri curgeau asupra mea epitetele de trotkist, buharinist, agent de siguranță, agent anglo-american, dușman al Armistițiului, calomniator al conducătorilor partidului. Este drept că aceiași deținători ai tuturor adevărurilor mi-au furat o treime din viață, însă am trăit și marea fericire de a auzi din gura conducătorilor actuali ai partidului că toate au fost infamii și nimeni nu mai are dreptul să ordone justiției.

Orice s-ar întâmpla de aici încolo, nu mai am nimic de pierdut decât lanțurile unei vieți ratate din cauza celor ce și-au asumat dreptul de a ucide din interes și dușmănii personale, în numele celui mai nobil ideal al omenirii, socialismul, și al celor care nu i-au ales să-i reprezinte. Este de datoria mea să fac ceva, ca cei care vor mai ordona sau executa fărădelegi să afle că totul se plătește, cu streangul sau cel puțin cu averea. La Nürnberg s-a stabilit, o dată pentru totdeauna, de întreaga omenire civilizată, că nimeni nu-și poate justifica crimele prin

ordine ierarhice. România a subscris la această hotărâre. La noi, Codul Procedurii Penale specifică că statul va plăti reparații pentru erorile judiciare și apoi se va despăgubi din averile asasinilor. Cu atât mai moral este ca să plătească reparații pentru crimele comise din ordinul unor conducători de partid și de stat și să se despăgubească din averea celor vii și moștenirea celor morți. În timp ce eu trăiam în iad, ei au huzurit. Acum să plătească! Juridic și moral sunt îndreptățit să cer despăgubiri pentru bătăi, ultragii, maltratări, înfometare. Nu o fac. Cer numai salariul meu.

Din atitudinea mea ați dedus că rău ați făcut atunci când, împotriva altor tovarăși, ați cerut să mi se redea carnetul de membru de partid. Erați indignat că cer bani și nu carnetul roșu, așa cum stă bine unui comunist, după ce a stat închis 17 ani, din ordinul conducătorilor de atunci ai Partidului. În timp ce flacăra, sper nevestnică, arde încă pe mormântul lui Gheorghiu-Dej și Chișinevschi, după închipuirea Dvs. trebuia să mă prezint cucernic și smerit la poarta partidului și să cer carnetul. Niciodată, de când ne cunoaștem, nici în scris și nici verbal n-am cerut calitatea de membru de partid. O am în cap și în suflet și fără carnet. O singură dată în viața mea am cerut această onoare și mi s-a acordat. Apoi am fost aruncat afară, ca o cârpă murdară. Reabilitarea mea este un drept care mi s-a dat și nu o favoare; carnetul de membru poate să-mi fie înapoiat sau nu. În nici un caz nu eu sunt acela care trebuie să-l cer încă o dată.

Vă mărturisesc că, în timpul discuției noastre, o secundă mi-a trecut prin minte ideea netrebnică că aș putea și eu obține carnetul roșu dacă aș renunța la acțiunea în justiție. Am privit o clipă în ochii Dvs. senini și mi-a fost rușine că o asemenea bănuială a putut trece prin capul meu, prea bătrân pentru a înțelege generația Dvs. Îmi cer scuze pentru infamia închipuită.

Nu mă pot împotrivi unei imagini ce îmi răsare printre amintirile din "epoca de aur a lui N. Ceaușescu", chemată în prezent de atâta poliloghie stupidă pentru o fărâmiță de carton în numele căreia se lua zeciuială ca în sectele celelalte. Mă aflam în autobuzul 105, pe Calea Plevnei, când un glas baritonal și hărăit urcă tot mai țipător spre notele acute, atât cât le poate intona furia unui bărbat nu prea școlit într-ale cântului, dar - în

acele clipe - dedat unei demascatoare furii a adevărului.

- Priviți la mine, oameni buni! Nu accept mizeria în care ne ține Ceaușescu. M-am dus la partid și le-am trântit carnetul pe masă, să înțeleagă că poporul muncitor nu mai este cu ei! Mi-au spus: - "Bine. O să plângi mata, tovarășu', fapta de acum." Și m-au dat pe mâna Securității. Mi-au bătut zile și nopți întregi; pe urmă m-au asigurat că nu voi fi judecat, nici arestat, că nu meritam eu să asude pentru mine tovarășii și eu să huzuresc în închisoare. M-au întrebat dacă voiam să-mi înapoieze carnetul. Până să răspund eu albă sau neagră, mi-au zis: - "Și dacă-l vrei, n-o să-l mai poți apuca!..." Și mi-au tăiat astea trei degete de la mâna dreaptă, să nu-mi mai pot hrăni copiii! Asta mi-au făcut comuniștii...

Am ridicat cu băgare-de seamă ochii spre ceilalți călători, să văd ce reacție aveau. Niciunul nu s-ar fi bănuit că-l auzise pe cel revoltat, care continua, și după atare pedeapsă diabolică, să acuze regimul, cu curajul disperatului. Apoi mi-am aruncat rapid căutăturile către degetele sale pe care ai fi crezut că voia să le arate tuturora: lipseau mijlociul, arătătorul și cel mare. Își rotea laba mâinii pe sus, aproape de tavanul autobuzului; își întorcea și capul în toate părțile, solicitând privirile celorlalți. Doar că nimeni nu-l auzise, nimeni nu-l zărea. Totul era zadarnic.

Sub comuniști, toate erau zadarnice.

În fine, vin acum la pensia de 1.700 lei pe lună pe care Consiliul de Stat mi-a acordat-o cu începere de la 1 iulie, spre satisfacția Dvs. și nemulțumirea mea. Dacă în loc să fi fost întemnițat fiindcă fusesem găsit potrivit pentru un rol de actor în piesa "Procesul lui Pătrășcanu", aș fi fost liber, oricât de jos aș fi fost tinut, nu se putea să nu ajung la un salariu apreciabil. N-aș fi ajuns desigur Vice-președinte al Consiliului de Miniștri, ca foștii mei colaboratori Gheorghe Rădulescu și Roman Moldovan, dar este de neînchipuit să nu fi fost utilizat și plătit din abundență, ca atâția alți specialiști reacționari și aproape totalitatea foștilor mei subalterni. Începând cu tovarășii Maurer și Bârlădeanu și sfârșind cu Robert Marjolin (fost vice-președinte al Pieței Comune) și Virgil Madgearu, nimeni nu mi-a contestat calificarea profesională. Chiar și în noiembrie 1965, când eram încă ciumat, tov. Bârlădeanu a dispus să se creeze pentru mine, la alegerea mea, un post de cercetător principal la Institutul de

cercetări economice al Academiei, la Centrul de calcul sau la Institutul de fizică. Postul s-a creat, dar nu știu cine - probabil cineva obișnuit să tragă zăvoarele pe dinafară - a tras zăvorul și n-am intrat.

Dacă directorul actual al Institutului pentru cercetarea conjuncturii economice din Ministerul Comerțului Exterior are un salariu de 3.750 lei lunar, este de închipuit că aș fi avut mai puțin? Este evident că și pensia corespunzătoare ar fi fost cu mult peste suma acordată.

Nu numai atât, dar dacă în timpul detenției mele nu s-ar fi distrus, din înalt ordin, toate documentele privitoare la activitatea mea în câmpul muncii, în 1966, când pensiile se acordau cu actualizarea salariilor, Prevederile Sociale tot mi-ar fi dat o pensie superioară aceleia pe care o primesc.

Astfel, pensia de 1.700 lei apare clar ca o nouă pedeapsă pentru faptul că am fost victimă și nu asasin. Asta n-ar fi nimic, dacă mi-ar fi suficientă. Sunt însă dator și obligat peste cap față de oamenii de omenie care m-au ajutat în primii doi ani după eliberare, când nu câștigam nimic și primeam numai pomana lunară de 300 lei acordată de Drăghici în 1964. Ce fac dacă nu mai pot munci? Astfel, la dreptul meu mutilat, se adaugă și grija zilei de mâine.

N-am invidiat și nu invidiez pe nimeni. Am crezut că ideile sunt onoarea omului și le-am practicat. De aceea am devenit comunist. Ideile de justiție și de echitate fac parte din patrimoniul nostru, din patrimoniul meu. N-am putut suporta ca puțini să trăiască în bogăție și lux, iar mulți în sărăcie și mizerie. Am devenit comunist fiindcă cei puțini umileau și jigneau pe cei mulți. Apoi, o treime din viață am fost eu însumi chinuit, umilit și jignit de slujitorii regimului pe care l-am dorit. Nu pot admite ca, acum, tot regimul pe care l-am dorit, după ce mi-a făcut dreptate să continue să mă umilească aruncându-mi fărâmituri din drepturile mele, în timp ce alții, care nu s-au cheltuit poate mai mult ca mine pentru socialism, se bucură de plinătatea drepturilor lor și ceva pe deasupra.

Vă mărturisesc că, ultima dată când am venit la Dvs., - pentru prima oară după 20 de ani -, am urcat prin intrarea C și am mers pe aceleași culoare pe care eram dus în 1948, cu ochii

bandajați cu ochelari de tablă și cu mâinile la spate. Când am intrat la Dvs. în birou eram crispat, ca acum 20 de ani. Pe urmă m-am destins, ca după un puternic deconectant. Eram fericit că nu mai stau la o măsuță, cu anchetatorul încruntat la birou, ci discutam de la tovarăș la tovarăș, spunând ce cred că e bine și ce e rău. Sub impresia aceleiași discuții și aceleiași stări, vă scriu astăzi de la tovarăș la tovarăș.

Cu aceeași sinceră simpatie

(H. Z.) (p.196-203)

Poate că n-aș fi insistat atât de mult asupra acestui text de importanță istorică, dacă el nu ar fi extrem de actual în ceea ce privește ajutorul pe care îl primesc în continuare foștii deținuți politici, împiedicați la vremea cuvenită - fie prin închisoare, fie prin urmările ei socio-politice, lungi de o viață - să-și practice profesiunile sau meseria. Au rămas muritori de foame, după ce și-au jertfit tinerețe și bătrânețe pentru alungarea dictaturii din țară. Au rămas muritori de foame în timp ce securiștii ce au tras în populația adunată pe străzi în Decembrie 1989, să strige cu ingenuitate: "Jos comunismul!", și aceia ce năvăleau în uniforme de minieri de operetă sau misterioase uniforme civile (de milițieni), ce năvăleau în Piața Universității, schingiuiau și omorau elevi, studenți, muncitori și intelectuali opozanți criminalilor ce puseseră mâna pe putere, în timp ce ei, aceste brute, se îmbâuneză în magazinele lor supraluxoase și menesc României o inflație tot mai neîndurătoare sub ochiii guvernului și ai Președintelui, de data aceasta votați de toți oamenii cinstiți din țară. Da! Cele scrise de martorul acuzării Herbert Zilber, din pricina căruia a murit un om - pe puțin - rămân, totuși, pagină de antologie în privința lipsei de recunoștință față de oricare ins care se declară iubitor de adevăr și dreptate pe fostul mal nămolos al Dâmboviței - momentan îngropată, să nu mai vadă cele ce se petrec în "Bucureștiul ei iubit", vorba cântecului de odinioară. Patilineții zilei de astăzi se cuvine să-și amintească faptul că istoria stă cu ochii ațintiți asupra lor, iar judecata ei pedepsește cu veacurile și mileniile nechibzuințele cu care tratează victimile comunismului rămase de căruță. Vai celor condamnați de ea!...

Lucrării **MONARHIA DE DREPT DIALECTIC** de Andrei Şerbulescu, deşi incompletă, i se cuvine conferită o deosebită atenţie. Unul dintre motive este faptul că debordează de cugetări şi aforisme asupra condiţiei omului sub puterea comunistă, revărsate din mintea cuiva care a participat direct la impunerea regimului în ţara noastră, pregătind-o în calitate de spion sovietic, ca pe urmă să cadă sub jugul urii foştilor săi tovarăşi, aşadar care a avut şansa de a judeca pe ambele feţe situaţiile şi întâmplările trăite de români sub stăpânirea bolşevică, colorate atât de candoarea credinciosului fanatic (să-i acordăm acest credit) în "viitorul de aur", cât şi de disperarea victimei reduse la animalitate de către fraţii întru propriul său crez, în sfârşit scrutate fără lentile măritoare şi deformante (în bine), cum ne-au obişnuit posesorii de camete de partid.

Vom examina împreună câteva dintre acestea, organizate, pentru mai marea limpezire, în ordine tematică alfabetică.

- A FI

★ *A fi, a exista este o chestie de obişnuinţă* (II, p.64).

- ABSURDUL

★ *Absurdul dispare când nu se mai vede termenul de comparaţie* (idem).

- ADEVĂRUL, AFABULAREA şi MINCIUNA

★ *Reproducerea corectă a faptelor cere un mare efort din partea noastră* (p.140).

★ *Frica de verificare şi de sancţiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să şi povestească corect. Educaţia a contat şi contează, dar într-o măsură mai mică* (p.140).

★ *Deîndată ce constrângerea încetează, afabularea copleşeşte* (p.140).

★ *Spre deosebire de afabulare,* (minciuna) *este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfârşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. (...) Efortul este încă şi mai mare decât acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit* (p.140-141).

★ *Prin minciună, omul poate deveni un adevărat dumnezeu, creator al unei lumi proprii. Dacă nu reușește, sancțiunea societății nu întârzie* (p.141).

★ *Furtul efectuat de* (...un stat care dispune de totalitatea mijloacelor de informare și înregistrare) *poate să devină justă expropiere, războiul pace și minciuna adevăr* (p.141).

★ *Adevărul (...) de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege: minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remușcări, nimeni nu roșește, nimeni nu mai este sancționat, orice propoziție adevărată poate deveni calomnie* (p.141).

★ *Omul este singurul animal mincinos. Vorbind articulat și având conștiința finalității, la început minte de nevoie, cu vremea din plăcere* (II, p.19).

★ *Nimeni nu poate trăi numai din minciuni* (II, p.20).

★ *Deși toți continuăm să mințim, roșim chiar și când suntem singuri* (idem).

★ *Este necesară oarecare inteligență, experiență și stăpânire de sine pentru a minți fără bâlbâieli, privind în ochi* (idem).

★ *Minciuna este sporadică. Nimeni nu are atâta energie ca să mintă fără întrerupere* (idem).

★ *Există minciuni tolerate, prin convenție tacită* (idem).

- ANCHETA

★ (Securitatea) *mlădiază oamenii scoțându-i în afara timpului și spațiului* (p. 51).

★ *Întunericul și tăcerea schimbă scurgerea duratei: o zi poate fi o oră, două ore sau nimic* (p. 52).

★ *Inevitabilele întrebări: de ce sunt arestat? de ce sunt anchetat? ce am făcut? izbucnesc cu violență în singurătatea celulei și sfârșesc prin a sparge cuirasele cele mai rezistente* (p. 60).

★ *Sfărâmarea sistemului nervos și psihic este esențialul. Odată acest rezultat obținut, succesul anchetei este aproape totdeauna asigurat* (p. 61).

- BĂTRÂNEȚEA

★ (La bătrânețe) *am ajuns un foarte mic proprietar de viață*

(p. 31).

★ *Abia când am început să experimentez pe cont propriu viața de bătrân, încetul cu încetul s-a decantat în mintea mea diferența între tineri și bătrâni* (p.153).

★ *Numărul de cuvinte utilizate sporește din copilărie până la maturitate, apoi scade, când apare bătrânețea* (p.154).

★ *Dacă unii* (bătrâni) *se îngrașă și alții slăbesc, toți pierd capacitatea de a crea, de a se emoționa, de a se entuziasma* (p.154).

★ *Parcă antenele care-i legau de viață* (pe bătrâni) *s-au scurtat; nu mai percep realitatea* (p.155).

★ *Lipsa de interes pentru lumea exterioară devine izolare* (p. 155).

★ *Rentieri ai memoriei, bătrânii nu pot ieși din tabieturile lor intelectuale, nici din scara de valori a vremurilor trecute* (p.155).

★ *Bătrânii nu pot gândi și trăi decât în scheme acceptate deliberat sau prin obișnuință, în tinerețe* (p.155).

★ (Bătrânii) *se țin de viață prin indiferență, dacă nu* (prin) *ură față de tot ce-i înconjoară. (...) Dacă nu se pot bucura de bucuriile vieții, nici supraviețuitorii să nu se bucure!* (p.155).

★ (Bătrânii) *n-au puterea să se sinucidă, nu fiindcă le lipsește forța: sunt înspăimântați de moarte* (p.156).

- CĂSNICIA

★ *Rari sunt soții care urmează pilda lebedelor din legendă și se sinucid când unul se prăpădește. Cei mai mulți se recăsătoresc, fiindcă nu suportă să doarmă singuri* (p.141).

- COMUNIUNEA

★ *A trăi este a trăi împreună cu ceilalți* (p.100).

- CREDINȚA

★ *Dorințele pioase sunt terapeutice* (p.28).

★ *Evadarea în rai prin credință sau într-o societate viitoare perfectă, visurile opiomanilor sunt răzbunarea omului împotriva constrângerii sociale* (p.140).

★ *Cine n-a fost (...) îndrăgostit sau credincios nu poate realiza ce este dragostea sau credința. Acestea trebuie trăite* (p.153).

- CRIMA

★ *Când toți sunt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. (...) Solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forță împotriva căreia nu se poate lupta* (p. 34).

★ *Din crimă nu se evadează decât în moarte* (p.141).

★ *Legătura prin crimă este pe viață, indiferent în ce chip au participat la asasinat* (p.141-142).

★ *Într-un regim ca cel imaginat de Lenin și realizat de Stalin, crima și minciuna hotărâte de vârfuri se transmit, din aproape în aproape, până la executanți. (...) Urmează inițiativa organelor locale și reacțiunea în lanț a crimei continuă, până ce acoperă întreaga suprafață a societății* (p.142).

★ *Cred că marea stabilitate a conducerilor în statele socialiste se explică în parte prin crimele și hotărârile absurde ale tuturor(a). Fiecare se simte vinovat în conștiința lui și-i este teamă să vorbească, fiindcă toți au spus "da". Cine iese din convenția secretului riscă răzbunarea celorlalți. Aparatul nu i-a iertat și nu va ierta niciodată lui Hrusciov că a denunțat crimele lui Stalin* (p. 142).

★ *Participarea la uciderea nevinovaților formează din asasini un monolit indestructibil, fiindcă au conștiința că omoară nevinovați* (II, p.144).

★ *Cu cât numărul asasinilor este mai mare, cu atât mai mare este securitatea personală. La rândul lor, cei care au asasinat din ordine dau ordine altor executanți, aceștia altora, până se acoperă toată suprafața societății. Odată asasinatul declanșat de conducere, se întinde în valuri, până la periferia puterii* (idem).

★ *Frica de restul umanității face din ucigași un bloc unitar, care poate fi distrus, dar nu amendat* (idem).

★ *Practicată la început sub imperativul unei ideologii care prevede o perioadă lungă de guvernare fără lege, crima a devenit, cu vremea, o obișnuință, apoi (un) viciu, ca și delațiunea* (idem).

★ *Solidaritatea la crimă este esențială în sfera conducătoare și executivă* (idem).

★ *Un asasinat poate fi cândva descoperit. De îndată ce cadavrul este acoperit de justiție, capătă ceva din măreția dreptății* (II, p.102).

- **CULTURA**

★ *Neștiința din vârfuri pătrunde până în ultimele interstiții ale societății și costă sume uriașe. (...) Educația lui Stalin a costat un ocean de sânge* (p. 37-38).

- **DESTINUL**

★ *Mi s-au atribuit păcate, calități și intenții pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut (...) Sunt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini. (...) Destinul meu (...-) să fiu veșnic bănuit de crime trecute ori viitoare* (p. 23).

★ *Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit și gândit* (p. 32).

★ *O întâlnire cu cineva, o slăbiciune, orice poate pune pecetea destinului pe noi* (p.152).

★ *Oamenii se nasc cu posibilități multiple și le realizează haotic, până vine o zi când un fapt, poate divers, pune pecetea pe destin* (II, p.60).

- **DIALECTICA**

★ *Dialectica permite ca ce* (e) *adevărat dimineața să fie eroare după-amiază* (p. 30).

★ *Marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă* (p.157).

★ *Dialectica, devenită ideologie, într-o putere absolută, justifică orice, fiindcă situațiile se schimbă arbitrar, după bunul plac al mânuitorilor ei* (II, p.93).

★ *Nici o filosofie, nici o metodă n-a ucis atâția oameni ca acest fruct al gândirii hegeliene, devenit metodă de guvernare de la Lenin încoace* (II, p.145).

★ *N-am auzit ca în științele exacte să se fi ajuns la vreo descoperire aplicând metoda dialectică* (II, p.217).

- EROISMUL

★ *Eroismul și demnitatea implică existența unui ideal și a cuiva care să ceară lașitate și degradare* (II, p.205).

- IDEILE

★ *Știam că din idei curge sânge, însă nu-mi închipuiam că și din comedie poate țâșni moartea* (p. 40).

★ *Ideile sunt ceva cumplit. În sine nu sunt nici bune, nici rele. Când intră în capul oamenilor, provoacă moarte* (p. 92).

★ *Există vreo diferență între nebunii cu idei fixe din ospicii și cei care au ideea fixă că Marx și Lenin au spus toate adevărurile?* (II, p.94).

★ *Gheorghiu-Dej nu mai era român, intrase în rândul rasei celor fără milă și recunoștință, cu obsesia ideilor fixe* (II, p.103).

- IDEOLOGIA

★ *Din ideologii curge sânge* (II, p.34).

- IUBIREA

★ *Nu obiectul iubirii pune pecetea pe patimă, ci imaginea lui în visul îndrăgostitului* (II, p.69).

★ *Doar partidul este deasupra dragostei, a familiei, a prieteniei* (II, p.83).

- ÎNCHISOAREA

★ *Închisoarea celulară jupoaie oamenii de sufletul lor obișnuit de-acasă. Cu confiscarea gulerului, curelei, cravatei, șireturilor, ceasului și verighetei dispare starea civilă* (p. 107).

- ÎNDOIALA

★ *Puțini oameni au germenul îndoielii. Mai întâi, fiindcă puțini au obiceiul gândirii. Apoi, fiindcă fără certitudini viața ar fi aproape imposibilă* (p. 145).

- MOARTEA

★ *Moartea se instalează în suflet înainte de a ocupa trupul* (p. 155).

★ *Există oameni obsedați de ideea morții la orice vârstă* (p. 155).

★ *Pentru marea majoritate a celor tineri, această problemă* (moartea) *nu se pune. Este ceva care se întâmplă doar altora* (p.155).

- OMUL

★ *"Homo sapiens" pare să fie singurul animal care nu numai că se joacă îmbrăcând haina altuia, dar îi place grozav spectacolul, chiar dacă este o bagatelă de masacru* (II, p.23).

- PĂCATUL

★ *Strigoiul vinovăției ne însoțește în viață. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, canceruI, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca și cristalele, dar n-am trăi. Suntem veșnic vinovați față de cineva: o femeie, un prieten, un frate* (p. 64).

★ *Raportul de la supus la stăpânitor se naște din conștiința locuitorilor că orice vorbă, orice gest poate deveni păcat, deci delict* (p.138).

★ *Păcatele noastre sunt pardonabile. (însă devin) de neiertat, dacă le vedem (la) alții* (p.153).

★ *Emanciparea din păcat a început cu scrisul și s-a con- solidat cu timpul. Hârtia nu roșește și nu se bâlbâie* (II, p.20).

- PRESIMȚIREA

★ *Presimțirea este, probabil, un atribut al materiei vii* (p.149).

★ *Probabil că și omul a fost dotat cândva cu darul presimțirii, dar l-a pierdut, cum a pierdut simțul orientării în pădurile virgine* (p.149).

★ *Presimt când undeva s-a hotărât ceva rău pentru mine, știu când s-a apăsat pe butonul ghilotinei, văd tăișul lamei și aștept să-mi cadă pe grumaz, însă nu fug. Hipnotizat de ochii nenorocirii, nu mai pot face altceva decât să aștept* (p.151).

- REALITATEA

★ *Nimic nu este mai ireal decât realitatea* (p. 99).

- SĂNĂTATEA

★ *Nu simți multă vreme că sănătatea reintră în trup. Conștiința n-o înregistrează decât după ce s-a înmulțit. Atunci, într-o singură clipă, simți bucuria lui Dumnezeu când a reușit să facă om din lut* (p. 52).

- SISTEMUL

★ *Solidaritatea la crimă asigură continuitatea sistemului* (II, p.15).

★ *Cheia sistemului: să nu se trezească tăcerea, în închisori și în afara închisorilor* (II, p.84).

★ *Sistemul îi înnebunește pe conducători. Muncesc mult, se extenuează, se îngrașă și înnebunesc. Aș numi-o demența marxist-leninistă* (II, p. 93).

★ *Într-un sistem în care fiecare este condamnabil pentru că n-a fost informator, unde populația este împărțită în arestați și arestabili, cine nu este arestat trebuie să devină, cu vremea, anchetator, gardian sau arestat* (II, p.109).

★ *Cele mai bune intenții se sparg de zidurile înspăimântătoare ale sistemului* (II, p.142).

★ *La baza sistemului este materialismul dialectic, cu bunul plac botezat gândire dialectică* (II, p.178).

- SOCIALISMUL/COMUNISMUL

★ *Procesele cu acuzați comuniști fac parte, ca și Planul Central, din construcția socialismului* (II, p.16).

★ *Războiul de clasă nu cunoaște altă morală decât interesele socialismului* (II, p.19).

★ *Comuniștii români au fost aduși la putere cu furgoanele Armatei Roșii* (II, p.34).

★ *Ar trebui să învățăm de la sovietici cum nu trebuie construit* (socialismul) (p. 26).

★ *Regimul nostru* (comunist) *este incompatibil cu adevărul și dreptatea* (p. 31).

★ *Socialismul cu pecetea lui I. V. Stalin și I. L. Caragiale* (p. 31).

★ *Nu am nimic de pierdut decât lanțurile unei vieți ratate* (p. 32).

★ *Pentru vechii comuniști, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toți știu ce este înăuntru, dar odată aruncați la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care știe că este iremediabil ieșit dintre cei vii și trebuie să se obișnuiască cu viermii, până devine vierme* (p. 42).

★ *Cine a prins acest morb* (spirocheta marxist-leninistă) *în tinerețe nu mai scapă niciodată. (...) Priza gândirii marxiste este atât de puternică (încât) nici cei care, de voie sau nevoie, au făcut saltul mortal dincolo de zidurile partidului nu uită de unde au plecat. Nu s-au vindecat nici când au primit glonțul tovărășesc în ceafă. Marxismul practicat din tinerețe devine viciu* (p. 45).

★ *Așa s-a început construcția socialismului: cu cea mai progresistă știință a urmăririi, arestării, anchetării și condamnării. Primul ajutor dat generos de Uniunea Sovietică a fost știința poliției* (p. 48).

★ *Din câte știu, în toate țările și mai ales în România, comuniștele erau, în general urâte, în nici un caz frumoase* (p.140).

★ *Toți locuitorii* (statelor socialiste) *câștigă puțin și muncesc puțin. Se nasc oarecum pensionari și trăiesc ca atare. (...) Se nasc bursieri, trăiesc ca funcționari și mor pensionari* (p.156).

★ *Nu știu pe cine l-a făcut socialismul fericit. Mie mi-a luat o treime din viață și mi-a încărcat puținul care-l mai am de trăit cu umbre care îmi apasă creierul. Există oare cineva care să fi fost comunist și să nu fi făcut nici un rău semenilor săi? Cel puțin o dată a mințit cu nerușinare în justificarea unei crime, cel puțin o dată a acuzat fățarnic și a fost de acord cu o infamie* (II. p. 85).

★ *Stalin a spânzurat comuniști numai acolo unde risca fățșnirea unui gând personal* (II. p. 88).

★ *Penitenciarele sunt singurele întreprinderi socialiste care îndeplinesc planul cantitativ și calitativ* (II. p.150).

★ *Toți profeții au visat catastrofe. Singurele care s-au realizat sunt ale urmașului rabinilor din Bonn. Din abstracțiile lui au curs oceane de sânge. Și abia suntem la începutul apocalipsului după Marx!* (II. p. 223).

- **SPAIMA**

★ *Spaima de superiori, spaima de cuvinte, spaima de umbre*

se transformă în activitate absurdă, sub acoperire de cuvinte (II, p.93).

- SPECIFICUL NAȚIONAL

★ *Acest fericit pământ* (românesc) *are darul de a pune culoare proprie pe oameni și idei* (p. 31).

★ *Nu aparatul de stat, ci lipsa autorilor este aceea care explică lipsa cărților românești neoficiale în edițiile de dincolo de frontieră* (p. 35).

- SPIRITUL

★ *Spiritul se comprimă, însă totdeauna rămâne ceva* (II, p.166).

- TINEREȚEA

★ *Visul cu ochii deschiși dă sens tinereții* (p. 24).

- TIPARUL

★ *Manuscrisul nu inspiră prea mare încredere lectorului obișnuit, chiar dacă poartă o semnătură ilustră. Este un fel de intimitate facilă. Același manuscris, bătut la mașină, capătă claritate și autoritate. Cuvintele se ordonează parcă altfel și structurează întregul. Atunci apar incongruențele de stil și organizare a materialului. Singura formă care dă însă operei ordinea eternității este cea a textului tipărit. Abia aceasta lasă impresia puternică a unui tot indestructibil.*

De aceea critica unui manuscris este ușor de făcut, în timp ce pentru a critica o carte tipărită trebuie un mare efort, oarecare obișnuință sau o mare rea-credință. Slova tipărită rezistă analizei critice, cea scrisă nu (p. 144).

- TIRANIA

★ *Rar despot care să nu-și piardă mințile. Delirul puterii și teama de a nu o pierde dezechilibrează pe cei mai echilibrați* (p. 37).

- TURNĂTORII și DOSARELE

★ *Cei care își vând sufletul (...) rămân până la moarte solidari*

cu trecutul lor (p.130).

★ *Unii se nasc informatori, cum alții se nasc poeți sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la ușă ori să citească corespondența altora. Alții devin informatori din lipsa unei profesiuni, iar mulți, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii și, de foarte multe ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspândită decât se crede. Indiferent de motivarea inițială, cu vremea delațiunea devine viciu* (p.136).

★ *Într-un sistem care cultivă delațiunea pe rațiuni ideologice, gregara pasiune devine viţiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeași pasiune vițioasă și le pretind imperativ altora. Delațiunea devenită viţiu alimentează viţiul delațiunii* (p. 136).

★ *Regimul nefiind garantat prin consensul deschis sau trăit al majorității, oamenii trebuie cunoscuți în toate ascunzișurile gândurilor și sentimentelor lor, fiindcă, într-un sistem în echilibru instabil, orice poate aprinde focul. De unde necesitatea dosarului personal complet și a unui aparat care să-l facă și să-l completeze zi de zi și să-l utilizeze. Cine este stăpânul unui astfel de instrument stăpânește oamenii, nu pentru că știe când s-au născut, ci pentru că le cunoaște păcatele omenești, ca și altele, nesfârșit de multe, aparent benigne, dar toate încadrabile în articole din Codul Penal sau în bunul plac al conducerii, care, având drept metodă de gândire dialectica, hotărăște în fiece moment ce este bine și ce este rău, ce este subiectiv inocent, dar obiectiv nociv* (p.137).

★ *Oamenii reali sunt reflexul dosarelor* (p.138)

★ *Micii și marii polițiști care alcătuiesc dosarele simt în fiecare zi, cu fiecare notă informativă adăugată, că de ce fac ei acolo depinde viața celui înregistrat, se simt membri ai clasei stăpânitoare* (p.138).

★ *Cine va studia peste o sută de ani Mont Blanc-ul de dosare lăsat de socialism va fi îngrozit de monștrii creați pe hârtie în prima jumătate a secolului al XX-lea. Și va exclama: "Ce bine au făcut că i-au executat! Altfel nu s-ar fi putut construi socialismul!"* (p.139).

★ *Prin dosarul unuia se stăpânesc (...) și cei care au lucrat la*

alcătuirea lui. Fiind totdeauna ușor de mințit pe socoteala altuia, mai ales când minciuna este cerută de o autoritate cu ideologie, dosarele sunt pline de fantezii. Cel care le furnizează poate fi oricând judecat pentru calomnie, ca și cel care le-a utilizat (p.139).

★ *Trăim și vom trăi vreme îndelungată în universul dosarelor* (p.146).

Am menționat aiurea că doctorul G. Brătescu, editând **MONARHIA DE DREPT DIALECTIC**, manuscrisul lăsat în grija sa la moartea autorului, a folosit bisturiul amiciției pentru a face câteva incizii în text și a extrage unele fragmente, ca pe niște tumori. Motivarea îi este următoarea: *în trei cazuri au fost înlăturate aprecierile oarecum discutabile care puteau umbri memoria unor persoane decedate* (p.19). Ulterior, constatând că unii recenzenți ai volumului au protestat împotriva acestui mod de cenzurare postumă, oricât de binevoitoare și izvorâtă din delicatețe, a revenit asupra primei sale decizii și în **Destinul postum al lui Belu Zilber și al cărții sale**, articol publicat în "Arc" (vezi mai sus), alături de scoaterea în evidență a ideilor principale desprinse din receptarea operei în publicistică, pune la dispoziția cititorului și paragrafele pedepsite inițial prin condamnarea la neființă.

Or, deoarece, în continuare, intenționez să luminez puțin arta portretistică a memorialistului, ele ne sunt utile, cu atât mai mult cu cât înfățișează unele figuri marcante ale lumii literar-culturale de ieri. De pildă, aflăm câte ceva despre misterioasa detenție a lui George Ivașcu, detenție ce pare să-i fi priit foarte tare în materie de obținere a încrederii partidului pentru a fi investit, după eliberare, cu cele mai înalte recompense, cum ar fi: posturi de mare încredere în domeniul propagandei, în acela universitar și în cel al deținerii pâinii și cuțitului în teritoriul controversat al literaturii.

Cum constată Andrei Șerbulescu: *S-a realizat prin cinci ani de temniță, când regreta că nu a fost acela care să condamne alți nevinovați. Așa este teroarea: o exercită cei cărora le este frică de teroare* (p.238). Înainte de aceasta, în carte se face o introducere: în celula lui Belu Zilber a fost adus un alt nenorocit,

spre sfârșitul anului 1953. A fost prevenit că nu avea voie să-i comunice nimic despre ancheta sa. *Pe înserate, ușa s-a deschis, ca de obicei fără zgomot, și, spre surpriza mea, și-a făcut intrarea fostul director comunist al presei. Cu o bocceluță în mână, galben la față ca toți cei ținuți vreme îndelungată în celulă, Gheorghe Ivașcu - așa îl chema pe noul venit - era arestat de vreo cinci ani sub acuzația că, în timpul războiului, ar fi colaborat la o revistă fascistă. După eliberarea lui, în 1954, a fost achitat și reabilitat. De atunci conduce reviste săptămânale de mare tiraj, scrie articole de doctrină și este profesor la Universitatea din București* (p.94-95).

În altă parte (p.117) aflăm că *așa s-a împărțit în vremea aceea moșia: Roller era proprietarul istoriei, Ivașcu al presei, Chișinevschi al ideologiei, Bodnăraș al armatei, Teohari Georgescu al poliției, secretarii de județe ale județelor, secretariatul partidului al țării... (...) Cu George Ivașcu am stat puțin înainte de proces. (...) Voiau să-l utilizeze pentru un libret împotriva foștilor social-democrați (Lotar Rădăceanu, Ștefan Voitec, Ion Pas). Dacă ar fi reușit, l-ar fi iertat de rest. Au renunțat însă la libret și l-au trimis să mai facă șase luni la Canal.* După această punere în temă asupra întâlnirii lor și a personajului social, urmează caracterizarea lui ca om: *dintr-o privire vede o greșeală de paginație. Altfel, acest licențiat în litere era de o incultură universală. «Război și pace» îl cunoștea din filmul cu Greta Garbo în rolul Natașei, «Madame Bovary» din alt film, «Eugénie Grandet» din alt film. Vechiul ilegalist auzise de «Manifestul comunist». L-a citit însă în celula nr.19, unde eu aveam atunci dreptul la cărți. Înainte de arestare fusese «directorul presei», în care calitate suspendase toate ziarele necomuniste.* Să adăugăm că tocmai el a «scris», cu mâna negrilor, o istorie a presei românești? *Pe vremea aceea purta haine de stofă englezească, avea automobil la scară, prezida ședințe în fața unui parter de «jidovcuțe cu picioare frumoase» și și-a plătit obolul de recunoștință față de maică-sa: «Am făcut totul pentru dânsa: am adus-o la București și am plătit să i se pună dinți». (...) Despre zecile de femei pe care nu le-a iubit, inclusiv soția lui, mi-a povestit totul, până la ultimile intimități. Dorea să fie liber ca să organizeze împreună cu fostele și viitoarele lui amante o între-*

prindere de traduceri din limbi străine. Asta n-a izbutit să realizeze, dar a ajuns şeful Catedrei de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti (p.118). Clevetirea pare trăsătura de bază a portretului semnat de urâciosul Belu Zilber, care-şi acuză antipatizatul, dar şi simpatizatul model, de încălcări moral-culturale de care însuşi s-a făcut vinovat (ocuparea unei catedre universitare la care nu avea dreptul). Să reţinem că nu-i agrea pe bărbaţii ce se puteau lăuda cu succese amoroase; după cum s-a sugerat de către un critic, la fel stăteau lucrurile şi în relaţiile sale cu Pătrăşcanu.

Zilber, repetându-şi orbirea în faţa propriilor sale scăderi, le socoate demne de dispreţ la alţii: *Profesorului Alexandru Graur i s-a explicat că trebuie să mintă fiindcă crimele mele sunt dovedite prin trei dosare, şi el, care de zeci de ani învaţă copiii cum se vorbeşte corect românește a minţit. Pentru lipsa de acord între subiect şi predicat n-ar fi pregetat să se indigneze. În ziua când a predat declaraţia împotriva mea a dormit probabil cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria. A ajuns academician* (p.141). Nu numai pentru asta; mai curând pentru redactarea unui curs universitar despre "limba moldovenească", una diferită de limba română!

Dar nu agresivitatea este singura modalitate de exprimare în portretele lui Şerbulescu. El se delectează cu puterea comparaţiei plastice: *Un ceangău chiabur, proprietar a 13 hectare de pământ şi a 30 hectare de pădure. Puternic, cu dimensiuni impresionante, deştept şi calm, părea un cal pomeranian printre gloabele de la şes* (ceilalţi deţinuţi: p. 50).

Este interesantă împărţirea deţinuţilor politici, de către autor, în "realizaţi în puşcărie" şi cei care şi-au pus în gând să se "realizeze după eliberare": mărturisesc că vârsta când am fost arestat m-a aruncat, fără drept de apel, în a doua categorie, la asta - dacă ironia lui Belu Zilber ar avea tendinţa de generalizare - temniţa contribuind din plin, atât prin exemplele de "realizaţi înainte de arestare", demne a fi adoptate ca modei (voi cita cazurile lui Nicolae Balotă, Ion Ornescu, Horia Nițulescu, elenistul prof. Stati, directorul "Cetăţii Moldovei", preotul Chiriac, doctor în filosofie în Germania), cât şi prin pilda oferită de cei ce urmau să se "realizeze după eliberare", pildă melancolică şi stârnitoare de meditaţii cenuşii, cu atât mai mult când o

dădeau pseudointelectuali sau măcar bacalaureați și licențiați care, după absolvire, uitaseră să mai răsfoiască vreo carte și să mai guste frumusețea vieții de cărturar sau de observator al naturii și existenței.

Vom urmări portretele a doi exponenți reprezentând cele două categorii asupra cărora atrage atenția Andrei Șerbulescu.

În primavara anului 1949 eram în celula nr.14 din subsolul Securității, după 17 zile de greva foamei, împreună cu Obreja, student legionar, arestat pentru jaful a 14 milioane de lei de la Administrația Centrală C.F.R. După ce mi-a povestit cum organizase și executase furtul, împreună cu alți legionari, mi-a spus că va fi cu certitudine împușcat. Îi părea rău să moară. La rândul meu, i-am spus că, spre dezolarea mea, nu știam de ce sunt acolo.

Așa cum se întâmplă cu oamenii întorși din voiaj, l-am întrebat cu cine se mai întâlnise prin celulele prin care trecuse, ce văzuse și ce auzise. Printre altele mi-a povestit de convietuirea lui cu Cezar Popescu, director general al Societății "Distribuția" și președintele Asociației industriașilor din petrol, arestat fiindcă undeva se găsise necesar un proces cu reprezentanții marilor trusturi petrolifere. Îl cunoșteam din 1932, când era director general al Industriei. Un bărbat frumos, elegant și deștept, veșnic surâzător. Cu părul cărunt din tinerețe, părea un marchiz lansat în afaceri, dublat pe undeva de Casanova. Bogat, uneori generos, oarecum de stânga, știa să spuie "nu" funcționarilor și "da" superiorilor. Făcuse o strălucită carieră de director general. Era director general născut, nu făcut.

Știința anchetei prevede în mod riguros cărui "reținut" i se dă mâncare bună, foarte bună sau proastă și cum trebuie combinați "reținuții" în celule după categoriile de regimuri alimentare. În genere, cei flămânzi și cu regim prost sunt puși la un loc cu cei sătui și regim bun. Obreja era în prima categorie. Cezar Popescu în a doua. Politicos cum era, i-a spus de la început lui Obreja: "Să mă ierți, dar nu am să-ți dau din mâncarea mea. Eu sunt bătrân și trebuie să mă îngrijesc. Pe d-ta oricum au să te împuște". Obreja a fost, în adevăr, executat.

Pe Cezar Popescu l-am întâlnit într-o cameră mare la Penitenciarul Pitești. Tot surâzător și tot afabil. Avea vreo 70 de

ani. Dimineața făcea exerciții de întinerire și înfrumusețare. Își freca fața obrazului și se lovea cu mișcări scurte ale palmelor, ca să nu facă riduri și să nu îngălbenească. Apoi, în afara câmpului vizetei, făcea un fel de gimnastică suedeză, ca să se dezmorțească. Bătrânul marchiz nu realiza că era anchilozat. Întindea sacadat brațele și picioarele cu câțiva centimetri, timp de câteva minute, apoi se întindea în pat ca după o lungă baie de aburi. Era oarecum ridicol, dar se realiza ca sportiv. Până la arestare patronase generos meciuri de fotbal.

În toate închisorile, mai ales în cele politice, se povestesc romane și filme. Mi-a fost dat să aud cele mai variate povești, de la subiectul unui western până la Cei trei mușchetari și Muntele vrăjit. Nu știu ce au înțeles oamenii din romanele lui Thomas Mann povestite ca romane foileton, dar sigur că unii au rămas de pe urma pușcăriei cu nostalgia paradisului cărților necitite, adică a tuturor cărților.

După grațierea noastră l-am întâlnit pe Cezar Popescu pe stradă. Încerca să meargă repede, cu aceiași pași mărunți ca în tinerețe. L-am întrebat cu ce are de gând să se ocupe.

- Vreau să termin pe Thomas Mann. Am citit Zauberberg, Buddenbrook și Doktor Faustus. Nu-mi place nici Tolstoi, nici Balzac.

Bietul director general dorise, probabil, să iasă din închisoare ca să se realizeze ca intelectual. Ca dânsul mai erau și alții. Cum bătrânii uită mai ales întâmplările recente și în primul rând numele proprii, probabil că toți au uitat și titlurile și autorii pe care aveau iluzia că i-au citit. Mult mai spectaculoși erau acei care s-au realizat în închisoare și nu mai voiau să fie liberați, ca să nu se degradeze.

Ștefan Nenițescu este fiul prefectului de Tulcea din vremea războiului de la 1877, autorul celebrei poezii patriotice Pui de lei. Nu știu cum arăta tatăl, dar pe fiu l-am văzut îndelungă vreme de aproape. Înalt, încovoiat de o dublă scolioză, legat de pat prin astm și rahitism, chel, cu nasul coroiat, cu fața scofâlcită, avea ceva de babă uscată, sperietoare de copii. A debutat imediat după primul război mondial ca poet și estet. A scris o operă fundamentală, dispărută - spunea el - în arhivele Securității, a fost contracandidatul nenorocos al lui Tudor Vianu

la catedra de estetică, a fost elevul lui Benedetto Croce, apoi al unui neamț tot atât de celebru, la München, și a terminat ca unul dintre oamenii de casă ai lui Titulescu, dar nu dintre aceia pe care i-a făcut ambasadori. Așa cum avea un masor și un bucătar italian, avea și un poet estetician. A devenit agent al Intelligence Service-ului când Anglia era aliata României - deci nu avea nimic de aflat - și a sfârșit ca agent comercial al României la Haga, în vremea când relațiile noastre cu Olanda erau neînsemnate. Poliglot, circulase în toată lumea și citise enorm de multe cărți. A văzut tot ce este frumos. Războiul l-a prins în țară, însă englezii i-au scos. Nu-mi dau seama la ce putea fi de folos cel mai încâlcit cap din România. A stat la Londra până după 23 August 1944, când a revenit la București. Nu știu ce fel de spionaj a făcut, dar a fost condamnat la muncă silnică pe viață pentru spionaj, organizație contrarevoluționară și alte crime și delicte, așa cum se obișnuia pe vremea aceea.

La pușcărie, deținuții i se adresau cu titlul "domnule profesor". Toți știau că nu fusese niciodată profesor, dar respectau convenția. Tot acolo am aflat că era președintele Partidului Național-Țărănesc. Nu-mi dau seama de ce nu i se acorda și acest titlu. În această calitate făcea proiecte de constituții și organiza primirea lui în Capitală după venirea americanilor. Este drept că unii deținuți vorbeau între ei despre "Nea Fane", dar, pe plan legal, continuau să respecte marele om de stat, conducătorul de mâine al statului, omul care dictase din umbră toată politica lui Titulescu.

Se întâmpla să se certe cu unul sau altul dintre colegii de celulă. Atunci îl provoca la duel cu spada. În ruptul capului n-ar fi acceptat o altă armă, mai ușoară. Bineînțeles, bătălia urma să aibă loc după eliberare, când și Tudor Vianu urma să fie scos de la catedră.

Ucenicii în ale poeziei, mai plagiatori, mai autentici, îi citeau versurile, îi cereau sfatul, dat întotdeauna cu generozitate: "Acest vers este prea clar. Modifică-l. Fă-l mai obscur". Când nu se mai înțelegea nimic era mulțumit și felicita pe autor.

În fiecare noapte, domnul președinte își dezlănțuia spiritul combativ împotriva colegului de pat Dinu Rășcanu. Este drept

că pe un pătuc de campanie încap greu doi oameni, mai ales unul lung și încovoiat, celălalt la fel de lung, însă cu oase tari. Așa era însă în toate paturile, fiindcă pat individual nu exista. Oamenii dormeau picioare-la cap. Vrând-nevrând, se obișnuiau să închidă ochii în această poziție. Cu excepția domnului președinte, care își împungea toată noaptea vecinul cu ciolanele lui ascuțite. Câteodată se trezea întreaga cameră, se arbitra vina, dar domnul președinte refuza arbitrajul. Nu înțelegea ca autoritatea lui să fie știrbită.

O dată a avut ocazia să fie erou. În primăvara anului 1957, ca printr-o înțelegere generală, în toate pușcăriile politice - și erau multe - s-a declarat, în aceeași zi, greva foamei. Nici astăzi nu înțeleg cum de s-a ajuns la această unanimitate. Nimeni nu primea vizite de afară, corespondență nu exista. Greva a avut totuși loc și, ceea ce este mai bizar, Securitatea care nu se dăduse în lături de la atâtea, de astă dată s-a alarmat. În toate închisorile s-a revărsat un fluviu de lapte amestecat cu ouă și zahăr, pentru a salva de la moarte pe trădători și contrarevoluționari. S-au concentrat toate rezervele sanitare pentru a turna pe gâtlejurile recalcitranților licoarea dătătoare de viață. Fervoarea felcerilor a fost atât de mare, că unora li s-a turnat laptele până și în plămâni. Aceștia n-au mai avut nevoie să înceteze greva. În vremea aceea, miniștrii adjuncți de la Ministerul Afacerilor Interne circulau din temniță în temniță să convingă pe greviști să reia consumul arpacașului și verzei acre.

A fost adus în fața puterii executive și profesorul. La observația ministrului că trădătorii n-au dreptul la indulgență, Nea Fane a avut o replică demnă de Mircea cel Bătrân în fața lui Baiazid: "Trădători sunteți voi, care ne-ați adus în robia Moscovei: noi apărăm ființa neamului!" Scocârjat, încovoiat, îmbrăcat în zeghe, profilul de babă al lui Nea Fane avea - vorba lui Topârceanu - măreție de simbol.

Altfel, era un om blând și civilizat, adică nu jinduia la bucățica de pâine a altuia, accepta darurile adoratorilor de sonete dintr-o singură frază, păstrând totuși regulile sonetului. Unele erau frumoase, altele prea virile pentru o Maică a Domnului în papuci. Adesea cânta dragostea pentru o femeie de mult dispărută, într-o mănăstire din Occident. Într-un amurg de blestem, cum nu există decât în celule, ne-a spus că era vorba de dom-

nișoara Persu, amorul vieții lui.

Spre sfârșitul vieții, acest "pui de leu" s-a realizat integral în pușcărie. A ajuns tot ce a râvnit în viață: președinte de partid, profesor universitar, eminența cenușie a lui Titulescu și a Guvernului englez, spadasin, erou, Tristanul unei Isolde călugărite.

N-am fost de față când s-a eliberat. Probabil că era trist, ca un rege detronat și (cu) regatul împrăștiat. Nu am nici o îndoială că, dacă ar fi fost întrebat, ar fi preferat să rămână închis de unul singur, însă în sala tronului, în camera mare a temniței de la Gherla.

L-am văzut pe stradă, în București. Biet rege detronat! nu va mai avea niciodată supuși (p.110-114).

Ironia memorialistului este cald înțelegătoare pentru niște destine pierdute nu numai prin apăsarea unui regim necruțător, ci mai ales prin neîndemânarea ințior descriși de a-și fi programat viața în conformitate cu aspirațiile lor (de fapt, încă necunoscute), ceea ce se petrece cu majoritatea oamenilor. Temnița scotea în evidență astfel de nerealizări, fie în direcția împlinirii lor aparente, printr-o grandomanie fără substrat, fie prin nădejdea că, măcar, după declasarea adusă de fosta condamnare, cerul va fi îngăduitor, împrejurările mai bine strânse în chingile disciplinei, pentru a se ajunge și la satisfacerea celor mai nevinovate și nobile aspirații ale unor suflete tânjitoare după bucuriile oferite de cultura lumii.

După atâta suferință - că dacă a cedat în fața pretențiilor Securității și a conceput romane multiple de spionaj, care, la capătul scrierii lor, urmau să devină probe pentru uciderea 'legală' a prietenului său Lucrețiu Pătrășcanu și nenorocirea, prin îndelungate condamnări, a multor alți amici și amice, nu înseamnă că Belu Zilber a fost cruțat de suferința morală, ba chiar mai dihai a gustat remușcările și întreg cortegiul răvășirilor sufletești, nefiind un bustean cu chip uman, ci un rafinat al lecturii și imaginației - , după atâta suferință personală, spuneam, aceasta ar fi fost cazul să-l sensibilizeze la suferința celorlalți și să-l determine a-și uita educația urii de clasă. Însă, dimpotrivă, întocmai cum își avertizează singur cititorul (cine să cunoască mai bine ravagiile lăuntrice provocate de comunism, decât comunistul?), Andrei Șerbulescu rămâne la fel de incapabil să

se transpună în starea de spirit a 'dușmanului de clasă' ajuns în situația lui, a 'reacționarului', a 'reprezentantului păturii burghezo-moșierești', și-l judecă aspru, cu răutate, cu lipsa totală a înțelegerii solicitate pentru sine, dealtfel, permanent de la martorii ce am ajuns prin lectura la care suntem invitați.

Acestea se petreceau prin ianuarie sau februarie 1953, când în cursul anchetei au apărut declarațiile baronului Ion Mocsony-Stârcea. Îl cunoscusem înainte de 23 august, când, în calitate de reprezentant al Regelui, venea la Pătrășcanu. Abia mai târziu, la închisoare, l-am cunoscut mai de-aproape. Acolo oamenii nu mai sunt baroni (recunoaștem ușor duhoarea bolșevică vindicativă ce străbate ultimile cuvinte...).

Născut undeva, într-un castel, din descendența unor străbunici ale căror urme se pierd în negura vremurilor pe la Carol cel Mare și Berthe au grand pied sau într-un alcov adulterin din fosta împărăție habsburgică (bineînțeles că 'imoralitatea' vechii lumi - cal de bătaie obișnuit al comuniștilor - trebuie să fi prezidat patul nupțial al măcar uneia dintre strămoașele baronului coleg de pușcărie și de sperjur, uitând Andrei Șerbulescu faptul că și Pătrășcanu era taman atunci acuzat de 'imoralitate' și că-l auzise cu propriile sale urechi confirmând această acuzație, cu lux de amănunte...). *Cert este că era dublu baron: după tatăl legitim, baronul Stârcea, și prin adopțiune, după maestrul de vânătoare al regelui Ferdinand, baronul Mocsony.* (Și, naratorul cu limbă ascuțită ca a unei babe robotind cu ea în auzul altor moriști de suflete și destine, cu tot atâtea riduri pe față și pe inimă, trudind să turuie povești înveninate, la marginea șanțului, continuă a nu și-o putea stăpâni, bai și face plăcere să și-o tot dea la tocila temei înhățate între dinți:) *S-au spus multe despre această adopțiune* (exultă mahalaua). *Sigur este că atât tatăl adoptiv, cât și fiul adoptat erau meloman, excelenți vânători și se iubeau. A învățat să scrie și să citească la Viena, liceul l-a făcut într-un renumit pensionat elvețian, universitatea la Cambridge* (îi găsește noi 'vini', pentru a-i explica trădarea, ca și când el însuși - alt trădător - n-ar fi fost expediat, de tăticutul său iubitor, să studieze în aceeași străinătate despre care deducem din subtext că era stricătoare de moravuri și caractere, ca pe timpul "junilor corupți"...). *A intrat în diplomație și a învățat la 30 de ani limba lui maternă, româna*

(care nu prea era nici limba maternă a memorialistului pamfletar, oricât de superior se arată față de cel descris). *În vremea războiului, fiind mareșal al Palatului, foarte antihitlerist și domnic de fapte eroice, a jucat un rol important în organizarea loviturii de stat de la 23 august 1944.* (De ce să-l invidieze, cum se străvede din contextul ironic, că baronul, ca emisar al Majestății Sale, a avut cuvântul cel mai greu în încheierea războiului? Pentru că Lucrețiu Pătrășcanu, cu Belu Zilber ascuns după poalele lui, era doar acceptat, ca impus de dușmanul țării, să participe la acel act socotit de monarh - pe drept sau nu - ca salvator pentru Patrie?) *Curajos, inteligent, extrem de rasat și agreabil - vorbea cam fără întrerupere -, a fost omul de mare încredere al Regelui. În această calitate l-am cunoscut înainte de 23 august 1944. După cum spuneam, mult mai bine l-am cunoscut la închisoare.*

Fusese arestat în 1947, în legătură cu activitatea național-țărăniștilor și agenților americani. (Belu Zilber, care neagă întruna, pe bună dreptate, că ar fi avut de-a face cu agenturi de spionaj străine altele decât cele sovietice, când este vorba despre naționali-țărăniștii aruncați în pușcărie de ministrul de Justiție, prietenul său Lucrețiu Pătrășcanu, juristul ce a decăzut atât de mult încât a acceptat să devină gunoierul murdar al noului regim, când e vorba despre ei, spuneam, n-are ezitări să lase necomentate 'legăturile lor cu agenții americani'!). *În ziua arestării, după ce colonelul Dulgheru l-a rugat frumos să fie sincer, a cerut hârtie și cerneală* (ceea ce Zilber - cititorul trebuie s-o aibă neîncetat în minte - o făcea zilnic în timpul anchetei...) *Nu l-a putut refuza. Pe zeci de pagini a descris în amănunțime tot ce făcuseră sau proiectaseră imperialiștii. Pentru gestul lui, ministrul de Interne (Teohari Georgescu) a vrut să-l pună* (pentru că pomeneam folosirea corectă a 'limbii materne'!) *în libertate în aceeași seară. A refuzat, de teamă să nu-l otrăvească americanii. A fost condamnat la doi ani închisoare corecțională* (zice cu obidă memorialistul care nădăjduise incontinent să fie eliberat după fiece nou denunț fals).

Securitatea știe că și închisoarea ***porte conseil****, ca și noaptea. Nu se știe niciodată ce poate trece prin cap unui baron. L-a reținut deci și după expirarea pedepsei. Între timp izbucnise*

afacerea Pătrășcanu. (Exact același traseu l-a urmat și destinul memorialistului.) *Securitatea avea nevoie de actori, iar Stârcea a realizat că onoarea familiilor Mocsony și Stârcea fusese grav avariată prin declarațiile lui din procesul Maniu. În gând își spunea probabil: "Am făcut-o de baftă!" Este chiar expresia lui pentru alt fumător.* (Oare care să fi fost expresia lui Mocsony-Stârcea pentru Belu Zilber?)

Când a fost rugat frumos să declare toate crimele făptuite cu Pătrășcanu și subsemnatul, a scris zeci de pagini de roman. (Ce înseamnă invidia profesională!) *Nu putea refuza pe colonelul Șoltuț, cum nu putea refuza pe nimeni. Avea imaginație și stil. Ancheta l-a convins să schimbe unele capitole. Altele au fost retușate. Zelul lui literar a fost întreținut vreme de 18 luni cu laude, lectură de romane, țigări și mâncare bună.* (Dacă un prieten i-ar fi cerut lui Șerbulescu să rezume în trei rânduri istoria trădării sale, nu o putea face mai aproape de adevăr ca în cuvintele ironice de mai sus; între aforismele sale, găsim remarca privind suportabilitatea, pentru noi, a propriilor noastre păcate și oroarea ce o resimțim pentru aceleași, când le recunoaștem la alții...) *A acceptat chiar să fie machiat și dus prin case unde nu călcase niciodată, unde însă afirmase că se puseseră la cale comploturi. Pentru prima, poate ultima oară în viața lui, a citit singur romane - când era liber, avea în acest scop o soție, care i le rezuma - și a fost actor într-o piesă modernă.*

Așa a ajuns I. Mocsony-Stârcea să stea cu noi în boxă, ca reprezentant al feudalității și unei coroane pe care o adora prin tradiție și convingere. Motivul imediat, rugămintea fierbinte a lui Șoltuț, a fost se vede uitat, însă cuvântul angajat a rămas. Un baron nu și-l reneagă. Astfel a ajuns voluntar în procesul Pătrășcanu pentru a salva onoarea baronilor Mocsony-Stârcea. A fost condamnat doar la 15 ani muncă silnică. (Cum este posibil ca autorul să nu-și citească propriul destin în cele de care râde cu poftă aici?! Cel puțin, în legătură cu "cuvântul angajat" care "a rămas", răsări culmea batjocurii la care Belu Zilber a fost supus ulterior, când i s-a reconsiderat de către Ceaușescu procesul și ...a fost acuzat a doua oară - fără vreo pedeapsă nouă! - că nu și-a retractat în fața celei dintâi instanțe declarațiile românești din anchetă, în temeiul cărora un prieten al său a fost executat! Doar că, în ceea ce-l privea, nu mai era vorba

despre "onoarea" familiei de baroni, ci de aceea a fostului membru de partid încă nădăjduind că se va ridica din boxă, curat ca un înger marxist-leninist, pentru a păși iarăși alături de Comitetul Central, sub faldurile umflate de vântul de la Răsărit, ale drapelului secerii și ciocanului mult iubit).

Abia când am locuit în aceeași celulă am înțeles cum se angrenau labilitatea psihică, remușcarea, educația britanică și tradiția cavalerească. Vorbea fără întrerupere. Minuțios, ca toți zgârciții, ar fi vrut să epuizeze orice problemă. Nu apuca însă să termine nici câteva fraze, dacă cineva îl interpela pe altă problemă. În câteva minute trecea de la politica externă la povestirea unei scene de bordel, o vânătoare reușită, relații mondene sau tehnica gimnasticii indiene. Totul depindea de numărul celor prost crescuți care-l întrerupeau.

Când l-am întâlnit într-o celulă, mi-a povestit cu pasiune, detalii și imaginație la câte comploturi participasem. Uneori aveam impresia că sunt nebun. Logofeții lui de la castelul din Bulci, ca și mulțimea de admiratori ai eroilor adevărați - majoritatea erau condamnați pentru fapte minore sau pentru nici un fapt - nu aveau nici o îndoială că afabularea baronului descria un șir nesfârșit de acte contrarevoluționare, o epică luptă a bunilor români Pătrășcanu și Stârcea. Când mi-am dat seama că nu sunt nebun, l-am întrebat dacă ce povestește este pentru a câștiga încrederea Securității. Mi-a răspuns furios: "Până la moarte voi apăra onoarea familiilor Mocsony și Stârcea! Vreau să fiu eliberat, nu liberat! Altfel aș fi un laș".

Rezista la frig, la foame. N-a avut norocul să fie bătut: sunt convins că ar fi rezistat. Nu rezista însă la văzul chiștoacelor aruncate de gardieni în curte. Le fuma cu voluptate. Kipling nu pomenise în faimosul său decalog că un englez trebuie să reziste și la asta.

N-a fost eliberat de trupele americane, ci tot de Securitate. I s-a ordonat să plece, după ce a scris mii de pagini memorialistice, după unii de o mare valoare literară. Înainte de a părăsi țara a dat o declarație în care recunoaște că toate declarațiile lui în afacerea Pătrășcanu sunt neadevărate. De astă dată nu l-a rugat fierbinte nici un colonel de Securitate. Între zidurile temniței și construise o împărăție. Când a ieșit afară, a înțeles că

împărăția lui nu exista. A abdicat. A pătimit degeaba. Acum trăiește în Elveția (p. 85-88).

Comentariile mele, răcorind petulanța scriitorului ce perpelește pe toate fețele victima trasă-n frigarea condeiului său, nu intenționează să-mi umbrească aprecierea talentului lui, îndelung exersat în anchetă. Deoarece, dacă Belu Zilber nu și-a ales cariera de condeier, nu înseamnă că lecturile vaste, la care mereu face aluzie, ca și darul natural spre analiză și portretistică nu l-ar fi secondat de minune într-o atare opțiune, dacă nu se preocupa dânsul, în tinerețe, cu spionajul intenționând demolarea patriei de adopție. A fost cert dotat în câmpul literelor. Pentru convingerea cititorului, voi recurge la citarea unui portret din lumea argheziană a condamnaților de drept comun, al cărui prototip provenea din acea epocă a 'vremurilor bune', când pușcăriile erau cu adevărat destinate hoților și criminalilor, printre ei rătăcindu-se acest spion. Pentru întărirea sugestiei de influență literară, menționez faptul că respectivul capitol este intitulat: **Mucegai**, nume răsărind din titlul volumului cunoscut al lui Tudor Arghezi. Doar vocabularul sărac, folosirea improprie a celui profesional bisericesc și lipsa strălucitoarelor figuri de stil ale autoului **Testamentului** vitregesc sclipetul textului următor, ce rămâne, oricum, dovada înclinațiilor neluate în seamă ale lui Belu Zilber. Acțiunea se petrece la Văcărești.

În aceeași seară, mirat că nu auzisem lanțurile vecinului meu, am deschis fereastra. Mucegai aștepta la fereastra lui să mă audă mișcând. Țigara întinsă în vârful sârmei a stricat din nou tăcerea. De astă dată fu mai binevoitor.

- De câți ani ești închis?

- De vreo opt, da' am mai fost liber...

- Da' ce ai făcut?

- L-am junghiat pe Prea sfințitul...

De aici încolo, mai cu întrebări, mai cu o țigară, am reușit să-l fac pe Mucegai să-mi povestească în jargonul lui de proces-verbal, învățat în anii trecuți prin anchete, judecătorii și ocne, cum a ajuns să-mi fie vecin. Cred că repet aidoma cele auzite de la acest om curios. Le povestesc ca și cum ar fi fost spuse la rând, fără întrebări și fără întreruperi, deși discuția a durat până aproape de dimineață. Avea vorba calmă, cum îi era și mersul:

Munceam la Sfânta Mănăstire, pentru udătură, mămăligă şi loc de odihnă. Prea sfinţii m-au învăţat să scriu, să citesc şi să mă rog Domnului. La Sfânta Mănăstire era belşug, veneau daruri din toată lumea. Asta mi-l crucea de am făcut nelegiuire, de am pizmuit şi nici de ocară n-am fost. Acu opt ani, după Sfânta Maria Mare, Prea sfinţitul a constatat lipsa de odoare din Sfânta Mănăstire. M-a acuzat pe subsemnatul, ca unul ce cunoşteam toate cele din Sfânta Mănăstire. I-am spus: "Prea sfinţite, vorbeşti cu păcat, eu n-am furat. Este acuză nedreaptă". Prea sfinţitul nu m-a crezut. A depus plângere la jandarmerie şi jandarmii m-au arestat. Nu era adevărat şi n-am recunoscut nici în faţa dumnealor. Aşa şi azi, şi mâine, şi poimâine. Ca duminică spre luni, am spart chipengul de la beci, am ieşit afară şi m-am deplasat la Sfânta Mănăstire. Am escaladat zidul de afară, m-am furişat până la bucătărie, am luat cuţitul ăl mare, am pătruns prin efracţie până la chilia Prea sfinţitului, am împins uşa şi am ajuns în faţa acuzatului; după ce l-am stabilit identitatea, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat, şi-a ispăşit fapta: l-am tăiat. Mi-am făcut sfânta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău, că eu nelegiuire n-am făcut. Prea sfinţii călugări erau prin chilii ori la rugăciune şi n-au băgat de seamă. De la Sfânta Mănăstire am gonit de-a curmezişul câmpului.

În toamnă am ajuns la o stână de oi, tocmai în munţii Buzăului. De la ciobani am şi acu cojocul şi căciula. După constatarea crimei, jandarmii au dat de mine. Le-am spus că-i adevărat că l-am junghiat pe Prea sfinţitul, da' fapta nedreaptă nu are iertare. Au încheiat cuvenitul proces-verbal, am semnat şi m-au trimis cu dosarul spre anchetare la Buzău. Domnul judecător de instrucţie Ionescu Alexandru - poate aţi auzit de dumnealui - mi-a stabilit identitatea, mi-a luat interogatoriul, i-am povestit din firu-n păr de ce şi cum am comis faptele şi l-am rugat să nu mă trimită în judecată fiindcă Prea sfinţitul m-a acuzat pe nedrept. A procedat la reconstituirea crimei şi, după ce a încheiat cuvenitele acte, a încheiat şi dosarul şi m-a trimis în judecată la Tribunalul Buzău. La Buzău, dosarul meu a fost repartizat la Secţia I domnului procuror Firescu Mihail - poate aţi auzit de dumnealui. După ce mi-a stabilit identitatea, m-a între-

bat și dumnealui dacă recunosc faptele. Le-am recunoscut și l-am rugat să nu mă acuze, fiindcă fapta nedreaptă nu are iertare. Am stat ce am stat în prevenție, până la sesiunea juraților, am primit cuvenita notificare și m-am dus la judecată. După ce mi s-a stabilit identitatea, domnul președinte mi-a luat interogatoriul legal și am confirmat faptele incriminate. Un jurat m-a întrebat dacă nu-mi pare rău. I-am spus că nu, fiindcă acuza Prea sfințitului era nedreaptă. "Asta mi-l crucea de am făcut cuiva rău!" În rechizitoriu, domnul procuror Firescu Mihail a spus că nu merit circumstanțele atenuante. Îi părea rău că, pentru elementele antisociale, Codul Penal nu prevede pedeapsa cu moartea, mai ales când victima este un slujitor al sfintei noastre biserici. Nu știam ce sunt alea elemente antisociale, da' drept nu era. .

Domnii jurați au răspuns "da" la toate întrebările și domnul grefier mi-a dat citire la sentința prin care eram condamnat la muncă silnică pe viață.

Până să mă transporte la Ocnele Mari, am stat în închisoarea din Buzău. Era șubredă, că o puteai dărâma dintr-o opinteală. N-a fost nevoie s-o vatăm. Într-o zi m-au scos la muncă, la marginea orașului. Am lăsat gardianul adormit sub o căpiță de fân și am luat calea spre oraș. Când a înnoptat, m-am deplasat la locuința domnului judecător de instrucție Ionescu Alexandru, am escaladat gardul prin spatele locuinței, am intrat prin efracție într-o încăpere, pe urmă am nimerit în odaia unde dormea dumnealui. L-am trezit și l-am rugat să aprindă lumina. După ce m-a văzut la față, l-am rugat să nu se sperie, că avem de vorbit. I-am stabilit identitatea, i-am luat interogatoriul, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat și și-a ispășit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-l fac, l-am spus doar că sunt nevinovat și că acuza era nedreaptă!

De la locuința domnului judecător de instrucție Ionescu Alexandru m-am deplasat la locuința domnului procuror Firescu Mihail. Am escaladat gardul, am pătruns prin efracție în bucătărie, am intrat în altă încăpere, am forțat ușa și am ajuns în încăperea unde domnul procuror tocmai scria la masă. L-am rugat să nu se sperie și să nu se scoale de la masă. Domnule dragă, trebuie să vă spun că era tare galben și tremura. I-am aplicat procedura de urgență. I-am stabilit de îndată identi-

tatea. I-am anchetat, I-am judecat, I-am condamnat și și-a ispășit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-I fac, domnule! Doar i-am spus cu binișorul că nu sunt vinovat, că Prea sfințitul mi-a adus acuză nedreaptă!

Când am ieșit în stradă mi-am făcut sfânta cruce și m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău. Au dat din nou de mine. De atunci nu-mi mai scot lanțurile de la picioare. Iar mi-au stabilit identitatea, iar am fost anchetat și iar am fost condamnat la muncă silnică pe viață. Le-am spus și dumnealor că rău fac ce fac, că sunt nevinovat, că Prea sfințitul mi-a adus acuză nedreaptă. Cică toate condamnările pe viață se contopesc și fac împreună doisprezece ani. O fi adevărat? Așa spun hoții la Ocnele Mari. D-voastră ați auzit de asta?

- N-am auzit. Da' ce te interesează?

- Mai am vreo patru de făcut, apoi văd eu...

Când a terminat mi-a mai cerut o țigară, mi-a urat noapte bună și a închis fereastra. A doua zi am văzut când a venit gardianul. Au plecat împreună. Mucegai cu traista în spinare. Probabil spre Ocnele Mari. Îmi închipui că s-a stins de inimă rea.

Un prieten căruia îi povestisem cele auzite de la Mucegai a remarcat că, pe vremea lui Mucegai, nedreptatea era prost păzită (p. 121-124).

O știință a umorului bine dozat: repetarea șirului de etape prin care trece arestatul, consemnate - cum singur autorul atrage atenția - în termeni juridici învățați din experiență și prost înțeleși: insistarea cuviincioasă asupra nevinovăției în ceea ce privea acuzația nedreaptă dintâi, atunci când vinovățiile creșteau munte pe creștetul său, cu sinistră inconștiență: 'omenia' plină de bun simț și cu care își roagă politicos victimele să nu se sperie și constatarea, cu mirare, a modificărilor de înfățișare datorate spaimei produse de el, ca și când nu ar fi fost prea firești; naivitatea întregii expuneri oneste: toate la un loc fac și din portretul lui Mucegai un text antologic, căruia i-ar ședea bine pe buzele unui candidat la admiterea la Institutul de Teatru, ca monolog briant, sau într-o însăilare de schițe similare, menită teatrului la microfon ori micului ecran. În urma acestei lecturi cu atât mai mare îmi e regretul că Andrei Șerbulescu nu și-a înțeles adevărata vocație, cea de literat, din timp, și a preferat-o pe aceea de unealtă a puterii sovietice în România.

Totuși, nu pot nega că experiența către acumularea căreia l-au condus preocupările sale de spion, ca și plata pentru ele, sortită de 'tovarășii' săi ideologici, sunt tocmai acelea ce au făcut talentul său să explodeze și să se impună, post mortem, cu atari pagini, în literatura noastră. E drept că darul natural ce te învață să clădești o istorisire bine închegată, fără lacune și astfel brodată încât să nu mai încapă în ea vrun cuvânt nou, poate zace până la moarte, necunoscut nici măcar de tine, de nu survine ceva în existență ce să-l scoată la lumină și să-i impună manifestarea. Suferința este moașa multor scriitori, iar Belu Zilber se numără printre ei.

Dacă Mucegai constituie portretul unui personaj, pro-zatorul îi desenează cu aceeași capacitate de a convinge și pe cel tipic, colorat ideologic, cum este cazul în prezentarea anchetatorului Mișu, mai ales caracterizat prin visările sale de dominație mondială prin mijlocirea abjectă a dosarelor.

Mi-a confiat și planul de perspectivă al securiștilor. Mai întâi, stârpirea contrarevoluționarilor, spionilor și trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiece locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educația politico-ideologică a întregii populații.

Ascultam halucinat visul unui securist. Uitasem prăpastia care mă amenința dacă pierdeam echilibrul și că visătorul de la birou scria "doă" în loc de "două". Vedeam orașul dosarelor, cu blocuri străjuite de oameni înarmați, cu nesfârșite săli (și) rafturi pline cu dosare pe vârste, profesiuni, națiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, și imensa catedrală din mijlocul orașului, cu Mișu la amvon, predicând transfigurat mulțimii nesfârșite de credincioși cu dosare, instalați pe scaune foarte înalte.

În noaptea aceea am avut revelația unui mare adevăr demult bănuit: există numai ce este în dosare. Eram pe drumul Damascului, cu Isus așezat la birou. Abia când am fost judecat și condamnat pe baza a 50.000 de pagini îndosariate am înțeles totul: întreaga existență purcede din dosare, iar stăpânii dosarelor sunt stăpânii noștri. O idee platoniciană reflectată pe pământ. Există tot ce există pe hârtie, într-un dosar. Cine are doar un act de naștere există puțin, cei cu act de identitate, act de studii și de militărie există mai mult, cei care au și acte de căsătorie ori de deces există și mai mult; cei cu dosare multe și

groase există foarte mult. Aici începe certitudinea. Dacă acolo scrie că un blond plesuv și spân este brun și cu cioc, acesta, și nu altul, există. Isus și Shakespeare nu aveau acte de naștere: poate au existat, poate nu. Apariția dosarului a tranșat definitiv milenara dispută între filosofi despre micul verb "a fi".

Probabil că s-a născut odată cu monarhiile absolute, cu armata și administrația centrală. Funcționarii și ofițerii trebuie să fi avut foi matricole și calificative, cu starea lor civilă și aprecierea șefilor, atât cât era necesar pentru avansare. Nu-mi închipui ca până târziu, în secolul al XIX-lea, să fi conținut altceva și să fi avut alte urmări. În orice caz, subțirele dosare nu aveau decât un număr relativ mic de oameni. Dosare mai bogate despre unii oameni au existat la poliție, poate la unele instanțe judecătorești și birouri avocațiale. Abia în 1925, poliția americană a pus bazele cazierului general al populației. Voluntar pentru bancheri, mai mult sau mai puțin voluntar pentru restul americanilor.

Adevăratele dosare au apărut abia după Marea Revoluție din Octombrie, în Uniunea Sovietică. Acestea se deosebesc fundamental de imensa majoritate a celor din statele capitaliste, cu excepția celor de șantaj. În afara datelor de stare civilă și activitate profesională, conțin informații cu privire la păcatele și intimitățile celor îndosariați. Partidul trebuind să fie sigur pe membrii săi, cere de la fiecare comunist sinceritate absolută. Desigur, ideile ascunse au oarecare importanță. Mult mai importante pentru dovada sincerității sunt păcatele necunoscute, însă verificabile, și intimitățile. Crime, furturi, escrocherii, sperjur, minciuni, viață sexuală, cu toate detaliile, până la vicii mărunte, constituie adevărata bază a unui dosar serios al membrilor de partid, al foștilor membri de partid, al celor care n-au fost acceptați, al celor care ar putea deveni membri de partid. Imensul aparat al cadrelor și poliției este pus în mișcare pentru a aduce sau verifica datele necesare identificării unui om. Actualii, foștii și viitorii delincvenți politici au și ei asemenea dosare făcute de organele de poliție. În fine, restul locuitorilor, fiindcă niciodată nu se poate ști ce le poate trece prin cap, au dosare preventive. Acestea, pe plan politic. Planul economic central, pe de altă parte, implică decizii centrale care nu pot fi

luate fără nesfârșite dosare despre lucruri și oameni.

Astfel, de la ideea unei evidențe a stării civile și profesionale s-a ajuns la crearea unor fantome, parte prin schematizarea vieții, parte prin accentuarea păcatelor reale, mai cu seamă a celor imaginate. Un dosar se compune, în general, dintr-o autobiografie, fotocopii după acte, declarații scrise de mână ale informatorilor, fotografii. Acestea sunt "informative". Adevăratele dosare, cele operative, sunt cele bătute la mașina de scris. Primele sunt pentru uz intern. Conțin adevărul mai mult sau mai puțin fragmentar, mai mult sau mai puțin schematic, dar adevărul. Celelalte sunt extrase din primele, în vederea scopului urmărit, cu adăugirile necesare. Dosarele "informative" nu le văd decât cei care le confecționează. Un neprofesionist n-ar ști să le citească și nici nu i-ar inspira încredere. Un manuscris bătut la mașină organizează altfel materialul, are ceva din autoritatea slovei tipărite, atenuează spiritul critic.

Din Rusia, sistemul a fost exportat în toate statele socialiste. Chiar de la început. Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producției de dosare. Un fel de perpetuum mobile de ordinul doi. Funcționează cu o singură sursă: a celor care le alcătuiesc. Nu numai cei vii, dar nici cei morți nu sunt abandonați. Aici nu există deșeuri. Câți dintre cei executați în Rusia n-au ucis pe alții prin dosarele lor!

Noua industrie are o armată de lucrători, informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofoane etc.), plus o armată de dactilografe, cu mașini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supraviețui (p. 133-136), parcă- și încheie anchetatorul Mișu expunerea, cu privirile pierdute în lumina depărtării pe care, cu fiecare anchetă nouă, cu fiece condamnare impusă, se străduie să o apropie de prezent. Ciudat portret - ba chiar socotesc că nu portretul a fost în intenția autorului, dar el s-a impus -, în care desenul derivă din dezvoltarea visului ce bântuie mințile aburite ale portretizatului... Iar din respectivul vis-portret ne deducem condiția jalnică pregătită nouă de Securitate. În portretul lui Mișu regăsim portretele noastre, ale tuturor românilor - de nu ale tuturor oamenilor populând Terra -, le regăsim, falsificate în dosarele inexorabile cu pricina. Este păcat că memorialistul nu revine, în final, asupra lui Mișu, ci se lasă furat de o nouă temă, pentru că

abia aici începea hazul: a-l cuprinde pe anchetator în întreaga-i banalitate și impotență, deși se juca, avid de rangă și tortură, cu existența celor lipsiți de apărare. Dar nu oricărei schițe de portret îi este sortită tușa finală. În cazul de față 'visul' are mai multă consistență decât lipsa de personalitate a portretizatului stupid.

Este potrivit să punem în paralel cu portretul lui Mișu pe acela al altui anchetator, de școală veche (da, da, chiar cu școală...), nu pentru a reveni asupra talentului autorului, cât pentru a distinge singuri ce a fost o lume și unde a decăzut ea, după 23 augustul fatal.

În 1930 am fost arestat sub acuzația că eram spion sovietic, ceea ce de altfel corespundea adevărului. Mă ancheta un polițist deștept, Vintilă Ionescu. Știa despre mine totul și ceva pe deasupra. Am semnat ultima declarație în noaptea de 23/24 decembrie 1930, pe la orele patru dimineața. Ca cineva care-și urmărește un gând, paralel cu activitatea manuală devenită automatism, Vintilă Ionescu se ridică de pe scaun, își scoase ochelarii și, fără să mă privească, își depănă concluzia la care ajunsese probabil în noaptea aceea, în timp ce dictase declarația mea: "Este clar că m-ai mințit, dar ce spui se potrivește. N-am dovezi concludente, însă am convingerea că ai făcut spionaj. Nu mare lucru, dar ai făcut. Acum zece ani, am anchetat în camera asta, tot noaptea, pe altul ca tine. Nici el nu făcuse mare lucru, dar în raportul către ministru am cerut suprimarea lui. Ministrul n-a aprobat și l-au pus în libertate. În 1921 a făcut atentatul de la Senat. Bănuiești cine era: Max Goldstein pe care, probabil, l-ai cunoscut. Te-aș pune și în libertate, dar voi cere ministrului să fii suprimat. Ești periculos, ai să faci ceva grav".

Vintilă Ionescu avea obiceiul să ancheteze în haină neagră, pantaloni reiați, guler tare și pantofi de lac, ca la o întrevedere diplomatică. La ultimele cuvinte și-a întors capul spre mine, pentru a sublinia definitiva lui hotărâre. Ochii lui cenușii, de miop fără ochelari, mă țintuiau pe scaun, parcă m-ar fi privit din fundul lumii. În fața acestei puteri cosmice devenisem un ghemotoc, în care viața se mai ținea prin inerție. Simțeam că dacă ar continua să mă privească, mă strângeam în jurul inimii și dispăream.

(...) Mulți ani după această noapte deosebită am aflat că Vintilă Ionescu și-a ținut promisiunea, dar ministrul de Interne l-a refuzat, din vreo prejudecată de neînțeles pentru copiii de astăzi. (Aici, opinia mea despre schimbarea oamenilor, scoasă în evidență de această punere în paralel, coincide perfect cu aceea a lui Andrei Șerbulescu; într-atâta s-au schimbat semenii noștri, încât membrii tinerei generații nici nu pot pricepe ce l-ar izbuti opri pe un ministru să ia viața, prin semnătura sa de acceptare, unui individ asupra căruia i se atrage atenția că, în potențial, reprezintă un viitor nou pericol prezumtiv. Ei nu pot înțelege aceasta pentru că au fost educați că nu dovezile contează, când este atacată libertatea unui român, ci bunul plac al stăpânitorilor puterii!) *Ferm convins însă că voi face ceva grav, m-a urmărit după liberarea mea din închisoare, fără să mă mai aresteze, în așteptarea marii crime. Nimic din ce făceam nu i se părea corespunzător așteptărilor sale. Când a fost pensionat, a lăsat moștenire urmașilor săi la Siguranța Generală urmărirea mea* (p. 27-28).

Și acum, cartea ne prilejuiește să ducem la capăt cele începute.

În ziua de 20 iunie 1949, după aproape un an și jumătate de "reținere" prin diferite beciuri ale Securității și numeroase greve ale foamei, am fost dus în fața generalului Nicolski, șeful anchetelor. Asimetric la trup și la față, încovoiat, cu mâini disproporționat de lungi, cu bot de iepure acoperit de mustață, cu fruntea mică și vârtejuri de păr pe cap, cu ochi șașii, semăna cu ceea ce unul Lombroso afirmase că este tipul criminalului, teorie pe care noi marxiștii am combătut-o, fiindcă criminalul (iertată-i fie cacofonia!) *este un produs al societății, nu al naturii. După ce m-a întrebat dacă nu vreau să renunț la greva foamei, a adăugat:* ***"Am recitit dosarul d-tale. Trebuie să-ți mărturisesc că prezumțiile noastre n-au putut fi verificate. Deși în materie de politic, prezumțiile sunt suficiente pentru condamnare, te vom trimite să lucrezi la un canal care se construiește acum între Cernavodă și Marea Neagră. Ți-ai ascuns bine crimele, dar noi te vom demasca. Până atunci vei lucra la construcția socialismului,*** adică, după cum specifică ceva mai departe: *voia să mă ucidă (...) prin construcția socialismului* (p. 28-29).

La alt nivel, superior, nu găsim figuri noi, deosebite de ale

uneltelor, cum ar fi acest Nicolski.

Iată-l pe Iosif Chișinevschi, poate cel mai reprezentativ. Originar dintr-un mic orășel basarabean, obișnuit de mic să se minuneze de toate cele spuse și nespuse de rabini mai mari, ca și de măreția Moscovei, a adus cu dânsul smerenia față de toți rabinii laici de la București și Moscova. Mărginit din naștere, singura lui sursă de înțelepciune era Istoria Partidului (curs scurt) și rezoluțiile, așa cum pentru familia lui fusese Talmudul. Nu știa, nu putea și nu voia să știe altceva. Putea începe ucenic de rabin sau băiat de prăvălie și să termine mic rabin sau proprietar al unui magazin de textile la Bălți sau Chișinău. A evadat din Bălți împins de un ideal, ducând cu dânsul orizontul și obiceiurile orășelului, umilințele și păcatele neamului, graba iudaică și intoleranța. În loc să învețe pe de rost cărțile înțelepciunii și să vândă staturi enoriașilor, a memorat tezele Internaționalei, statutele, fraze din textele sacre pe care le-a dăruit membrilor de partid. Și în loc să se minuneze de profețiile marilor rabini, dar cu aceeași gesticulație a mâinilor și capului, se minuna de orice virgulă sau conjuncție din Lenin ori Stalin. N-avea cu ce înțelege, nici n-a înțeles. Admira pe (mai) marii săi și detesta pe cine nu-i admira. Chelbos, urât, încovoiat, acest prost avea soluții gata pentru orice problemă. Când se oprea o clipă din permanenta lui agitație, ca pentru a gândi, scormonea în panerul memoriei o frază citită. Dacă o găsea, discuția se încheia în termenii obișnuiți între gladiatorii cu și fără arme. Dacă mâna ieșea goală din paner, urma ruperea discuției și apostrofarea violentă a preopinentului. (...)

Doi ani a interzis reeditarea poeziilor lui Eminescu fiindcă acesta fusese naționalist, antirus și reacționar. Când a fost, în fine, reeditat, textul era epurat. Lectorii de după 1944 nu trebuiau să afle că 'de la Nistru pân-la Tisa, tot românul plânsu-mi-sa', nici partea a doua din Împărat și proletar. Din măreața 'Internaționala' n-a admis să se cânte prima strofă, fiindcă regele, în funcțiune pe vremea aceea, nu trebuia să afle că comuniștii (regret cacofonia) *sunt republicani! Caragiale, Arghezi, Baudelaire, urmați de o listă de sute de nume, au fost puși la index, din ordinul său, după ce auzise bineînțeles despre ce au scris. (...) Doisprezece ani a dictat ce să se facă și cum să*

se facă. (Dacă) încerca să gândească, ca la orice prost, începutul de gândire semăna cu un șurub fără ghivent, care se învârte în gol. Cum însă tronul pe care fusese așezat îl obliga să răspundă la orice întrebare, auditoriul trebuia să se mulțumească cu (of, cacofoniile acestea...!) *binecunoscuta grimasă a "responsabilului", cu altă întrebare sau cu exclamația nu mai puțin disprețuitoare "Auzi d-ta ce vorbește!" (...) Chișinevschi s-a pulverizat în anonimat.*

Nu știu dacă a fost criminal din născare. Sigur este că a devenit. Uneori aveam impresia că și el ar fi mers la rug. Cei închiși cu dânsul mi-au povestit că, în fața comisarilor de Siguranță, a fost lamentabil, (dar) Zeu al severității față de codeținuți. Un simplu prost agramat, dezumanizat de sistem, ajuns să decidă viața unui popor, în loc de beneficiile unei mici dughene sau ale unei mici parohii (II, p.29-31).

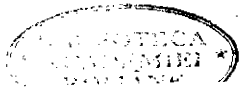
Prostia celor care-l înconjuraseră, lipsa lor de cultură, reaua lor voință, naivitatea lor, sunt caracteristici ce-l scot permanent din țâțâni pe memorialist; le urăște, le batjocorește, le strivește. și, totuși, a conlucrat cu ei, a intrat în pușcărie cu ei, în numele aceluiași aberant ideal și trădător față de tot ce reprezenta intimitatea sa. Cum să mai înțelegi omul?! Iată silueta imbecilă a lui Aradi, acela care conducea centrul de spionaj sovietic din România sau măcar din Capitală.

Legătura mea la București era publicistul Victor Aradi, baronet ungur, cu flacăra nebuniei și credinței în ochi. Locuia într-o mansardă, undeva lângă Sf. Gheorghe, cu soția și fetița lui. Aduna neofiți, îi catehiza, făcea lungi și frumoase reportaje la Viena despre mahalalele Bucureștiului, scrise bineînțeles cu cemeală simpatică, nota cunoscuții cu numere conspirative și se considera spion. Ca să nu poată fi urmărit, iarna purta un palton lung de dimie neagră, închis până la gât, ca rasele călugărești; vara, o lungă rubașcă neagră, semn conspirativ al Revoluției din Octombrie. Făptura lui înaltă, firavă, prelungită cu o căciulă țuguiată, devenea astfel un straniu turn de observație. Nu știu cât vedea el, dar sigur e că putea fi distins și într-o pădure de oameni. Convins că este perfect camuflat, n-a văzut nici un agent de urmărire - mi-a spus-o chiar el -, însă toți agenții îl reperau de la distanță. De altfel, confidentul său, tapițerul Sami Margulies, fiind unul din cei mai destoinici agenți ai

Siguranței în rândurile partidului, "apărătorii ordinei publice" îi cunoșteau orice mișcare. Și pentru ca nu cumva posteritatea să nu afle cum salvase Revoluția din Octombrie (descoperind) planurile secrete ale dușmanilor, îi pod, într-o cutie de tablă, pentru a fi la adăpost de umezeală și agenți, depunea copii ale tuturor rapoartelor trimise la Viena. Fiind destinate istoriei, erau în alb, nu cu cerneală simpatică, ca acelea expediate prin poștă. După cum era convins că pe stradă nimeni nu-l recunoaște, tot așa era convins că nimeni nu va căuta documentele ascunse în pod. Este inutil să spun că la proces am fost condamnați pe baza a 17 dosare cuprinzând fotografiile tuturor scrisorilor expediate, ca și copiile găsite în pod (II, p.37-38).

Ar fi păcat să părăsim această menajerie hilară fără să ne oprim și în dreptul unui exemplar al sexului slab. Așteptările noastre de a sesiza puterea saltului de portretist de pe un mal pe celălalt al speciei nu va fi gratificată pe măsură. Nu este vina artistului, ci a modelului, căci femeia comunistă este defeminizată de crezul ei și seamănă leit masculilor emasculați ce o înconjoară cu aureola unei uri împotriva omului, împărțită frățește.

Soția lui Zilber *era carne din carnea lor și sânge din sângele lor. O stalinistă născută, nu făcută. Inteligentă, lipsită de înțelegere și interes pentru abstracții și frumos, rea, voluntară, îndemânatecă pentru tot ce e practic, cu o remarcabilă memorie, disciplinată, obtuză față de orice nu e viață de partid, tăcută, discretă, modestă, curajoasă, stăpână pe sine, cuviincioasă față de șefi, lipsită de ambiții personale, a suportat cu stoicism ani de închisoare și lagăr, după ce fusese o excelentă conspiratoare, fără alt orizont decât al partidului. Uneori se uita cu tristețe la degetele ei degerate în lagărul de la Vapniarka, dar nu s-a plâns niciodată. Emoționată la suferințele comuniștilor, era fără milă față de necomuniști. Fără umbra care i-o purtam, ar fi făcut parte din "soborul fatelor", al ilegaliștelor din care Ana Pauker își recrutase anturajul și ajutoarele. S-a mulțumit cu o activitate modestă, nu s-a revoltat și n-a invidiat pe nimeni. Abia după arestarea mea, când a încercat să se reabiliteze, a arătat ce putea. Fără nenorocita ei căsătorie cu mine, ca alte bune tovarășe ar fi cercetat gândurile oamenilor prin bătaie la tălpi și testicule, ar fi înfometat, ar fi trimis oameni la rug, ar fi*

obligat copii să-și renege părinții. Cred că singura încercare de a deveni om a fost căsătoria cu mine. Convinsă că nu puteam trăda, nu credea nici că sunt un adevărat comunist. Golul însă care se făcea în jurul meu o cuprindea și pe dânsa. Încetul cu încetul, se simțea întemnițată în casă, alături de mine. Psihoza închisorii celulare a meteorologilor de pe banchize, a celor constrânși să trăiască împreună izolați de restul lumii a sfârșit prin a o frânge. Ultima încercare înainte de a începe să se despartă de mine a fost o audiență la Rangheț, șeful cadrelor, pentru a-l întreba ce se ascundea îndărătul textului misterios al comunicatului de excludere, hotărâtă fiind să divorțeze imediat dacă i s-ar fi arătat o singură dovadă că aș fi trădat. Rezultatul acestei audiențe fu uluitor chiar și pentru mine, care mă așteptam la orice. Cum a aflat ce dorea ea să știe, Rangheț a exclus-o pe loc, pentru neîncredere în partid! Cine n-a lăsat capul în panerul partidului nu-și poate închipui ce însemna această decapitare pentru soția mea. Sentimentul că este scoasă din rândul oamenilor, fiindcă numai membrii de partid sunt oameni, umilința și rușinea de a fi aruncată la gunoi, groaza de a rămâne numai cu mine, un stigmatizat. Când îmi povestea ce i se întâmplase, plângea. Nu-și putuse închipui că ea, care nu greșise niciodată, nici în faptă, nici în gând, să fie dată afară din singura casă iubită, partidul. Nu mi-a reproșat niciodată nimic, însă a început să mă uite.

Adevărata prăbușire s-a produs după arestarea mea. A plâns, s-a zbuciumat în tăcere, n-a spus nimic. Apoi a venit ura împotriva mea și a tuturor din jurul meu, familie și prieteni. Pe toți i-a denunțat în scris că au fost spioni americani, opozanți, dușmani. A fost o dezlănțuire generală, ca să-și recâștige locul în paradis. Nimic nu i-a folosit. Exclusă a rămas 15 ani! (II, p.35-37)

Vreau să pătrundem în universul ideatic și, ca reflecție, stilistic al **MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC**, cu o probă oferită de Andrei Șerbulescu a ceea ce a putut învăța de la dialectica ce l-a determinat să îmbine în titlul lucrării sale memorialistice două noțiuni care, sub imperiul dialecticii marxiste (la ea se face aluzie), se pot și deduce una din cealaltă, deși sunt incompatibile în absolut: *Știam de la Lenin că nu există probleme fără soluții și de la Stalin că soluțiile cele mai probabile sunt acelea*

care nu pot fi deduse cu logica cea mai riguroasă din premisele cele mai sigure. Acum nu mai este ca pe vremea lui Pascal, când ce era adevărat dincoace de Pirinei, era eroare dincolo. Dialectica permite ca ce era adevărat dimineața să fie eroare după-amiază (p.30).

Din această învățătură a deprins Belu Zilber folosirea mecanismului dihotomic-antonimic al gândirii, adică acel mecanism ce îngăduiește folosirea tuturor noțiunilor ca reprezentându-se simultan pe ele însele și opusul lor. Știu că această exprimare este dificil de urmărit. Însă memorialistul are nenumărate exemplificări ale rezultatului utilizării respectivului mecanism al gândirii, ce ne vor lămuri asupra înțelesului lui. Mă voi opri doar la câteva: cititorul își amintește că, în urma unei descinderi acoperite, 'lucrătorii' M.A.I. și-au însușit manuscrisul cărții sale de amintiri. Iată succinta analiză ironic marxistă ce o face evenimentului: *furtul din seara zilei de 14 mai 1970 a fost furt numai prin forma, nu și prin conținutul lui, care rămâne socialist* (p.34). Pentru că nici lui nu-i este ușor să accepte că albul este negru, continuă cu exemplificările: *Ocuparea unei țări se cheamă eliberare națională, dacă este realizată de Armata Roșie; democrație parlamentară, alegerea unui singur candidat, dacă se întâmplă într-o țară socialistă; libertatea, înțelegerea necesității* (idem). Își amintește de răspunsul unui scriitor sovietic, corespondent de război, la nedumerirea lui Zilber că în școlile de ofițeri din U.R.S.S. nu aveau acces decât fiii de ofițeri, ceea ce semăna cu crearea unei caste militare: *"Da, este o castă, dar castă cu conținut socialist!"* (p.34-35) El exclamă: *Atunci mi-am dat seama, pentru prima dată, de imensele posibilități ale cuvintelor* (p.35), subînțelegând, amuzat, că folosirea lor contradictorie purta vina. Părerea mea este că greșea acuzând vocabularul și putința acestuia de a se mula și pe față și pe dos pe orice gândire, acțiune, situație, ș.a.m.d., greșea deoarece în spatele cuvintelor pâlpâia posibilitatea ca, prin ceva ce era mult mai mult decât minciuna, să fie aneantizată omenirea însăși. Unii comuniști mințeau, categoric! Majoritatea, însă, învățaseră mânuirea gândirii dialectice și, în loc s-o considere o simplă artă a sofisticii, o luau ca reflectând realitatea, ba chiar n-aveau nici o îndoială în privința aceasta... Belu Zilber, în conversațiile purtate în penitenciarul Pitești cu Ion Ioanid, mânuia sabia cu două

tăişuri a dialecticii, pentru că-l delecta să rămână totdeauna învingător şi fiindcă nu găsea curajul să mărturisească public, între victimile bolşevismului, faptul că trăise într-o hazna de când de-venise comunist şi că numise, cu oarbă credinţă, materia în care se zbătea: 'lumina socialismului'. El argumentează poziţia pe care o are faţă de 'folosirea cuvintelor' drept scut: *Este în esenţa acestui sistem să guverneze în permanenţă "împotriva curentului". A dat oamenilor conştiinţa drepturilor lor, fără să le poată satisface altfel decât în cuvinte. De aceea limba utilizată în formularea ideologiei are un vocabular redus, cu semnificaţie elastică. Furtul nu este furt când hoţii aparţin poliţiei, asasinii nu sunt asasini când aparţin partidului* (idem). A formulat un adevăr pe care intră în datoria lingviştilor să-l demonstreze pentru generaţiile care n-au fost formate cu lectura obligatorie a articolului de fond din "Scânteia" zilei, citit cu glas tare în recreaţia mare, la şcoală, care n-au fost obligate să studieze, în aceeaşi şcoală, la limba română, Scurta autobiografie a lui Iosif Visarionovici Stalin şi Cursul scurt de istorie a partidului bolşevic (dealtfel, altele mai lungi nici nu existau), pentru generaţiile fericite care nu sunt şi nu vor fi forţate să studieze 'documentele de partid', prin asta înţelegându-se discursurile analfabete ale lui Dej şi Ceauşescu; de 'tătuca Stalin' să nu mai vorbim! Şi să nu-şi închipuie membrii acelor generaţii că la asta erau supuşi doar elevii utecişti, doar adulţii membri de partid; nu! orice elev român, orice muncitor, calificat sau nu, orice funcţionar, oricine umbla pe două picioare şi nu vegeta în vreun ospiciu, oricine se afla sub puterea coercitivă a statului. Spuneam că incumbă lingviştilor să demonstreze statistic remarca lui Andrei Şerbulescu privitoare la numărul redus al cuvintelor folosite într-un stat socialist, pentru toţi acei copii ai viitorului care n-au avut cum băga de seamă aceasta. O atare demonstraţie va contribui la vădirea pericolului psihic reprezentat de comunism, care reduce orizontul minţii umane, neîngăduindu-i să folosească întreg vocabularul omenesc, deci impune un tot mai rar (până la uitare) comerţ cu masa noţiunilor dobândite în decursul atât de lentei, trudnicei şi de îndelungatei evoluţii a speciei umane.

Nu-l pot uita pe redactorul primei variante a volumului meu CIVILIZAŢIA ARMENILOR. Opul era pentru a doua oară înscris în planul editorial: dar de câte ori vizitam redacţia, îl găseam pe

bărbat pigulind dactilograma mea. Într-o zi, întrebându-l ce mai avea de 'aranjat', a exclamat, puțin îngrozit: "Ăștia au ajuns în stadiul 'vânării de cuvinte'!" Era adevărat: se ajunsese în stadiul eliminării oricărui cuvânt ce p'tea avea implicație religioasă, mai bine zis care ar fi putut fi utilizat și într-un text religios. De aceea, dintr-o ISTORIE A ARTELOR ARMENE PÂNĂ ÎN VEACUL AL XIV-LEA, lucrarea mea, apărută în altă editură, după ce și aici a fost înscrisă în alte două noi planuri editoriale, a devenit o CIVILIZAȚIE ARMEANĂ ce a văzut lumina tiparului la zece ani după predarea cea dintâi a manuscrisului. Iar aceasta s-a datorat unui suflet ales de la cenzură, o Doamnă pe care n-o cunosc nici până acum, o Doamnă ce respecta munca intelectuală conștiincioasă și adevărul cultural, care, citind un fragment din CIVILIZAȚIE, propus ca articol, mi-a transmis prin redactorul revistei că 'momentul' era propice și cărții... Datorez să-i fac cunoscut numele, deoarece, într-o viitoare istorie a culturii sub comunism, doamna Doxănescu nu trebuie uitată. De ce am istorisit întâmplarea? Eradicarea vocabularului învecinat planului religios intra în politica ideologică antibisericească a regimului ateu: cu alte cuvinte, scoțându-ni-se din vocabularul limbii române cuvintele ce să amintească de existența lui Dumnezeu, se aspira la ștergerea noțiunii din cugetele și inimile oamenilor, astfel ca în blancul creat artificial să se însămânțeze religia comunistă, unica, măreața, mântuitoarea celor ce scăpau vii și nevătămați din lupta de clasă (folosind cuvintele corecte: celor ce scăpau vii și nevătămați de crima permanentizată și generalizată a partidului).

Deci, lingviștii să nu-și uite datoria morală și cetățenească!

Pe această cale, am ajuns și la motivul și destinatarii pentru care Belu Zilber și-a scris memoriile: *pentru uzul celor resemnați de astăzi și al copiilor care vor învăța că Gheorghe Gheorghiu-Dej a inițiat și condus tot ce s-a întâmplat din 1944 încoace, dacă aceste slove ar ajunge vreodată sub ochii lor. (...) Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit și gândit* (p.32). *Până în 1968 am încercat mereu să înțeleg absurdităților, să le găsesc o justificare ideologică, să admit că tot ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple. Am scos ochelarii de tablă* (ai comunistului, asemănători acelora ai deținutului) *și m-*

am hotărât să fac tabula rasa din tot ce am învățat din cărți și să privesc ce am iubit cu ochii mei. Nu mai aveam îndoială că regimul este incompatibil cu adevărul și dreptatea.

Am ajuns un foarte mic proprietar de viață. Nu mai am vreme să culeg roadele de pe parcela care mi-a rămas, iar sistemul poate dura un foarte mare număr de ani. Se poate întâmpla ca copiii (sic!) *să nu mai afle niciodată ce a fost, în vremea noastră, cum s-a născut socialismul* (p.31).

Distincția existentă în limbă între verbele **a simți** și **a presimți** este ilustrată cu deosebită claritate de capacitatea de a se autoanaliza a lui Andrei Șerbulescu: nu că ar fi stat în intenția lui să ofere o atare incursiune psiholingvistică, ci deoarece are o memorie foarte sensibilă la mișcările sufletești. Când am numit verbul **a simți**, nu l-am luat cu înțelesul propriu, referitor la activitatea simțurilor, ci în acela figurativ, referitor la sentimentul a ce plutește în suflet, cum reiese din următoarea mărturisire:

Cine nu a purtat pe piept pata galbenă (aluzie la 'steaua galbenă', obligatoriu a fi ornat, în public, reverul vestonului îmbrăcat de evrei, sub dictatura hitleristă) *a unei excluderi publicate în "Scânteia" nu știe ce înseamnă a fi lepros. Nu mai sunt necesare gluga și clopoțelul care să anunțe trecătorilor cine trece. Cei care mă cunoșteau, prieteni sau dușmani, mă vedeau ca și cum aș fi fost din aer, întorceau capul sau treceau pe alt trotuar. Atât eram de copleșit, că începeam să mă simt vinovat. Mi se părea că orice trecător mă recunoaște, însă nu știe cât sunt de criminal. Uneori îmi venea să iuțesc pasul, să fug de toți acești oameni pașnici ori să le strig vina mea imaginară. Pentru vechii comuniști, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toți știu ce este înăuntru, dar odată aruncați la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care știe că este iremediabil ieșit dintre cei vii și trebuie să se obișnuiască cu viermii, până devine vierme* (p.42).

Va să zică, atitudinea cunoscuților întâlniți întâmplător pe stradă impunea simțământul vinei. Din acesta se năștea 'părerea' că pecetea impusă de descoperirea, prin presa centrală, a excluderii din partidul comuniștilor era pipăibilă, prin văz, tuturora. Ambele stări derivau din presiunea morală. Asta înțelege Belu Zilber, în acest context, prin **a simți**.

Pasajul ne permite și o citire în adâncime a ce simțea un membru de partid privitor la muritorii de rând, la cei care nu erau membri de partid: în afara partidului nu exista decât "gunoiul" societății, compus din "cei morți", metaforizați prin "viermi". Ce înseamnă "mort", adică acela care nu este viu? Mortul nu participă la viață. Cei vii îl aruncă la cașul de gunoi, pentru că îi încurcă, le pute, îi poate îmbolnăvi cu miasmele și descompunerea sa; îngropat, să nu mai stea în calea nici unuia dintre cei vii, e asimilat viermilor, prin aceea că nu are alt de făcut decât să se târească departe de lumina apreciată de cei vii și folositoare lor, întreținându-și amarnica existență din putreziciuni, abia intuite de orbirea sa, lepădate de toți cei vii; el este oricând la îndemâna călcâi în picioare, a zdrobirii de către cei vii.

Însă Herbert Zilber nu se oprește la ce simțea odinioară. El mai trăia, la ceasurile de cumpănă, și altceva ce, pentru moment, nu eticheteză psihologic decât cu același verb, după cum urmează în fraza: *Când m-am urcat în tren, am simțit avertismentele bine cunoscute mie: anxietatea și setea* (p.44). Este neîndoielnic un alt tip de mișcare sufletească; sunt semnele presentimentului. Naratorul se străduiește să-și priceapă - sau să-și facă cititorul a înțelege - de unde îi putea veni subtila boare a ceva rău ce se apropia de el: *Poate fiindcă funcționara care-mi liberase pașaportul s-a uitat altfel la mine decât ar fi fost normal să se uite la un solicitant care o gratificase cu cadoul necesar urgentării formalităților, poate fiindcă avusesem impresia că fusesem urmărit la București, nu știu de ce, dar clopotul de alarmă a sunat odată cu plecarea mea din țară* (idem); trebuie știut că scopul călătoriei sale era unul subversiv - de spionaj.

El ține să-și confirme intuiția. Această nevoie ne dezvăluie că, oricât de educat era de spiritul dialectic, așa-zis științific, nu numai că își conștientiza, ca orice alt ins dintre aceia neprelucrați în forja gândirii marxist-leniniste, acele presentimente, fără definiție științifică și rizibile pentru niște 'realiști' ca cei formați de partid, nu numai că le conștientiza ca prezențe în sine, ci se străduia să le și fundamenteze, prin proba realității. Aceasta este dovada că nici măcar cei din vârful noii piramide ideologice ce se forma în acea perioadă nu izbutiseră să scape de 'superstiții' - așa le numeau, nu? - care nici vorbă să fi fost superstiții; ele

erau fenomene psihice încă neexplicate (în cazul de față: psihosomatice, din domeniul neelucidat încă al parapsihologiei), făceau parte din sistemul uman de cunoaștere a realității, cu care suntem toți dotați și de care voiau să stîrbească omul comuniștii, în tentativa lor de creare a "omului nou", mult inferior celui cu care îi confrunta natura. Dealtfel, și Belu Zilber se străduie să găsească o formulă, acceptabilă de către materialismul dialectic, în explicațiile sale: *Presimțirea este, probabil, un atribut al materiei vii* (p.149).

Belu Zilber nu este mulțumit de dovada avansată până aici, privind realizarea presimțirilor; el continuă: *La Paris am aflat din ziare că la București se descoperise o vastă organizație de spionaj sovietică și că printre arestați se afla și Victor Aradi* (idem). Era superiorul său. Constată o nefuncționare a mijloacelor personale de cunoaștere dinainte și de la distanță a viitorului; mai precis, o funcționare într-un cod pe care-l învățase parțial doar - anxietatea și setea -, cifru pe care nu era în stare să-l folosească în traducerea până la capăt a mesajului: *Eram departe de București, la adăpost de orice pericol. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că misteriosul nr.16, despre care ziarele românești anunțau că este dispărut, eram chiar eu. Din corespondența cu familia mea și întreprinderea la care lucram nu rezulta că aș fi fost căutat sau cel puțin suspectat, dar nu puteam scăpa de anxietate și sete* (idem). Dorește cu orice chip să-și convingă cititorul de avertismentele pe care le primea, deloc deosebindu-se de orice babă care-și povestește și dezleagă visele premonitorii, de care partidul hohotea și cu care babă lupta s-o facă nenocivă sănătății clasei muncitoare: *Lucram fără întrerupere, ca un automat, nu mâncam, continuam să trăiesc din inerție, uscat de pustiitoarea mea sete, descompus de anxietate.*

În trenul care mă aducea în țară aveam impresia că sunt singurul pasager, poate și de pe glob. Dacă ar fi vrut, conducătorul m-ar fi putut arunca pe geam sau pune în geanta lui. Nici astăzi nu-mi amintesc să fi văzut alt călător. Eram sigur că mi se va întâmpla ceva grav, dar n-am rezistat hipnozei. Ajuns acasă, am avut timp să distrug hârtiile compromițătoare. A doua zi am fost arestat (idem). Cu adevărat era *singurul pasager*. Autorul nu acordă însemnătatea necesară acestui sentiment de tip

hiperbolic. El se izolase de toți ceilalți, prin senzația că se îndrepta către împlinirea destinului său, că ceva ineluctabil îl atrăgea spre ea - hipnoza pomenită. Ceilalți, mutându-se de ici-colo, călătoreau, pur și simplu. El era Călătorul. El pătrundea într-o paralume, într-o pararealitate. El urma să se privească în Oglinda încercărilor. Era o călătorie inițiatică. Acesta este izvorul izolării resimțite, distingerii sale de toți. Iar izolarea, distingerea de toți, erau și ele semne ale presentimentului.

Cele de mai sus îmi amintesc de săptămânile ce au urmat crăpării catapetesmei din Biserica Sfântul Spiridon, într-o noapte a Vinerii Mari sau a Învierii, mai demult. Fisurarea se datora lucrărilor subterane din zonă, necesitate de metrou. Totuși, nevoia de apărare a bucureștenilor, în fața tot mai asprei vieți impuse de tirania demolatorului Ceaușescu, lansase zvonul că era semn dumnezeiesc. Nu era propriu-zis o lansare de zvon, era credința populației că avea, în sfârșit, să coboare răzbunarea Domnului, că suferințele neamului erau văzute și că li se dădea un răspuns, echivalent cu pustiirea comunismului. Și nici n-a întârziat prea mulți ani 'răspunsul divin': Nicolae Ceaușescu a căzut victima plutonului de execuție comandat de tovarășii săi din conducerea partidului, care i-au luat locul, prefăcându-se că usturoi nu mâncaseră și gura nu le mirosea, iar comunismul a căzut în urletele fericite ale poporului. M-a oprit pe stradă văduva unui fost membru al c.c.-ului, femeie de mare încredere a conducerii, care știa că lucram în învățământul superior al Bisericii, de unde deducea, biata de ea, că eram mai aproape de planurile Creatorului decât ei, comuniștii.

- Tovarășe Rădulescu, fata mea este foarte îngrijorată de ce se vorbește; s-a dus la biserica Sfântul Spiridon, unde se adună atâta lume să vadă catapeteasma despicată; se zice că... Dumneavoastră ce părere aveți?

Privirile sale cerșeau o desmințire a mâniei lui Dumnezeu ce înfiora toate inimile. Accepta până și o autoritate săracă precum a mea, investită numai de ea, și de nimeni altcineva (mă investise probabil pentru ceea ce socotea curajul meu nebun de a lucra, ca mirean, pentru Biserică, într-o lume în care Biserica era ultimul vrăjmaș rămas în picioare, urmând, fără doar și poate, a fi distrusă și Ea). Privirile sale implorau, umile, ca ale

unui câine vagabond ce te-a adoptat stăpân şi te roagă, mutește, să-l iei acasă. Dacă aş fi fost un înşelător, în clipa aceea o trimiteam să se boteze şi să se pocăiască şi m-ar fi ascultat. Dar n-aveam *anxietatea*, nici *setea* lui Belu Zilber, prin care să comunic cu Incomunicabilul, deci îmi lipseau chiar şi aceste extrem de modeste semne ale adierii Harului, pe care un ateu bolşevic ca Herbert Zilber era atât de convins că le primea, deşi voia să pară a le socoti dependente de materie - ceea, dealtfel, nici nu neagă intervenţia Harului.

După excluderea mea definitivă din partid, continuă el, *în 1947, o dată cu hăituiala celor care ştiau că un exclus nu poate fi lăsat în pace, vechii mei tovarăşi - anxietatea şi setea - au reîn-ceput să mă bântuie. Mergeam pe stradă îmbrăcat corect, dar aveam sentimentul că sunt gol, urmărit de mii de ochi* (p.44-45). Constatăm că, exprimat într-o altă metaforizare, acelaşi simţământ al distingerii de toţi şi al izolării, îi însoţeste 'semnele'. Şi, în sfârşit, termenul ce părea să fugă de sub condeiul lui Andrei Şerbulescu, dintr-o normală teamă de 'vocabularul mistic', irumpe în text: *Soţia mea nu credea în* **presimţirile** *mele, cu atât mai puţin în seara aceea.*

Când am ieşit amândoi din bloc, pasagerii automobilului (îi identificase de mult timp, păianjeni aşteptându-şi victima, la oarece distanţă de intrarea în bloc) *ne-au invitat la Ministerul Afacerilor Interne, pentru o declaraţie* (p.46).

N-a mai călcat pe stradă decât în 1964.

Este interesant de remarcat că între **simţire**, cu înţelesul cercetat de noi, şi **presimţire** există o capacitate de conformare la realitate, inversă decât ne-am aştepta.

Brusc uşa celulei se deschise şi înăuntru dădură buzna Marin Jianu şi Nikolski. În timp ce gardianul îmi lumina faţa cu o lanternă, Nikolski îşi strâmba şi mai mult ochii saşii, ca să mă poată privi drept în ochi. Marin Jianu îmi spuse: "Avem dovezi că eşti vinovat. Îţi dau o oră ca să recunoşti". După ce i-am răspuns că nu mai are nimic de aşteptat de la mine, fiindcă spusesem la anchetă tot (ce) aveam de spus, au plecat amândoi, trântind uşa.

Pentru prima oară de la arestarea mea **eram** **fericit**. *Îmi închipuiam că este ultima probă la care sunt supus înainte de a pus în libertate* (p.52). *Două săptămâni am aşteptat eliberarea*

(p.57). Bineînțeles că ancheta s-a abătut și mai năpraznic asupra sa; va să zică, cele simțite (umplerea de fericire) au fost mincinoase. Pe când presimțirile nu mint niciodată. *Trebuie să mărturisesc că, deși nu aveam nimic pe conștiință, simțeam că de undeva bat vânturi rele* (p.59). Pentru prima dată începură investigațiile cu privire la un alt tip de spionaj (decât cel în favoarea U.R.S.S.-ului, de odinioară) practicat, pasă-mi-te de el, în favoarea puterilor capitaliste occidentale.

Cititorul va spune că mă străduiesc să demonstrez ceva ce, în mod evident, este forțat, anume rădăcinile unei gândiri religioase la Belu Zilber. Or, există un fragment în aceste memorii de unde contrariul poate fi dedus fără prea mari eforturi.

*Într-o seară, Lajos a fost luat la anchetă. S-a întors după cinci zile. Se dublase în lățime la trup și la față. Ca să-l dezbrăcăm a trebuit să rupem hainele de pe dânsul. Ne-a povestit că, în seara anchetei, fusese bătut cu "pumnele" - cum spunea el - pe față și trimis la carcera îngustă, adică un sicriu vertical, în care nimeni nu poate sta decât în poziția de drepți. După câteva ore, oricine se umflă. Mai târziu, după ce am fost și eu bătut la tălpi, singurul chin de care aveam groază era carcera îngustă. Simțeam cum mă sufoc numai la gândul de a fi închis în sarcofag. Când l-am întrebat pe Lajos cum de a rezistat mi-a răspuns simplu: "**M-am rugat...**"*

Îmi pare și astăzi rău că sunt văduvit de puterea credinței. Este, probabil, o aptitudine cu care te naști. N-am nici un fel de rezonanță pentru acest fel de muzică (p.50-51). Rămâne regretul a ceva *presimțit* și, din păcate, gustat niciodată. Dar **presimțirea**, după cum am văzut, te pune în contact direct cu **realitatea**.

Că Andrei Șerbulescu avea canavaua religioasă înscrisă în inimă, ca noi toți, deși n-o izbutea recunoaște, este și mai clar dintr-aceea că simțea cel mai profund fior religios, acela al păcatului (bineînțeles, față de altă putere decât în cadrul credinței, pentru că marxism-leninismul deformase toate cele naturale din sine și înlocuise sentimentul existenței lui Dumnezeu cu certitudinea forței fără egal a partidului). *Strigoiul vinovăției ne însoțește în viață. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al*

sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca și cristalele, dar n-am trăi. Suntem veșnic vinovați față de cineva: o femeie, un prieten, un frate (p.64). El se simțea vinovat că păcătuise față de partid, prin nemărturisire! Culmea vicierii gândirii stă în aceea că nu concepe viață fără păcat, ca și cum acesta ar fi fermentul, scânteia, bobârnacul existenței personale, iar nu încălcare dăunătoare vieții. Suntem martori ai unei înscăunări a păcatului în centrul ființei noastre, a unei divinizări a lui.

Iar pe temelia derogării vinovate de la spovedanie, pe care o menționează Belu Zilber, s-a aburcat nevoia de a mărturisi nu numai ce era adevărat, ci, mai ales, ceea ce dorea partidul să-l audă confesând, deși nu corespundea realității; însă stăpânirea partidului, identificată cu aceea a Dumnezeului cel Atotputernic, avea mai multă pricză asupra slăbiciunii lui decât realitatea însăși, refuzată de partid, oricât de adevărată era: o realitate, deci, ce putea dispărea fără să sufere nimeni și să fie înlocuită cu o ficțiune, devenită adevăr, prin aceea că, i se spunea anchetatului, era **necesară**.

Fascinat de opiniile unui comunist despre propriul său crez (și ce fel de comunist: un spion al Uniunii Sovietice!...), fascinat și de cultura, ca și de exprimarea sa, de finețea intuițiilor psihologice și a trăsăturilor rapide de penel cu care definește o epocă, o situație, ori un portret, am tot amânat momentul examinării sufletului său în raport exclusiv cu trădările săvârșite în cursul anchetei ce l-a făcut celebru în istoria jumătății de secol încheiată acum - și fără de care, probabil, ar fi dispărut din conștiința semenilor, aidoma tuturor colegilor săi de crez și crimă antinațională.

El începe prin a-și înfățișa fața luminoasă - în nădejdea că, după cum stau lucrurile cu luna, doar această față rămâne vizibilă după trecerea unui timp oarecare de la evenimente. Adică, își expune, nu prea amănunțit, curajul de a încerca să semene drumul anchetei cu pietricele albe care, la proces, regăsite, să slujească punerii în evidență a unui alt drum, acela al adevărului. În cuvintele sale: *Mă gândeam să demasc pe regizori în fața justiției dând unele fapte în așa fel încât să pot dovedi prin acte certe inexistența lor* (p.33). Nu este limpede că

iscusința i-ar fi aparținut: răsare din text numai că a știut folosi prilejul: *din motive independente de voința mea, s-a fixat ziua de 6 octombrie 1946 ca dată a unui complot la care aș fi participat. Am acceptat să fiu prezent în București la acea dată, știind că, în acel moment, eram la Paris, ceea ce aș fi demonstrat cu tot felul de acte ale autorităților franceze* (idem). Însă luciditatea îi șoptește că era îndoielnic a i se fi îngăduit să aducă dovezile; iar de i se permitea aceasta, ar fi dispărut din dosar fila derutantă, î locuită fiind cu una unde data să nu mai fi coincis cu aceea a absenței lui din țară, astfel încât să nu se poată sustrage acuzației de a fi complotat, cu care fusese încărcat.

Teoretizarea renunțării la acest subterfugiu constituie încă o precisă diagnosticare a celor petrecute cu victimile M.A.I.-ului: *Când toți sunt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. Nici urletul din sala de judecată nu folosește. Există totdeauna microfoane, dar sunt mute; există public, dar sunt ofițeri de Securitate îmbrăcați în civil; există avocați, dar sunt membri de partid. Dacă întâmplarea face să fie de față un acuzat dubios, se suspendă ședința, se explică în particular, criminalului, că-l așteaptă sentința administrativă fără drept de grațiere și, la nevoie, procesul lui se disjunge* (p.34).

Frământarea îi este categoric autentică și convingătoare pentru cititorii români care au trăit situații de limită, cum ar fi excluderea din partid, demascarea ca dușman de clasă, ori vrun proces politic. Mă îndoiesc că eventualii cititori dintr-o țară democratică ar simți sfâșierea din cuvintele autorului și că n-ar pune la îndoială conformitatea lor cu realitățile de atunci: *Gândeam până la epuizare cum să imaginez fapte a căror inexistență se putea dovedi, cum să înfrunt martorii falși, îmi umpleam memoria cu inepții monstruoase, voiam să frâng reaua-credință. A durat mulți ani până să înțeleg că solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forță împotriva căreia nu se poate lupta* (idem).

Voi afirma ceva ce va părea paradoxal: suferința lui Belu Zilber se datora încrederii că-și mai putea salva pielea sau că mai exista ceva de salvat. Asta datorită faptului că nu-i dispăruse credința în partid. Lui îi lipsea împăcarea românului cu soarta - fatalismul -, a românului care descoperise neîndoielnic cine erau comuniștii. Aceasta a îngăduit majorității victimelor

nedreptății să nu fie atât de tulburate de ce li se petrecea. Pe când prietenul lui Lucrețiu Pătrășcanu ar fi făcut orice numai să fie eliberat. Și a și făcut-o.

Unei autobiografii impuse de anchetator îi urmează altă autobiografie; autocriticii solicitate îi urmează altă autocritică; cererii de a-și mai aminti lucruri ascunse îi urmează cererea de a-și mai aminti lucruri ascunse. Partidul folosea armele partidului: autobiografia și autocritica reprezentau cele mai modeste dintre armele sale, dar necruțătoare - cu ele se lua viața până și a muncitorilor necalificați cerșind o slujbă. Și-a amintit într-adevăr vreo trei împrejurări asupra cărora Pătrășcanu îl rugase să păstreze o precaută tăcere. După mărturisirea celei dintâi, mintea îi cedă cu simplitate: *Nu mai aveam altceva de făcut decât să spun și celelalte două secrete, apoi să aștept. Îl vedeam pe bietul Pătrășcanu urlând la auzul destăinuirilor mele, ca cineva căruia i se aplică fierul roșu. O mai fi având și alte asemenea secrete? Probabil, fiindcă altfel n-ar fi cerut tuturor celor din jur să spuie că nu știu nimic* (p.66). Alături de conștiința greșelii față de partid - a-i fi ascuns ceva (*păcatul meu cosmic!*), apare un nou chin provocat de divulgarea tainelor lui Lucrețiu Pătrășcanu: un alt păcat - față de un semen îndrăgit. Deși, peste o bucată de timp i-a parvenit știrea că fostul ministru al Justiției primise cu calm spusele sale. Belu Zilber se perpelea sub săgețile aprinse ale remușcărilor. *Nu mai puteam dormi nici puținul somn de până atunci. Trebuia să fac ceva să mă liniștesc.* Să fie ironie ceea ce urmează sau consemnarea mijlocului pe care-l găsise - unicul! - de a nu sta cu mâinile încrucișate în plasa ce se strângea în jurul lui tot mai din aproape? *Am scris o nouă autobiografie, încă una și încă una. Nici când am terminat de enumerat micile mele păcate față de toți oamenii pe care îi cunoscusem nu m-am potolit* (p.67). Dacă este ironic cu sine însuși sau nu, mi se pare că analistul, oricum, își compătimește orbirea din trecut. Povesti o convorbire în trei cu un străin. Mai bine zis, declară că ea avusese loc. Însă nu-și putu aminti, nici să-l taie anchetatorul, despre ce se discutase. Pătrășcanu o făcu *ad integrum*. Pentru Șerbulescu - în vederea verificării celuilalt - veni clipa adevărului: "manejul" - *"2 cu 2", adică două ore de manej și două de odihnă* (prin "manej" să se înțeleagă alergarea în chiloți și picioarele goale în jurul cimentu-

lui din celulă): pe urmă "8 cu 2"; apoi "10 cu 2": de se întrerupea din măsurarea celulei-stadion: duşul rece.

Cam aceasta îi era starea de spirit şi condiţia fizică atunci când avu revelaţia, în 1948, că vecină de celulă cu el se găsea Lena Constante, vechea sa prietenă. *Unul de o parte a zidului, celălalt de partea cealaltă, cu o vergea scoasă din patul de fier, am spart un tunel în jurul ţevii de calorifer şi am vorbit ore întregi. Mi-a povestit acuzaţiile aduse lui Pătrăşcanu.* Andrei Şerbulescu rămăsese comunistul impenitent de până la arestare: *Am fost indignat la auzul că prietenul meu a vrut să fugă sau că el, cel total lipsit de viciile mărunte omeneşti (tutun, cafea etc.), ar fi avut unul care contrazicea morala de partid* (p.71).

Urmează recunoaşterea cea mai ruşinoasă privitoare la trădările sale de până atunci: *Ca să scap de tortura păcatului, în autocriticile scrise la Malmezon am povestit şi această întâmplare din beciul din Calea Rahovei* (idem). Ne aşteptăm ca autobiografui să-şi asume frica ce i-a determinat s-o facă. În loc de asta, el declară a fi denunţat dubla lor încălcare a regulamentului, *cu gândul că, verificându-se prin Lena Constante discuţia noastră, se va dovedi indubitabil inocenţa amândurora* (p.71-72). Plauzibil doar în cazul în care presupunea că ea ajungea întocmai la acelaşi raţionament răsucit în paisprezece de nu mai cunoşteai care să fi fost chipul gândirii logice. Însă Belu Zilber nu presupunea aceasta, mărturiseşte: *Ştiam că va rezista să recunoască, că mă va blestema, dar în mintea mea medicaţia era necesară în interesul tuturor* (p.72). Foarte greu de urmărit cum îi aluneca raţiunea şi încotro, deoarece pare mult mai plauzibil că "medicaţia" folosea numai interesului turnătorului. El, exclusiv, îşi dovedea astfel totala supunere faţă de anchetă şi decizia de a nu-i ascunde nimic, cu riscul oricăruia dintre cei apropiaţi. Mai produce un argument pentru a lăsa să se creadă că mai era, în acea perioadă, stăpân pe hotărârile sale, şi acesta aidoma ţesut cu aţă la fel de albă: *Dacă atunci aş fi cunoscut mărunta vină a prietenilor mei, n-aş fi pomenit de această întâmplare, ca şi de altele care, în celulă, căpătaseră aceleaşi dimensiuni cosmice...* (idem).

Să se numere printre celelalte 'mărunte vini' şi aceea a

doamnei Pătrășcanu, anume de a fi fost soția lui Lucrețiu? Căci Belu Zilber sugeră anchetatorului că era singura ce să cunoască toate dedesubturile existenței bărbatului ei, deci putea aduce informațiile cele mai directe și sigure pentru acuzarea lui. În felul său, Ferescu, anchetatorul, pe numele adevărat Filipescu, l-a felicitat: *Discuția noastră mi-a fost de folos. Când au fost strânse cu ușa, femeile au spus tot. Ele sunt singurele care știau* (idem). Îmi închipui că Andrei Șerbulescu își face iluzii asupra dimensiunilor greșelilor sale din timpul anchetei: el să fi fost cu adevărat indicatorul căii pe care trebuia s-o apuce cea din urmă? Ofițerul și superiorii săi, ministrul și ceilalți din C.C. să fi fost cu toții atât de neșcoliți într-ale smulgerii de mărturisiri? Să nu fi știut niciunul că o soție constituie o poartă larg deschisă către tainele bărbatului ei? Să fi fost nevoie de sugestia lui? E de necrezut. Oricum, vina sa de a fi dorit ca doamna Pătrășcanu să fi gustat din aceleași chinuri ale trădării ca și el *era apăsătoare.*

Psihologul își urmărește cu siguranță meandrele cugetului, ba înclinând către regret, ba bănuind (de fapt, sperând) că acuzațiile celor din vârful ierarhiei de partid nu erau vane, ba învingând fidelitatea față de amiciția sa trecută, ba chiar nădăjduind că alții vor fi mai rezistenți decât el și vor spulbera cele ce și el încrimina în calitatea sa de comunist. Ba amintindu-și că era ceea ce tocmai am numit: comunist, deci trebuia să acuze și să se despartă de căderile prietenului său, iar asta îl conducea să se felicite pentru atitudinea adoptată. *Multă vreme am fost chinuit de gândul că de la mine a pornit recunoașterea soției lui Pătrășcanu. Eram convins de nevinovăția prietenului meu. Dar dacă, ascuns cum era, făcuse ceva condamnabil? Am început să-mi înșir pentru mine tot ce știam de la dânsul și despre dânsul. Încetul cu încetul a apărut parcă altceva decât știam eu: "S-ar putea să fie vinovat, și eu l-am denunțat"... Apoi iar revenea amintirea conturată a ceea ce văzusem și auzisem atâția ani, prietenia și încrederea care ne lega. Deci nu putea fi vinovat și deci strânsul cu ușa al soției îl va fi până la urmă de folos. Mai bine să se spulbere acum toate bănuielile, decât o veșnică îndoială.*

Apoi noul contur al vinovatului plămădit de imaginația mea scoasă din lume revenea, ca într-o febră cu halucinație. Da, știu că cei care îl urmăresc urmăresc scopuri ticăloase, însă eu sunt

comunist. Puteam eu tăinui în orice chip o crimă împotriva socialismului? Deci bine am făcut ce am făcut.

Însă în joc este bunul meu prieten. Sunt odios. Încep să gândesc ca Saint-Just sau Chișinevschi (p.72-73).

Și moara cugetului și a inimii continua să se învârtească drăcește: *Eram o magmă din care ieșea, din când în când, flacăra nebuniei. Luni și luni de zile mă cufundam în trecutul imediat, refăceam zilnic o anchetă cum aș fi dorit să fie (...), ceva care să fi avut drept urmare punerea mea imediată în libertate. Începeam construcția de cum mă sculam. Când auzeam trageres zăvoarelor și clinchetul castroanelor pentru masă, totul era gata. În șapte ore se concentraseră mii* (p.73). Mai întâi remarcăm faptul că nu remușcările ocupau primul plan al conștiinței, ci dorința eliberării personale instantanee, căutarea soluțiilor ce l-ar fi putut salva, dacă îi veneau în minte la momentul oportun. Apăreau niște remușcări, dar nu acelea așteptate de noi și pentru care autorul ne-a pregătit: remușcările sale, din această nouă perioadă moartă, când iarăși nu mai era anchetat, se datorau faptului că nu-și știuse conduce răspunsurile date, astfel încât să-și vădească de la bun început nevinovăția. Dacă ar fi posedat de pe atunci înțelepciunea bătrâneții, știa că musai era vinovat, indiferent de cum i-ar fi sunat răspunsurile: era vinovat pentru că astfel îl voia partidul. Însă Andrei Șerbulescu, deși ditamai spion - deci un presupus om inteligent peste medie, înarmat cu toate tertipurile cazuisticii, tocmai pentru a fi capabil să se salveze la ora H -, rămăsese, ca majoritatea comuniștilor, un naiv până la cea mai neagră prostie. În al doilea rând observăm în ce consta preocuparea lui majoră, în lunga pauză, iar observația noastră ne servește pe tavă înțelegerea tipului său uman. Belu Zilber 'își rescria' anchetele! Belu Zilber, nemulțumit de rezultatul lor, de felul cum își îndreptau, aceste texte dramaturgice, personajul către o suferință fără termen, nici limită (în finalul piesei), căuta cu rațiunea, acum oarecum 'la rece', oricât de mare îi era tensiunea mărturisită (o tensiune creatoare), căuta soluții scriitoricești noi, dintre acelea care să ofere poveștii un *happy end* în stilul filmelor americane. Andrei Șerbulescu nu sta toropit de tristețe, nu-și bătea capul cu problemele etice, nu-și amintea clipele de fericire în fața unor mese bogate și ademenitoare, nici în patul

unor femei năucitoare, nu-şi rememora figurile părinţilor, nici nu aduna din memorie hârburile cunoştinţelor ştiinţifice îngrămădite într-o viaţă de om, nu clădea teorii politice şi aşa mai departe. Deci, pe scurt, nu era copleşit de nici unul dintre instinctele banale, nici de virtuţi, nici de existenţă: era adâncit în clocotul creaţiei literare... Oricât de ridicolă ar putea părea cititorului concluzia mea, el n-are voie să nu vadă că arestatul tot scria şi rescria în minte cele ce scrisese, cu mâna lui sau dictând anchetatorului, o dată.

Iată-ne pregătiţi să înţelegem cele ce urmau să se petreacă în curând, un fenomen unic printre cele mărturisite de românii care au luat vreodată condeiul în mână şi de cari se ocupă o istorie a unei literaturi naţionale.

Până acolo, să ne oprim, stupefiaţi, în faţa unui Andrei Şerbulescu gata să-şi caracterizeze starea de spirit când crea în cuget spectacolul unde deţinea rolul principal: *Fericirea înceta cu tragerea zăvorului celulei mele şi vederea strâchinilor* (idem). Dacă nu este fericirea creatorului în cursul procesului creaţiei, atunci ce este? şi dacă nu este fericirea spectatorului (cititorului) în faţa creaţiei propriei sale minţi, atunci ce este? Mi s-ar putea opune sugestia că Belu Zilber era fericit deoarece anchetele imaginate îi redau libertatea: şi aş cădea de acord cu această soluţie a dilemei dacă autorul şi-ar specifica imaginile visate ale libertăţii; dar el menţionează doar imaginile 'rescrise' ale replicilor din anchete. Nu încape îndoială că e vorba despre trăirile specifice creatorilor în domeniul dramaturgic sau cel romanesc.

Urmează descrierea stării imaginaţiei secătuite, ce succede aceleia a imaginaţiei în plină ebuliţie: *Rămâneam trist, nu mai puteam reîncepe concentrarea halucinantă. Cred că arătam ca un om trezit după o hipnoză îndelungată. Golul absolut ţinea până a doua zi. Cred că ziua dormeam în picioare. (...) A doua zi viaţa revenea în trup şi reîncepeam construcţia trecutului. Aşa în fiecare zi, luni de zile. (...) Dacă zgomotul zăvoarelor n-ar fi întrerupt viaţa mea halucinantă mai multă vreme în loc de fiece zi, trupul mi s-ar fi sleit ca o mâzgă cleioasă* (p.73-74). Orice scriitor, ignorând cele ascunse de rândurile precedente, îşi va recunoaşte prostrarea de după secarea temporară a şuvoiului inspiraţiei, asemănătoare tristeţii insului golit de exultarea ma-

ximă a împreunării.

Noi bătăi, poziții trupești dificile, ce le imitau pe acelea sugerate de Securitate reeducatorilor pentru zdrobirea fizică și morală a victimelor lor (*mă ținea într-un picior, cu fața la perete și mâinile ridicate*, la care securistul însuși rămânea nedumerit de puterea ce o avea asupra torturatului și se interesa, ca noi toți în legătură cu reeducații: *După fiecare dintre aceste inovații râdea și mă întreba de ce n-am refuzat să mă supun ordinului*, p.74), insomnii decretate, provocate prin anchete non-stop, cu treziri - atunci când victima nu mai rezista nedormită - izbutite prin lovituri de pumn... Și încă o dată, a câta oară?, i se comunica știrea că fusese găsit absolut nevinovat și că eliberarea lui era sigură; și revenea tratamentul privilegiat: cărți de citit, țigări, bani, fructe, conversații amicale cu călăii.

Andrei Șerbulescu aduce argumente noi în favoarea tezei mele în legătură cu trăirile sale de dramaturg-spectator al propriilor sale producții, el recunoscând că astfel participa și la scenele independente de imaginația sa, ci oferite de neașteptatul împrejurărilor: *Așa cum mi s-a întâmplat de multe ori în viață, nervii m-au lăsat, umorul nu. Probabil că sunt un om ușuratic; cu ochii dinăuntru privesc în spectator, chiar dacă văd moartea cu cei dinafară.* Îi apăru, din memoria livrescă, ademenit de situația sa, un personaj al lui Anatole France, cu care se asemuia. *Am râs de unul singur, dovadă evidentă că literatura poate ușura viața oamenilor. În locul emoției profunde, a marii dureri lăuntrice, vin sentimentele citite. Râsul este o medicație serioasă. Doctorii ar trebui s-o recomande prin rețetă* (p.76-77).

Și, într-o bună zi, literatura coborî asupra destinului său, sub formele atrăgătoare ale unei femei, cu siguranță, mirobolantă.

La birou era același Mișu, însă la altă măsuță decât a mea era o frumoasă agentă a Securității, Colette B., proaspăt bronzată la mare. În 1945 schimbasem câteva cuvinte cu dânsa, așa încât nu puteam nega că ne cunoșteam. Întrebată ce relații avusese cu mine, a povestit un roman cu spioni americani, cu reacționari și comuniști. La observația mea că toate erau minciuni, în odaie a izbucnit un urlet de indignare. Mișu era cel mai indignat: "Cum îndrăznești, banditule, să afirmi că o per-

soană a cărei onorabilitate am verificat-o a minții?" I-a mulțumit pentru cele relatate, i-a sărutat mâna și a chemat gardianul s-o conducă. Apoi către mine: "Recunoști cele spuse de martoră?" La refuzul meu a apăsat nervos pe butonul de la sonerie. Imediat a apărut gardianul. I-a ordonat să mă dezbrace până la piele, mi-a legat ochii cu bandajul pe care-l avea în mână de când intrase, iar Mișu, în picioare, a ordonat: "Du-l!" (p.77-78). Este ușor de bănuit ce a urmat. Dar aceasta mă interesează mai puțin. Subliniez faptul că 'apariția' istorisi un roman, deci o ficțiune literară pe care Andrei Șerbulescu era dator să se prefacă a o lua drept realitate, drept realitatea lui, unica posibilă, în temeiul căreia era amenințat cu pedepse cumplite.

Spre deosebire de indiferența cu care privesc literatura cei de teapa anchetatorilor - în cazul de față este vorba despre o creație orală -, pentru cari inși deobicei ea nu există, în cazul acesta special, ficțiunea căpătă dimensiuni gigantice, tinzând să acopere cu umbra ei policromă, orice urmă limpede a realității.

Pentru cititorii străini de textul discutat voi oferi o mostră a ceea ce însemna, în hrubele Securității, a-l ajuta pe anchetat să-și amintească ce nu făptuise niciodată.

Era în noaptea de 24-25 septembrie 1952, ploua, era frig. M-a tras în goană prin curtea pietruită, până departe, am urcat, apoi am coborât trepte. Ne-am oprit într-o încăpere unde mirosea a beci. Se auzeau șoapte. Am auzit vocea macabră a comandantului arestului: "Pe bătl" Mi s-au legat foarte strâns mâinile și picioarele - semnele le mai am și astăzi -, mi-au trecut mâinile legate peste genunchi, prin micul gol rămas între mâini și picioare s-a trecut un drug de fier, drugul s-a ridicat cu mine cu tot și a fost pus pe căpriori, ca pentru fript. Au urmat opt lovituri - le-am numărat -, apoi am fost învârtit, ca pentru fript și pe partea cealaltă. Am numărat patru lovituri la spate, acordate însă după ce fusesem acoperit cu un prosop umed, ca să nu se vadă semnele. În tot timpul am auzit vocea unui tânăr locotenent, care, cu excesul de zel judaic, a ținut nu numai să asiste la bătaie, dar să mă și tragă de perciuni, probabil în amintirea (vremii) când strămoșii lui erau supuși acestui tratament. S-ar putea crede că complexele de inferioritate se moștenesc din tată în fiu, și se răzbună.

După ce m-au dezlegat și m-au scos de pe drug, același gardian cu figură de tătuc și ochelari rotunzi de lucrător de precizie - convins, probabil, să abandoneze strungul pentru a apăra socialismul, în calitate de paznic - m-a tras repede prin curtea desfundată, până în camera de unde mă luase. Fusesem atât de concentrat să număr loviturile și să identific persoanele prezente în beci, că nu simțeam nici o durere. Când am ajuns în fața celor care ordonaseră bătaia, unii surâdeau, pe alții îi copleșise râsul. Ce altă reacțiune putea provoca un om bătrân, gol, murdar de noroi și nevinovat?

*În picioare la birou, Mișu m-a întrebat cu vocea lui cea mai aspră: "**Recunoști tot ce a spus martora Colette B.?**" Iar am refuzat să recunosc, iar a apăsat pe buton, iar și-a făcut apariția tătucul-gardian, iar m-a legat la ochi și a pornit în goană prin curte, trăgându-mă după dânsul. În beci, același ritual, am fost pus pe căpriori și am obținut același număr de lovituri, cu diferența că-acum cele de pe spate erau mai jos de șira spinării, iar tânărul ofițer politic încerca acum să-mi zmulgă părul din cap. Nu mi-am închipuit niciodată că părul din cap se smulge atât de greu.*

Lucrurile s-au petrecut repede, ca la o execuție capitală. Am început să simt oarecare dureri. În primul rând, mi s-a făcut sete. Când am ajuns în sala de comandă am cerut apă. Mi s-a dat de pe birou, dintr-o cană mare. Mai târziu, Mișu mi-a spus că ei știu de setea care urmează după bătaie și aveau apa gata pregătită.

După noul meu refuz de a recunoaște, mi s-au legat din nou ochii și din nou am fost târât de gardianul-tătuc spre locul de execuție. Când omul cu vocea sinistră a început să lovească, n-am mai ajuns să număr decât până la nouă. Durerea era cumplită. Nu-mi amintesc dacă în fața sanhedrinului de securiști am ajuns fugind sau târât. Eram ceva ca un fel de piftie tremurând de frig ori de sete. Am golit o cană, încă una și încă una. Mișu nu mi-a mai pus nici o întrebare (p.79-80).

Scriitorii nu sunt totdeauna conștienți ce rezultate pot avea inventiunile lor. În cazul de față, 'romanciera' Colette B. era pe deplin solidară cu cei care aplicau metoda patului lui Procust folosindu-se de colaborarea imaginației și interpretării ei

actoricești. Unul dintre rezultatele înscrise în conștiința lui Belu Zilber este cu adevărat surprinzător. Adoptând inconștient imaginea populară creștină a iadului, pentru el întreita ședință de cazną ia aerul unei vizite de viu în lumea subpământeană de sub stăpânirea lui Scaraoțchi: pe drug și căpriori, învârtit pe o față și pe cealaltă, se recunoaște ca pus pe frigare. Tartor este un semit, aidoma lui, care se leagă taman de semnul extern vizibil și distinctiv ce evidențiază respectiva populație: perciunii. Acela, ofițerul politic al cărui *exces de zel* era tipic *iudaic*, stârnește sentimente antisemite victimei mozaice, sentimente răsfrânte asupra întregului grup de comandă a torturii, devenit *sanhedrin*. Pentru cei care citesc acest fragment, opțiunea pentru creștinism a unui Nicu Steinhardt nu mai poate constitui o piatră de poticneală.

În cugetu-i pâlpâi *un singur punct luminos: trăiam începutul unei înscenări. Groaza unui proces cu un Vâșinski indigen m-a anesteziat. Nu mai simțeam nimic, însă puteam gândi cu luciditate. Ore întregi am tăcut și am refăcut următorul raționament:*

Este clar că nu-i vorba de un proces Zilber, ci de unul Pătrășcanu. Eu pot fi cel mult o anexă. Îl cunosc pe Pătrășcanu. Va prefera să se lase ucis în bătaie decât să accepte aruncarea în hazna ca trădător. Or, un asemenea proces implică recunoașterea din partea criminalului principal, public, gazetari, microfoane. Deci pot declara orice, fiindcă procesul nu poate avea loc. Dimpotrivă, dacă totuși Pătrășcanu acceptă să joace rolul cerut de partid, atunci, cu recunoașterea unor crime din partea mea, voi fi condamnat la moarte, și, eventual, grațiat; fără această recunoaștere mă așteaptă sigur condamnarea și execuția pe cale administrativă. Deci și în acest caz trebuie să mă recunosc criminal. Știam prea bine cum se petreceau lucrurile în Rusia; la București nu putea fi altfel.

Când am ajuns la această concluzie, m-am liniștit (p.80-81).

Este curios că, în acest raționament, nu apare și întrebarea: ce urma să i se întâmple lui Pătrășcanu, Zilber recunoscând minciunile scornite? Va să zică, dacă le recunoștea, Andrei Șerbulescu avea certitudinea că Pătrășcanu nu intenționa să-l imite, deci procesul său nu putea să se judece. Dar dacă, totuși, zdrobit, și Lucrețiu Pătrășcanu ar fi recunoscut partitura?

Personal, nu era executat, ținând seama de credința lui Belu că el putea fi condamnat la moarte, dar scăpa, printr-o grațiere, ulterior? Aceeași grațiere l-ar fi fericit și pe prietenul său? Autobiograful este sigur că nerecunoașterea scenariului i-ar fi adus obligatoriu moartea; de ce recunoașterea lui n-ar fi făcut-o? Orice explicare *post factum* a raționamentului ce ne conduce la o greșeală rămâne neclară; dacă el, raționamentul, ar fi fost bun, rezultatul lui practic ar fi avut puterea convingerii - pentru că nu pot crede într-un raționament bun *în sine* ce să nu conducă le rezultate bune și definitiv convingătoare.

Bun sau rău, acest raționament stă la temelia deciziei lui Belu Zilber de a colabora după cum i se cerea, deci la miezul turnant al biografiei unui om ce a devenit unealta Securității, în pofida oricăror efecte, oricât de dezastruoase.

La birou era Mișu, alături de un general. La întrebarea dacă mă hotărâsem să-mi recunosc crimele, l-am rugat să-mi spună ce vrea de la mine, să scrie și eu voi semna. Profund indignat, mi-a răspuns că ei cunosc crimele mele, dar eu trebuie să le mărturisesc, nu să le recunosc. Era clar că îmi cereau să scriu un roman. Astfel a luat naștere prima mea declarație în care am afirmat că am fost spion american. Le-a plăcut, am semnat și am fost târât înapoi în celulă (p.81).

Oricine cunoaște cât de puțin psihologia anchetatului în condițiile crunte ale comunismului și ale acuzațiilor politice va afirma că nu se petrecea nimic ieșit din comun cu Belu Zilber. Numeroase victime au exclamat: Scrieți ce vreți și voi semna! (ce parodie tragică a îndemnului lui Heliade-Rădulescu...) Pentru unele generații, chestiunea nu implica atâtea frământări, deoarece nu anchetatul era acela care-și redacta cu mâna lui declarațiile, cum stăteau lucrurile în perioada anchetei la care mă refer, ci anchetatorul lui o făcea. Destui întemnițați maturi mi-au povestit în detenție de a fi strigat aceasta în obrazul anchetatorilor, iar eu, abia ieșit din adolescență și negândind la rezultatele asupra condamnării a unei atari atitudini, încuviințam din cap cu gravitate naivă, socotind că era zbieretul nevinovatului, ce devenea argument suprem al nevinovăției sale și acuzarea anchetatorilor înșiși, cu atât mai mult cu cât era destul de curent ca la proces acuzatul să nege cele declarate în

anchetă şi să se plângă a fi semnat mărturisirile sub teroare.

Am relatat un atare caz în volumul PREOŢI ÎN CĂTUŞE*, în povestirea MAREA LEPĂDARE: - *Tovarăşe maior, casa mea-i în spatele colectivei, iar a ţăranului înapoia ei. Ca să lichideze colectiva colţul ăsta, am fost arestaţi şi ni se cere sa declarăm că am vrut să-l împuşcăm pe Gheorghiu-Dej. Pe Gheorghiu-Dej eu nu l-am văzut decât în poză; de ce să-l împuşc? - Nu-i adevărat că aţi vrut să-l împuşcaţi? - Nu-i adevărat, tovarăşe maior! Doar nu suntem nebuni! Ofiţerul tăcu o bucată de timp de parcă medita cum să remedieze situaţia. Suspină compătimitor, după care: (...) - Dumneata ai declarat că ai vrut să-l împuşti pe Gheorghiu-Dej. Aşa-i? - Am dat declaraţie că aşa mi-a cerut. Mi-a zis că dacă nu declar asta, mă omoară. Mai mult de şase luni nu pot ţine, tovarăşe maior! - Păi, e adevărat că ai vrut să-l omori? - Păi, nu-i adevărat, după o mică ezitare. - Dar aşa ai declarat, nu? Părintelui de ce n-a declarat ca dumneata?, îi plăcea să-l învrăjbească. - Păi, el a ţinut la bătaie. Maiorul s-a pus pe râs de săltă scaunul pe care şedea!...* (p. 111-113).

Iar preotul Constantin Voicescu, la a treia arestare (deci nu mai putea fi intimidat cu uşurinţă şi, pe de altă parte, cunoştea prea bine repercusiunile semnăturii date sub înşirarea de către anchetator a tot felul de minciuni), mi-a povestit că, după ce a trecut prin întreg infernul caznelor, după ce a fost coborât în încăperea unde se afla cuptorul caloriferului şi ameninţat a fi aruncat de viu în foc, a semnat ce i se cerea: - **Doar ştii, Mihai, cum mergeau lucrurile astea... Ajungeai să semnezi orice voiau...**

Dar, cu Belu Zilber, lucrurile se complică într-un fel neaşteptat. Pentru moment, voi insista doar asupra conştiinţei sale clare că *îmi cereau să scriu un roman.*

Şi romanul început trebuia continuat.

A doua zi, am fost adus din nou târâş la anchetă, de astă dată numai în faţa lui Mişu. (...) Apoi mi-a cerut să completez mărturisirile. Am mai adăugat un nou capitol despre activitatea mea de spionaj în favoarea Angliei şi Franţei. Pe urmă iar s-a indignat că nu vorbesc decât despre mine şi nişte străini mai mult sau mai puţin fictivi: "Cum vrei să verific tot ce declari?...

* Mihai Rădulescu şi † Irineu Slătineanu; Bucureşti; Editura RAMIDA; 1997.

Să-mi spui ce crime ai făcut cu Pătrășcanu și alții!" (idem).

Canonul sufletesc pierise: ideile, când izbutesc să ne convingă, așternîn mintea noastră câmpul desțelenit în care să ne desfășurăm în conformitate cu dicteul lor.

Consecvent cu concluzia la care ajunsesem, în zilele următoare am declarat despre comploturi pe care le organizasem cu Pătrășcanu încă din 1939. Eu dictam și el scria despre lupta noastră împotriva Uniunii Sovietice, împotriva partidului, asasinate și lovituri de stat proiectate de noi doi (p.81-82). Colaborarea dintre creierul în ebuliție și acela 'lucid' al scribului stăpân era permanentă, cel din urmă judecând valoarea fiecărei spovedanii, utilitatea și veridicul ei, numai că această cântărire se făcea de pe poziția unei inteligențe limitate și complet neexersată cu raționamentul și cu puterea de a se impune a adevărului. *Mișu părea relativ mulțumit. La un moment dat întrebă: "De ce ați făcut toate acestea?" Răspunsul l-a scris fără mine: "Din ură împotriva Republicii Populare Române". La observația mea că republica a luat ființă abia în 1948, mi-a replicat: "N-are nici o importanță. Cei din conducere înțeleg și așa!"* (p.82). Urmară noi persecuții contondente pentru obținerea narațiunii privind recrutarea în spionajul american a lui Petre Năvodaru și a conferențiarei universitare Vera Călin. *Într-un proces de spionaj nu poate lipsi frumoasa spioană, iar Vera Călin, mamă a doi copii, era în adevăr frumoasă* (idem). Oricât de adânc se înfipsese în conștiință ideea necesității ineluctabile de a fi moale și modelabil în palmele anchetatorului, până la uitarea de sine, *pentru mine au fost (...) zile cumplite. Loviturile pe rănile de la picioare nu mai contau față de ideea că mi se cere implicarea unor prieteni care nu erau din categoria lui Pătrășcanu. Am refuzat să-i implic. Mișu n-a insistat* (idem).

Fu împins să facă un nou pas în autoincriminare: să povestească despre calitatea sa de agent al Siguranței. Făcu și asta. *Am răspuns că Intelligence Service-ul m-a obligat să intru în serviciul Siguranței Generale. La care* (colonelul) *a exclamat: "Dar asta nu-i verosimil!" La observația mea că și asta poate fi verosimil s-a supărat, a rânjit și mi-a acordat 24 de ore de reflecție. L-am rugat să-mi schimbe celula și să-mi dea o carte. A acceptat imediat, dar cu condiția să nu consider că-mi plătește pentru o declarație satisfăcătoare. I-am mulțumit pen-*

tru generozitate. La care mi-a replicat: "Vezi cum ne purtăm noi cu trădătorii?!" (p. 83). O mostră din cele ce s-au petrecut permanent sub regimul comunist: cuvintele rostite trebuiau înțelese pe de-a-ndoaselea, frazele aveau un sens direct, obligatoriu, și unul invers, *à bon entendeur, salut!*, atitudinea avea un anume conținut, dar permeau prin ei și dedesubturile lui, ce-l contraziceau. Fără acest mecanism înnebunitor, impulsionați exclusiv de care ni se impunea să supraviețuim, n-aș fi ajuns niciodată să cercetez ceea ce am fundamentat și numit: **mecanismele stilistice ale gândirii**, în cadrul **antropologiei stilistice**, inventată de mine pentru a încerca să înțeleg o lume ce ne împingea pe toți la pierderea minților, s-o înțeleg și s-o domin pentru a nu înnebuni.

Pasul n-a fost pas ci salt într-o condiție de invidiat: dreptul de a emite cereri care, culmea, îi erau și împlinite, și mai ales dreptul la o viață intelectuală cât de cât: cartea!

Satisfăcut și cu închipuirea împrospătată de contactul cu ficțiunea romanescă, a doua seară îi dădu *deplină satisfacție lui Șoltuț* (idem). Răsturnă înainte-i un butoi cu năzdrăvăniile din comoara fascicolelor de doi bani: Vintilă Ionescu, anchetatorul de la Siguranță, după ce-l eliberase, îl vizita nopțile, fără a sări niciuna, pe întinderea a șase ani; și venea mascat, când bătea de douăsprezece trecute fix, când se-ntoarnă o zi către ailaltă!

Rechizitoriul făcut acum inepției colonelului și a adjunctului său este atât comic, cât și cumplit - de cum constatăm că puterea se bizuia pe astfel de sfertodinsfertodocți, incapabili să discearnă batjocura de posibil. Așa am fost conduși timp de patruzeci și mulți de ani...! Nu l-a îndemnat un poetastru 'de curte' pe iubitul său Nicolae Ceaușescu să semneze un decret prin care ne oferea poetul un imn național 'patriotic' și peste două-trei zile să semneze un altul, de rectificare a metricii precedentului text versificat?!

Nu i s-a părut bizar, se referă Belu Zilber la același numit Șoltuț, *nici când a dictat lui Mișu un răspuns pe care nu i-l dădusem. Vintilă Ionescu mi-ar fi spus în 1932 că, "în 1941, când va izbucni un război împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român având de jucat un rol decisiv în înfrângerea Germaniei hitleriste, Siguranța Generală are nevoie de informațiile mele prețioase". Dacă aceste inepții ar fi fost tipărite, milioane de comuniști francezi, italieni, ruși, români și alte zeci de milioane de necomu-*

niști le-ar fi crezut. (...) Toată lumea știe că se minte, dar foarte puțini stau să facă socoteala că, în șase ani, ar fi trebuit să fac 1.200 de note informative, că un nemembru de partid nu este recrutat ca agent în partid, că în 1932 Hitler nu era la putere și nici nu știa că în 1941 va izbucni un război antisovietic (p.83-84). Deși anchetatul își păstrează conștiința superiorității sale intelectuale față de chinuitorii săi, el nu se ridică din poziția de îndeplinire a poruncilor lor. Îi disprețuiește și, parcă dedublându-se, ascultă orbește de ei.

Deoarece un nou an se scurse și anchetatorul șef se tot plângea că nu știa să rezolve *"asemenea anchete"*, îi ironizează Ziiber, tot sărmană victima sa, care citise *cu atenție volumele cu stenogramele proceselor de la Moscova*, (știa) *bine ce acuzații și-au adus Buharin, Zinoviev, Kamenev, Piatakov și ceilalți* (p.85). Deci Șerbulescu trecu la treabă, suflecându-și mânecile și storcându-și amintirile, să încropească un nou proces de tip sovietic, împotriva sa însuși, a unui membru al conducerii partidului și de stat și a mulți alți nevinovați necesari pentru ca acuzațiile să fie plauzibile. *Am scris o declarație despre legăturile noastre cu trotkiștii, buhariniștii și serviciile hitleristo-nipone de spionaj. De astă dată, indignarea lui Șoltuț a atins paroxismul. A aruncat declarația mea pe jos. (...). Imaginația se epuizase. Alte romane nu mai știam să fac* (p.85). Până și cârmacii săi literari pricepură că nu oricine este un Simenon, să scrie tot la două zile o carte nouă și pasionantă. Așa încât i-au adus 'romanele' lui Ion Mocsony-Stârcea, deja condamnat în altă cauză, ca sursă de inspirație, pentru a pricepe Andrei Șerbulescu ce era de făcut în vederea stabilirii de legături între Pătrășcanu, partidele istorice și Rege.

În mod curios, memorialistul va rămâne necruțător față de declarațiile lui Stârcea, ce-l implicau întocmai după cum și el îi implicase pe alții prin declarațiile sale. Să fie de vină invidia perpetuă și universală dintre creatori? Acela, da, era un infam, afirmă răspicat autorul MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC: propria-i comportare nu devine câtuși de puțin pricină pentru o autocritică, fie ea și de ochii lumii.

În orice caz, intervenția noului inventator de scenarii, scos de prestidigitatorii în uniformă MAI, din hrubele penitenciarelor, ca

un iepure din joben, îl edifică pe Belu că altă scăpare nu exista pentru nimeni decât de a se înrola în brigada romancierilor de la Interne.

Îmi închipuiam că și alți arestați, Lena Constante, Elena Pătrășcanu, Torosian, Harry Brauner, Stârcea etc. trebuie să fi fost bătuți, până vor fi înțeles că bătaia nu va înceta decât atunci când vor fi scris un roman (romanul mântuitor!, îmi vine să exclam, parafrazându-l pe Nicolae Balotă când mi-a prefațat primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE). *Nu-mi închipuiam însă cum vom ajunge toți acești libretiști să spunem aceleași lucruri* (p.88). Nici torționarii nu se lămuriseră de la prima încercare; îi chinuiau mai mari dureri de cap decât pe imaginativii lor cobai. *La început cineva scria întrebările și răspunsurile. Pe urmă s-a abandonat acest procedeu. Cei doi confruntați își debitau în fața anchetatorului textul imaginat în celulă. Bineînțeles că niciodată nu se potrivea vreun fapt imaginat de unul cu cele imaginate de altul. Anchetatorul asculta cele două romane, apoi întreba: "Cum îți explici, domnule Zilber, că domnul Stârcea spune..., fapt de care dumneata nici nu pomenești?" Nu se supăra dacă răspunsul suna: "Fiindcă nu-i adevărat. Este inventat". Apoi urma o întrebare și un răspuns similar din partea celuilalt confruntat. În fine: "Dar uite, domnul Stârcea descrie cu detalii locuința Lenei Constante, în timp ce d-ta susții că n-a fost niciodată acolo?" Așa se continua, cât era necesar ca unul dintre parteneri să se plictisească și să admită versiunea celuilalt. Odată acest rezultat obținut, anchetatorul scria un proces-verbal de confruntare. La fel proceda cu alte perechi, apoi, dacă era nevoie, corecta prin alte confruntări, până ajungea să aibă un consens cel puțin asupra câtorva fapte criminale* (p.88-89).

Constatăm două elemente distincte în această rememorare, deși cel dintâi poate fi urmărit de o bucată de timp și în celelalte citate. El constă în aceea că Belu Zilber nu mai e chinuit de remușcările ce îl determinaseră nu numai să se pună în pielea aproapelui, ci și să regrete suferințele ce le provoca. Al doilea e că declarațiile celor doi pomeniți - și de bună seamă ale multora dintre implicați - au caracteristica romanului într-adevăr. Ele constituiau niște structuri imaginare din genul epic, ce tindeau spre o construcție cât mai solidă; erau cât de cât verosimile, cu

atât mai mult cu cât descrierile spațiului acțiunii apăreau detaliat și exact, ca și biografiile personajelor: se colorau ici și colo cu prezumții psihologice îmbogățite de comentariile autorului. Lipsea doar cenzorul estetic din conștiința autorului, ca și intenția fie estetică, fie formativă (imitativă era în anumite împrejurări). Niște romane scrise direct sub îndrumarea unui ochi critic ce sta de pază în preajma romancierului, să nu se depărteze acesta de subiectul impus ci să-l clarifice după gustul și necesitățile criticului, îndărătul criticului aflându-se 'imperativele momentului istoric', adică decizia conducerii de partid, întrupată în acele timpuri de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Securitatea își preschimbase anchetații în niște neîndoielnici profesioniști ai condeiului, calificați să scrie convingător oricând și despre orice.

Dacă examinăm cu atenție situația lui Belu Zilber și a lui Ion Mocsony-Stârcea și o proiectăm asupra realităților din starea de presupusă libertate, din afara zidurilor ministerului, asupra realității condeierilor ce-și dregeau glasul să fie acceptați printre cântăreții regimului destul de proaspăt instaurat, vom constata că răsar multe similitudini, începând cu tema dată, continuând cu împărțirea personajelor în pozitive și negative, cu stilul suficient de incolor, inodor și de penibil pentru a putea fi degustat de critici, rescrierea de mai multe ori, până ce textul corespundea 'imperativelor sociale' și 'normelor realismului socialist', acuzarea dușmanului de clasă, pentru ca 'opera' să devină armă de întărire a urii pe care partidul intenționa s-o deștepte în fiecare cetățean împotriva neamului, a Bisericii, a celor vrednici și buni, a tuturor emisarilor lumii ce trebuia desființată.

Doresc, cu toată tăria convingerii că operația ce o voi menționa este salutară, ca redactorii edițiilor de stat de ieri și ai publicațiilor de orice fel menite slujirii comunismului să adâncească până la limită situația lui Belu Zilber, pentru a descoperi, în fundul prăpastiei unde se zbătea el, propriul lor chip proiectat pe acela al anchetatorului, căci fiecare dintre acești redactori avea datoria a fi un cenzor, un anchetator, un denunțător *in spe* și un judecător (chiar dacă se străduia să o facă în duhul blândeții și într-un spirit simpatizant cu scriitorii). Desigur, cei care refuzau, în sinea lor, această situare - aceia

care iubeau cultura română şi adevărul - s-au străduit, trecând prin mari pericole, să sprijine paginile denunţătoare ale situaţiei generale sau particulare din România, ca şi pe autorii lor. Mulţi şi-au pierdut slujbele; mulţi au fost determinaţi să revină asupra atitudinii iniţiale, să-şi revizuiască poziţia şi să încerce, după cât le îngăduia conştiinţa, să se preschimbe în unelte ale puterii, aşa cum li se cerea. Întrebarea pe care sunt datori să şi-o pună este: cât de mult am fost antrenat de Securitate să devin slujbaş fără simbrie al ei (căci simbria era doar păzirea postului foametei şi umilinţelor, deţinut în editură, la revistă, ziar şi aşa mai departe)?

Remarcam mai sus că a dispărut conştiinţa decăderii personale de la statutul insului demn şi de caracter, cu toate că am mari îndoieli ca un spion de mâna a şaptea şi cam de salon, cum fusese Zilber, să fi posedat vreodată aşa ceva. O pricină a acestei ştergeri a simţământului vinovăţiei e provocarea curiozităţii de către contextul absolut inedit al anchetei, ca şi interesul de a urmări cu toată atenţia răutăcioasă în ce mod intenţionau securiştii să imite marile procese împotriva bolşevicilor, din U.R.S.S., curiozitate şi interes atât de intense, într-o tânjeală cenuşie după o varietate de evenimente total lipsind din viaţa celulară, atât de intense încât obliterau sentimentul vinovăţiei (şi aşa nu prea ascuţit, după opinia mea). O altă pricină constă în îmbunătăţirea radicală a existenţei sale materiale prin dreptul neîncetat de a citi, ba chiar de a primi de acasă cărţi, de a folosi hârtie şi cerneală la orice oră din zi şi din noapte, îmbunătăţire ce, ca orice comoditate, contribuia la uitarea apăsărilor sufleteşti.

Toţi cei interesaţi de 'literatura' sa fiind mulţumiţi de roadele pe care le da, i se propuse o nouă temă de meditaţie creatoare. *Ajuns la Malmezon, am cerut hârtie, toc şi cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito şi depozitate la ambasadele Statelor Unite, Angliei şi Franţei, cu întruniri conspirative în casa lui Octavian Neamţu, la care participau generalul american Schuyler şi Pătrăşcanu, cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspândirea ciumei în cartierele muncitoreşti şi epizootii la sate cu microbi furnizaţi de Intelligence Service, cu organizarea unei lovituri de stat ajutaţi de divizii blindate iugoslave, care urmau să ocupe Timişoara şi*

Sibiul, cu executarea conducătorilor de partid și de stat. În schimbul ajutorului iugoslav dăruisem Banatul lui Tito. Era o combinație de crime după modelul celor (despre) care citisem că (se) proiectaseră la Moscova în 1937, la Budapesta și Sofia în 1949.

Lui Moraru i-au plăcut foarte mult dezvăluirile mele. Mi-a cerut unele detalii complementare pe care bineînțeles că i le-am dat. Peste câteva zile a revenit însă cu patru fotografii și mi-a cerut să spun pe care din acele persoane le cunoșteam. M-am uitat cu atenție. Nu cunoșteam nici una. Am semnat cuvenita declarație, după care mi-a spus: "În curând una dintre aceste persoane îți va face o surpriză". În adevăr, peste câteva zile am fost dus la o confruntare cu una din fotografii (90-91).

Era un alt condamnat politic (dobândise zece ani muncă silnică), ca și Mocsony-Stârcea, în altă afacere, pe nume Radu Niculescu-Buzești. La afirmația lui Belu Zilber că nu cunoștea persoana din fața sa, celălalt, întrebat același lucru, la cerere, îi expuse întreaga biografie, redutabil argument că-l cunoștea prea bine. Era o biografie învățată în celulă cu ajutorul numeroaselor autobiografii redactate de Andrei Șerbulescu în anii de când se afla sub pământ. Acum abia ne dăm seama că Securitatea lua o măsură de prevedere pentru cazul când 'romancierul' scria o fantezie ce să nu servească secretarului general al partidului: această măsură de prevedere era că, fără știrea victimei, mai exista o altă victimă pregătită a-i lua locul, care compunea un alt roman, în altă celulă. De data aceasta poziția celei de a doua victime era ocupată de Radu Niculescu-Buzești. Amenințat cu moartea, lui Belu Zilber nu-i fu greu să admită că versiunea celuilalt era adevărată în privința complotului din casa lui Octavian Neamțu.

Am insistat mai mult asupra acestui nou 'roman', pentru că el prilejuiește intrarea în scenă a altui tip uman, unul nobil și vrednic de cinstire, în mocirla în care ne bălăcim de atâta timp. Anume, un alt național-țărănist, ca și Buzești: Camil Demetrescu, dealtfel un cunoscut al lui Zilber, dintr-o epocă defunctă. Și el avea stimă în partitura lui Niculescu-Buzești, numai că refuza să cânte după notele ei. Drept pentru care fu confruntat cu Andrei Șerbulescu, să se convingă că erau prea mulți cei care îl

acuzau şi că sunase ceasul să cedeze, să îşi pună cenuşă în cap, la rându-i şi să-şi ia locul în corul general al 'vinovaţilor'. *Acesta refuza însă să consimtă să joace în piesa noastră, deşi fusese bătut vreme îndelungată. (...) L-am rugat să confirme totul. M-a ascultat, dar înainte de proces a revenit. Mult după aceea mi-a explicat de ce: "De vreme ce insistau atâta, înseamnă că declaraţia mea le era utilă. Nu voiam să fac nimic care le-ar fi putut fi de folos". (...) Eu am spus "da" fiindcă gândeam ca un comunist, el a spus "nu" fiindcă era anticomunist* (p.92). Un alt om dintr-o bucată (în aceasta anchetă) a fost Lucreţiu Pătrăşcanu. Tot ce era adevărat accepta, cu oricâtă greutate (cum ar fi în privinţa intimităţilor sale erotice), să recunoască şi chiar să povestească în detaliu; când cădea asupră-i întrebarea despre născocirile lui Zilber sau Buzeşti, se năpustea cu: *Toate sunt minciuni, de la început până la sfârşit!* (p.93). Dacă luăm drept bună ultima scuză menţionată a lui Zilber, Pătrăşcanu nu gândea ca un comunist, pentru că nu accepta acuzaţiile anchetei! De unde se vede că Belu Zilber nici când aduce această scuză pentru comportarea sa nu rosteşte adevărul, deoarece nimeni nu se îndoieşte că Lucreţiu Pătrăşcanu gândea ca un comunist intratabil şi că fusese, până la declanşarea duşmăniei lui Dej, omul bun la toate al sovieticilor, unealta principală (de nu unică!) ce a pregătit aservirea ţării noastre.

Iar ceilalţi cu care a fost confruntat memorialistul vădeau urmele unor grele suferinţe şi torturi, numai ele determinându-i, la capătul lor, să recunoască invenţiunile acelui proces ce se apropia şi care avu, finalmente, loc. Până la înfăţişarea în faţa instanţei, chiar şi după asta, Belu Zilber a crezut că, mulţumit de contribuţia lui la condamnarea la moarte a lui Pătrăşcanu, partidul îl va elibera. De aceea confruntarea cu perioada de după proces fu neaşteptată:

Ştiam că, după sfârşitul spectacolelor de Grand guignol, *actorii se demachiază şi pleacă acasă. Jucasem rolul de primcriminal într-un proces în care acuzaţii, martorii, procurorii, avocaţii, judecătorii şi publicul ştiau că nu se spusese un cuvânt adevărat. Prin urmare nu se putea ca, la sfârşitul spectacolului, poliţia să intre pe scenă şi să aresteze pe actori. Ce mi se întâmpla putea fi cel mult un epilog de scurtă durată, o neînţelegere.*

Aşteptam de la o zi la alta ca uşa grea de stejar să se deschidă şi să fiu poftit la demachiere. Nici când am fost tuns cu numărul zero, nici când am fost poftit să duc hârdăul la closet, nici după ce s-a împins în cameră o perie şi un lighean cu apă şi mi s-a ordonat să spăl duşumeaua până ce scândurile vor fi devenit galbene, nu mi-am dat seama ce se întâmplase (p.99). Şi scriitorul adaugă o propoziţie zdrobitoare: *Nimic nu este mai ireal decât realitatea* (idem).

Nu e de mirare că i-a trecut memorialistului prin minte ideea, în care încă nu se putea pe deplin încrede (o va face mult mai târziu, după ieşirea din închisoare, atunci când îşi va scrie amintirile), ideea că securiştii, cu partidul lor cu tot, *au făcut descoperirea că numai nevinovaţii trebuie condamnaţi, (...) o nouă concepţie despre societate* (p.100). Iar cu privire la aresturile unde se prăvăleau tot mai mulţi nevinovaţi mărturiseşte: *Eram convins că acolo este un studio numai pentru fabricare de librete. Credeam că în fiecare din cele o sută de celule locuiesc numai actori pregătiţi pentru spectacolul judecăţii* (p.101).

Există o lege psihologică necercetată; în temeiul ei îi acord credit, atitudinea sa din timpul anchetei devine accesibilă raţiunii noastre. Această lege este: pentru a putea supravieţui, fiecare dintre noi trebuie să creadă că trăieşte într-o lume asemenea lui. Pe calea acestei credinţe s-a ajuns şi la afirmaţia absurdă (dar nu mai puţin adevărată pentru unii dintre semenii noştri), afirmaţia că omul şi-a creat un dumnezeu după chipul şi asemănarea sa. Incapabil să intuiască cum se confruntau alţii cu rigorile anchetei, pentru că nu avea nici o noţiune despre trăirile duşmanilor comunismului, ale celor conştienţi de necesitatea combaterii lui - asta fiindcă din adolescenţă îşi modelase cugetul după tiparele marxismului -, Belu Zilber îşi proiecta oarba supunere faţă de 'sarcinile de partid' asupra tuturor românilor, fără să-şi dea seama că între un român şi un instrument al cominternului exista o contradicţie de neaplanat.

Cu siguranţă, cea mai plauzibilă remarcă a lui Andrei Şerbulescu, de autocaracterizare - deşi nu face o trimitere directă la sine - este următoarea: *Unii se nasc informatori, cum alţii se nasc poeţi sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la uşi ori să citească corespondenţa altora. Alţii devin informatori în lipsa unei profesiuni, iar mulţi, din convin-*

gerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii şi, de foarte mult ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspândită decât se crede. Indiferent de motivarea iniţială, cu vremea delaţiunea devine viciu (p.136).

Îmi amintesc a fi citit în lucrarea unui istoric francez extrase ample din memoriile unui celebru informator al poliţiei secrete din veacul al XVIII-lea din Franţa. La aceleaşi concluzii ajunsese şi acela, încercând să se explice: copil, îşi făcea deliciul de taină din tragerea cu urechea, pe neobservatelea, la discuţiile părinţilor săi, din care era eliminat; le spiona intimităţile prin gaura cheii, ori ascuns pe undeva prin odăi; şcolar, urmărea purtările colegilor, le citea corespondenţa, le dezvăluia practicile ilicite şi-şi realiza plăcerea maximă prin denunţarea lor în faţa profesorilor (şi ei, dealfel, victime ale aceloraşi priviri inchizitive); căsătorindu-se, voluptatea lui maximă era de a-şi urmări soţia, ba chiar de a-i crea prilejuri să-l înşele, pentru a o descoperi în flagrant delict, de a-i cunoaşte fiecare pas, nu din spusele ei, ci din deducţiile lui şi din observarea ei josnică. Omul nu-şi găsise, recunoştea, nici o altă meserie mai conformă cu caracterul şi formarea sa decât aceea de informator în solda poliţiei, singura ce-l putea face fericit.

Aceeaşi voluptate de a pătrunde tainele celuilalt şi de a-i face rău prin folosirea lor stă la baza ambelor devoalări ale sentimentelor unui informator înnăscut (iar altfel nu există; cel care nu s-a născut cu atari deformări nu poate deveni informator, decât dacă acceptăm că vicierea ar avea efect şi asupra naturii nedeterminate prin aplecare spre ea). Belu Zilber aduce o nuanţă suplimentară faţă de clasic: motivarea 'idealistă', zice el, a aceleiaşi împătimiri. Este interesant că, dacă discută informatorul, nu poate gândi la epoca revolută a burgheziei, ci are în faţa ochilor numai informatorul sub comunişti. De ce? El trecuse printr-o condamnare, în urma anchetei Siguranţei Generale şi nimeni nu-i oferise să slujească stăpânirea pe calea aceasta. Atragerea inşilor sub anchetă către o atare comportare inumană numai comuniştii au inventat-o şi aplicat-o la nivel de masă.

Revenind la oglindirea propriei persoane în întreaga lume, trebuie să ne amintim o afirmaţie deseori regăsită în memoria-

listica reeducărilor, aprofundată în primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE: pentru cei intrat în hora bătăilor, a înjosirilor, a cererilor necontenite de a colabora cu călăii, întreaga lume că,păta acest aspect; victimile reeducărilor ajungeau să creadă că nu mai exista omenire liberă, că se extinsese cancerul comunismului pe toate continentele, că, odată slobozi, vor descoperi doar o aglomerație scursă pe pământul întreg, o aglomerație de turnători, din care scăpare nu mai exista.

Belu Zilber aduce o nouă contribuție la analiza acestui viciu neluat în seamă nici de moraliștii Bisericii, nici de psihanaliști: *Într-un sistem care cultivă delațiunea pe rațiuni ideologice, gregara pasiune devine viţiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeași pasiune viţioasă și le pretind imperativ altora. Delațiunea devenită viţiu alimentează viţiul delațiunii* (p.136). De aceea sentimentul de libertate ce l-a cotropit când, scăpat dintre ghearele anchetatorilor și ale îmbierilor lor de a se dedica viciului comun, a nimerit la Aiud: *Am avut momente de reală fericire. Fiind bătrân și condamnat pe viață mă simțeam liber. În afara ochilor poliției, armatei sau partidului. Orice aș fi gândit, nu aveam cui spune, fiindcă eram izolat* (p.137), deci practicarea viciului delațiunii devenise *de facto* imposibilă. Eliberarea de sub puterea unui viciu aduce o relaxare imensă duhului, ca eliberarea dintr-o temniță lăuntrică, unde numai coabitarea sufocantă cu ei era acceptată.

Viciul special al lui Belu Zilber a fost afabularea. Ea i-a oferit material de lucru informatorului din sine. Plecând de la autoobservare, el atinge zona paradoxului: *Domesticirea omului a început când a încetat să afabuleze* (p.140), deoarece prin afabulările sale, ceilalți, luându-le ca și când ar fi constituit adevărul, și-au extras puterea asupra lui, puterea celor stăpâni pe dosare. El pornește pe urmele unei capacități curioase ce i se revela, această afabulare, de care nu fusese conștient înainte de anii lungi ai anchetei. Observă că *reproducerea corectă a faptelor cere un mare efort din partea noastră (...). Frica de verificare și sancțiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să și povestească corect. Educația a contat și contează, dar într-o măsură mai mică. De îndată ce constrângerea încetează,*

afabularea copleşeşte (idem). Dar nu aceasta era cea cu care se confrunta el. *Mai este minciuna. Spre deosebire de afabulare, este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfârşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. (...) Efortul este încă şi mai mare decât acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit. (...) Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întârzie. În afară de un caz: acela în care minciuna este organizată de un stat care dispune de totalitatea mijloacelor de informare şi înregistrare* (p.140-141). Or, afabulării sale i se dădea drept de existenţă, mai mult, îi era imperios cerută de către minciuna de stat.

Mulţi dintre aceia care au meditat la dezastrele aduse de comunism pe pământ au menţionat cele ce urmează. Este vorba despre cea mai cumplită tentativă de reducere la neant a eforturilor culturii, civilizaţiei, religiilor lumii, tentativă izbutită şi de pe urma căreia vom avea de suferit o perioadă foarte lungă de timp, până să fim în stare-a reveni de unde am plecat. Dar parcă nimeni n-o formulează atât de percutant ca Belu Zilber: *Adevărul (...) de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege: minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat* (p.141). Deci nici Belu Zilber nu mai are remuşcări, nici Belu Zilber nu roşeşte, nici Belu Zilber nu mai este sancţionat nici măcar din-lăuntrul său. Lenin i-a distrus conştiinţa.

Cele cu care îi condamnă pe comunişti i se aplică şi lui, el însuşi fiind comunist şi pentru că *marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă* (p.157); va să zică acuzaţia pomenită era: *Din crimă nu se evadează decât în moarte* (p.141).

Andrei Şerbulescu a izbutit să evadeze din crima la care a participat de când a devenit marxist şi până la eliberarea sa din temniţele comuniste: a izbutit să moară; a înaintat omenirii, în aşteptarea sfârşitul său pe pământ, cea mai nobilă cerere de iertare posibilă: aceste memorii fragmentare, rescrise după ce Securitatea i-a furat memoriile complete. Belu Zilber a făcut petiţie de mântuire.

PSEUDOFICȚIUNEA

MÂNGÂIERILE ŞEHERAZADEI H. GRĂMESCU

Haralambie Grămescu s-a născut la 18 ianuarie 1926 în comuna Plenița, jud. Dolj. După absolvirea ciclului elementar a urmat liceul în Craiova și ulterior la Pitești. Debutează în ziarul "Lupta Ardealului" în anul 1949. A început cursurile facultăților de Filologie și Medicină, dar nu le-a isprăvit. A fost nevoit să părăsească Școala de literatură "Mihai Eminescu" în 1952. De un an era referent la Uniunea Scriitorilor. În perioada 1954-1957 este redactor la E.S.P.L.A. Devine informator al Securității. Apoi este arestat și condamnat. Se eliberează prin grațiere. Funcționează ca redactor la "Luceafărul" între 1965 și 1968. Debutează în volum cu **Elegii și egloge**, în 1969. Urmează volumele **Norul lui Magellan** și **Ode și epode**, în 1972. E lector la Editura Minerva între 1970 și 1972. A tradus mult: Balzac, Briusov, Antokolski, V. Inber, K. Simonov, M. Aligher, Arany János, Salaman Ernö, Majtényi Erik, Ibsen, precum și povestirile cuprinse în ciclul arab **1001 de nopți**.

În anul1994 îi apar amintirile: **Pactul cu diavolul**, subîntitulate: *Roman* (Editura Plenița).

PACTUL CU DIAVOLUL de Haralambie Grămescu este subintitulat: ROMAN, deși este cert o carte de memorii, iar autorul, în mai multe rânduri insistă asupra autenticului expus (*acest roman al vieții mele*, p.42, nota 1; *realitatea (...) istorică, a întregii mele cărți, în care tot ceea ce istorisesc respectă cu obstinație, cel puțin în intenție, adevărul*, p.192, nota 1), după cum și implică o sumă de scriitori contemporani (cunoscuți și prieteni) în aventurile descrise în paginile ei. Poate că subtitlul ascunde o intenție comercială - vinderea cărții publicate pe speze proprii -, poate că traduce un sentiment destul de frecvent, acela că viața ne este ...un roman.

Din genul romanesc, în afara epicului, lucrarea nu reține prea

multe, cu atât cu cât povestirea este difuză, (artistic?) încâlcită, fără motivări ale acțiunilor - nu din vina autorului, ci dintr-aceea a Securității care l-a arestat și condamnat neîntemeindu-se pe vini limpezi, acuzatului revenindu-i prea anevoiasa sarcină de a călca pe urmele ei confuze în căutarea sa însuși.

Un portret, al *conului Jorj*, se cuvine menționat; chiar citat: prezintă unul dintre tipurile pitorești ce nu pot lipsi dintr-o aglomerare umană, mai ales dintr-o închisoare (deși Haralambie Grămescu nu a cunoscut penitenciarele, ci a fost reținut până la eliberare în arestul Securității, la dispoziția ei).

Conu Jorj avea în făptura lui uriașă de ogar rusesc o atare măreție încât nu m-a mirat că maiorul Enoiu chiar s-a și ținut de făgăduielile date. În înfățișarea conului Jorj era o fălnicie aș zice imperială atunci când se ridica în picioare cu cei doi metri și ceva ai lui, cu vocea-i de bas profund, cu ochii-i mari albaștri, ușor migdalați tătărește, frumos ca un Perun gata să spargă bolta cerurilor - fără să fie nici gras, nici slab, mai de grabă suplu decât mătăhălos, atunci, la cei vreo patruzeci și cinci de ani câți avea - era deci normal ca Enoiu - și el la rându-i un ins bine zidit - să acorde onorurile cuvenite unui atare exemplar de om. Și, pe cuvântul meu de onoare, una dintre cele mai alese bucurii ale vieții mele este și aceea că, din chiar clipa când ne-am văzut, basarabeanul mi-a acordat toată încrederea lui, și m-am simțit, tot timpul cât am stat lângă el și sub privirile lui scrutătoare, parcă mai sigur pe mine, parcă mai om.

(...) Conu Jorj sta mai toată ziua tolănit în pat și-mi povestea cu pronunția lui ușor basarabenească și cu vocea-i de bas profund pățaniile din viața-i fără pereche. Din când în când își mai aprindea câte o Aromă cu care izbutea să mă aducă într-o stare de deznădejde soră cu moartea, întrucât, fiind eu fumător blestemat să consume trei pachete de Carpați pe zi și neavând nici măcar un chiștoc, simțeam că-mi pierd mințile privindu-l cum trage în piept fumul dulce, până la ultimul firicel, din țigarea aceea bolerească și, isprăvind-o cum arunca mucul în fucalul împuțit. (...)

Conu Jorj începea să tacă, apoi să aștipească, apoi să pufăie ușurel printre buzele-i senzuale.

Când se deștepta, fuma o Aromă, arunca chiștocul la fucal

(...), după care conu Jorj începea să se scarpine. (...) Scărpinatul ăsta constituia pentru conu Jorj un fel de ritual. Punea în el ceva magic. Începea de la tălpi şi dintre degetele de la picioare, suia încet spre genunchi, apoi pe burtă, pe piept şi, la sfârşit, pe cap. Nu pare să fie cine ştie ce grozăvie, nu? Într-adevăr, nu e o grozăvie. (...) Dar acolo în celula care rezona ca un instrument muzical la cel mai uşor sunet, cum stam eu cu capul sprijinit în palme şi cu coatele pe genunchi, cugetând la beleaua în care intrasem, scărpinatul conului Jorj, când era răcăit de unghiile groase, lungi şi tari ca nişte plectre rânduite unul lângă altul, avea ciudata însuşire de a răsuna nu ca un violoncel, nu ca un contrabas, ci ca un fierăstrău, ca un joagăr scârţâitor, mai dihai decât toate joagărele pe care şi le va fi cumpărat el (...). Erau nişte răcâituri absolut insuportabile. (...) În tăcerea acelei după amieze grele - după ce de multe alte ori îi rugasem cu glas implorator pe dragul meu de conu Jorj să nu se mai scarpine aşa - m-a apucat deodată un fel de amoc, m-am ridicat, vorba Şeherazadei, drept pe cele două picioare ale mele, am scos un răcnet ca de fiară înjunghiată şi am izbit cu capul cât am putut de tare în zidul vopsit albastru-albastru al celulei. Era o tentativă naivă de sinucidere. *Pe urmă conu Jorj mi-a luat capu-ntre palmele lui uriaşeşti, mi l-a strâns la pieptu-i cu ciudate rezonanţe de joagăre în funcţiune, şi-a cerut iertare până mi-a împuiat scâfârlia cucuiată, m-a certat că de ce nu i-am atras atenţia, că nu-şi dă seama când începe să se scarpine, că o face în mod reflex, că, dacă s-o mai întâmpla, să-i atrag doar atenţia şi nu mai face. Până la urmă îmi venea să plâng nu atât de durerea din frunte, cât de mila părerilor lui de rău şi a căinţei cu care nu mai înceta să mi se tot roage de iertare.*

De aici încolo conu Jorj nu mai ştia ce să-mi facă să mă simt mai bine. A ajuns chiar să nişte a-mi strecura ţigara din care fuma, să trag şi eu câteva fumuri (p.70-73).

Experienţa de privare de libertate a autorului devine pozitivă prin această îmbogăţire a imaginii faunei umane cu care memorialiştii au fost puşi în contact prin temniţe, iar dubla percepere a *conului Jorj* - ca un individ vrednic de admiraţie şi simpatic, dar şi ca unul scârbos, cu obiceiuri necontrolate - conferă portretului volum prin utilizarea perspectivei afective, ceea ce

nu reprezintă cel mai neînsemnat merit al unui scriitor.

Confruntarea cu tribunalul îl prilejuieşte lui Haralambie Grămescu să scrie câteva dintre cele mai preţioase pagini ale 'romanului', unde prin împingerea în prim plan a martorilor acuzării, rarisim prezenţi în lucrările de memorialistică a detenţiei, aduce dovada totalei dezagregări a moralei sub comunism, a decăderii umane sub orice limi-tă acceptabilă, în cazul unora dintre ei; în cazul celorlalţi, spre cinstea lor, a unei crescute responsabilităţi confraterne. Ei se află în faţa Justiţiei pentru trei inculpaţi dintr-un singur lot: Florin Gugu, Adriana şi autorul.

Cei aduşi să depună împotriva lui Gugu s-au dovedit oameni de caracter. Mai întâi, s-au lepădat de declaraţiile date în anchetă, n-au recunoscut nimic din ceea ce fusese consemnat de către anchetători, pretinzând că li s-au luat declaraţiile sub ameninţări şi mai ales că s-a mistificat ceea ce spuseseră ei - şi declarau acum că nu l-au auzit niciodată pe Gugu spunând ceva rău despre regimul comunist, că domnul Gugu doar i-a ajutat să-şi formuleze nişte plângeri către autorităţi când li se făcuseră nişte nedreptăţi, că este un om cu suflet mare şi aşa mai departe. Oricât s-au burzuluit cei din completul de judecată să scoată de la ei vreo acuză (erau o femeie şi un bărbat), oricât i-au ameninţat, n-au izbutit nimic. Cei doi s-au ţinut tare: "Chiar dacă ne arestaţi aici pe loc, noi nu putem să-l învinuim, după ce ne-a făcut atâta bine!" (p.143).

Se cunoaşte faptul că astfel de martori, iniţial trecuţi prin anchetă de parcă erau pregătiţi să fie aruncaţi în acelaşi lot cu acuzatul, se înfăţişau intimidaţi şi ameninţaţi în modul cel mai înfricoşător. Lupta temerii cu conştiinţa era grea, când venea clipa procesului: oamenii riscau vieţile copiilor, părinţilor, ale tovarăşului de viaţă, după caz; altfel luat, îşi riscau liniştea sufletească pe tot restul vieţii, presupunând că deveneau uneltele anchetei.

Ar fi fost interesantă surprinderea de către scriitor a trăsăturilor lor când se împotriveau propriilor declaraţii, surprinderea sentimentelor, aşa cum erau degajate de spiritul revoltat împotriva celor ce îi chinuiseră moralmente, ca şi a juzilor care, acum, le puneau întrebări podite cu ameninţări. Dar neinsistarea autorului asupra acestor detalii (cele mai grăitoare într-un roman) este

ușor de înțeles: trecând eu însumi printr-un proces politic, după o anchetă de o lungime aproximativ egală cu a anchetei sale, trebuie să recunosc că minfea îmi era atât de aburită în fața instanței că nu percepeam mai nimic din cele ce se petreceau cu mine; astfel încât mă și miră puterea lui Haralambie Grămescu de a se situa atunci într-un concret atât de viu.

Declarațiile se diferențiază când vine rândul martorilor aduși împotriva Adrianei, anume sora ei mai mică, Lili, încărcată cu o dramă ce-i îngreuiase existența suficient: soțul îi era arestat și condamnat peste zece ani; fratele surorilor, Traian, și bărbatul fiicei lui Lili, student ce locuia și mânca la Adriana fără plată, numit Răducanu. *Numai Lili, neînfricoșată nici de amenințările președintelui că o va aresta acolo în instanță, nici de întrebările răstite ale acuzatorului-care vroia s-o facă să adevereasică numaidecât anticomunismul Adrianei și planurile acesteia de a fugi în occident, a susținut cu fermitate că Adriana, ca secretară a lui Cezar Petrescu, își câștigă existența în mod cinstit, că n-a auzit-o niciodată rostind vreo vorbă de nemulțumire și că e foarte nedumerită cum poate să fie învinuită de așa ceva* (idem).

Aici, uluirea noastră n-are margini, căci nu la fel se arată a fi legătura familială dintre cei trei și acuzată. Dimpotrivă, parcă ei ar privi, în boxă, o cățea turbată, urâtă de mult timp, și pe care a bătut, în sfârșit, ceasul, s-o arate cu degetul hingherilor pentru a fi ridicată, cărată, jupuită și făcută mititei și săpun.

*Nea Traian și soțul Rodicăi au fost ceva de speriat. Nea Traian declara cu gravitate că-l, a auzit-o pe Adriana exprimându-și dușmănia față de realizările socialismului. Când i s-a dat voie avocatului Adrianei - vestitul Guido Bondi, scriitor nu lipsit de talent, (...) - să pună întrebări martorilor, Traian răspundea nesmintit: - **Atitudinea anticomunistă a Adrianei era limpede!*** Apărătorul ceru îngăduința să persevereze. Îi fu acordată. Dar același, imperturbabil, cu toată greutatea vârstei sale în jur de cincizeci de ani, insista și el: ***Nici între patru ochi Adriana nu spunea altfel categoric!*** *(...) Bondi își relua insistențele, dar Trăienuș nu se abătea cu o iotă de la mărturia lui "sinceră"* (p.144). Mai mult, inventând, ori acceptând născocirile anchetatorului, al treilea martor, Răducanu, o doborî pe acuzată cu falsificări ale realității, deosebit de grave. *Cât despre*

tânărul muzician, cel care se înghesuise în garsoniera Adrianei, şi mânca din traista ei, acela s-a dovedit parcă şi mai nemernic, adeverind cu zel că Adriana îşi exprima frecvent anticomunismul, şi chiar a transmis în străinătate prin diverse persoane, pe care ei nu le cunoaşte, informaţii importante pentru securitatea statului nostru... (idem). Bineînţeles că nu i s-au cerut dovezi, după cum pe nici un anchetator nu-l duruse capul să le caute.

Fosta soţie a autorului (cea care face corectura volumului, astăzi) a trăit, cu cea mai intensă sfâşiere şi cu o totală necunoaştere a termenilor precişi ce i se impuneau a folosi, pendularea între cerinţele Securităţii şi respectul adevărului.

Sanda (...) s-a speriat de tot şi întreaga ei declaraţie a fost rostită cu glas tremurat şi bâlbâit, cam în felul următor:

Preşedintele: "Recunoşti cele ce ai declarat la anchetă?"

Sanda: "Recunosc, domnule preşedinte, dar eu am spus una, iar domnul anchetator a scris altceva!"

- Aşadar nu recunoşti ce ai semnat?

- Recunosc, dar nu aşa cum scrie acolo, că eu n-am spus că fostul meu soţ era duşman al regimului.

- Deci, încă o dată: recunoşti sau nu recunoşti ce ai semnat la anchetă?

- Recunosc, dar nu aşa cum e scris acolo.

- În cazul acesta, pentru inducere în eroare a organelor de anchetă, îţi atrag încă o dată atenţia că poţi fi arestată pe loc. Recunoşti sau nu declaraţia pe care ai semnat-o?

Atunci eu m-am ridicat şi am rostit solemn:

- Domnule preşedinte, vă rog să acceptaţi declaraţia aşa cum a fost consemnată la anchetă (p.145).

Martora aducea în instanţă ceva ce nu era de conceput de justiţia 'populară': ca om de cultură, ea era sensibilă la modul în care adevărul poate fi colorat sau decolorat de stil şi de vocabularul pentru care s-a optat în momentul redactării, şi era cunoscătoare a acestei realităţi. Publicarea, astăzi - tristă iniţiativă, dacă nu chiar vinovată! -, a aşa-numitelor documente de anchetă şi proces, a proceselor-verbale, semnate împotriva voii lor, fără timpul necesar lecturii şi cântăririi ei, fără dreptul refacerii textelor de către anchetaţi, ele fiind scrise sau dictate de anchetator, tocmai dintr-această pricină induce în eroare şi devine un nou act de acuzare tot a bietelor victime de ieri. Stilul

şi vocabularul defăimător ales (ca să nu vorbim despre certificarea unor vini imaginare) falsifică încă o dată faptele pentru care oamenii au fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi. O atare editare a 'operei de ficţiune' a anchetatorilor, sub semnătura anchetaţilor, fără o permanentă comentare şi dezvăluire a siluirii voinţei victimelor, devine un instrument mârşav pus în mâinile tot ale fostei Securităţi, de către oameni bine intenţionaţi (poate, deşi este îndoielnic...), dar care se amestecă unde nu pricep absolut nimic şi nici oala nu le fierbe, rănind din nou sufletele acelora incriminaţi în respectivele 'documente'.

Revenind la Sanda, ea încerca introducerea în dialog a noţiunii de nuanţă, atât de necesară când e pus în discuţie adevărul; o făcea cu curajul celui care ştia că putea fi pedepsit, dar nu renunţa, oricât i se împleticea limba şi-i bătea inima de tare, nu renunţa să-şi explice, cu termenii strangulaţi ce-i mai răsăreau în minte în acele condiţii, nu renunţa să-şi explice intenţiile autentice ale declaraţiilor precedente.

Ultimului martor, nea Străvoiu, despre care ne comunică autorul că-i fusese prieten şi colaborator la traduceri, *omul de care mă simţeam mai apropiat decât am fost vreodată de tata* (p.145), îi veni rândul. Pătrunderea lui în sala judecăţii constituie ocazia unei schiţe picante de portret: *A intrat în sală aproape împleticindu-se, ochii lui mici deveniseră parcă şi mai mici, pe obrazu-i uşor rozaliu, acum însă livid, pistruii păreau semne de arsură, umerii-i parcă duceau poveri greu de purtat. S-a oprit la pupitrul din faţa completului de judecată, a aruncat spre boxa noastră o privire chinuită şi a început să răspundă la întrebări (...) cu glas stins şi nesigur* (p.146-147). Se scurge şi de pe buzele lui minciuna incriminatorie: *O dată, la o vânătoare pe undeva prin Bărăgan, la masa de prânz, a spus că, dacă nu ar fi bîruit comuniştii în România, el, cu pământul pe care l-ar fi moştenit de la tatăl său, ar fi trăit fără grija zilei de mâine şi ar fi putut să scrie ce-ar fi vrut şi ce i-ar fi plăcut, fără să-i pese de nimeni şi de nimic* (p.147). Impulsionat de preşedinte, H. Grămescu explodă. *M-am dezlănţuit cu sufletul în gât: "V-aş ruga, domnule preşedinte, să-l întrebaţi pe martor dacă ceea ce spune că aş fi zis eu despre moştenirea de la tata le-am spus eu lui sau mi le-a spus*

ei miei" (...) Bietul nea Străvolu s-a făcut şi mai mic, copleşit de împrejurare, a îngăimat ceva absolut de neînţeles (idem).

Deoarece avem în faţă nişte mărturisiri-roman ale unui fost informator al Securităţii, care a semnat angajamentul de a preda Securităţii note cu spusele şi actele celor pe care urma să-i spioneze, interesul său pentru atitudinea şi declaraţiilor martorilor capătă o pondere specială în structura cărţii (din păcate nu şi în extinderea ei), fiindcă aceşti martori se află în situaţia sa de atunci când, arestat prin surprindere şi timorat, nemaipricepând cum să scape din cleştii ce-l strângeau fără cruţare, a căzut el însuşi în abisul complotării cu vrăjmaşul ţării. H. Grămescu nu pare să fie conştient că semnătura de odinioară, prin care se angajase să colaboreze, îl aşeza pe aceeaşi treaptă cu cei mai răi dintre ei, iar deconspirarea misiunii sale în faţa celor urmăriţi îl aşeza pe aceeaşi treaptă luminoasă cu opuşii lor. Această dublă situare, transpusă în comentarii, ar fi îmbogăţit scrierea cu interesante remarci privitoare la firea spăimântoasă (pe mai bună sau mai rea dreptate) a omului supus terorii şi cu aprofundări psihologice de care încă literatura noastră duce lipsă. Rămâne numai dispreţul său pentru martorii acuzării ce au pactizat cu ancheta şi nu şi atitudinea sa sufletească faţă de sine însuşi, atunci când s-a trezit în aceeaşi postură.

Va sosi curând clipa investigării trăirilor sale ca informator.

Cititorii primului volum din **ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE** cunosc interesul ce-l port viselor avute de foştii deţinuţi politici, interes stârnit de faptul că ei înşişi le acordă suficientă greutate pentru a nu le omite din lucrările lor memorialistice. Nu numai că autorii le reţin ca pe nişte 'întâmplări' asemenea tuturor celorlalte trăite; ei le conferă chiar o valoare suplimentară, aceea de a fi căi de cunoaştere a viitorului, de pătrundere într-o lume altfel interzisă, lumea lui 'ce urmează să se petreacă', a lui 'ce mă (ori: *ne*) aşteaptă'. Nu uităm că asta se întâmplă cu nişte oameni cărora le-au fost tăiate toate legăturile cu trecutul, prezentul şi viitorul social şi individual, care vieţuiesc în absolută dependenţă de voinţa stăpânilor (unii imediaţi, cu care contactul senzorial este cu putinţă, alţii ascunşi dincolo de zidurile închisorilor, acolo unde se plămădesc des-

tinele, abia deductibili, dar nici măcar totdeauna). Va să zică, niște oameni ce există doar în raport de stăpâni, numai cum și cât timp o vor stăpânii, într-o sclavie oarbă, ieșită din balamalele firescului. Deținuții politici - fie și aceia care niciodată nu și-au îngăduit să acorde viselor un caracter premonitoriu, care le-au considerat, cu superioritate vanitoasă, niște emanații ale biologicului (este și cazul autorului în discuție în acest capitol) rămân stupefiați de anumite 'coincidențe' dintre conținutul lor și viitorul. Drept pentru care se fac emisarii ideii că în vise se ascunde o taină, de nu cumva chiar devin pledanții în favoarea visului ca modalitate de cunoaștere a viitorului. Interpetările le fac ei singuri sau rețin și citează interpretările altora - uneori păstrând - ei personal - masca 'intelectualului' ce nu se lasă îngenunchiat de 'superstiții', ori care continuă să aibă dubii, oricât de 'convingătoare' ar fi o dezlegare a unui vis sau alta... Din nou trimitem la H. Grămescu. În această ultimă situație, resimțim și o ușoară (insuficient de curajoasă) atitudine de 'simpatie disprețuitoare' pentru 'naivitatea' celor preocupați de cheia viselor, fără ca să micșoreze, acest sentiment, constatarea că, totuși, interpretarea a fost conformă realității revelate ulterior.

Cel dintâi vis transcris de autorul romanului PACTUL CU DIAVOLUL este cel mai prelucrat de scriitor, până la a stârni îndoieli asupra fidelității acestuia în raport de conținutul autentic. H. Grămescu simte nevoia, jenată, să facă o introducere cu caracter general, surprins el însuși de ispita de a ataca o atare temă (aflată 'sub demnitatea lui' de om cu carte).

Asnoapte (12/13 decembrie 1992) am visat iarăși că mă arestează Securitatea. E pentru a nu știu câta oară când mă bântuie asemenea visuri. Nu are rost să le istorisesc (se opune el pornirii resimțite), *măcar că mi-au rămas atât de vii în minte încât aș putea s-o fac (menționează caracterul pregnant al unor atari amintiri), și poate că onirologii din școala lui Jung sau Adler ar ști să tragă din relatarea lor unele concluzii* (dorește să-și micșoreze 'vina' de a fi interesat de oricâte vise, prin aceea că, totuși, 'oameni serioși' și care s-au impus conștiinței publice, precum cei citați, s-au preocupat de vise fără să fi devenit ridicoli). *Mie însă cercetarea "științifică" a viselor mi se pare o strădanie sisifică de a împacheta fumul, eu am o formație intelectu-*

ală de medicinist, nu pot să cred că studierea viselor poate să ducă la vreo concluzie de luat în seamă și cu atât mai puțin că pe baza lor s-ar putea face vreo premoniție (și ia măsurile de apărare împotriva acuzației că ar avea 'preocupări băbești'...). *Faptul că am visat de câteva zeci de ori că am fost iarăși arestat nu poate să aibă nici o semnificație alta decât obsesia pe care mi-au lăsat-o în subconștient emoțiile de odinioară. Și, totuși, câteva dintre visele mele de detenție sunt cel puțin ciudate* (remarcă cititorul că, după ce scriitorul și-a luat toate măsurile de precauție pentru a ne convinge că ar fi o greșeala să-l considerăm drept careva susceptibil 'să creadă în vise' și s-a distanțat cât s-a priceput de atari inși, ajunge să-și mărturisească atitudinea a doua față de ele, cu alte cuvinte că, de fapt, prima atitudine prezentată ochilor lumii nu este întocmai de nezdruncinat). *Nu cel cu Carol al II-lea sau cele cu dezlănțuirea războiului atomic, vise colorate, pricinuite evident de dormitul cu lumina mereu aprinsă, când somnul în astfel de condiții declanșează anumite jocuri ale terminațiilor neuronice, ci visele cu Șeherazada sau cu Ceaușescu, care nu se mai încadrează în ceea ce am învățat eu de la Pavlov despre funcțiile sistemului nervos* (p.88).

Cele de mai sus introduc visul la care m-am referit la începutul acestei secțiuni.

Iată visul cu Șeherazada, care a fost un vis erotic. Sexualitatea este atât de puternică în fiecare dintre noi încât, după numai câteva zile de abstinență, încep să ne agite cu ferocitate visele erotice (chiar și la vârste foarte înaintate, cum este aceea la care mă aflu eu acum, când scriu rândurile acestea). De aceea nici nu i-am acordat importanță atunci visului de care e vorba, fără a bănui în trama lui vreo latură premonitivă.

Acest preludiu într-adevăr ne incită, pentru că nu intră în obiceiurile noastre de gândire a socoti că un vis erotic poate avea caracter premonitoriu.

Se făcea că intram într-un palat extraordinar de frumos, un fel de Alhambra din Granada, cu mozaic arăbesc pe jos, cu coloane tipice arhitecturii maure: străcurându-mă printre falnicii pilaștri ai unei săli uriașe, am ajuns la ușa unui iatac în care pe un divan verde sta tolănită o tânără cu părul negru revărsat în

valuri şi îmbrăcată cu o cămaşă de voal razaliu care, în loc s-o îmbrace, parcă mai mult o dezgolea în faţa ochilor mei uluiţi de bucurie. Cum m-a zărit, s-a şi ridicat în picioare şi a venit către mine cu mâinile întinse a chemare, m-a luat în braţe, m-a sărutat cum numai în vise se poate, şi m-a condus, cu lunecări de baloderă, până la divanul verde pe care ne-am prăbuşit înnebuniţi de dor. Lângă divan, veghindu-n fără să ne stânjenească, sta turceşte o copiliţă cu părul blond şi ochi albaştri care îmi surâdea senzual. Şeherazada - căci ştiam, în visul meu, că domniţa desăvârşită care se topea sub buzele mele era chiar nemuritoarea povestaşă a basmelor din ***Cele o mie şi una de nopţi*** *- mi-a şoptit să nu mă tem, că fata aceea este sora ei care stă de strajă să nu cumva să ne surprindă cineva.*

Când s-a isprăvit totul, am sărit din somn ca ars, bombănind şi afurisind scârboasa senzaţie a urmării unui astfel de vis, şi m-am repezit să curăţ, cum se putea, semnele bucuriei onirice (p.88-89).

Visătorul mărturiseşte a nu fi cunoscut celebra culegere de poveşti decât dintr-o broşurică publicată în colecţia "Biblioteca pentru toţi", cea de început şi citită pe când era elev. De aceea se miră acum, când reia istoria cu visul, de prezenţa 'domniţei' abia amintite. Căci, prin 1965-66 - deci după eliberare -, noua serie a "Bibliotecii pentru toţi" i-a propus să-şi asume traducerea integrală a marelui ciclu arab. Ca atare şi-a petrecut douăzeci şi şapte de ani trudind pentru eroina unui vis erotic. *Există oare vreo legătură între acestea toate şi visul meu din puşcăria de pe Uranus? Eu nu cred. Şi totuşi...* (p.90).

După această relatare, mai curând jovială punere în temă asupra unui hazard din viaţa sa de traducător literar decât comunicare şi descifrare a unui vis, în perioada finală a puşcăriilor lui, H. Grămescu remarcă iar (ca şi Loredan): *Noapte de noapte mă bântuiau visele. Mai ales cele erotice îmi tulburau până la nebunie minţile* (p.215). Trebuie să mărturisesc cu surprindere că ei doi sunt primii dintre condamnaţii politici care pomenesc acest fenomen, atât de greu regăsit în spaţiul oniric al celorlalţi datorită condiţiilor deosebit de grele ale supravieţuirii lor, spre deosebire de cele preferenţiale în care a vieţuit autorul cercetat (el nu a părăsit arestul, să cunoască autentica viaţă

de temniță, nici măcar pentru o zi nu s-a-ncuscrit nici cu foametea cronică, nici cu setea, nici cu izolările, nici cu carcerile, nici cu lanțurile, nici cu dubele, nici cu bolile netratate, nici cu încăperile supraaglomerate, nici cu coabitarea cu bolnavi psihic, nici, mai ales, cu bătăile zdrobitoare și nici cu înjosirea - cea mai cumplită - a demnității idealurilor călcate în picioare; va să zică, organismul său mai putea fi bântuit de atari vise ale bărbatului sănătos și care-și purta cu sine oarecari rezerve dintr-o alimentație normală, iar spiritul său, respirând aproape ca în condițiile normale afară, nu se martiriza ca al unui damnat fără scăpare și mai îngăduia unele jocuri ale fantazării), pe când în cazul lui Loredan era vorba despre un tonus vital ieșit din comun, împletit cu o cvasitotală absență a vieții duhovnicești.

Un coșmar cumplit mă obsedase zile în șir: se făcea că Alla (soția sa), *la tata-bătrân la Plenița, în curtea transformată într-un fel de cocină, grohăia prin mocirla puturoasă* (idem). Dacă, în general, dându-se glas viselor, se primea, deîndată, din partea colegilor o explicație asupra viitorului, ca simbolizat în ele, de data aceasta visătorul merită doar un sfat, tălmăcitorul încarcerat cu el simțind, probabil, ce gânduri negre ale geloziei usturau inima aceluia care-și preschimba nevasta în hâdă scroafă: - ***Să nu te superi pe mine dacă am să-ți spun o vorbă pe care am auzit-o și eu de la un ofițer care a luptat în Rusia. Cică rusoaicele se comportă așa: după ce își petrec toată noaptea cu tine, dimineața îți spun: "Bestie, să știi că numai trupul meu l-ai avut, nu și sufletul!" Așa că, Doamne ferește, când ai să ajungi acasă, dacă s-o întâmpla să afli ceva, adu-ți aminte că e vorba numai de trup, nu și de suflet!*** (idem).

Apar și vise *de ordin politic*, cum sunt denumite în context, pentru că un personaj și eventual tema decurg din situația politică a lumii sau țării. Mai interesantă mi se pare interpretarea lor: ***când visezi mari personalități, mai cu seamă șefi de stat, vei trăi niște schimbări esențiale în viață, în cazul*** (...tău) ***va fi vorba de liberare*** (idem), care, cu adevărat, urma să aibă loc. Scriitorul l-a visat pe Ceaușescu, ca secretar general al partidului, fără a-i fi cunoscut anterior figura sau numele, atunci când tiranul era despărțit de poziția din vârful despotismului roșu prin câțiva ani buni. O altă interpretare, privitoare la alt tip de vis, este: *Când visezi că faci dragoste, și mai ales sub forma aceas-*

ta de mare iubire, te pasc necazuri rele (p.216).

În afară de concluzia că până și un ins cu educație 'științifică' este înclinat să-și plece urechea la posibilele premoniții ale viselor, nu se poate extrage, din conspectarea acestora făcută în 'roman', decât opinia că lumea onirică a autorului său, oricât de fascinantă îi va fi părând lui, nu se ridică la statutul necesar reproducerii *tale quale* într-o scriere literară. În schimb, ca parte dintr-o lucrare de memorialistică și aceste confidențe onirice slujesc, în felul lor nu prea măgulitor, la completarea portretului spiritual al visătorului. La fel, nehotărârea atitudinală față de conținutul premonitor al viselor dezvăluie și ea o nehotărâre mai generală a caracterului memorialistului, asupra căreia el nu este dispus să discute.

Irumperea dramei în viața lui Haralambie Grămescu are loc în legătură cu circumstanțele existenței tot mai melancolic șterse a unui critic de artă (și un mare stilist al limbii române) împins de valul istoriei în afara granițelor manifestării publice. Numele exegetului la care mă refer este V.G. Paleolog. Cărțile sale, de mici dimensiuni, dar cu o ținută impecabilă, tratând despre Brâncuși, mi-au uluit copilăria, găsindu-le, din fericire, între cele adunate de tatăl meu, colecționar de pictură și de carte de artă.

Petru Dumitriu, pe când era încă un corifeu al socialismului, reîntors dintr-o vizită la Paris, aduse de la Max Paleolog, fiul precedentului, un radio cu tranzistori, un dar pentru părintele său. Știindu-se că H.Grămescu provenea dintr-un sat vecin aceluia unde își târa posomăreala fostul moșier, dactilografa autorului CRONICII DE FAMILIE îl contactă și-l rugă să facă oficiul de înmânare a cadoului, atrăgându-i atenția că-și și asuma un risc politic, pe care memorialistul îl tratâ cu dispreț, nepăsându-i lui că regimul nu îngăduia aducerea din străinatate a aparatelor de radio.

Moș Paleolog, un fost moșier cam trăsnit (...) trăia acum vânzând porci la ORACA, întreprinderea care-și avea birourile în chiar casa noastră. (...) Se abătea de fiecare dată pe la mama să bea un pahar de apă și să mai trăncănească despre cele multe nevoi de pe atunci ale chiaburilor și ale foștilor moșieri.

Venea de la Corlate cu un fel de cotigă trasă de doi măgari şi îmbrăcat cu un cămeşoi ca al lui Tolstoi, părând, cu barba-i mare şi căruntă, un solomonar sub ale cărui puteri se află duhurile toate ale cerurilor şi ale pământurilor. Se zicea că ar fi fost căsătorit legal (în temeiul unei dispense acordate de chiar regele Carol al II-lea) cu două femei, una nemţoaică, alta franţuzoaică, şi că, după desfiinţarea moşierilor (...), n-a vrut să plece din Corlate, că unde să se ducă ei şi, mai ales, unde să-şi ducă mormanele de cărţi care îi umpleau locuinţa din satul acela de ţigani, foşti robi pe moşiile strămoşilor lui şi între care se simţea el însuşi între ai săi, neştiindu-se prea limpede dacă nu cumva era şi el ţigan. Politică nu făcuse niciodată.

Neizbutind să-l întâlnească, îi lăsă aparatul de radio mamei sale care îi trimise o confirmare a destinatarului, *scrisă într-un stil cu adevărat de mânuitor dibaci al condeiului: "Măi tinere vecine de pământ al meu, îmi pare rău că n-am avut norocul..."* (p.24-25).

Acest portret este contrazis cu ajutorul unei note de subsol, ceea ce dă o alură ştiinţifică textului - procedeul reapare şi în alte părţi ale romanului -, amintirile memorialistului necoincizând cu datele reale ale personajului. Din ea aflăm că doar în copilăria lui Haralambie Grămescu răsărea V.G. Paleolog în "căruceanul" cu măgari; mai târziu era tras de un cal "dereş". Iar prin 1950-1955, criticul trăia din vânzarea de antibiotice primite de la rubedeniile stabilite în străinătate. *Cam tot pe atunci, doi ipochimeni - unul Gridan, prim-secretar al PMR în plasa noastră, altul Purcărea, şeful Securităţii locale - l-au arestat pe motiv că deţine aur, iar marele critic de artă le-a răspuns oftând: "Hei, dragii mei, aşa-i, într-adevăr, am avut, dar nu mai am, foarte mult aur: capul meu era plin de aur!"* (p.24). Necesare atari portretizări ale oamenilor de cultură români înghiţiţi de obscuritate, în epoca ştiută!

Nenorocirea lui Grămescu s-a datorat lui Mihai Gafiţa, *un fel de critic literar, de fapt doar un modest prefaţator de cărţi, fusese numit (nu ales) secretar al Uniunii Scriitorilor, şi toată lumea ştia că numirea lui fusese dictată de sus* (p.25). În această calitate, îl acostă pe transmiţătorul tranzistorului şi-i puse întrebări cu privire la întâmplare. Drept rezultat, Haralambie Grămescu fu arestat peste nu multe zile, din Gara de Nord, cărat într-o volgă

la sediul Securității din Domnița Anastasia, anchetat și acuzat fără drept de apel că ar fi intermediat predarea unui post de radio emisie! După ce trase sperietura de rigoare, i se puse în fața ochilor o coală de hârtie și, cu bonomie, i se explică faptul că se putea șterge cu buretele încălcarea sa de lege: - *Am putea să-ți acordăm șansa de a ne dovedi atașamentul dumitale. Dacă ești de acord, completezi un angajament că ne vei ajuta, iar noi te punem imediat în libertate* (p.31). Victima nu se perpeli între imperativul moral și frică. Semnă. H. Grămescu nu are pretenția că l-ar fi împiedicat conștiința politică să devină informator: el nu fusese preocupat de lupta împotriva comunismului; dimpotrivă, se angajase cu toată forța sufletului să 'cânte realizările regimului', se aciuise pe la 'fabrica de poeți', adică la școala de propagandiști a partidului pe calea versurilor și prozei de ficțiune, de unde fusese dat afară, spre regretul său, și-și văzuse astfel interzisă participarea la corul de osanale generalizate între 'scriitorii' epocii. Tot cu volga fu readus la gară, i se depuse în palmă un bilet de tren plătit de Securitate, i se strânse mâna și se despărți de încântătorul său însoțitor, ca un la fel de binedispus viitor turnător. Bun servici i-a făcut Mihai Gafița, unul dintre tartorii literari ai momentului, căruia, dealtfel, și Paul Goma îșI datoră arestarea, ca mulți alții care din păcate păstrează încă tăcerea asupra iudei cu pretenții de critic!

Cele petrecute trebuie să fi fost șocante, deoarece autorul nu-și mai amintește nimic despre acel drum care, cu puțină insistență, putea deveni unul mitic, al revenirii la origini și la puritatea de început. Dar Grămescu nu voiește să-și încalce fidelitatea față de autoportretul decolorat de nepăsare, de ușurătate, de autopersiflare, pe care și-l desenează pe tot parcursul povestirii.

Întâlnirea cu mama sa e de o gureșă intimitate. La aflarea 'noutății', dânsa, în necunoștință de cauză asupra implicării feciorului în trădarea mai veche (aceea de a dori, cu tot angajamentul lăuntric necesar, să devină o unealtă obedientă a minciunilor propagandistice), îl încurajează ca și când l-ar fi îndemnat să cumpere găște și nu rațe. Îl învață să nu se sperie, îi face dezvăluiri cu privire la propriile dânsei arestări, de știința cărora îl ținuse, vinovată, departe, să nu-l îngrijoreze. Treptat, pricepem că fiul i-a mărturisit tot, în afară de semnarea PACTULUI

CU DIAVOLUL, cum sună titlul romanului. Iar dânsa, în şuvoiul de simţăminte trezite în acea clipă de cumpănă, exclamă, fericită: *Uf, ce s-ar bucura tat'tău să ştie că nu eşti de-al lor, că ei cu otrava asta în suflet a murit, 'cea că te-ai dat cu ei (...) Uf, ce s-ar mai bucura!* Cum gândul îi aduse o îngrijorare - că, poate, îşi cunoştea dumneaei fiul a nu fi fost dăltuit chiar din bazalt - veni cu sfaturile: *- Da să nu carecumva să te vinzi lor! Fă-te că te vinzi, ca să scapi, da să nu te vinzi cu sufletul! Minte-i, că şi ei mint, şi nu e păcat să-i minţi pe mincinoşi, da să nu faci ca Petrache... - Care Petrache? o întrerup eu. - Petrache, învăţătorul, că ăsta şi pe tat'tău l-a fumat; şi mai sunt şi alţii în Plenita care s-au vândut, da tu să nu faci ca ei, minte-i, că eu l-am spus lui tat'tău să nu te bănuiască... Uf, ce s-ar mai bucura!...* (p.32). Leit-motiv-ul bucuriei tatălui la auzul veştii că fiul său nu era comunist ciocăneşte în timpanele şi tâmplele feciorului care devenise ceva mai rău decât comuniştii şi se încadrase, pasă-mi-te fără s-o ştie, în rândurile celor mai de lepădat lepre ale satului şi ţării natale. Aceasta îi trezeşte nişte amintiri purtând în ele mustrări neformulate, şoptite numai la urechea interioară a unuia dintre cei doi conlocutori, a aceluia care greşise: *Când eram copil, mama mă dădăcea aşa: "Muică, umbli noaptea pe drum ori pe bătătură ori pe unde-o fi, şi-odată ţi se nazare că uite colo, în colţul ăla, e vreun drac ori vreun strigoi, şi te sperii de-ţi sare inima din piept, da tu să-ţi iei inima în dinţi şi să te duci acolo, şi-ai să vezi că nu e nici un drac şi nici un strigoi, că e numai vrun cocean ori vreo frunză de porumb, ori vreo hârtie, ori vreo treanţă pe care o bate vântul... Mie nu mi-e urât nici în cimitir noaptea, că acolo în cimitir sunt toţi ai noştri, şi muma, şi fraţii, acolo e tot satul cu toţi oamenii câţi au trăit înaintea noastră şi de care n-are de ce să-ţi fie frică... Mie nu mi-e frică nici în cimitir noaptea, darmite în curtea sau în casa mea!* (p.33).

Întâlnirea îi fu de bun augur: *M-am întors de la Plenita vindecat de spaime.* Cu amuzament provocat de absoluta sa inconştienţă de atunci, H. Grămescu scrie: *Am plecat de la ea cu sufletul vesel şi m-am oprit la Cornel, să-i spun şi lui: - Bă Cornele, am călcat pe bec! Iaca şi iaca şi iaca, acum sunt turnător, deaia mai sunt încă liber, dar, dacă ai să fii vreodată anchetat despre mine, să nu te sperii cumva, să nu spui decât că tu mă ştiai de comunist, că ai vorbit cu mine despre chestiile astea şi*

că ai înțeles că și că și că... (idem).

Evidența noii sale poziționări îl face să râdă! E cinism sau inconștiență? Cert e că frica nu-i părăsise și ea poate explica ușurătatea cu care-și asumă noul rol între semeni, acela de a-i vinde călăului.

Cu oarecare ironie, omul cu spovedania se complace în a înfățișa pe rând reacțiile mai multor persoane apropiate din juru-i, la auzul veștii. După mama și cel mai bun prieten, urmează femeia iubită: *- Ai făcut bine! Tot așa a făcut și Joli (Joli era un fost curtezan de-al ei). Și l-a tot purtat cu vorba, le-a spus că nu vorbește nimeni nimic față de el, până l-au lăsat în pace. Dar, întrucât nu se știe dacă totuși nu vei fi arestat, ar fi bine să ne căsătorim, pentru că, numai așa, ca soție, aș putea să te ajut cumva* (idem). Asupra acestei dorințe, sugerată ca o soluție finală pentru bărbatul în cauză, femeia revine de câte ori el se simte amenințat de pușcărie. Și izbutește, până la urmă, să-l convingă a face pasul decisiv, ca unsoare tămăduitoare împotriva spaimei.

Indiferent la temerea sa că nu va fi luat în serios angajamentul făcut și că, totuși, i se vor pune cătușele, și indiferent la părerile lor, ofițerul cu care avusese de-a face, *îmi cerea să-l întâlnesc săptămânal, uneori chiar și de două ori pe săptămână și să-i dau note informative. (...) Primul despre care Brunetul mi-a cerut să-i dau informații a fost Florin. Să-i dau, în scris, informații: unde se află acum, ce spune, ce face, cu cine se întâlnește, "totul, totul, totul!" Devenise dur tovarășul Brunet. Se lepădase de masca binevoitoare și mă trata cu o superioritate aspră, gândind pesemne că așa o să mă scap în pantaloni* (p.34-35).

Era vorba despre un iubit al mătușii primei soții ce fericise viața scriitorului informator; Florin Gugu era un fost ziarist la "Curentul" și "Dreptatea" (sub numele: Gheorghe Floran), fost deținut politic. Toate, precum se vede, aparțineau trecutului, însă stimulau prezentul.

Victimile îi erau desemnate și din hazardul proprilor sale planuri de viață, pe marginea cărora securistul trasa linii de direcționare în vederea utilității pentru serviciul său. A optat Grămescu pentru Câmpulung ca posibilă stațiune unde să-și petreacă o vacanță? Fu delegat să-l tragă de limbă pe scriitorul Mihai Moșandrei, localnic. *M-am apucat să-i scriu că sunt*

un admirator al său, că sunt vânător şi poet, că iubesc câinii, că vreau să-l cunosc... Răspunsul fu gratulant peste poate şi meritã reţinut, cu atât mai mult cu cât autorul unei astfel de scrisori urma a fi trădat: *Totdeauna rândurile poeţilor fac plăcere, şi cu atât mai mult ale Dvoastră, pline de atâta delicateţe şi juvenil entuziasm* (p.40). I-a găsit odaie cu chirie, la nişte amici, l-a primit în mai multe rânduri în casa sa. *Am forfecat împreună regimul comunist şi pe cei care îl diriguiau, până ni s-au strepezit dinţii şi ni s-au mai înviorat minţile* (idem). În notele informative predate la întoarcere, Moşandrei ieşea bun cetăţean, lăudător al "realizărilor partidului", ne povesteşte memorialistul. Securistul, în temeiul a ce ştia despre acela, l-a contrazis vehement şi, finalmente, i-a îndreptat atenţia iarăşi asupra lui Florin. Cum îi era evident că cel din urmă se găsea categoric 'luat în colimator', H. Grămescu se decise să-i explice situaţia în care se afla vârât până-n gât şi chiar să stabilească împreună o tactică de apărare a amândorura, de apărare de cerinţele securistului. Acelaşi lucru îl făcu şi cu Ştefan Augustin Doinaş (***Domnule, sunt dator să-ţi povestesc că eu am dat de dracu!***; p.48), când fu trimis să-l 'încondeieze'. Redactau împreună notele informative. Treaba părându-le satisfăcătoare comanditarilor, primi bani să organizeze un "ospăţ" la care să invite sumă de scriitori cu soţiile lor: Ioanichie Olteanu, Cornel Rgman, Ion Horea, Doinaş, Nicolae Teică şi alţii ieşiţi din memoria sa acum când scrie. E interesantă jena mărturisită: *îmi era ciudă de faptul că mi se spusese că mi se vor da bani ca să-l orânduiesc, probabil că asta mă apăsa, socotind că treaba căpăta astfel un caracter teribil de murdar, întrucât era "plătită"* (p.50). Oare celelalte turnătorii ale sale erau gratuite? Am înţeles că deobicei Securitatea îşi 'încuraja' materialul informatorii, pentru care se şi semnau chitanţe consemnând primirea unor sume ridicole; dar 'afacerea' era afacere şi legalitatea financiară trebuia respectată şi de M.A.I. Urmă Teodor Balş, şi el avertizat asupra celor ce se petreceau. În schimb, lui George Dan nu mai avu curajul să-i dezvăluie adevărul, deoarece îi intrase spaima că unul dintre scriitorii aceştia puşi în temă asupra rolului său putea fi el însuşi informator şi, deci, să-l 'ciripească' stăpânilor comuni.

Într-o bună zi, cu toate eforturile depuse în a servi cerinţele ofiţerului ce-i devenise proprietar pe timp, relaţii, preocupări şi,

parțial, pe suflet, H.Grămescu a fost arestat. În îndelungate și 'zdrobitoare' pledoarii mentale, omul din celulă se străduia, când ajungea a rămâne singur cu sine însuși, să-și pună la pământ adversarii cu epoleți. Printre altele, le spunea: *Vreme de treisprezece ani m-am comportat ca un zevzec, trudindu-mă să rămân cinstit în mijlocul ticăloșiei. Voi însă m-ați silit să devin tumător, m-ați aruncat în rândurile celei mai slinoase categorii de inși care împut pământul, și acum vreți să mă azvârliți în temniță pentru că nu mi-a plăcut să vă slujesc astfel* (p.76). Fiindu-i aproape imposibil să se dumirească de ce a fost poprit, dădea vina pe faptul că-și avertizase victimile prezumtive de urmărirea la care erau supuse. Toți aceia cruțați de el, ca informator, ajunseră suspectați tot de el, de a-l fi dat în vileag ca deconspirator al secretelor Securității, cu atât mai mult cu cât 'șeful' său, pe care nu îndrăznea să-l pomenească anchetatorului, apăru în biroul celui din urmă, înmânându-i acestuia un dosar: al tumătorului H.Grămescu! Drept care, tiradele anticomuniste ce le adresa, în minte, Securității, se temperară. Judecata în temeiul căreia mușcătura vorbelor nu-i mai fu virulentă este următoarea: *Prea suntem părăsiți de întreaga lume aici la umbra Carpaților, în labele unei Asii fără limite. Noul Gingis han ne va decapita pe toți, fără nici un folos pentru ai noștri, dacă ne vom lăsa căsăpiți așa, numai de dragul vitejiei. Știu: "Capul plecat sabia nu-l taie,/ Dar cu umilință jugu-i încovoaie!" - știu: "Viața asta-i bun pierdut/ Când n-o trăiești cum ai fi vrut"!!!... Dar noi suntem datori, față de toți ai noștri, față de cei ce au fost și față de cei ce vor veni, să nu murim zadarnic, ci să supraviețuim și să biruim! Nu pe orice căle, nu cu orice chip, dar nici dându-ne morții fără nici un folos.*

Onoare, da! mai presus de orice! Există însă și proverbul arab: "Un câine viu face mai mult decât un leu mort!"

Să mă ierte eroii și martirii noștri. Eu nu sunt și nu vreau să fiu erou! Și cu atât mai puțin martir! Eu nu vreau decât să biruim și să-i văd "eroi" și "martiri" pe toți vrăjmașii noștri, adânc sub pământ - cristoșii și dumnezeii lor! vorba schingiuitului.

Aici, în celula asta de trei pe trei, sunt ca un câine în lanț. Dar sunt un câine încă viu. Așa că deocamdată mai eroic îmi pare să-mi curm mărăitul și să-mi strâng coada între picioare (p.94).

Textul abundă în caragialisme aidoma acestora; nu trebuie spus mai mult. Iar recurgerea la proverbe dintr-o anumită zonă tematică, aceea a cedării morale, indică influența puternică ce a avut-o 'stilul' Securității asupra autorului. Cum ajungi *acolo*, ești luat în primire cu 'înțelepciune în pastile poporane', cum ar fi : "Decât să plângă mama, mai bine să plângă mă-ta!", ori: "Ce mai contează o bâtă la un car de oale sparte?". Concis, H. Grămescu n-a vrut să fie nici erou, nici martir, ci să fie eliberat. Nici mai mult, nici mai puțin! Iată de ce și ajunge la o atitudine pe care cititorul a găsit-o semnalată la momentul cuvenit în legătură cu 'romanele' criminale ale lui Belu Zilber: *Domnule anchetator, v-am spus tot ce aveam de spus, dumneavoastră însă nu vreți să mă credeți. Dacă vreți să vă spun niște minciuni, dictați-mi-le dumneavoastră, că aveți experiență, iar eu le semnez. Decât să le semnez după ce mă puneți cu fundu-n sus la rangă, mai bine le semnez de buna mea voie, că mi-e indiferent câți ani îmi dați, n-apuc eu să-i fac* (p.105).

Nu știu în ce măsură psihologii au calculat tipurile de atitudine mentală și afectivă de care dispune omul în situațiile cu care se poate confrunta (și acestea sunt limitate la un număr fix pentru întreaga specie). Nu știu dacă ei cel puțin și-au dat seama că reacțiile noastre menționate se repetă de la un individ la celălalt, fără contact între ei, în conformitate cu secțiunea în care se grupează respectivii indivizi confruntați cu tiparul aceleiași situații. Raționamentului lui H. Grămescu îi răspunde, pe aceeași melodie, raționamentul lui Dumitru Lungu.

Adevăratul chin al lui Haralambie Grămescu, în cursul anchetei, pentru a reveni de unde am plecat, a fost că nu a prea izbutit să afle de ce pătimea, pentru care motiv fusese arestat și era anchetat. Era ambetant că lucrurile stăteau astfel, dar altfel s-ar fi zis că nu se putea. Îl obseda prima sa greșeală: *De n-aș fi semnat legământul stupid, și mai ales de nu m-aș fi spovedit atâtor persoane, chiar că n-aș fi avut nimic de ce să mă tem* (p.165). Nu-și poate ierta omenia de a-i fi pus în temă pe cei urmăriți (și) prin el...

Colac peste pupăză, se petrec, vorba sa, *câteva lucruri ciudate* (p.173). Se pomeni condus *într-o celulă în care nu se afla decât o masă cu un scaun. Pe masă era un teanc de vreo douăzeci de coale de hârtie și un creion bine ascuțit* (p.170). A

"mângâiat" creionul (ca un îndrăgostit de uneltele literaturii) şi s-a pus pe scris versuri!... După vreo două ceasuri de desfătare autopoetică, apăru caraliul *cu o tavă pe care se aflau cinci biscuiţi, un pahar de lapte, trei bucăţi de rahat şi un strugure. A pus tava pe masă, mi-a urat poftă bună şi a ieşit cum venise.*

Am admirat bunătăţile de pe tavă. Să mănânc? Să nu mănânc? Probabil că vor să mă recoopteze în rândurile tumătorilor, îmi zic cu spaimă. Altă explicaţie nu există! (idem). Deci se puse pe 'savurat', cum zice. Zilnic, timp de două săptămâni, fu lăsat să se înfrupte în tihnă, între zece şi unsprezece, din cam aceleaşi bunătăţi, fără a-i tulbura careva apetitul. La capătul lor, interveni ceva ce nu mai avea nici o logică. Drept e că nu prea găseai logică în majoritatea comportărilor de anchetă ale securiştilor, dar ce afirmă Grămescu a fi păţit e, într-adevăr, una foarte gogonată! S-a încercat să se dovedească, prin probe de caligrafie şi declaraţii, că el ar fi fost autorul romanului DUMNEZEU S-A NĂSCUT ÎN EXIL, scriere premiată în Franţa, aparţinând unui talentat şi binecunoscut prozator fugit: Vintilă Horia. Apoi că autorul ar fi fost Cezar Petrescu, iar H. Grămescu n-a făcut altă decât să corecteze dactilogramele acestuia. Invenţia era năucitoare, tocmai pentru că autorul autentic trăia şi era mult mai talentat decât memorialistul - acesta o recunoaşte singur - şi decât cel care a compus ÎNTUNECAREA. Oricum, H. Grămescu, în numele literaturii, a beneficiat de un regim alimentar ce, până la urmă, ...i-a stricat stomacul! Te întrebi, totuşi, pentru ce acel tratament foarte preferenţial, peste dreptul permanent la ţigări şi, mai ales, peste acela de a rămâne în arestul anchetei în loc să ajungă precum toţi muritorii de rând într-un penitenciar de pedeapsă!... Atari avantaje, după cum bine îşi da seama şi memorialistul, nu erau oferite decât colaboraţioniştilor ieşiţi dintre cei reţinuţi.

Până la urmă, tot la aceste propuneri de colaborare se ajunse. Tratarea sa cu hârtie, creion şi tava cu delicateţuri continuă, el abţinându-se, de la un timp, să se mai îmbuibe cu dulciuri: *- De ce nu mănânci ce ţi se aduce? - Din mai multe motive, am răspuns sfios. - Anume? - Mai întâi, că îmi provoacă tulburări digestive, ceea ce este destul de penibil. Apoi pentru că nu vreau să mă deprind cu asemenea privilegiu. Şi apoi pen-*

tru că este evident că va trebui să plătesc cu ceva atâta bună stare. - Vrei să spui că nu vrei să mai colaborezi cu noi? - După cum ştiţi, de la colaborarea asta mi se trage arestarea! - Nu de la ea, Grămescule! - Domnule anchetator, dacă nu semnam colaborarea, nu aveaţi nici un motiv să mă arestaţi. De ce nu mă condamnaţi pentru deconspirarea pe care am săvârşit-o? - Mă, Grămescule, mă, îmi făcuseî impresia unui om cu cap, de ce vrei să-mi schimb părerea despre tine? (p.174). De unde se vede că de oricâte mistere s-ar înconjura beneficiile propuse de anchetă unui arestat, în cele din urmă ele converg către propunerea colaborării; după cum din povestea vieţii lui H. Grămescu se mai ajunge la o concluzie: dacă accepţi să devii informator, aceasta nu te scuteşte de riscurile oricărui om şi anume de acela de a fi condamnat de chiar stăpânii tăi (iubesc trădarea, dar îl urăsc pe trădător...).

Când ajunge memorialistul deţinut să sfătuiască un ţăran, reţinut deoarece refuzase să se înscrie în gospodaria colectivă, cum au făcut-o şi păţit-o zeci de mii, i se face silă de sine însuşi şi se întreabă: *O fi fost de vină* (că) *aşa sunt eu, un defetist, un şovăielnic, gata de compromis când dau de greu - şi-i îndemn, iacătă, şi pe alţii să meargă pe potecile mele? Toată pretinsa mea înţelepciune nu cumva ascunde numai o laşitate imensă?* (p.177-178). Asemenea sfaturi defetiste de plecare a capului şi de acceptare a propunerilor Securităţii le dă şi unui legionar dintre bătrâni şi cu lupte grele în urmă-i, pentru care i se refuză pe dată prietenia acordată până atunci de către martir.

Înainte de a încheia această parte a discuţiei noastre despre **PACTUL CU DIAVOLUL**, mă întreb ce l-a determinat pe H. Grămescu să facă aceste mărturisiri penibile. Că nu şi-a agreat postura de turnător este limpede. Că, venind Revoluţia din Decembrie, nu avea de ales între a păstra tăcerea şi a-şi recunoaşte poziţia, fiindcă activitatea sa de informator fusese prea cunoscută prin însăşi recunoaşterea colaborării sale cu Securitatea faţă de unii dintre aceia asupra cărora da informaţii, este iarăşi clar. Nedumerirea mea vine din altă parte: nu descopăr în scrierea sa acele pagini unde să descifrez, mai pe faţă sau mai ascuns, regretul irosirii unui talent şi a unei vieţi, irosire datorată temerii sale din tinereţe: nu descifrez acele sentimente ce să zguduie prin autenticul lor, atât de necesare în

procesul prin care trece țara noastră acum, în procesul de *purificare*, cel mai util pentru a se pune temelii sigure viitorului.

Autorului i se cade acordată atenție pentru curajul de a-și povesti pățaniile ce l-au înjosit. Aș fi preferat să adopte un stil mai puțin 'amuzant', mai puțin *'sans gène'*, mai puțin autodefăimător *într-un mod ce transformă totul în derizoriu*, pe scurt, aș fi preferat să plâng cu el pentru cele ce a trebuit să sufere un intelectual român căruia i s-a impus să-și iepede omenia.

MEMORIALISTICA ORALĂ

"SFIDAREA" LUI AL. PALEOLOGU

Alexandru Paleologu s-a născut la 14 martie 1919, în București. A studiat Dreptul. Urmează și Școala de ofițeri de Rezervă de Cavalerie din Sibiu, în 1940. În 1943 a frecventat cursurile unei școli de impiegați de mișcare de căi ferate, la Bușteni.

În 1944-45 a fost referent la Comisia de armistițiu, apoi membru în Comisia de cenzură a filmelor, după care e numit atașat de legație la Ministerul de Externe, până în noiembrie 1947. Membru al Partidului social-democrat, a activat în cel liberal. Lucrează pe niște șantiere la Pitești și Iași, se înscrie student la Institutul de Teatru și chiar practică asistența de regie la Teatrul Național și cel al Armatei.

Încercând să-și facă urma pierdută, pentru pricini neevidente, se internează la spitalul Colțea, la clinica oftalmologică, și e transferat la ospiciu, sub numele: Petrescu. Falsifică un buletin de identitate, părăsește Bucureștii, se internează - din nou fără nevoie medicală, ci pentru a-și încurca urmăritorii (?) - la urologie, în spitalul din Ploiești.

În cele din urmă se retrage la Câmpulung Muscel, la sfârșitul anului 1950, unde va lega prietenie cu Constantin Noica.

În 1957-1958 e cercetător de istoria artei medievale la Institutul de Istoria Artei. În septembrie 1959 este arestat, iar în anul următor e condamnat. În anii '7o e secretar literar al Teatrului Nottara, apoi referent la Editura "Cartea Românească". După Revoluția din 1989 este numit, de regimul comunizant al lui Ion Iliescu, ambasador în Franța, dar nu peste mult timp își înaintează demisia. A făcut cunoscut prin presă că este șeful unei masonerii române. Actualmente este director al revistei "Viața Românească".

A publicat în volum: **Spiritul și litera**; București; Editura Cartea Românească; 1970. **Simțul practic**; București; Editura Cartea Românească; 1974. **Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu**; București; Editura Cartea Românească; 1978; ediția a II-a: Editura Vitruviu; 1995. **Ipoteze de lucru**; București; Editura Cartea Românească; 1980. **Alchimia existenței**; București; Editura Cartea

Românească; 1982. **Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans**; Paris; Editions Balland; 1990. **Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor**, Bucureşti, Humanitas; 1993. (___ & Stelian Tănase) **Sfidarea memoriei (Convorbiri) aprilie 1988 - octombrie 1989**; ediţia a II-a; Bucureşti; Editura DU Style; 1996.

SFIDAREA MEMORIEI, o convorbire nelimitată în timp, ci doar între coperţi, purtată de domnii Al. Paleologu şi Stelian Tănase, confirmă cel mai adecvat teoria mea privitoare la caracterul oral al memorialisticii de detenţie, enunţată în prefaţa la cel dintâi volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE. MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR. Desigur se pot aduce droaie de argumente împotriva acestei afirmaţii - cu atât mai mult cu cât genul, comod din multe puncte de vedere: *"entretiens avec"*, a cucerit suficiente condeie din numeroase ţări, cu atât mai frecvent în conteporaneitatea noastră, după izbutitul caz al nobilelor CONVORBIRI CU GOETHE. Totuşi, nu mă pot împiedica să constat că, deşi eseistul Paleologu, autor de memorii scrise în puşcărie, la cererea conducerii penitenciarului, dar şi autor de memorii autopropuse în libertate, fie neîncheiate, fie ţinute încă în secret, oricum inedite (anunţate sub titlul: ŞCOALA MELANCOLIEI sau TERASA DINSPRE PARC), mai lesne şi-a descărcat tolba cu amintiri stând de vorbă cu un amic, aşa cum trebuie s-o fi făcut şi în cursul claustrării, adică faţă către faţă. În plus, în cazul său anume se ridică şi următoarele: domnia sa era din tinereţe om de club, frecventator de saloane şi, determinat de absenţa din lumea publicistică şi de aceea că se ascundea sub obrocul unui buletin fals, la Câmpulung, tot cu duhul voroavelor s-a nutrit - este adevărat că, în ultimul caz, îi era conlocutor Constantin Noica, va să zică o şansă peste orice aşteptări... Deci nu este obligatoriu ca şi el să se fi înclinat înaintea oralităţii, ca specific al puşcăriaşilor în genere, ci se poate s-o fi făcut din impulsuri şi motivări personale.

Oricum, colocviul rămâne o variantă posibilă a memorialisticii de detenţie, deloc neglijabilă, după cum o vădeşte cartea pe care o deschidem acum, ce aduce înaintea cititorilor nişte **"convorbiri"**, cum spune subtitlul, purtate între aprilie 1988 şi

octombrie 1989, ca și cum cei doi actori ar fi presimțit ce evenimente politice capitale se pregăteau, iar unul dintre dumnealor era mânat de nevoia să-și facă puțină ordine în viața trecută.

Și cu ce har purcede la aceasta! Și ce regretabil este că prea târziu au așezat casetofonul între dânșii, domnia sa și domnul Stelian Tănase - după cum se deduce din abruptul cu care se atacă acest prelungit dialog și din referirile la mai vechi tăinuiri în doi, neconsemnate. Cam trei treimi din volum nici nu intră în categoria dialogului, ispititorul la mărturisiri al locutorului, Stelian Tănase, neangajându-se cu sufletul decât în prima și în ultima treime, în locul întrebărilor oarecum convenționale sau repetărilor frecvente ale ultimei fraze auzite. Iar treimea pomenită privește tema acestui al doilea volum al ISTORIEI de față.

Al. Paleologu își avertizează convorbitorul - și, deci, cititorul - că nu va insista *pe latura revoltătoare a represiunii*, deoarece *e îndeobște cunoscută și nu am nimic nou, nici senzațional de adăugat în privința asta. Tema mea e una de cunoaștere, coroborată cu fantastica deriziune, cu catharsisul râsului.* Deoltfel, cum a spus imediat mai sus, autoritățile fiind speriate de *memorialistica penitenciarelor, interzicând divulgarea realităților respective, (...) eu nu voi insista pe latura revoltătoare a represiunii* (p.182), cu alte cuvinte, pe de o parte, atunci când stătea de vorbă, presupunea că benzile magnetice cuprinzând mărturisirile sale urmau să ajungă la cunoștința autorităților (numite inițial: *cenzura*, va să zică pentru a fi publicate sub regimul comunist?!), pe de altă parte face acest hatâr autorităților de a nu le pomeni crimele, deși este foarte conștient cât de *revoltătoare* sunt; iar, în primul rând, ca scriitor, nu vrea să repete cele cunoscute prin alții (la epoca aceea?)

Dezvoltă, vorbitorul, în continuare cele ce are intenția să comunice.

Vreau să ajung la spunerea unor lucruri. Spunerea unor lucruri adevărate. În memoriile pe care le scriu nu mă interesează experiența de închisoare ca experiență a suferinței mele. Îmi displace profilul de om care a suferit. Toată lumea suferă într-un fel sau altul. Suferințe sunt și în viața liberă, în condițiile cele mai

luxoase de viață poate fi multă suferință. Uneori suferința e secretă, alteori vrea să fie mărturisită, uneori trebuie să o strigi, alteori trebuie să o taci. Toate acestea fac parte din cazuistica vastă, complicată, completă a suferinței și vieții. Pe de altă parte știu foarte bine că omul care fuge de suferință nu va ajunge niciodată la fericire, aceasta nefiind negativă, non-suferință, ci eminamente pozitivă și are un preț ce merită să fie plătit. Fatalmente iubirea și marile angajări sufletești își asumă acest risc, care, oricât de mare ar fi, poate, e prețul fericirii.

În speță aici e vorba de suferința din penitenciar, suferința dintr-un loc făcut anume pentru asta. Ești adus acolo ca să suferi. Din moment ce se știe că, dacă ai ajuns la penitenciar (de la pena = pedeapsă), ai de suferit. Nu mi se pare glorios să te lauzi cu ea. Nu e nici neglorios. E mult mai interesant însă să comunici alte lucruri pe care le-ai putut afla și învăța acolo, decât să-ți mărturisești suferința.

Examinarea paragrafului anterior ridică o întrebare: oare autorul nu s-a chestionat nici o dată dacă așa-zisa legalitate comunistă era cu adevărat legală, dacă așa-zisa justiție a poporului mai era justiție și dacă locul legislatorilor, anchetatorilor și magistraților ei nu era mai sigur între gratii? Căci a accepta că te afli în închisoare pentru a suferi, atunci când nu ești vinovat de nimic, din punct de vedere al legalității înlocuite de arbitrar, înseamnă că ți se pare că meriți pedeapsa; or, a trăi aceasta amăgire presupune că ai demis de la analiza critică, înseamnă că te legi singur la ochi și accepți ceea ce ți se spune, nemaiîncercând să cântărești tu însuți situația. O conștiință românească și una omenească (deși conștiința nu poate fi decât omenească) nu trebuie să accepte pedeapsa, când vine de la criminal, când vine sub straiele minciunii, când uzurpă Dreptul. 'Ajungi în penitenciar pentru a suferi' nu este o afirmație suficientă, pentru că n-o poți desprinde de dreptul de a arunca oamenii în penitenciar ca să sufere, drept pe care și l-a arogat tirania. Declararea suferinței făcută de memorialiștii detenției nu este una a suferinței personale, ci a suferinței impuse prin nedreptate, ceea ce mi se pare o angajare a memorialiștilor în lupta împotriva nedreptăților săvârșite de comunism, o angajare a lor într-un proces continuu al comunismului, ca o judecare permanentă a crimei împotriva umanității, ceea ce constituie o

datorie față de trecut, de prezent și, mai ales, de viitor. Ducerea suferinței până la capăt nu încheie o situare a individului ci, în cazul acestei suferințe speciale, deschide șansa lui de a se depăși pe sine însuși pentru a se angaja într-o bătălie mai mare decât aceea a propriei persoane, în bătălia dusă pentru umanitate.

Eu am învățat acolo multe alte lucruri decât suferința mea - pe care am trăit-o, dar nu sunt dispus să o comunic, nici să o ascund. Această poruncă a decenței este lesne de înțeles. Dar miră faptul că analistul omite suferința al cărei martor a fost, suferința celorlalți. Cât de adevărată este exclamația celor trecuți prin reeducări, ce revine în fiece carte de memorii: suferința celorlalți durea mult mai mult decât a lor personală; fiecare dintre ei a simțit nevoia să o povestească, să devină martor al suferinței aproapelui. *Poate va veni vorba de unele suferințe ale mele. Ceea ce țin foarte mult să spun sunt două lucruri. Mai întâi că în condiția penitenciarului, în meditația de solitudine, dar și în celelalte există loc nu doar pentru a face experiența suferinței, ci pentru a face experiența reevaluărilor morale. Este o ocazie extraordinară pentru asta. Și eu trebuie să declar că la aceste examene morale, am trecut foarte onorabil la multe, dar nu la toate. Câteva examene nu le-am trecut, am căzut la ele în mod dezonorant. Numai eu le știu și le voi spune acum.*

Al. Paleologu, ca și când ar intui că e ceva neclarificat în poziția adoptată, încearcă o definire ce să-l absolve de neimplicarea împrumutată.

Până atunci e de analizat ce înțeleg oamenii prin suferință. De la această frază suntem pregătiți pentru infirmarea a ceea ce oamenii, săracii - în prostia lor! -, socotesc că ar fi suferința - deși, se subînțelege, ea este complet altceva... *Unii spuneau acolo* ***"bine, dar e umilitor, mi se distruge demnitatea".*** *Demnitatea nu are nimic de a face cu umilința fizică la care ești supus. Reamintesc acum ce spune Lizi Florescu:* ***"e o unică umilință, aceea de a spune ceea ce vor ei să spui"****, și că pe de altă parte, toate ofensele fizice, chiar dacă sunt plastic umilitoare, chiar dacă te plasează într-o plastică umilitoare, ele nu sunt umilințe. Lasă că raportul valorilor, cum am spus, se păstrează. Când îmi spunea un gardian* ***"mă, banditule"*** *toate erau în ordine. Sigur că dacă el e un domn, eu sunt un bandit. E clar că*

nu putem fi amândoi domni. Eu știu că el e bandit, dar el crede, sau afirmă, că eu sunt. E-n ordine. În pușcărie nu se produce o confuzie a valorilor, cum se produce afară. În pușcărie valorile sunt conservate, dar inversate, vorbesc de deținuții politici. Umilința e la fel. Când el îmi impune niște violențe dureroase fizic și umilitoare, în principiu, ele se cuantifică toate în fizic. Este o cuantificare a moralului în fizic. Umilința morală la care, în principiu, ești supus este fizică. Erau destul de mulți acolo care spuneau ***"cum se poate domnule, eu, profesor universitar, să fiu pus în genunchi"****. Este o umilință fizică, dar nu e adevărată. A sta foarte mult timp în genunchi e o poziție chinuitoare, extrem de chinuitoare. Dar atât. Și mă întrebi dacă nu e cinică ideea asta. Sigur că este. În ideea mea cinismul este spunerea lucrurilor pe nume, pe șleau* (p.182-184).

Este limpede: pentru autor, suferința este obligatoriu legată de înjosire. Despre suferința soțului aruncat în gherlă, care nu mai știe dacă soția sa rămasă în libertate mai are ce mânca, despre aceea a părintelui care nu știe dacă fiul sau fiica mai au dreptul să urmeze cursurile vreunei școli sau cu ce să se îmbrace, despre bolnavul care știe că lipsa asistenței medicale îl conduce către moarte văzând cu ochii sau către infirmitate, despre elevul, ori studentul care știu că nu vor mai putea să-și reia studiile sau că, la capătul condamnării prea lungi, toate visele de a realiza ceva însemnat în viață, pe măsura talentelor și capacităților personale, nu mai au nici o șansă de a se împlini, vârsta fiind, atunci, prea înaintată, despre suferința chirurgului, virtuozului și a tuturor acelora pentru care mâna este instrumentul cel mai fin necesar realizării proprii și ea nu este doar neglijată, ci este distrusă ca instrument de precizie, despre suferința tânărului căruia, prin tortură sau netratare medicală, i se ia dreptul procreării, nu se amintește, ca și când ele n-ar exista, iată o jignire a adevărului, ce, atunci când este pusă pe hârtie, n-are nimic de-a face cu umilirea personală a foștilor deținuți politici, dar produce suferință, o suferință mută, prin excluderea autenticei lor suferințe din experierea cumplită a detenției sub comuniști.

Autorul, continuând pe această linie, îngroașă încă o dată cele ce gândește, limitând fără rațiune 'suferința', după ce afirmă că bătăile l-au umilit, dar nu i-au știrbit demnitatea. Cu

toate acestea...

Trebuie să spun că există şi riscul unei pierderi grave a demnităţii (p.185).

Foarte inspirată introducerea în materia convorbirilor, prin adăstarea mateină - abundând în neologisme -, mai deloc balzaciană - cum suntem îndrumaţi a o socoti -, asupra unei înmormântări dintr-o anumită lume, înmormântare ce simbolizează pieirea a însăşi lumii respective - a folosit acelaşi simbol şi G. Călinescu, cu acelaşi efect, cu mai puţină poezie, dar cu mult mai multă culoare psihologică.

O, aici la înmormântare erau foarte mulţi dar, cum să spun, în variantele lor onomastice, pentru că nu toţi se mai numesc aşa cum s-au numit strămoşii lor. Erau Odobescu... Ca Odobeşti nu mai era nimeni care să se numească Odobescu, acuma, în afară de defunct şi, bineînţeles, soţia lui. Fiicele lor sunt măritate şi au alte nume care nici nu mai ţin de nomenclatorul protipendadei; şi ca ele erau mai multe. În schimb erau altele căsătorite cu băieţi care purtau numele acestea. Dar, fapt este că ei menţin continuitatea în formele ei şi în metamorfozele ei impuse de condiţiile societăţii în devenire. Se menţin şi se adaptează şi se mulează după datele actuale fără să-şi modifice sau fără să-şi abandoneze spiritul care le reuneşte, le dă un factor comun. Era şi ceva nostim aici, da era nostim şi, zic eu, profund ca lucru de contemplat: să vezi aceste siluete bătrâne, unele greu de recunoscut, altele puteau fi recunoscute numai ipotetic - asta o fi cutare, căreia i-am făcut eu curte acum patruzeci de ani, care îmi plăcuse foarte mult, pe care aş fi putut să o iubesc dacă aş fi insistat. M-a interesat mai mult aspectul femeilor dar şi bărbaţii erau interesanţi. Foarte ţepeni, majoritatea. Nu arătau rău, dar erau cam ţepeni. Mai puţini erau cum sunt eu, de pildă foarte schimbat ca fizionomie, cu chelie şi părul alb. Înainte aveam cu totul alt cap, aveam părul castaniu, ondulat, acum am o chelie lucioasă şi părul alb şi ochelari, deci am cu totul altă fizionomie. Nu mulţi erau în felul meu. Cei mai mulţi aveau vechile lor fizionomii, numai că marcate de o stare de rigiditate progresivă, un fel de tabes facial. Femeile erau mai interesante, pentru că ele erau îmbrăcate cu bluze, cu fuste, cu rochii, unele

negre, ca la ocazii de doliu, nu colorate, nu policrome, așa cum este decent să se îmbrace și foarte modest, păstrând foarte multe, undeva decelabil sub tremolența cămii sau enduroția ei, păstrând ceva din ce-mi puteam eu aminti, brațele goale, din rochiile de seară de la balurile de odinioară unde vedeam aceleași persoane și dansam cu ele. Unele din ele îndeplineau o anumită funcție, de pildă, o bătrână Marie Mavrocordat, născută Florescu, care are nouăzeci și ceva de ani, care s-a micșorat mult și umblă cu baston și nu mai aude deloc bine, vorbește tare și pe un ton poruncitor și amabil, și care și-a ales funcția ei pe care o consideră obligatorie de a da bună ziua la toată lumea, de a împlini programul acesta perfect al recensământului participării, făcut cu toată politețea și înregistrarea necesară ei. Felul cum da mâna și cum da din cap și cum arăta că te-a recunoscut - nu te-a recunoscut de fapt! - dar trebuie asumată gesticulația asta.

(...)

Bellu era cel care avea grijă să le conducă de braț încoace și încolo pe diversele doamne. Era cel care mâna cotillonul dansului macabru cu o grație și cu o exactitate perfectă și, într-adevăr, îl vedeam foarte bine cu figura lui, cu fizionomia lui de schelet. Lui într-adevăr i se tot spune "moartea în vacanță". Este scheletic. Cu ochelarii și cu capul lui chel și osos și cu zâmbetul inteligent și amabil și cu gesturile lui dansante și pline de grație, deși e operat de arterită și vasele sunt recondiționate din vase de plastic și el parcă ar fi recompus cu sârmă, face figură de conducător al cotillonului macabru cu o eleganță și cu o evidentă indicație a destinației: Bellu, Bellu. La Bellu vă duc eu. Baby Bellu, baronul Bellu. Insist. Titlul de baron e foarte potrivit cu împrejurarea. E ceva care îmi aduce aminte de nu mai știu ce nuvelă a lui Poe și în special de poeziile lui Botta din ÎNTUNECATUL APRIL. (...) Cum să spun, mi s-a părut plină de semnificație coincidența onomastică a lui Bellu, funcția lui de conducător al cotillonului și al dansului macabru, firescul, naturaleța, prezența în traiul cotidian ale acestui dans macabru, mișcarea acestui cotillon, lipsa de vizibilă gravitate și camuflarea, ocultarea caracterului macabru și sinistru al circumstanței sub valurile ei mondene cu atâtea repere cunoscute: aceeași lume de la baluri, aceeași lume de odinioară de la ceaiuri, de la tenis,

de la golf, de la Automobil Club, de la balurile Jockey Club-ului, aceeaşi lume, iată mergem în continuare la destinaţie: Bellu, Bellu, Bellu (p.9-11).

Aici avem de-a face cu, probabil, cele mai complete portrete din carte, cu atât mai interesant concepute cu cât sunt tipice pentru liota prezentă şi fin locul descrierii aceleia sau, mai bine spus, se contopesc cu ea, decurg din ea şi ea decurge din ele, într-un stil plin de circumvoluţii presărate cu efecte de *montagne russe*, de înaintări şi reveniri, într-o respiraţie ampilă dar şi ezitantă, materie a "sticătii memoriei" despre care este vorba în titlu, o străduinţe de a readuce în conştiinţă traiul - mai curând netraiul - impus unei aristocraţii al cărei ultim evocator îşi alege Al. Paleologu să fie necontenit, de la Revoluţia din 1989 încoace, în scris, dar şi în prezenţa personală şi modelul pe care îl oferă, ca muzeele - cam prăfuite -, zi de zi.

Alături de interesul pentru "profilpendaclă", există mai sus o frază necesară pentru înţelegerea a ce va să vie, drept care propun s-o reţinem: *Se menţin şi se adaptează şi se muiează după datele actuale fără să-şi modifice sau fără să-şi abandoneze spiritul*. Este o remarcă de aplicat asupra dezvăluirilor de mai târziu, nu în sensul propriu din context, ci ca revelantă a opiniilor autorului privitoare chiar şi la dezvăluirile sale. Citez în vecinătatea ei caracterizarea atitudinii celor din conducerea Comisiei de amnistiţiu (Ghelmegeanu, Mircea Manolescu etc), în subordinea cărora a lucrat puţin timp şi memorialistul: *În momentul ăla duplicitatea era o soluţie mai rezonabilă decât a noastră. Problema este că, zic eu acuma, cam târziu, că e nevoie să fie duplicitate şi e nevoie să fie şi non-duplicitate. Adică, fiecare îşi asuma un rol. Duplicitarii funcţionează în mod pozitiv, cât există printre ei şi acei tip de oameni neconcesivi. Câtă vreme sunt unii care nu admit concesiile, osta dă şi duplicităţii o funcţionalitate mai eficientă care poate fi pozitivă. Dacă sunt absenţi cei care nu vor să facă tranzacţii, duplicitatea se transformă în trădare. Există o colaborare sau o alianţă tacită, chiar dacă nu conştientă sau nu conştientă, între duplicitari şi non-duplicitari, în momente de felul ăsta* (p.119-120). Excelentă analiză a relaţiei dintre duplicitari şi non-duplicitari! Admirabilă pătrundere în mecanismele politice ale reeducărilor

ce au precedat graţierea aducând libertatea tuturor deţinuţilor politici din România, perioadă către care ne îndreptăm încetul cu încetul... Cele două fragmente citate aici în urmă vor însoţi cititorul, din subconştient, şi-i vor lumina lectura până atunci.

Explicaţia alegerii subiectului înmormântării de la care am plecat vine curând: *Trebuie să spun că în tinereţea mea n-am putut evita ridicolul de a fi snob şi de a marca într-un mod, fireşte, vizibil şi ridicol, o anumită fâţnă a apartenenţei la această lume, cu dispreţul pe care mi-l construiam, inspirându-mă tot din clişee literare* (p.13). Al. Paleologu, cel de acum, regretă a se fi lăsat influenţat de astfel de clişee, printre care acela al degenerescenţei aristocraţiei. Confirmându-i-se *non-degenerescenţa (...) celulei biologice şi calitatea fizică şi morală şi deci şi intelectuală (...) a acestei lumi*, poate azi statua cu senătate: *Am o mare stimă şi o mare admiraţie şi pentru oamenii mediocri ai acestei societăţi* (p.14).

Memorialistul simte nevoia să aducă laudă femeilor acelei clase: ea este meritată şi emoţionantă.

Forţa acestei lumi şi rezistenţa în plan moral şi uman a constituit-o în primul rând curajul femeilor. Ele sunt cele care au dus tot greul, care au muncit, care şi-au asumat toate muncile umile şi servile care trebuiau făcute plus celelalte fiindcă, pentru femei, viaţa a fost de două ori mai grea: femeia era şi în câmpul muncii, muncea şi acasă. Munca devenea şi mai grea pentru că au apărut între timp rude bătrâne, socri, bunici, care trebuiau îngrijiţi, erau copii care trebuiau educaţi, îngrijiţi, în plus era slujba care înainte nu exista. Toate astea trebuie să spun că le contemplu de multă vreme, le contemplu exact de când a început drama şi n-am încetat a fi emoţionat şi foarte ruşinat de exemplul ăsta magnific, lipsit de ostentaţie şi lipsit de retorică, pe care l-au dat toate femeile, nu numai ale societăţii acesteia (ce binevenit este retuşul!), *în general femeile din lumea românească* (p.15-16).

Acceptarea rolului femeii din toate straturile societăţii române ca jertfă întru susţinerea familiei, cu orice risc personal - după modelul femeii meşterului Manole, întru susţinerea bisericii (nu este familia o biserică, un adăpost şi o mântuire a membrilor ei?) -, este umbrită de opinia paralelă:

Mentalitatea folclorizantă pe care am apucat-o în tinereţea

mea este o aberație demagogică și incultă legată de resentiment și ambiții extraculturale și inavuabile, în realitate (p.44), ceea ce poate fi adevărat, dacă ar fi solid argumentat, dar ce, oprindu-se aici, rămâne o discreditare a întregii preocupări pentru lumea rurală, pentru civilizația și cultura ei, pentru valorile ei, civilizație precedând-o pe cea urbană, oricât s-ar opune acestei întâietăți paradoxul ce-l amuză pe autor: cum că la început a fost orașul.

O amintire din lagăr a lui Alice Voinescu, privitoare la soția lui Gheorghe Brătianu, Elena Brătianu, pune alături (dar și confruntă, altfel decât sugerează naratorul) două reprezentante ale celor două pături: *Într-o primăvară rece Elena Brătianu a rămas fără pantofi și a fost nevoită să iasă la muncă desculță. O țărancă, deținută și ea, a văzut-o și a spus: "Vai de mine nu se poate ca nevasta lui Brătianu să meargă în picioarele goale" și i-a dat pantofii ei, dar ea a refuzat. Pentru o boieroaică trăită și la țară nu era greu să meargă desculță* (p.133). Numai că săteanca nu vedea în ea boieroaica, ci nevasta omului politic al cărui nume de familie însemnase ceva pentru România modernă, chiar dacă prin alți reprezentanți, și, cu gândire 'politică' de cea mai frumoasă speță, a voit a cinsti și apăra o reprezentantă - prin alianță - a democrației vechi sugrumate de comuniști. Este nobil refuzul sacrificării țărăncii, dar spontaneitatea darului refuzat vădește noblețea și buna cuviință ce se cade a fi reținute și comentate ca pildă de comportament civilizat și de înaltă ținută patriotică, în manualele școlare, comportament al țărăncii uitată în anonimat de această cronică.

Să reținem și următoarea observație: *Un paradox ce este al nostru e că, la noi, toate pușlamalele, toți incapabilii, toți imbecilii s-au făcut slujbași de stat. Cine nu are contact cu românul liber, cine are de-a face numai cu autoritățile (și nu numai acum, ci din totdeauna) poate să-și facă ideea că suntem o țară de idioți, o țară de lichele și de pungași mărunți* (p.47). Prin extinderea noțiunii de "autorități", bănuim că între ele s-ar număra și parlamentarii, ceea ce ar muta opinia în planul unei pernicioase autodefăimări.

Lăsând gluma la o parte, să revenim la puterea evocatoare

a portretelor semnate de Al. Paleologu în SFIDAREA MEMORIEI.

Autoportretul rămâne cea mai atractivă preocupare a penelului său. Mai ales autoportretul tânărului ce a fost autorul.

(La Câmpulung) *la un moment dat femeia de serviciu, care se îngrijea de cele trei doamne și de mine, nu a mai putut să vină și am rămas fără personal de serviciu. Problema era de făcut curat în casă. Nici una din cele trei bătrâne nu putea să spele dușumeaua. M-am înarmat cu perii și cu cârpe și am început să spăl dușumeaua din toate casa, de două ori pe săptămână.* (E curios că primul gând a fost dacă pot sau nu bătrânele s-o facă.) *Asta reprezenta câteva ore de mișcare, gimnastică foarte ritmică, foarte rațională, completă. Orice gimnastică suedeză, oricât de bună ar fi nu poate înlocui munca fizică. Câteva ore de stat în genunchi și de balans fac trupul mai agil. Afară de asta ca să putem face baie, unde era un cazan ce trebuia umplut cu apă, căram, din fundul curții, în fiecare zi câte 28 de găleți cu apă, două câte două, deci 14 transporturi iar pentru alte necesități alte 10 găleți. Umpleam cazanul cu apă, se încălzea și ne făceam treburile foarte bine.* Introducerea a fost necesară pentru a înțelege autoportretul ce urmează.

Mi-am dezvoltat în scurt timp o musculatură armonioasă. Eram foarte încântat de frumusețea trupului meu. Plus că stăteam la soare toată dimineața de când mă sculam la ora șapte. La început, lucram (se reia programul cotidian ce va fi intercalat printre rândurile picturii, sporadic), *citeam noaptea foarte târziu, pe urmă n-am mai suportat și lucram mai rațional. După ce mă sculam începeam muncile fizice: spartul lemnelor, căratul lor în cameră, căratul găleților cu apă, când era și frecatul dușumelelor. Apoi stăteam afară. Toată iarna umblam (afară de o scurtă întrerupere când a fost gerul mare în '54), chiar dacă erau 5-7 grade sub zero, într-o bluză cu mâneci scurte, în șort și desculț. Asta se întâmpla până la ora două, când îmi făceam toaleta și mergeam la masă, la o pensiune. Statul dezbrăcat, aproape gol, când era cald rămâneam numai în șort, sub soare, sub vânt, sub ploaie, sub zăpadă mi-a dat o culoare sănătoasă. Umblatul desculț dă mersului o anumită ingeniozitate, armonie și artă. E o întreagă filosofie a mersului desculț. (...) Eu am practicat-o până acum, dar având chelie*

și părul alb nu mai cadrează. Când aveam părul frumos și ondulat, castaniu ușor alb (...), adevărat, îmi puteam permite libertatea asta, eram și foarte frumos. (...) Eram atât de încântat de frumusețea mea fizică și de faptul că natura mă favoriza și mă dezmierda (p.150-151). Narcisismul îl face să repete în mai multe rânduri cele declarate, cu o insistență melancolică dar și exultantă.

Aceeași frumusețe trupească nu-i va mai trapa la nimeni altul. Probabil că, pentru completarea imaginii ce ni se propune despre autor, este util să-i dăm iarăși cuvântul: *Anul 58-59, am trăit formidabil, întâi sub raportul licențios. Viața mea, în perioada aia a fost o priapee nemaipomenită. Ce se petrecea la ușa mea, când încurcam intrările și ieșirile! Ce libertăți îmi permiteam și înainte, dar totuși cu mai multă prudență și cu oarecare disimulare - acuma mi le permiteam pe față* (p.105-106). Ba este necesar să-l urmăm și la cătănie. *Cavaleria avea o anumită tradiție, un anumit stil, care mie îmi plăcea, îmi satisfăcea snobismul. Snobismul a fost una din maladiile mele de tinerețe și care s-a menținut până destul de târziu. (...) Am făcut, deci, școala militară în niște condiții de vis. Eram cu încă patru descazarmați și-am găsit un apartament foarte plăcut în Aleea Carmen Sylva, într-un cartier rezidențial, o vilă foarte plăcută, printre pomi, așa, printre brazi; aveam două automobile; un coleg al meu îl adusese, de-acasă, pe bătrânul lui bucătar Grigore, un grec, care ne gătea formidabil, aveam și valet... Era foarte confortabil, șase luni a durat școala militară. Mi s-a părut ceva insuportabil deși, instrucția, în sine, nu era prea grea. Era o chestie pe care un băiat de 21 de ani o putea suporta cu ușurință. Instrucția călare era chiar agreabilă, era un sport. Mie mi-a plăcut sportul ăsta. Era singurul sport care mi-a plăcut în viața mea, șuetele erau nemaipomenite, beam și chefuiam întruna, că erau și ofițerii, comandanții noștri, care, fiindcă noi eram băieți cu parale ne preferau pe noi - aveam acasă whisky, șampanie... Nu prea dormeam, e adevărat* (p.90-92).

Memorialistul nu se place, în ipostaza sa din tinerețe, numai pentru înfățișarea sa și pentru cheful lui e viață; el nu se poate opri de a-și admira și inteligența și curajul. Angajat referent la Comisia de Armistițiu - deși va începe să semneze cu titlul, ce nu-i aparținea, de "consilier tehnic" (*mi-am arogat, din proprie*

inițiativă, această calitate, (...) dar această aroganță, nimeni nu mi-a negat-o: p.117), consemnează: *Am constituit în perioada asta o tânără echipă care a avut atunci o putere extraordinară. De noi depindeau o serie de dispoziții care se dădeau ministerelor pentru aplicarea armistițiului. Am jucat un foarte mare rol. (...) Eu, Trancu și cu Danielopol, am avut roluri foarte importante. (...) Noi eram cei care dădeam indicațiile și dispozițiile. Veneau la mine în birou sau la Trancu ditamai directorii generali de la ministere, colonei care ascultau ce spuneam noi și ala făceau. (...) Am constituit o elită tânără. Chiar ne-a mers vestea. Acei tineri strălucitori și deștepți și curajoși, plini de inițiativă de la Comisia de Armistițiu. Patru, cinci, câți eram* (p.111-113).

Tonusul vital debordant, cu care se laudă aici, nu l-a părăsit nici în cursul detenției. Cu purtarea sa l-a uimit pe medicul O.R.L. indianist numit mai departe. *Acuma vreau să vorbim de Sergiu Al. George. Mai bine zis despre un mod de a fi* (tot personal, de fapt, al autorului, de aceea își și găsește locul aci). *Faptul că eu am luat închisoarea în "râs" iar Sergiu a luat-o "în plâns", să zic așa, în orice caz a luat-o în tragic, la dimensiunea dramatică. Închisoarea este o sursă de râs, de râs mare, rabelaisian, mai ales dacă ajungi cum am ajuns, în coloniile de muncă unde e lume multă, unde condițiile de muncă sunt reduse la o formă utopică, altminteri, nu poți să-ți imaginezi că realul poate să-ți ofere asemenea încarnări. Dar le oferă. Într-un infern necunoscut și nebănuit, dar care, odată ce ai intrat în el, îți se relevă ca unica realitate, dar sub specia grotescului. Adică același fenomen poate oferi grotescul de tipul cel mai rabelaisian și aristofanesc, poate să ofere imaginea cea mai sinistră de oroare și cruzime și destituire a umanului. Totul, în adevăr, la extrem. Și fenomenul interesant este - cel puțin ăsta a fost sentimentul meu - modul de a intra în asta* (p.170).

Atitudinea lui nu-i împingea pe toți ceilalți să-i împărtășească veselia, ba multora li se părea jignitoare, ori inconștientă, ori neobrăzată. *Am ajuns la Malmaison. (...) Mi-au luat fiecare obiect să-l examineze, m-au dezbrăcat în pielea goală, au început să mă măsoare. Sigur, era jenant să stai gol în fața unor oameni în uniformă și cu stilouri, care scriau ceva pe hârtie. Totuși îmi apărea sub un aspect atât de derizoriu, lucrul ăsta, că*

zâmbeam și ăia se uitau la mine cam mirați că râd, își spuneau, probabil, ori că sunt idiot, ori că sunt în așa hal de cinic și-mi bat joc în așa hal de socialism și de revoluție și de clasa muncitoare, încât râd și acum. Expresia ***"Râzi și acum!"*** *am auzit-o tot timpul. De pildă, mai târziu în colonia de muncă Salcia, erau două tabere: unii care mă prețuiau pentru râsul meu. Aveam un râs plin, cred că n-am râs niciodată cu atâta poftă ca în închisoare, deși în general râd cu o poftă nebună, la mine în familie - și tata, și bunicu-meu și străbunicu-meu și băiatul meu - avem darul ăsta al râsului, al unui râs homeric, amplu de tot. Spuneau:* ***"Dom'le, dar ce bine ne face râsul ăsta al dumitale, ce binefăcător e, ce reconfortant"****. Dar alții mă priveau cu dispreț și ură:* ***"Îți mai dă mâna să mai și râzi. Mai și rade, domnule! Nerușinarea de a rade așa"****. Ăstia erau pesimiștii, erau agelaștii* (= nerâzători).

De la aceste reacții la filosofare a doar pasul unui zâmbet: *Și am zis că lumea se împarte peste tot în râzători și nerâzători. Asta explică de ce atât la creștini cât și la musulmani, legionari, comuniști, la puritani există această malformație sufletească exprimată prin încruntare și posăceală. Există un nobil stil auster, dar există și austeritatea din răutate. Încă de la primii creștini au apărut dușmanii râsului și ai vieții, au creat niște tradiții de intoleranță, de suspiciune, de pedepsire, de otrăvire a vieții, de condamnare. Toți fundamentaliștii, toți fanaticii, toți puritanii, toți principialii, toți sunt aceeași categorie: un blestem străvechi, plurimilenar al omenirii, de care nu vom scăpa. Vom scăpa de comunism, vom scăpa de multe, dar de agelaști n-o să scăpăm. Toate doctrinele și toate credințele, care or să mai existe pe planetă, o* (sic!) *să fie infectate de acești nerâzători* (p.172-173). Această bună dispoziție explozivă Al. Paleologu o împarte cu tenorul Loredan; desigur că-i despart multe altele.

În cele din urmă mă voi opri la o declarație directă asupra a ce este autorul:

Sunt hedonist, individualist și consider că plăcerea e principala valoare din lume și că din plăcere decurge și sacrificiul și iubirea și tot ce vrei. Din respectul pentru plăcere. Lucrul ăsta îl afirm și nu demordez pe chestia asta, admițând că sunt și alte puncte de vedere. Țin foarte mult să adaog aici că această

filosofie a plăcerii nu are nimic a face cu egoismul libertin. Cine fuge de suferință nu poate avea acces la alchimia bucuriei și nu poate cunoaște fericirea (care nu poate fi niciodată doar personală). (...) Durerea, umilința, "coborârea în infern" sunt probe fără de care fericirea nu există. Am știut încă foarte de timpuriu că trebuie să plătesc, și nu cu preț mic, fericirea de care aveam parte. Închisoarea, cu toate asprimile ei, o așteptam în mod obscur demult, iar când i-a venit vremea nici nu m-am gândit să scap (ascunzătoarea, vreme de 5 ani, nu era decât un preludiu, așa am înțeles-o și așa a fost) (p.89-90).

Această îndelungată căutare a fragmentelor ce, cusute cap la capăt, ne dau iluzia unui autoportret a fost stârnită de două-trei portrete întâlnite la începutul lecturii făcută împreună. Voi reveni la forța scriitorului de a aduce în fața cititorului chipuri, mentalități, atitudini, formație, gestică, intonație, ticuri și toate celelalte folosite de el pentru a recrea persoane sau pentru a crea, aproape ca și în planul senzorial, inexistențe imaginate, mișcătoare, locvace, suferitoare și pretinzând scânteia vieții.

Prostia îi inspiră lui Al. Paleologu caricatura duioasă, aflată nu departe de schițele lui Brăescu.

Începuse războiul. Eram la Regimentul de Gardă călare. (...) Comandam un pluton de soldați vechi, țărani și băieți de prin orașe, concentrați pentru reinstruire. Între cei primiți de mine era un țăran din Bolintin, unul Barbu Tănase. Fiind luna iulie, Barbu Tănase a venit la regiment așa cum se purta în iulie: în izmene, desculț, cu o cămașă și cu o căciulă. Avea și un cojoc la el și nu știa nimic. Escadronul nostru se numea: Escadronul de Puști Mitraliere. El trebuia să învețe mai multe chestii: cum îl cheamă pe comandantul regimentului, cum mă cheamă pe mine, comandantul lui, și cum se numesc cele 4 feluri de cartușe folosite la pușca mitralieră. El nu putea învăța lucrurile astea. Îi explicam: "Barbu Tănase, pe domnul colonel, comandantul regimentului, îl cheamă Eftimiu Ștefan, și pe mine, care sunt comandantul tău mă cheamă domnul elev plutonier Paleologu Alexandru. Cum îl cheamă, Barbu Tănase, pe domnul colonel, comandantul regimentului?" "Să trăiți, Mihăilescu". "De ce Mihăilescu, Barbule? De unde Mihăilescu? Îl cheamă: domnul colonel Eftimiu Ștefan. Da, pe mine, Paleologu, cum mă cheamă?" "Să trăiți, domnu' llev Magogul" Iar cu cartușele - care erau: S ușoare, SS grele,

trasoare și de manevră - a putut să spună: "Cartușe de soare, că dă lumină" - alea trasoare. Era imposibil. Imposibil! Ce să insiști cu el? Nu se putea. Trebuia lăsat în pace. În fine, vine toamna, noiembrie. Urma să li se dea drumul acasă, în fine trebuia să predea îmbrăcămintea și să-și ia hainele civile: izmenele, cămașa, cojocul și căciula. Între timp, i se furaseră: carabina, lopata Linneman, casca, masca, tot, și i se imputau vreo 4.000 de lei, o sumă fabuloasă pentru el; dar eu nu știam asta. Eu îl vedeam pe Barbu Tănase că nu pleacă acasă și-l întreb pe plutonierul major: "Ce e cu Barbu Tănase că nu mai pleacă?" "Păi să vedeți, domnule elev, nu pleacă pentru că i s-a furat tot ce avea și i se impută vreo 4.000 și ceva de lei!" O sumă pe care el n-o văzuse niciodată, așa bani laolaltă. Solda mea era atunci de nu mai țin minte cât era, 8.000-7.000 de lei, nu mai știu ce sumă aveam pe lună. Voiam s-o cheltuiesc într-o singură seară, la Capșa, cu prietenii, nu reușeam niciodată să trec de 3.000, așa, cu icre negre, cu șampanie franțuzească, cu bacșișuri nu treceam de 5.000. Mergeam cu 5, 6 băieți, mai mult nu, că n-avea haz. Bani aveam berechet atunci, zic: "Bine dom'le. Cât trebuie să plătească? Uite bani. Dați-i drumul bietului om acas". Și tot nu pleca, îl vedeam stând într-un grajd, cu un caporal, tot șușotind cu el. Într-o seară, când eram de serviciu, aud bătând la ușă, poc, poc. "Intră!" Iar poc-poc. "Intră!" Nimic. "Intră! Care ești acolo?" Mă duc și deschid ușa și-apare Barbu Tănase și-mi spune așa: "Să trăiți, domnule elev plutonier. Pe domnul colonel, comandantul regimentului, îl cheamă domnul colonel Eftimiu Ștefan. Pe dumneavoastră vă cheamă domnul elev plutonier Paleologu Alexandru și pușca mitralieră trage 4 feluri de cartușe: S ușoare, SS grele, trasoare și de manevră". ...M-au înecat lacrimile... Și-acum mă mai înecă. L-am îmbrățișat... (p.96-97) Caricatura înduioșează, umanizând neputințele soldatului și înnobilându-i recunoștința și bunul simț.

La fel, Al. Paleologu se sensibilizează în fața nebuniei. Ca și în cazul prostiei, și boala psihică îl antrenează prin aspectul ei neașteptat și prin aceasta amuzant. În căutarea unei ascunzători de urmărirea Securității, izbutește să se facă internat la spitalul nr.9, sub numele: Petrescu. *Cum stăteam așa, pe bancă, vine un tip scund, cu mustăcioară, chel, cu o figură inteligentă, vede cartea lui Russel, o recunoaște și începem o discuție. Îl*

chema Demostene Constantinescu, fusese concesionarul restaurantului gării Războieni, avea patru clase primare, dar o cultură fină, o conversație agreabilă, ce mai, un om deosebit. Mi-a spus că era internat de 14 ani și singurul semn mai ciudat era că avea un limbaj de o enormă obscenitate. Dar ăsta nu e caz de balamuc. I-am spus doctorului care mă ținea acolo despre Demostene și l-am întrebat de ce îl țin de 14 ani, că pare om întreg! "Lasă că o să vezi tu", mi-a răspuns. Și am văzut. După câteva zile stăteam amândoi pe o bancă și, la un moment dat, trece pe lângă noi un om în halat alb. Fostul concesionar de restaurant îmi spune: "Îl vezi pe ăla?! E moș Bodrângă. E contele de Saint-Germain. De fapt pe el îl cheamă Moangă, e dintr-o familie înrudită cu Basarabii. Dar el e contele de Saint-Germain și face parte din Pentathie, cei cinci nemuritori care conduc lumea. Eu am niște proiecte interesante pentru binele omenirii, le-am înaintat Pentarhiei, ca să fiu admis ca supleant, că membru plin nu se poate fiindcă sunt muritor. Și, îl vezi?! El a fost delegat ca scrutător și de 14 ani mă ține în loc și nu depune raportul!"

Apoi fac cunoștință cu Moangă. Și ăsta o figură.

Moș Bodrângă, "Contele de Saint-Germain", era un oltean dintr-o veche familie boierească, care făcuse studii de economie politică și psihologie în Germania. Cu Wundt. Avea două doctorate: în filosofie psihologie și în economie politică. Intrase în societatea germană, se însurase cu o nemțoaică, devenise cetățean german și ofițer în rezervă. Aici venise, în 1916, ca ofițer german în armata lui Falkenhayn.

După război nu și-a mai găsit rostul în Germania învinsă, nevasta lui murise între timp, așa că a venit în țară unde avea multe rude: Argetoianu, Tătărăscu și mulți alții. I s-au cam închis porțile cluburilor și societății din cauza faptului că fusese ofițer german. Faptul că era doctor în economie politică i-a folosit pentru că a fost unul dintre fondatorii Institutului de conjunctură economică, unde un timp a fost director. Era însă dromoman.

Dispărea câte două-trei săptămâni, se întorcea prăpădit, rupt, mototolit, bătut și fără să-și aducă aminte unde fusese. Repetându-se fenomenul ăsta, nu a mai putut rămâne în funcția de director și a ajuns vagabond. Finalmente, fiindcă suferea de această boală mentală și neavând pe nimeni

apropiat, a fost internat în Spitalul Central, unde s-a şi vindecat de boala aceasta. Mai avea şi altele: o boală foarte gravă de inimă, ulcer. Era ţinut în spital deoarece fiind poliglot făcea traduceri bune, necesare lor. Acest moş Bodrângă şi Demostene Constantinescu locuiau în acelaşi pavilion, având camerele vis-à-vis. Demostene îl îngrijea grozav pe celălalt, îi făcea masaje, tot felul de mici servicii, iar la treizeci şi trei de zile îi lăsa câte o scrisoare de treizeci şi trei de pagini din care am văzut şi eu câteva mostre. Fix treizeci şi trei de pagini. Scrisori extraordinare, cu toate ipotezele astea cu Contele de Saint-Germain, pentarhia si conducerea lumii. Avea istoria utopiilor astea şi pe filosoful necunoscut, pe Saint-Martin, fel de fel de referinţe din astea în cele treizeci şi trei de pagini, cu foarte bine plasate locuţiuni latineşti, cu consideraţiuni despre lichidele olteneşti, despre locul de unde se trage acest Moş Bodrângă. Avea un stil polemic extraordinar, strălucit.

Asta m-a amuzat în prima perioadă cât am stat în clinica de neuro-chirurgie.

După oarecari pribegii, memorialistul reveni la acelaşi spital de boli nervoase. *Am întrebat "Ce-i cu Demostene?" "A plecat". "Cum a plecat?" "S-a vindecat" "Cum s-a vindecat domnule că spuneaţi că asta nu se mai vindecă. Era de 14 ani aici". "S-a vindecat pentru că a murit Moangă. A murit Contele de Saint-Germain şi s-a ruinat tot eşafodajul. Dar nu avea grijă, tot aici o să vină, o să-şi găsească pe altul şi o să se întâmple aceeaşi poveste."*

Fapt e că am văzut acest caz grozav: un tip aflat de 14 ani în balamuc, vindecat de boala lui pentru că i se infirmase teoria lui printr-un fapt empiric (p.62-64).

Uneori, portretul, în loc să fie prezentat într-o schiţă - ca gen, cum este cazul cu cele două anterioare - permează din caracterizarea insului; astfel stau lucrurile cu următoarea listă de comportamente ale lui Nicu Steinhardt, atât de fidelă persoanei mereu grăbite, entuziaste, cu o vitejie naivă de ucenic, cum a fost viitorul monah: *Nicu, în special, era cuprins de un zel teribil, avea un zel al neofitului puşcăriaş* (acelaşi zel de neofit l-a cuprins şi după botez). *Voia să facă tot ce un puşcăriaş trebuia să facă: un amnar dintr-un nasture, pentru aprins ţigaretele, el*

care nu era fumător fuma ca să aprindă amnarul şi să le dea şi altora, de la alţii, să înveţe morse ca să bată în perete, să înveţe poezii de Radu Gyr. Când venea unul nou, din prima zi, cu o pripeală teribilă, îl punea să înveţe astea trei lucruri: poezii de Radu Gyr, morse şi utilizarea amnarului (p.163).

Dar exact atunci când nevoia noastră de transpunere în prezenţa unui personaj ieşit din comun, referitor la care numai legenda ne-a parvenit, gândesc la Monseniorul Ghica, iar experienţa de cunoaştere a lui Al. Paleologu - a fost practicant catolic vreo doi ani, sub binecuvântarea respectivului înalt prelat -, i-ar putea sări în ajutor ca să lase pagini vibrante pentru istorie, exact atunci arta portretistului îi trădează, el reia povestiri despre viaţa clericului, înşăilează întâmplări, face remarci privitoare la acelaşi 'snobism' - în acest caz chiar iritant, nu amuzant ca mai înainte - şi remarcă abia o grimasă: prea puţin pentru o atare personalitate şi pentru un astfel de martir a cărui veste a cutremurat Roma: *L-am supărat odată cu o mărturisire şocantă pentru el. Mi-a dat absoluţiounea cu penitenţele cuvenite, foarte grele, dar mărturisirea l-a crispat* (p.58).

Preferă să-i surprindă eşecurile. *Avea (...) vanităţile lui. Una mi-a mărturisit-o, anume nu putea să uite că era prinţ. (...) La Vladimir Ghica era chiar o vanitate, o vanitate "naivă", ca să zic aşa, de care nu putea scăpa. (...) Vreau să spun că ideea princiară îl stăpânea aşa cum îl stăpânea pe Tolstoi. Era singurul stil de viaţă pe care îl putea duce, şi chiar şi coborârile lui în lumea neheraldică erau de tip princiar, aristocratic, exact ca şi la Tolstoi. (...)*

Al doilea orgoliu pe care îl avea monseniorul, mai supărător, pentru că mai puţin naiv, mai puţin inocent, era orgoliul omului care deţine adevărul absolut. E o trăsătură catolică (p.57).

Ceea ce miră (sau explică autorul, prin opţiunea pentru uitare) este absenţa totală a portretului din detenţie (înlocuit cu invectiva).

Ironia lui Al. Paleologu este deseori colorată de un cinism al mulţumirii de sine ori de împrejurările sale, că această mulţumire se reîntoarce împotriva lui însuşi sau împotriva altora. După cum l-am văzut delectându-se la aducerea aminte a fenomenalului mod de a-ţi face armata de care a avut parte, iată-l amuzân-

du-se încântat de a se şti apărat de societate datorită îndârjirii cu care îngrijorarea maternă l-a ţinut departe de orice pericol. *Mama a aruncat complet peste bord aceste idei onorabile şi s-a dat peste cap să mă scutească de război. Cu relaţii, cu generali, cu prieteni, am fost ambuscat şi nu pot să spun că în forme foarte avuabile. Fiindcă a găsit o soluţie ce l-a pus la grea încercare pe bietul meu tată vitreg, care era secretar general la Ministerul Comunicaţiilor şi era un foarte vechi şi important personaj în Căile Ferate Româneşti, dat afară de acolo de legionari. Omul ăsta era un incoruptibil. Un tip de o probitate şi de un scrupul care era dus până la manie. Ei bine, şi-a călcat pe inimă, la stăruinţele mamei şi m-a plasat într-o şcoală de impiegaţi de mişcare, care, e drept că nu era la nivelul pregătirii, aspiraţiilor şi ambiţiilor mele, dar momentan îmi permitea o viaţă comodă la Bucureşti. Apoi când au început bombardamentele, marea problemă a fost că şcoala asta a fost mutată la Sibiu, oraş în care eu petrecusem mulţi ani, pe care îl cunoşteam şi îmi plăcea. Dar mama: "Nu, e oraş. Poate fi bombardat". Cum Ministerul Comunicaţiilor se mutase pe la Sinaia iar mama şi tatăl meu vitreg au luat o vilă în Buşteni, s-a dat peste cap şi a mutat şcoala de impiegaţi de mişcare în Buşteni. Acolo m-a prins 23 August, în Buşteni, ca elev la şcoala de impiegaţi de mişcare. Cum să spun, nu e prea şic, nu suna foarte bine chestia asta* (p.107-108).

Acest cinism a fost încurajat şi de exemplul unei doamne eliberate din puşcărie, *o femeie extraordinară, Lizi Florescu, soţia unui colonel care fusese căutat de Securitate, arestată în lipsa lui, pentru a spune unde este. Ea ştia unde e el. A fost supusă unor torturi îngrozitoare timp de un an, dar nu a spus nimic, iar după aceea a ieşit. Nevasta mea care presupunea că poate fi şi ea arestată a întrebat-o cum se poate rezista. Ea i-a spus aşa: "Întâi şi întâi trebuie să-ţi dai seama dacă e vorba să fii implicată şi tu sau nu. Pentru că dacă urmează să-ţi dea drumul nu vor împinge cruzimea peste o anumită limită: te vor chinui dar nu te vor distruge. Pentru că va trebui ca atunci când ieşi din închisoare să nu se vadă nici o urmă. Al doilea lucru pe care trebuie să-l înţelegi este că pe noi, care suntem femei frumoase şi tinere şi aparţinem unei lumi bune, vor fi fericiţi să ne aibă la*

îndemână, ca să ne umilească, iar sadismul lor să fie pe deplin satisfăcut. De aceea nu au să împingă tortura prea departe, ca să nu cedăm prea repede. Vor vrea să profite cât mai îndelung. Primele câteva minute sunt îngrozitoare. Dacă reziști câteva minute și se poate rezista, restul nu mai e așa de greu. Devine înnebunitor de dureros, dar o nebunie, o beție, o zăpăceală în care poți să suporți indefinit, orice. Prin urmare, suportă primele minute. Primele minute par imens de lungi dar se poate suporta cinci minute (sic!) *și după aceea nu-ți mai pasă". Zicea: "Singurul lucru de care trebuie să te ferești, fiindcă ăștia sunt și porci și or să vrea să te violeze. Dacă te opui e groaznic, dar dacă ești fecundată de ei e și mai groaznic. Dar noi femeile avem mijloace de a evita lucrul ăsta".*

Eu găsesc cinismul ăsta superb și într-adevăr eroic. Și mai spunea ceva, era să uit un lucru foarte important, spunea: "Când într-o zi o să vezi că sunt mai cruzi decât de obicei și că te bat mai groaznic și mai mult, rabdă pentru că e ultima zi! Ei încearcă atunci să scoată ceva și după aceea se închide dosarul. Apoi te mai țin până trec toate urmele. Când ai să vezi că e groaznic, rabdă că scapi!" Și-a mai adăugat ceva: "Et surtout pense à ton mari Si ton amour est profond, ton courage sera sans limites".

(...) Exemplul acestei Lizi este extraordinar. (...) Ea a mai spus o vorbă extraordinară nevestei mele: "Adu-ți aminte. Nu există decât o singură umilință - aceea de a spune ceea ce vor ei să spui. Restul nu e umilință, e doar un cumplit inconvenient fizic" (p.166-169).

Rareori găsești într-o carte a detenției o figură feminină atât de marcantă. Este cu adevărat vorba despre o stăpână pe destinul său. O demnitate amestecată, vorba autorului, cu mult cinism - un cinism impus de situație, mai exact de acceptarea realistă a situației, ca de neschimbat, dar nu pierdută, o situație ce poate fi dominată de om, primită de el fără revoltă, dacă își dă seama că multe îl pot încovoia, dar - când își este fidel - nimica nu-l poate frânge. Această pagină antologică a lui Al. Paleologu, s-ar cuveni să fie inserată într-o carte despre căsnicie, pentru uzul tinerelor ce se avântă nu rareori în această instituție fără a cântări în nici un fel riscurile și îndatoririle asumate pe parcursul acelei secunde de taină când rostesc: "Da".

Şi totuşi, destinul nu este la nesfârşit la îndemâna puterilor omului. Lizi Florescu s-a stins datorită cancerului, survenit mult mai târziu. Iar soţul ei, după respectivul deces, şi-a trăit viaţa mai departe, cum li se întâmplă multor bărbaţi, dacă nu tuturor, cum sunt ei slabi în faţa singurătăţii. Acest final vădeşte cât de neînsemnată este voinţa umană în faţa puterilor ce diriguiesc existenţa omului dincolo de cunoaşterea lui.

Cam aceasta era pregătirea morală a memorialistului înainte ca valul istoriei să-l înece pe neaşteptate. Arestarea îi aduce nu prea târziu o veste ce ar fi trebuit să genereze întrebări în acest domeniu. Dispariţia violonistului şi excelentului muzicolog Mihai Rădulescu (coincidenţă de nume cu al autorului ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE), fost coleg de studii şi în diplomaţie cu memorialistul, prieten şi acum împărtăşindu-i soarta în acelaşi lot, prilejuia şocul moral ce să-l cutremure. Vom remarca ciudata asociaţie ce-i aminteşte de moartea cumplită a celui numit: un duş şi un closet! Explicând neajunsurile şi comoditatea acestora pentru deţinut, trece fără altă pregătire la ...o folosire specială a duşului: să te spânzuri de el!

Din păcate repetarea verbului "a vedea" în fragmentul următor face textul penibil.

În momentul când am intrat în celula betonată de la Malmaison, unde erau două paturi, adică două blocuri de beton, pe care se puneau saltele de paie şi era foarte bine că puteai să faci duş în fiecare dimineaţă, duş cald, asta am apreciat foarte mult. Duşul şi W.C.-ul erau în acelaşi punct, W.C.-ul era în spaţiul în care se făcea duşul. Mai incomodă era chestia că trebuia să foloseşti W.C-ul împreună cu tovarăşul de cameră şi faptul că trebuia să baţi în uşă ca să-ţi dea gardianul hârtie - care era prea puţină. Dar curgea apa la duş.

În perioada asta, s-a spânzurat, în celulă, prietenul meu, fost coleg la externe şi la facultate, Mihai Rădulescu, muzicolog în perioada aceea. Fusese arestat pe chestiuni de moravuri - cu o anchetă oribilă asupra vieţii intime - şi apoi transferat la Malmaison fiindcă era prieten cu noi, făcea şi el parte din grupul nostru. M-a surprins că nu l-am văzut în boxă la proces. Înainte de proces, când a fost gata ancheta, mi s-a dat şi mie să văd dosarul, un dosar care avea patru volume mari. N-am putut să văd nimic din ce mă privea pe mine dar am văzut alte

interogatorii, între care l-am văzut şi pe al lui Mihai Rădulescu, şi am văzut că, la un moment dat, în timpul interogatoriilor, ajunsese în starea în care nu mai putea să ascundă numele altora. Ancheta ducea, fatal, la divulgarea a două nume de oameni, încă în libertate. N-am văzut restul şi apoi am văzut că nu era prezent în boxa acuzaţilor. Iar, când am fost chemaţi să ni se comunice sentinţa, după proces, am întrebat ce e cu Mihai Rădulescu şi mi s-a spus: "Cum nu ştii? A decedat". Nu ştiam, nu avusesem cum să aflu. Da, eu aveam 40, el vreo 39... Am aflat, mai târziu, că s-a spânzurat cu indispensabilii, legaţi la duş. (...) Deci el a prins un moment când s-a putut spânzura repede. Spânzurarea a trebuit să fie destul de bruscă pentru a-şi produce efectul foarte rapid (p.175-176). Nici un alt comentariu cu privire la ultimile gânduri ale sinucigaşului, ori la cele resimţite de el, nici o implicare personală în raport cu fostul coleg şi prietenul său.

Trecerea la degustarea singurătăţii celulare, se face la fel de pe neaşteptatelea (cum a fost şi introducerea la cele de mai sus), imediat după comunicarea acestei morţi eroice a unui om care nu a vrut să aibă prieteni sau semeni pe conştiinţă, care a refuzat să cedeze.

Deci asta era: viaţa mea era ceva care a fost iar de acum începea altceva. Acest "altceva" a început destul de monoton, într-o perioadă în care am avut parte să fiu singur în celulă. Memorialistul a descoperit că i se oferea şansa să se obişnuiască a se cunoaşte. *Mulţi găsesc că este un lucru redutabil şi îngrozitor să fii singur. Poate că a fi multă vreme singur - cum a fost de pildă fostul meu coleg Harry Brauner - pentru ani de zile, sau Corneliu Coposu, poate să fie insuportabil. Dar faimoasa formulă cu cele patruzeci de zile de singurătate, fără hârtie, fără creion şi fără cărţi este extraordinar de fecundă şi extraordinar de utilă în ordinea interioară. Întâi că îţi generează o disciplină de lucru mental extraordinară şi o mare luciditate. Eu pot să spun că tot ce am scris din '64 - când m-am liberat - şi până nu demult, au fost lucruri gândite în închisoare. Nu numai cele patruzeci de zile cât am avut parte de singurătate în celula de la Malmaison, e drept tot timpul închisorii am gândit - şi am scris mai târziu. Dar extraordinar a fost atunci, pentru că îţi organizezi memoria, îţi faci o punere în ordine a amintirilor tale şi ţi-o*

verifici. Cu diferite calcule calendaristice îți reconstitui existența, printr-o disciplinare a memoriei care e un lucru de o extraordinară utilitate și de o mare putere de igienă mentală. Memoria ta proprie, amintirea vieții tale și organizarea ei, prin verificarea care ți se impune, în special, în perioadele incerte, în care ai nevoie de anumite repere calendaristice și istorice (evenimentul cutare). Pe urmă îți vin în amintire fantastic de multe versuri. Nu știam că știu pe dinafară atât de multe versuri.

Este curioasă aceasta revelare pe care o are asupră-și un mare intelectual care, pe deasupra, trecuse și prin școala oferită de contactul zilnic cu Noica. Eu însumi - într-o izolare de șase luni - am trudit cu febrilitate la a descoperi cine eram, care-mi erau împrejurările, pierderile și câștigurile dobândite în existența de până la arestare, însă eu aveam 20 de ani și puțina și nesigura mea intelectualitate fusese cucerită prin lectura secretă a unora dintre cărțile cuprinse în **Lista publicațiilor interzise**, pe care izbuteam să le găsesc în biblioteca tatălui meu, ale cunoștințelor sau aiurea. Un amic refugiat în Elveția - și el fost deținut politic, mi-a istorisit cum a recreat geometriile câte există, în aceeași perioadă de autocontrol al sănătății mentale (cum trebuia să luăm noi izolarea ce ne era impusă pentru a se obține rezultate contrare, anume pierderea stăpânirii asupra minții). O pedagogie posibilă, îndreptată către formarea unor tineri cu cele mai ascuțite simțuri și inteligențe, nu s-ar cuveni să treacă pe lângă numeroasele mărturii ale foștilor deținuți politici din perioada comunistă, neglijiându-le, ci ea s-ar cădea să le aplice în practica educării, prilejuind elevilor ritmice retrageri în solitudine totală, în lipsa oricăror distracții sau șanse de lectură, pentru curățarea minții de balastul depozitelor de inutilități și pentru o autoreevaluare a cunoștințelor, precum și pentru întărirea sistemului nervos și a voinței. Să urmărim mai departe povestirea fascinantă (în pofida repetării atât de insistente a acelui "extraordinar") a modului în care s-a îndrăgostit Al. Paleologu de o tăcere - echivalentul singurătății absolute - necunoscute anterior, nici una, nici cealaltă.

Asta a fost începutul, această disciplinare pe care mi-a dat-o celula și singurătatea. Apoi am reușit să obțin de la ceilalți tovarăși de celulă, care mi-au venit între timp, un anumit

respect al tăcerii. Sigur, nu puteam să le impun regimul tăcerii pentru că erau încântaţi să albă pe cineva cu care să stea de vorbă, dar am reuşit cel puţin un număr de ore de tăcere pe zi pentru meditaţie. Mă plimbam pe diagonala de un metru şi ceva a celulei, plimbare în care reconstituiam în mai multe sensuri rememorările mele. Nu elaboram sisteme de gândire, filosofii, mai ştiu eu ce. Îmi reconstituiam existenţa, memoria şi făceam planuri absolut utopice. De pildă, câteva luni nu am făcut decât să-mi imaginez cum aş aranja casa noastră din str. Paleologu care nu mai exista din 1932. A fost demolată atunci iar pe terenul acela sunt blocuri acum. Eu îmi imaginam această casă, care era o splendoare, şi-mi închipuiam cum aş aranja-o acum. Dar felul cum îmi imaginam aranjamentul ăsta: camera cutare, camera cutare, grădina, era, în aparenţă o chestie utopică (nu văd ce ar fi fost rău într-o visare, ori chiar într-o plănuire fără şanse de punere în practică - de ce practicul să fie esenţial în judecare, atunci când este vorba despre un exerciţiu mental?). *În realitate era extraordinar deoarece mi-am reconstituit în minte casa, adică sediul, originea, locul primordial - de care mă ocup acum în memoriile mele - nu ştiam atunci că pentru asta lucrez. Nu am făcut şi nu voi face o descriere a acestei case, în memoriile mele, dar imaginea ei ca tip de casă din prima jumătate a secolului XIX, felul cum se trăia în anii '20-'30, din care multe elemente de susţinere dispăruseră - moşia, veniturile, servitorimea numeroasă, pădurea din care se aduceau lemne - această memorie, această idee de a aranja casa, care părea o stupiditate, a fost o operaţie de arheologie morală extraordinară. În afară de asta erau şi alte utopii, îmi imaginam cum va fi viitorul meu dacă printr-un miracol voi scăpa şi dacă, printr-un miracol, vor apărea posibile condiţii de existenţă, pentru mine, într-un stil sau altul, în socialism sau într-un regim liberal. Mă imaginam, aşa, în fel de fel de posturi. De pildă, îmi închipuiam că aş putea fi directorul Teatrului Naţional şi ce-aş face în postura asta, ce-aş face concret. Sau îmi închipuiam că aş fi gazetar, după liberare. Sau îmi imaginam că aş fi magistrat şi aşa mai departe. Astea erau nişte copilării de genul "Când am să fiu mare am să mă fac" dar erau şi nişte ipostaze imaginare* (176-178).

S-ar spune că autorul nu a surprins relaţia, deloc întâmplă-

toare, între tipul său de imaginare şi dorinţa de a deveni ...Directorul Naţionalului. Când îşi mobila casa el nu făcea altceva decât să-şi folosească abilităţi formate la facultatea de teatru, exerciţii ce intră obligatoriu în pregătirea de scenograf a regizorului (dacă nu era simpla visare a 'viitorului fericit' ce, într-adevăr, înlocuieşte în mod pueril planurile concrete de a-ţi crea acel viitor). Prin asociaţie, se gândea, ca o posibilitate nu neapărat utopică, să fie numit directorul celui mai important teatru din ţară. Iar vizualizarea sa ca ziarist era şi ea derivată din setea de a protesta vehement împotriva stingerii lumii părinţilor şi bunicilor lui, ceea ce, tot în temeiul asociaţiilor psihologice, era materie de jurnalistică. Mulţi din cei închişi găseau în astfel de 'visări' o compensare a irosirii energiilor lor şi a anilor irecuperabili - decât dacă un salt social le-ar fi dat prilejul afirmării într-o direcţie sau alta. Să nu uităm că, la drept vorbind, Al. Paleologu încă n-avea meserie, iar pâinea şi-o câştigase prea, o mult prea puţin timp şi *multe elemente de susţinere dispăruseră - moşia, veniturile, servitorimea numeroasă, pădurea din care se aduceau lemne...* Este de presupus că de subsintenţa sa continua să se ocupe mama, deoarece alt indiciu în această privinţă nu ne pune la dispoziţie.

Introspecţia şi analiza detenţiei ca mod de formare nu se opresc aici şi mă bucur, împreună cu cititorii mei, că avem la dispoziţie o minte exactă şi un fin spirit de discernământ pentru a ne fi mentori în căutarea unei mai exacte înţelegeri a fenomenului penitenciar - sub comunism.

În adevăr, acest gen de programe interne ale memoriei şi imaginaţiei erau (...) scenarii de supravieţuire şi aveau o funcţie terapeutică antimelancolică, demelancolizantă. În tot timpul detenţiei, eu nu am căzut în melancolie, m-am putut feri, nu deliberat, ci printr-un instinct, prin aceeaşi funcţie inconştientă care-mi furniza acea abundenţă a rememorărilor şi a reprezentărilor imaginare. Melancolia e un lux impropriu unui regim de închisoare.

(...) Închisoarea e un mediu experimental extraordinar, un cadru cognitiv în stare pură, in vitro, excepţional pentru autoscrutare şi pentru radiografierea morală a semenilor. Dacă un intelectual, un artist, ajunge la închisoare, cum s-a întâmplat în

vremurile noastre, pe scară așa de largă, e absurd, inadmisibil să nu-i folosească. Am întâlnit acolo intelectuali de vază care se văicăreau de timpul astfel pierdut pentru "creație" și "carieră". E clar că, dacă erau apți de "carieră", pe aptitudinea lor de creație nu era cazul să dăm doi bani. Sigur, experiența asta nu e de căutat cu lumânarea, ca o bursă de studii la Oxford, dar dacă tot ai ajuns acolo, încalte să profiți de asta în ordinea cunoașterii. Acolo am cunoscut formele extreme de mizerie dar și de glorie interioară, de libertate și forță.

Celula de închisoare declanșează, pe lângă toate formele de impostură morală și demisie morală, de primitivism, grosolănie, lașitate, imbecilitate și pe cele de boierie, eleganță, gentilețe, demnitate, omenie, în stare simplă, în elementele lor simple, separate din amalgamul pe care îl alcătuiesc în viața normală; pe lângă aceasta, declanșează, tot în stare simplă, toate formele politicului, demagogia, dictatura, democrația, parlamentarismul. După componența ei, o celulă de închisoare poate fi o Academie, un salon où l'on cause, o țigănie sau un infern. Salvatoare pentru ins sunt aici cultura, imaginația, umorul și, dacă ai "dimensiunea" aceasta, o purtare creștinească neostentativă și tolerantă. Tot salvatoare e curtenia cu codetinuții (oricât ar fi de mojici unii dintre ei) și atitudinea nu sfidătoare, nu arogantă, dar distantă și necomunicativă față de "administrație".

Umorul e necesar, nu numai ca teraputică defensivă, ca factor imunizant, dar și pentru a nu pierde șansa extraordinară de a contempla grotescul uman în formele lui primare, pure, zguduitoare. Desigur că stupefiază într-o oarecare măsură aceasta ultimă afirmație: ai nevoie de foarte multă stăpânire a situației în care te afli pentru a izbuti să rămâi în planul estetic atunci când brutele de dincolo de ușă zdrobesc o celulă în care sunt adunați bătrâni cumsecade, gospodari nevinovați, politicieni, inși care și-au apărat libertatea cu arma în mână, țărani ce s-au opus puterii pentru mâncarea copiilor, profesori universitari care vegheau cultura neamului, copii, bolnavi. Atunci când moartea cercetează pat după pat și aleargă după tine pe câmp, la ridicarea digurilor sau în galeriile minelor, ce fel de umor propune Al. Paleologu? *E comicul grotesc de farsă populară, rabelaisian sau grand-guignolesc, clownesc,*

infantil şi uriaş. E un carnaval formidabil, lumea cu susul în jos. Sub unghiul acesta am perceput, în primul rând, experienţa închisorii. (...) Evident, nu numai acestea, mai e şi experienţa extremă a luciditătii în dezastru, a solitudinii în mijlocul promiscuităţii şi mizeriei şi umilinţei colective. Dar aspectul acesta, al umilinţei şi vexaţiunilor, făcând şi el parte din lumea "cu susul în jos", e în fond, în ordinea valorilor, de un efect nul, raportul de valori e inversat şi, deci, constant, neschimbat în esenţă. Eu reţin din această experienţă penitenciară în principal două aspecte, cel al cadrului privilegiat în planul cunoaşterii (...) şi cel al grotescului (...) Tema mea e una de cunoaştere, coroborată cu fantastica deriziune, cu catharsisul râsului (p.180-182). Ceea ce nu înţeleg este cum de, puţin mai târziu, când începe a relata modificările sale de conştiinţă, transformarea sa în comunist şi colaboraţionist, Al. Paleologu nu se recomandă tocmai ca personaj de farsă, aşa cum îi vede doar pe ceilalţi, dar cum 'imensul' său simţ al umorului trebuia să-l ajute a se descoperi, în loc de a renunţa la râsul său titanic, în favoarea sublinierii mustrărilor de cuget şi a autoincriminărilor.

Voi relua un scurt citat ce a apărut şi mai sus, pentru a face legătura dintre precedenta atitudine de netă superioritate faţă de împingerile în prăpastie la care a fost supus memorialistul, ca orice deţinut politic sub comunism, şi căderea sa în prăpastia însăşi.

Trebuie să spun că există şi riscul unei pierderi grave a demnităţii (p.185).

Aceasta face introducerea la tema pentru care SFIDAREA MEMORIEI îşi găseşte locul în acest volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, intitulat: MĂRTURISIREA COLABORĂRII.

Un lucru interesant însă este şi asumarea unei umilinţe pentru a putea răscumpăra o nedemnitate. Eu vreau acum să săvârşesc un act de umilinţă, liber şi într-adevăr umilitor, pentru a divulga nişte nedemnităţi ale mele, pe care numai eu le ştiu. Una este minoră, dar toate, în ordinea formală, sunt pe acelaşi palier (p.185).

Este pentru prima oară în lectura cărţilor luate în evidenţă că

autorul trece la mărturisirea unor "nedemnităţi", făcând o introducere în care delimitează limpede locul ocupat de anumite fapte ale sale în planul moral, menţionând că această dare în vileag îl umileşte. Prin însăşi afirmarea acestei stări neobişnuit a fi provocată cu bună ştiinţa de tine însuţi - în cunoştinţă de riscurile sociale ce implică aceasta -, însă, el izbuteşte să-şi depăşească umilirea şi să dobândească o nouă demnitate, pe care, dealtfel, toţi autorii luaţi în discuţie o câştigă, deşi nu pun punctul pe i, ca Al. Paleologu, cât priveşte sentimentul ce li-l impune revelarea micimii de altădată. Prin această mărturisire tardivă dar neambiguă ei cuceresc un loc unic în literatură şi dau dovadă de un curaj splendid ce contrabalansează lipsa de curaj de altcândva.

Încep cu cea mai mică şi care a fost prima, în ordine cronologică (p.185). Încă în anchetă aflându-se, colegul său de celulă era un evreu, al cărui portret ne este comunicat. *Un băiat foarte curajos şi interesant, acest Alexandru David sau Iosif Tossele. Era un evreu habotnic, care nu mânca porc (deci îmi reveneau mie bucăţile de carne când se găseau în gamelă)* - ţine să specifice naratorul, pentru a scoate în evidenţă nedreptatea ce a săvârşit-o; *se ruga de mai multe ori pe zi. Vorbea o românească frumoasă şi pură, deşi era ungur antiromân. Foarte imbecil sub multe raporturi, dar şi de o inteligenţă, de o ascuţime a minţii, extraordinară, în alte domenii, lucru care venea din educaţia rabinică şi din creşterea în mediul hasidic din nord-vestul Transilvaniei. Mă îndemna mereu "Domnu' Paleologu, să nu cedaţi, să nu vă fie frică, sunt nişte bandiţi, criminali şi tâmpiţi". Asta spunea mereu, "sunt nişte tâmpiţi, domnule". În acele momente riscam să cedez la anumite presiuni, care mi se făceau în legătură cu procesul lui Negoiţescu, unde am fost martor. Dacă am reuşit să nu cedez, să iasă pură mărturia mea, atât de pură că i-a plăcut şi lui Negoiţescu şi a citat-o de mai multe ori, e şi din cauza tonusului pe care mi l-a dat acest evreu. Un băiat curajos, demn şi deseori foarte inteligent. Alteori tâmpit.* Indiferent de motivele ce urmează a fi înşirate, mi-e greu să pricep opoziţia dintre calităţile colegului de celulă, de care Al. Paleologu pare convins (inteligenţă, curaj, demnitate) şi mai ales dintre rolul salvării demnităţii domniei sale prin încurajare, prin susţinere morală - cum recunoaşte a se fi

aflat pe punctul de a ceda şi a-şi incrimina prietenul, probabil, contrastul dintre acestea şi atitudinea de astăzi, când orice datorie de suflet ar fi contractat, autorul recurge la a-l numi: *"imbecil"* şi *"tâmpit"*, ceea ce nu este deloc nobil, nici 'boieresc', termen atât de iubit de autor, nici elegant, nici galant, nici măcar 'literar', nici moral - mai ales dacă tânărul de atunci, încurajatorul său, mai trăieşte sau măcar vrun nepot de-al lui e în viaţă...

Şi de ce era *"tâmpit"*? Pentru o pricină care îi distinge pe mai toţi evreii din Ardeal: deşi hortyiştii sunt aceia care i-au cărat în lagărele de exterminare, ei rămân 'patrioţi' maghiari. Bravo lor! Mai mult, e acuzat că era prozelit al mozaismului.

Însă nu el, *"tâmpitul"*, este cel care a avut o purtare necamaraderească, ci colegul său, azi istoric al acelui moment.

Ni se dădeau în fiecare zi turtoaiele de mămăligă presată, le luam în primire cu rândul, când el, când eu. Într-o zi, când eu eram la primire, turtoaiele erau flagrant inegale. Dacă îi dădeam lui să aleagă, era o perfidie din partea mea pentru că ar fi ales-o pe cea mai mică. Ei bine, în loc să-l împart echitabil, am luat turtoiul cel mai mare. Am simţit că l-am dezamăgit. (...) Gestul a rămas (...). Adică ruşinea (p.186).

Ce s-a petrecut după eliberare? Întotdeauna ni se întâmplă să-i urâm şi să-l dispreţuim pe acela căruia îi facem rău. Evreul l-a căutat la telefon, cu dorinţa de a-l revedea pe prietenul încurajat odinioară. *I-am răspuns destul de evaziv, nu i-am fixat o întâlnire şi nu a revenit. Cred că l-am dezamăgit* (idem). Din păcate atari 'încălcări' ale conştiinţei săvârşim toţi, în numeroase rânduri, şi lipsa de recunoştinţă caracterizează majoritatea destinelor umane, deşi e regretabil; începem prin a ne lipsi părinţii de recunoştinţa datorată şi nu o confesăm, totuşi, la tot pasul.

Iată, însă, că lucrurile nu se opresc aici.

Ajung în faza finală (a detenţiei) *la închisoarea Botoşani, unde erau deţinuţi oameni care aparţinuseră unor partide politice, liberali, ţărănişti, social-democraţi. Eu, deşi social-democrat, prin înscriere, eram trecut la liberali, pentru că la tineretul liberal am avut o anumită activitate. La un moment dat, sunt chemat la ofiţerul politic şi, într-o încăpere unde erau doi domni, unul mai în vârstă, care era adjunctul şi unul mai tânăr care era*

şeful. Adjunctul era mai distins, păr roşu, ochelari cu ramă de aur, părea ungur sau ceh. Şi cei doi mă pun la curent cu broşura privind "Declaraţia din aprilie 1964", cu problemele CAER, conflictul sovieto-chinez, poziţia noastră de independenţă şi deschidere. Dacă până acum n-am vrut să scot în evidenţă egolatria respirând în această carte, până ce-l înnăbuşă pe cititor, nu mai pot evita aceasta. Din cele citate, desprindem imaginea falsă, umflată, plină de morgă ascunsă îndărătul unei formulări modeste, a unui deţinut ce se crede superior, ca poziţie morală, ofiţerilor în civil: 'I-au pus la curent'!!! Ca şi când în afară de cooptarea sa între colaboraţionişti şi turnători, s-ar mai fi petrecut ceva notabil. *Şi mi-au cerut să comunic astea printre deţinuţii mai serioşi în care aveam mai multă încredere.* Sunt foarte curios să ştiu ce însemna, în limbajul acelei întrevederi: *"deţinuţii mai serioşi şi în care aveam mai multă încredere".* Deobicei, "deţinuţii mai serioşi' - cum au fost imensa majoritate a celor închişi - erau aceia care pentru nimic în lume nu demiteau de la atitudinea intransigent anticomunistă. Oare la asta se *refereau* şi cei doi politruci - şi *domni şi distinşi!* - iar chestia cu încrederea... în cine poţi avea încredere într-o puşcărie de politici, sub comunişti? Numai în aceia care, sigur nu te-ar turna orice ai face şi care sigur nu s-ar degrada, pierzând încrederea tuturora! Mi-e teamă, totuşi, că "serioşi" şi de "încredere" pentru cei doi securişti nu putea însemna decât: gata să colaboreze şi ei. *Mi-au cerut de asemenea să scriu pentru "Glasul Patriei" două articole demascatoare, hotărâte.* Puţin mai departe se va vedea ce era cu acele articole *"demascatoare"*, comandate pentru revista M.A.I.-ului destinată străinătăţii. *Mi-au propus de asemenea să fiu preşedintele Clubului penitenciarului, unde se dădeau filme, conferinţe, chestii de astea. Am acceptat. Am fost preşedintele Clubului, am scris articole.* Însemnătatea sufletească a noii sale poziţii se poate descifra din aceea că, în 1989, când încheia discuţiile imprimate pe bandă, la revederea textului transcris, a consemnat cuvântul "club" cu iniţială majusculă, deşi 'clubul' constituia o găinărie spurcată, înfiinţată pentru umilirea definitivă şi fără cale de întoarcere a deţinuţilor ce deveneau - credea Securitatea -, pe veci, turnătorii ei...!

Urmează etapa a doua a narării: explicaţia psihologică a gestului. *Perioada era de deschidere - citeam 'Contemporanul'*

(ce mândri trebuie să fie foștii redactori ai oficiosului cultural al C.C.-ului, constatând că activitatea lor ideologică era folosită la reeducarea condamnaților politici din penitenciare, nu?), *vedeam numele lui Barbu, Blaga, Valéry, Beckett, era o deschidere în sensul dorit de mine. Mi-am spus că nu mai e cazul să păstrăm pozițiile vechi* (care erau acelea, în cazul său, personal? Doar nu intrase în închisoare pentru că s-ar fi opus regimului în vreun fel; nu ne vorbește despre nici un gest politic ce să-i fi făcut până la arestare: doar ascunderi prin spitale de urologie și de boli nervoase!) *și, dacă ni se întinde o mână, trebuie să o luăm.* Ce conta că de pe "mână" mai șiroia sângele nostru chiar? *Se vorbea mereu că ne dă* (sic!) *drumul, deci mi s-a părut că e bine să accept. Am ținut la Club și o conferință, un fel de autobiografie în care mi-am povestit formația intelectuală, ideologică, politică, până în momentul în care trebuie să aderăm la realitate, nu se poate ieși din impasul istoric printr-o dare înapoi, să mergem înainte...* (Regret că, începând cu constatarea aplicării improprii a verbului "a povesti" cu un complement direct imposibil de legat de el și încheind cu structura haotică a întregii fraze, nu mă mai pot descurca în noul aspect dobândit de stilul istorisirii, sub influența acestor amintiri ce-l tulbură pe narator.)

Am ales să scriu un articol împotriva lui Mihai Fărcășanu, cu care fusesem prieten și altul împotriva lui Cioran. Cele două articole le-am scris cu o plăcere enormă, cu senzația că-mi reiau meseria. Erau foarte violente și brutale. (Remarc aceeași nesiguranță pe cuvinte: despre care meserie vorbește memorialistul? Încă nu apucase să practice vreuna, iar cele pe lângă care trecuse - ceva pe niște șantiere și postul de la Comisia de Armistițiu pe care-l disprețuia, pretinzând că ocupa alt post, superior, nu semănau cu atacul făcut prin scris, din pușcărie, împotriva celor doi, atac "violent și brutal". Atunci, la ce veche meserie 'parcă reluată' se referă?) *Puțin apoi mi s-a dat și drumul. Așteptam să apară în "Glasul Patriei". Dumnezeu m-a iubit și m-a protejat și a făcut ca articolele să nu apară.*

(...) Nu știu de ce nu au apărut. Dar nu au apărut. Dumnezeu a ascultat-o pe mama, care se ruga disperată să nu apară. (Urmează o mărturisire stupefiantă. Va să zică autorul

fusese pus în libertate, nu mai depindea de frica ce-l stăpânise anterior. Totuşi...) *Întâi am fost jignit că nu le-au publicat. Pentru că am ieşit din închisoare foarte procomunist.* (Această cădere nervoasă o explică după cum urmează:) *Procomunismul meu venise din colonia de muncă unde simţisem pe pielea mea cum se muncea la muncile agricole, din care, eu şi generaţiile care m-au precedat am tras foloase. De unde îmi veneau mie Mallarmé, Proust, franceza? Din munca unor oameni care cam aşa munceau şi cam cu aceleaşi mijloace erau impulsionaţi.* (Folosind o expresie populară - altele nemaiputând exprima nimic: îţi stă mintea în loc când auzi despre socotinţa că ţăranul român a trăit în România Mare aidoma deţinuţilor politici în lagărele comuniste! Sărmanul autor, în faţa cinstei căruia *rămânem naufragiaţi pe coasta uluirii*, se vădeşte a fi căzut victimă părerilor de rău că a fost cândva arestat, până la a-şi falsifica total optica, simţul realităţii şi raţiunea, în favoarea propagandei inepte şi mincinoase cunoscută înainte de arestare) *Şi mi-am zis că am de plătit o veche poliţă, de mai multe generaţii. Dacă nu comunismul, în tot cazul revoluţia e justificată şi întemeiată. Expresia "bestii moşiereşti" nu mi se aplica mie ca persoană, dar clasei în ansamblu, da. Coroborând cu o mai veche înclinaţie a mea social-democrată, mi-am spus că aşa trebuie să fac.* (Va să zică pe atari modificări ale conştiinţei s-a grefat propunerea Securităţii ca Al. Paleologu să devină colaboraţionist pe când încă era închis. Înnodarea căilor de acces la realitate începe să explice marea sa prăbuşire.)

Impactul puterii Securităţii asupra conştiinţei autorului determină ieşirea la suprafaţă a fricii latente dar vii: *Nu cred că articolele mai pot apărea* - suntem în 1989! - *de acum înainte. Dar dacă ar fi apărut n-aş mai fi avut obraz. Ele însă există, sunt, le-am scris, cu mâna mea, le-am gândit cu capul meu.* Şi culmea participării cu tot sufletul la colaborare: *Şi le-am scris cu plăcere.*

Memorialistul revine asupra conferinţei sale de tip învăţământ politic.

Conferinţa pe care am ţinut-o ca preşedinte al Clubului s-a terminat cu cuvintele "nu ţin la stima celor inteligenţi şi mă lepăd de a celorlalţi cu un sentiment de uşurare" - adică de stima celor care mă vedeau ca un reacţionar. Lepădarea avu loc cu pompă şi dispreţ - în adorarea unui sine condamnabil:

era jignitoare față de suferința tuturor deținuților politici din țară, de pe parcursul celor aproape douăzeci de ani și a tuturor morților noștri; era o sfidare a tuturor prizonierilor români din Siberia, a tuturor invalizilor reveniți de pe câmpul de luptă, a tuturor ostașilor ce combătuseră bolșevismului, a tuturor eroilor căzuți pentru patrie și neam. *Era un fel de insultă* - reduce el amploarea rănii ce o provoca - *adusă celor care nu aderau la noile mele idei. Deci altă dezonoare. Deși totul era foarte sincer* - și maladiv - *sincer, dar idiot* - ba aspru condamnabil! *Poți să ai o asemenea atitudine ca o aderiune sinceră și liberă, chiar dacă e tâmpită, dar nu când porți haine vârgate* - folosește el mintea cea de pe urmă a românului, sprijinindu-se pe o judecată de valoare de salon: cum ești învestmântat? așa 'cum se face' sau nu? *Pentru fiecare gest este un costum adecvat. Nu te duci la schi în costum de gală și nici la nuntă în costum de schi. Nu faci lucruri de astă când ești în haine vârgate.* Din însuși acest comentariu se vede cât de penibil fiasco are gândirea ce se sprijină numai pe regulile salonarde ale purtării 'cum se cuvine' în societate, dacă nu sunt întemeiate pe o conduită profund morală și pe cei șapte ani de acasă ai dezvoltării bunului simț și omeniei, singurele ce pot conduce la adevărata demnitate. *Adaug încă ceva care e mai puțin grav în conștiința mea fiindcă nu a avut nici un efect, dar care este foarte grav formal.* Lucrul l-a mărturisit anterior lui Nicu Steinhardt, într-o spovedanie și unei femei. *La închisoarea de la Botoșani mi s-a reînnoit propunerea refuzată cu 5 ani în urmă. A revenit și am acceptat-o. Am acceptat cu formele în regulă, cu 'pseudonim, cu toate alelalte* (p.187-189). "Cu pseudonim" (acest termen 'nobil' pentru că ține de domeniul artelor, mai cu osebire al literaturii) înseamnă: cu nume conspirativ. Iar "cu toate alelalte" vom vedea că înseamnă înscrierea sa pe statele de plată pentru informatori, ale Securității.

Despre ce este vorba când cu propunerea refuzată?

Un mare triumf asupra mea a fost următorul. Imediat după proces am fost depuși la Jilava. Câțiva am fost chemați la conversație cu un colonel. Cafele, țigări, literatură, filosofie, Arghezi, Blaga... Ce mai: trai, neneacă, pe banii babachii!... Să tot stai în pușcărie. Mai frumos ca-n basme! *Eu eram inflamat pe chestia lui Blaga, că asemenea valoare nu e recunoscută. În fine, de*

BIBLIOTECA ACADEMIEI

toate, agreabile. Nu a spus ce voia și mă întorc în celulă. Îi povestesc lui Sergiu Al. George și facem tot felul de presupoziții - absurde, bineînțeles. Că ar fi masonii. Autorul fusese mason și, de bună seamă, se credea într-o intervenție a loji în favoarea sa. *Mai știu eu ce, mă rog, aberații. A mai venit o dată, iar nu mi-a spus nimic. Apoi ne-am mutat în altă celulă (...) iar sunt chemat. De data asta altfel. Că ei au apreciat că sunt un om inteligent și onest, că au nevoie de asemenea colaboratori, din păcate cei mai mulți sunt lași sau canalii, aș putea avea o ameliorare și chiar o scurtare a pedepsei, dacă aș consimți să dau informații corect și aș servi nu numai cauza partidului, dar și societatea românească și valorile în care cred. Că nu e ce cred deținuții de obicei, ci un serviciu util și necesar, mă rog, brașoave de-astea. Eu cer un timp de gândire, "nu vă pot răspunde imediat". "Bineînțeles, vă gândiți și peste câteva zile mai stăm de vorbă". M-am întors în celulă. Deși eram ferm hotărât să refuz, chestiunea mi-a pus multe întrebări. Tot mă învârteam în jurul problemei, în primul rând* (atenție la cum poate deforma gândirea o împietrire în formalismului politeții, niciodată revizuită de judecată) *era ceva de ordinea politeții - cum să-i răspund așa, dom'le, te refuz?! Când mă roagă o revistă să colaborez și n-am chef, amân, mai o sucesc, în fine scap.* (Numai că, de data aceasta, ceea ce înlocuia "revista" era reprezentantul crimei, al deznaționalizării, unealta puterii sovietice, un vândut, un torționar, un călău!) *Dar acum?! Apoi apar tot felul de întrebări. Enorme.*

După câteva zile sunt chemat din nou. De data asta nu mai era colonelul, ci un tânăr îmbrăcat cu o haină albă de vară, cu o cravată frumoasă. Politicos, amabil, m-a întrebat dacă m-am gândit la întrebarea pusă. Da, m-am gândit, dar uitați, răspunsul meu e negativ, nu reținc ce se întâmplă în jurul meu, nu-mi place să fiu atent la conversații care nu mă privesc, nu pot face munca asta. "Câți ani ai de făcut?" "Paisprezece". "Ai să-i faci pe toți și încă în lanțuri. Tot un bandit ai rămas, f. în c. pe mă-tal", mi-a urlat tânărul și mi-a cărpit două palme năucitoare. Ei bine, palmele acelea le țin minte și le simt și acum ca unul dintre cele mai frumoase momente ale vieții mele. M-am întors în celulă și i-am spus colegului meu "Monsieur Nicolau, je suis un homme libre, j'ai decouvert la liberté parfaite!", fără să-i explic

de ce. Realmente s-a luminat ceva în capul meu după palmele acelea (p186-187).

Numai că după şocul din lagărul mojar unde Al. Paleologu a devenit comunist, mecanismul libertăţii interioare conferite de demnitatea redobândită prin refuzul autorităţii n-a mai funcţionat. Ba înnecareaîn murdărie a fost dintre cele mai spectaculoase, deşi orizontul carceral se lumina pe zi ce trecea.

Stelian Tănase, simţind ororarea pactizării, pune o întrebare tăşnită din normala uimire: *Ştiaţi că veţi fi eliberat?* Răspunsul accentuează spaima înscrisă în inima celuilalt: *Era previzibil, şi era clar că lucrul acesta va continua să funcţioneze nu atât acolo, cât afară. Şi mai adaug încă ceva. Aştia au un sistem teribil de meschin, teribil de abject, pe care nu ştiu de ce starea de spirit din acel moment te împiedică să le respingi oferta* (iarăşi una dintre acele celebre fraze fără structură!). *Atitudinea lor e stupidă, abjectă, cusută cu aţă albă. Îţi dau 300 de lei şi te pun să semnezi o chitanţă. "Subsemnatul cutare am primit suma de lei 300 pentru informaţii !". Şi banii îi iei, nu-i refuzi. Nu-ţi vine să refuzi* (în afara cazului că ai o educaţie creştină şi, de mic copil, ai dobândit scârbă de luda şi de cei asemenea lui). *Şi asta a fost o dată, atunci, şi încă o dată acum vreo zece ani.* Deşi din cele mărturisite peste o pagină, reiese că au fost mai numeroase cazurile. După ce se compară cu Soljeniţin - ca scuză -, declară: *Cu mine s-a întâmplat că am reuşit tot timpul să mă strecor în mod inteligent şi abil, să nu fac nici un rău, ba chiar să fac servicii unora avertizându-i.* Parcă am mai auzit placa aceasta şi în alte confesiuni, nu?

Constatând că paralela cu Soljeniţin este prea lizibil metodă de lărgire a sferei colaboraţioniştilor, revine: *Când am văzut că şi Soljeniţin a cedat - asta nu mi-a dat o scuză, un alibi, un motiv de jubilaţie, căci nu aşa se rezolvă problema, dar mi-am dat seama că m-am comportat prost dar omeneşte, în sensul că sunt şi eu un ins falibil, să nu mă semeţesc* (pericol permanent în cazul său!). *E o chestiune blamabilă, oricum, moralmente am fost umilit. Dar, vorba lui Soljeniţin, am făcut cum m-a luminat Dumnezeu* (!!!).

Urmează minimalizarea vinei.

Trebuie să spun că povestea asta niciodată nu m-a oprimat

prea tare, nu mi-a alterat fericirea (e evidentă atracția memorialistului spre impudoare). *Perioada cea mai fericită a vieții mele a fost din '64 încoace, desfășurată sub regimul pe care îl știm. Dar fericirea mea personală a fost completă. (...) Am fost fericit în ciuda faptului că am avut un mare motiv de oprimare interioară, care de fapt nu m-a apăsat fiindcă de fapt le-am tras chiulul.*

Din nou intervine Stelian Tănase: *Nu v-au sâcâit după ieșirea din penitenciar?* I se răspunde: *Nu, deloc. Din când în când* (se contrazice naratorul pe dată, doar dacă nu considerăm că cele menționate, pentru el, nu erau sâcâieli, ci plăceri) *câte un telefon, o întâlnire, și o poveste când de obicei scăpam cu o chestie anodină. E adevărat că ei asta vor. Ei pot foarte bine speria pe alții cu ceva anodin* (Este deci conștient de rolul său în oprimarea psihologică a prietenilor). *Dacă împricinatul vede că ei știu și cine știe ce mărunțiș, atunci se sperie și crede că ei știu tot. Dar nu știu decât un mărunțiș, furnizat de unul ca mine și plătit cu 300 de lei, o dată la 10 ani.*

Se insistă, în continuare, asupra motivărilor - pentru a folosi același termen caragialesc aplicat de el celor turnați - împricinatului. *În momentul când am fost arestat eu, începusem deja să am niște revizuiri ale mele în raport cu comuniștii, care mergeau până aproape de adeziune. Îmi spuneam așa -, proletari din toate țările uniți-vă, e o formulă pe care, dacă am înțelege-o bine, ar trebui să ne-o asumăm. Nu mai suntem ce am fost. Ni s-a luat tot și nu mai avem decât ceea ce putem produce cu brațele și capul. Deci suntem proletari. Dacă proletarii s-ar uni, într-adevăr, ar putea învinge teroarea. Mai spuneam că, atâta timp cât există două lagăre, Cortina de fier se va menține, nu vom scăpa. Decî comunismul trebuie să se mondializeze pentru a elimina teroarea! (...) Am fost deci de două ori recidivist, în culpa de imbecilitate. M-am dovedit falibil intelectualmente, falibil și în plan moral* (p.190-192).

Cum povestește Al. Paleologu despre slăbiciunea sa, am văzut. Ce îl face să istorisească despre ea, urmează să constatăm.

Acea mărturisire gravă, pe care am făcut-o și la care țin foarte mult, nu numai ca o veche nevoie de defulare pe care o

aveam fiindcă, oricum, un lucru îl poți păstra în secretul cel mai riguros al ființei tale, dar el e de natură toxică. Deși, la mine, a avut un caracter destul de circumscris și nu mi-a infectat conștiința. Nu mi-a inhibat funcțiunile firești ale existenței mele și ale creditului moral pe care mi l-am acordat. Dar creditul moral pe care ți-l acorzi ție însuți și care e, totuși, cel mai important, în ordinea strictă a conștiinței tale și a raporturilor tale cu divinitatea, nu e suficient, când ești scriitor și când te adresezi semenilor tăi. Nici problema nu se pune așa de simplu...

Stelian Tănase: *Rolul pe care, cel puțin în secolul ăsta, scriitorii și-l asumă, este să mărturisească până la capăt. Să mărturisească în primul rând împotriva lor înșiși, ca să fie curați.*

Al. Paleologu: *A mărturisi împotriva ta însuți, dar nu ca un parti pris. Problema este că ai nevoie de credibilitate; și de autoritate. Lucruri care se pot pierde, se pot recupera sau pot rămâne - partea cea mai proastă - într-o formă în care nu au un caracter foarte manifest și foarte acut. Trebuie să meargă până la capăt nu neapărat împotriva ta însuți, dar pentru a-ți păstra sau valorifica sau spori eventual, restul onorabil pe care ți-l mai recunoști. De-aia, eu insist foarte mult pe sentimentul pe care l-am avut tot timpul - o anumită dezonoare sau o anumită pierdere de obraz pe care o știam eu, n-o știa nimeni altul și o mai mare autoritate decât știam eu că merit. Dar că totuși o meritam - continuam să cred.*

Nicăieri, în cărțile de detenție trecute în revistă până acum, nu am găsit o atât de fină analiză a ceea ce resimte acela care și-a pierdut onoarea, a capacității conștiinței de a remarca faptul că persoana pe care o conduce nu și-a pierdut onoarea integral și nici în toate domeniile comportamentului, că primește o încredere nemeritată pe deplin și resimte aceasta cu durere tocmai deoarece astfel i se mai răpește o câtime din onoare. Vorbim despre lucruri la care nimeni nu s-a gândit că ar putea fi împărțite, cuantificate, măsurate și, totuși, intuim, până la a ne cerceta propriul eu, până a trece la autoanaliză - că cine ne-ar putea răspunde mai cinstit decât am face-o noi stând de vorbă cu noi înșine? -, intuim că Al. Paleologu are dreptate: există gradații ale autodezonorării, există gradații ale încrederii în morala personală, există gradații ale mulțumirii de sine atunci

când receptăm onorarea noastră de către alții. Atrag atenția în mod deosebit că dacă multe din cele citite împreună din SFIDAREA MEMORIEI mi-au insuflat exclamări ale dezacordului, ale mirării, ale negării, de data aceasta sunt convins că mă aflu în fața unei splendide despicări a personalității și aduceri la lumină ale unor mișcări dintr-un adânc al ei rămas necunoscut, mai ales nouă, urmașii dramaturgilor care au creat clasicismul francez, ai lui, care ne-a modelat cugetarea și experiența onorării, trăită doar pe hotarul extremelor, opozițiilor.

Stelian Tănase contribuie cu un comentariu de certă valoare, conducând limpede discuția către subsolul conștiinței: *Nu credeți că și această coborâre în infern este o experiență esențială, și care trebuie mărturisită? Cred că acest secol - dar cu rădăcini adânci în secolul al XIX-lea, să zicem, a instituit acest "drept" al autorității de a-l suspecta, de a-l carceriza pe scriitor, pe cel care gândește, de a-l supraveghea și de a-l folosi. Atunci, acest tip de experiență mi se pare exact limita la care poate să ajungă un intelectual în secolul XX, și, de-acolo, ca lovit de un perete, poate ricoșa înapoi în societatea civilă și că acest înapoi-înainte este esențial. Iar experiența pe care dumneavoastră ați comunicat-o, mi se pare, din acest punct de vedere, decisivă, nu numai în ordinea morală a generației dumneavoastră și a ceea ce s-a întâmplat cu atât de mulți intelectuali de mare valoare. Mi se pare decisivă sub raportul experienței dumneavoastră personale, în ordinea lucrurilor în această lume complet răstumată. Trăim în această tăietură istorică, pe care o constatăm astăzi din ce în ce mai clar și o constată și alte civilizații est-europene. Această tăietură, această falie există. Am impresia că demersul pe care noi îl facem este nu atât spre schimbare, spre progres, cât ține de nevoia esențială de a recupera propriile noastre vechi cuceriri pierdute.*

După confirmarea dată de Al. Paleologu, același interviewer declară: *Experiența dumneavoastră, pactul cu diavolul, mi se pare absolut decisivă. V-ați plasat pe partea cealaltă a lumii. Este o coborâre în infern în care tocmai mărturia este esențială...*

Regret că răspunsul nu folosește nada pentru o mai aspră adâncire în iad, ci pentru deducerea unei mângâieri (al cărei teritoriu rămâne farsa mult laudată!), anume că teribila cădere a fost voită de Sus pentru înălțarea celui decăzut!

Toate probele inițiatice sunt o moarte simbolică. Această moarte simbolică a avut totdeauna în adevăratele scenarii inițiatice o anumită realitate fizică, era împinsă până la punctul limită al riscului, adică până la momentul cvasiletal, în ordine fizică. La mine a fost cvasiletal în ordine morală. Eu puteam să fiu mort moralmente, dacă acest pact ar fi funcționat din partea mea sau, dacă lucrul ăsta rămânea măcar formal ceva imputabil, cum a și fost până în clipa de față. Pentru că este moralmente imputabil câtă vreme nu își capătă realizarea sensului lui misterios. Adică omului trebuie să i se dea o probă, gravă, în care să i se spulbere ideea către care e înclinat să creadă și să constate că judecata lui, sau poziția lui, sau atitudinea lui este mai mult sau mai puțin infailibilă. Trebuie să aflăm, prin niște împrejurări care ne sunt date de destin, că suntem falibili. Asta nu ca să ne liniștim, și să spunem: "Dom'le, oameni suntem, ce să facem, așa e omul, este supus greșelii" ș.a.m.d. Astea sunt banalități. Or, problema asta nu e o banalitate și nu este același lucru cu a fi supus greșelii, în ordinea curentă.

Va să zică, nu are nici o importanță răul săvârșit altora, ci important este că, după săvârșirea lui, trezindu-ne, izbutim că devenim conștienți că nu suntem chiar atât de perfecți pe cât ne socoteam. O concluzie la care nicidecum nu se poate adera.

Stelian Tănase pare și el să suporte anevoie concluzia și de aceea încearcă o metaforă ce s-ar putea preschimba în explicare a faptei de încriminat:

Din unele memorii care au circulat, în manuscris și din confesiuni orale, am observat senzația pe care o ai, la sfârșitul detenției, de ruptură, de tăietură, de imposibilitate de a recunoaște și de a te insera în acest nou real. Nu credeți că, fiind pus așa, într-un fel de condiții de laborator, în care ați fost tratat ca un cobai, în sensul că vi s-au dat numai anumite informații, vi s-a creat o falsă lume și un fals tip de relații, manipulate și acestea și că această falsificare a perspectivei asupra vieții a dus la o slăbire a conștiinței dumneavoastră, a reperelor?

Și domnia sa este nesatisfăcut de înțelegerea limitată la care are acces în ceea ce privește transformarea unei minți în care crede, transformarea ei într-așa măsură încât ea să conceapă posibilă colaborarea cu un comunism 'schimbat' - cum ar fi

spus Ion Iliescu, "un comunism cu față umană". Drept care întinde funia-salvare, reprezentată de 'laboratorul' unde este înfățișată deținutului-cobai doar o fațetă a lumii de afară, cea rozâ, pe când ororile rămân ascunse pentru el. Dar ipoteza este falsă, deoarece deținuții trăiau sufocați de oroare. Numai autoînșelarea putea schimba chipul realității.

Reacția aceluia care a înțeles că i se pregătea o ieșire din impas vine ceva mai târziu:

Lucrurile au fost ceva mai complexe și de-aia vreau să mă culpabilizez mai mult. Răspundrea mea e mai mare. Eu cred, aș vrea să spun știu, dar, în orice caz, cred că am fost mult mai liber în acele condiții, chiar decât am fost înainte și poate chiar decât sunt acum - asta mi-e greu să afirm cu siguranță, dar în orice caz e valabil cel puțin pentru atunci. Eu am trecut prin niște fluctuații și înainte de arestare și după detenție, niște oscilații pe un evantai destul de mare, însă care nu țineau de capriciu sau de aventură ci țineau de niște reale nevoi de punere la punct și corectare progresivă a diagnozelor și a mizelor. Aveam două forme de autoculpabilizare. Era o formă "romantică", o formă, hai să-i zic rusească, narodnică, de intelectual care se întoarce către popor, care își simte datoriile uitate care trebuie plătite. Bine, asta este sigur că a existat, e un mod de a reacționa, foarte banal, foarte vechi și această percepție nu poate fi eludată în ultimă instanță. Asta e una. Afară de asta, era un alt tip de culpabilizare care a apărut în niște etape ulterioare și retrospective. E vorba de un fel de deformare intelectuală, un fel de deformare filosofică, schematizată, reductivă, formulatorie, a unor întrebări care mi se puneau mie, cum trebuia să li se fi pus tuturor. De pildă, înainte de arestarea mea, ajunsesem la o adoptare schematică, dialectică, a tezelor hegeliano-marxiste. Spuneam: mecanismul e acesta și mă gândeam că nu se poate ieși din teroare decât împingând până la capăt această utopie comunistă. (...) Pentru asta mi-a servit foarte mult închisoarea pentru că am putut să văd acolo cum cazul individual și concret ține loc oricăror teorii. Nu poate justifica nimic injustiția, distrugerea, torturarea și anihilarea individuală.

(...) Acolo, la pușcărie am putut să văd ce înseamnează suferința, nu a mea - care mărturisesc că era, nu pot să contest și,

probabil că altul ar fi suportat-o mult mai greu decât mine sau mai prost, dar eu sunt sau am fost - în circumstanțele acelea - destul de apt să surmontez această suferință (deși cuvântul mie îmi pare impropriu și puțin cam ridicol).

Pentru că lui Stelian Tănase îi vine greu să își închipuie cum poți să nu suferi în locul prin excelență închinat suferinței (or, el știe prea bine că nu se jucau comuniștii când era vorba să facă semenii să sufere), încearcă o explicație prin reducere la absurd: *Nu cumva aici este o pudoare boierească?* Este prea tentantă propunerea pentru a nu fi acceptată, măcar sub semnul nesiguranței: *S-ar putea să fie.* Mică pauză de meditare. *Da, s-ar putea să fie.* Totuși, sugestia este prea greu de susținut, este prea greu de argumentat și atunci: *Nu vreau acum să mă analizez pe mine.* Deși doar asta se întâmplă: încă n-a avut loc, deși ne aflăm la sfârșitul volumului cu convorbiri, analiza altcuiva. *Dar ceea ce m-a ajutat pe mine să anesteziez acest fenomen este, cum spuneam, prioritatea - nu numai în temperamentul meu, în felul cum spuneam, prioritatea în felul pe care eu îl ratific intelectual - prioritatea râsului. Având râsul ca o reacție prioritară la orice fenomen și preferința de a privi lucrurile sub aspectul lor comic și rizibil, asta mi-a fost, sigur, un anesteziant care mi-a facilitat această ieșire, această surmontare, mai exact. Evident, nu e așa de simplu, cum pare din formularea asta, lucrurile nu sunt chiar atât de simple* (p.194-199).

Toate aceste insistări nu fac decât să întărească opinii puse anterior la dispoziția cititorului.

Oricât am căuta, încă nu dăm de lămurirea ce să explice curajul și demisia de la statutul inițial ale lui Al. Paleologu. Însă, pe neașteptate ne izbește o frază ce se instituie cheie a întregii sale manifestări: *Totdeauna am crezut că eticul și politicul sunt niște manifestări al erosului.* În continuare, ideea e susținută doar cu mărturia 'simțirii'; dar care mărturie este mai puternică decât aceasta? *Cine vrea să-mi demonstreze contrariul nu va izbuti, cu oricât de bune argumente mi-ar veni, pentru că știu că este cum spun. Orice argumentare, oricât de convingătoare, nu-mi schimbă punctul de vedere. (...) Această orientare a inteligenței împreună cu toate simțurile, care este și funciară, și este și dominantă, și este și rațională până la urmă, capătă girul rațiunii.*

acest lucru constituie pentru mine, azi, când mă uit îndărăt, o explicație aproape suficientă.

Pe urmă, memorialistul se corectează parțial: *Nu este de natură să epuizeze etapele acestui parcurs, la care vreau să revin, pentru că vreau să ajung iarăși la punerea la punct, în adâncime, a acelor grave derapaje ale mele în plan moral* (p.201).

Deosebit de interesantă este motivarea celor petrecute imediat înaintea acceptării pactului, această etapă, ca și celelalte, fiind reluată, cu incizii noi, cu insistențe, dovedindu-se, prin numeroasele variațiuni, că nici măcar această confesiune maximă, în fața unui prieten, a magnetofonului și, finalmente, a cititorilor, nu izbutește, nici ea, repet, să-l împace cu sine însuși.

Ce s-a petrecut în perioada ultimă, când s-a produs căderea mea? Pe timpul detenției, până la momentul când Dumnezeu mi-a trimis această probă a falibilității, voiam să păstrez o față impecabilă moralmente și o autoritate care să nu poată fi refuzată între altele (ATENȚIE la visările de unde a pornit căderea!), *pentru ca să pot să apăr pe cei care căzuseră înainte. Îmi spuneam că este simplistă judecata asta: "A, cutare s-a dat cu ăștia, uite ce canalie". Aici erau niște lucruri ce trebuiau analizate de la caz la caz, după cantitatea de bine și de rău pe care fiecare a săvârșit-o și trebuia să fie unii în măsură să dea gir pentru cei ce meritau să-l capete. Doream foarte mult să-mi păstrez aceasta autoritate, această facultate de a gira pe care am pierdut-o atunci în anul '63-'64, finele lui '63 spre '64.*

Iar pierderea acestei autorități s-a datorat apariției nemotivate a dezinteresului pentru intransigență. *Mi s-a părut ridiculă și stupidă continuarea atitudinii de așa-ziși oameni de caracter, intransigenți, fiindcă intransigența nu e o calitate niciodată. (...) Intransigența, în situații relative, indecelabile, am condamnat-o totdeauna ca fiind o falsă virtute, o impostură sau un alibi, o substituire, în lipsa altor calități umane, în lipsa inteligenței și în lipsa percepției, comprehensiunii realului și validului. (...) Ziceam că nu trebuie să facem, în continuare, ceea ce făceam și că trebuie să iau în derâdere sau chiar să blamez pe cei care continuă să fie intratabili pentru că momentul nu mai este același* (în presa ce-i parvenea la club se putea descifra un fel de deschidere; ca să fiu clar, scriitori până atunci interziși a li se pomeni numele deveniseră accesibili menționării). Deci, Al.

Paleologu a decis că autoritatea făcea un pas către deținut; o greșeală mai mare de raționament fu socoteala că puterea dădea deținuților, *progresiv, dreptate*!!! Așadar, pasului făcut de comuniști în direcția condamnaților ei se simțea dator să-i răspundă cu un pas în întâmpinarea comunismului.

Mie, drept să vă spun, pasul ăsta mi se pare inexplicabil, exclamă zăpăcit de lipsa de sens a judecății Stelian Tănase. *Păi e cel mai inexplicabil, e cel mai puțin scuzabil din toate*, răspunde franc naratorul, fără să se tulbure. Trecând la articolele scrise la comandă, adaugă, peste cele citate anterior: *Am avut ideea, foarte confuză și fără îndoială greșită și, deci, vinovată (...) că Mișu Fărcășanu dăduse, în fond, credit, gir unor porniri patriotarde, huliganice, unor tipi care refuzau orice fel de dialog cu poziția contrară* (adică poziția comuniștilor stăpâni absoluți pe țară și pe cetățenii ei), *care refuzau orice fel de cunoaștere doctrinară, sau teoretică, sau ideativă a pozițiilor celorlalți*, pe când Al. Paleologu, cerând conducerii penitenciarului CAPITALUL să-i studieze, l-a găsit *foarte convingător!*

Recunoaște că nu era numai o schimbare de optică individuală, dar chiar una singulară. *De-asta și tonul sau aerul puțin provocator și arogant pe care îl luasem. I se răspundea cu o politicoasă sau mai puțin politicoasă reticență*; dar și cu *ostilitate, latentă, nu declarată*. Bănuiește că și-a atras *antipatia majorității. (...) blamul nedeclarat al multora* și, ceea ce-l doare cel mai tare, ale rudelor cu care se afla închis. Îi era atribuită *lipsa de caracter*. Ceilalți *au crezut că fac asta ca să-mi ameliorez situația și ca să ies mai repede sau ca să am o bună situație odată ieșit*. În sfârșit, atinge adevărul: *se întâmplă că te prinde într-un moment de minimă rezistență*. Recunoaște, finalmente, despre "pasul" făcut de comuniști către condamnații politic: *De fapt se putea vedea că pilula era învelită în ciocolată dar înăuntru tot rahat era. Se putea vedea*. Convorbitorul întreabă, fără drept de replică: *Și de ce n-ați văzut?* Năucitor cade peste noi constatarea: *Ei, aici e chestia. De fapt am văzut*. Ca un chirurg celălalt taie în carne vie: *Ați văzut. Și?* Carnea vie încă mai sângeră: *Mi-am zis: "Lasă că mă descurc eu. Rahatul îl scuip"*. Concluzia conlocutorului e rece: *E adevărat, dar nu v-au obligat*. Acceptarea celor petrecute e mohorâtă: *Da, nu m-au*

obligat, într-un fel eu m-am obligat. Or, lucrul ăsta mi-a rămas de-atunci foarte opresiv, deşi în multe perioade nu mă gândeam la el, fiindcă nu mi-a afectat cu nimic poziţia intelectuală şi tot normalul conduitei şi existenţei mele. Ideea, însă, că e un punct care poate fi materie de şantaj, asta nu m-a părăsit nici acum (p.202-208).

Nu are rost să continuăm investigarea. Precum am spus-o, "păcatul" lui Al. Paleologu este tratat ca o temă cu variaţiuni, în întreaga parte a doua a **Convorbirilor**. Mereu revine amintirea "sfidătoare", mereu se repetă părerile de rău, autoacuzaţiile, şi se mai adaugă câte o acentuare a culpei sau câte o tentativă, şi ea repetată deci, de a o scuza printr-o răsucire pe loc când te aştepţi mai puţin la aceasta.

Esenţialul a fost spus de autor însuşi şi subscriu la el cu toată convingerea: *e un punct care poate fi materie de şantaj, asta nu m-a părăsit nici acum.*

Culegerea de eseuri **POLITICE**, iscălită de H.-R. Patapievici *, semnalează naşterea unei şcoli îndatorate personalităţii lui Al. Paleologu. Un mult mai tânăr amator de cuvântare cu aspiraţie morală, fizicianul numit, închină grupajul intitulat: **Complexul consensului pângărit (sau efectul "29 Ianuarie 1990")** semnatarului **SFIDĂRII**. Părţile componente au fost expediate, ca epistole, la Paris, ambasadorului nostru, care le-a pierdut, apoi le-a regăsit. *Mi-a vorbit de impresia vie şi neliniştitoare pe care lectura lor i-a produs-o atunci şi mi-a sugerat să le public, ca mărturie a unei epoci de grave sfâşieri naţionale* (p.17; Notă). Impresia inversă, lăsată lui Patapievici de **Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des Golans**, este mai puţin entuziastă şi e transpusă în termeni edulcoraţi, zgârciţi, calzi cu prudenţă: *Lectura cărţii Dumneavoastră (...) m-a lăsat visător. (...) Amintirile au un farmec în sine, care nu ţine de obiectul rememorat, de aceea cred că actul invocării amintirii e sacru. (...) Mi-ar fi plăcut să găsesc între amintirile Dvs. şi rememorarea unui supliciu adevărat. Vorbiţi mereu de a salvare, care nu aparţine, cred,*

* Bucureşti; Humanitas (1996).

niciodată condamnatului. (...) Or, performanța Dvs. transcende termenul privitorului-martor: când spuneți că ***personnellement, j'ai eu une existence assez heureuse*** (în ceea ce mă privește, existența mi-a fost destul de fericită; trad. n.); ***înțeleg perfect ce înseamnă être doué pour la joie*** (a fi înzestrat pentru bucurie; trad. n.). *În ciuda instinctului meu pentru fericire (nu mă refer la fericirea de midinetă), sunt foarte puțin apt pentru ea.* (După ce-și pune în paralel atitudinea personală față de această fericire ce-i este inaccesibilă, Patapievici care, în timpul celor 24 ceasuri de detenție suferită, s-a simțit chemat de credință, îl întreabă): *Ceea ce vreau să știu este dacă v-ați simțit salvat* ***acolo****, în infernul* (temniței ...). *Atunci eu, spre deosebire de Dvs., nu m-am simțit deloc salvat. (...) Atunci mă chinuiam să-mi amintesc* ***Crezul*** (p.59-62). Trebuie să mărturisesc că atâta a fost părerea despre cartea maestrului său într-ale gândirii, asta deoarece junele corespondent de pe malul Dâmboviței este prea plin de nevoia de a voma multe otrăvuri și de-o dată, ce urmează a fi expuse spre cercetare cugetelor cititorilor. Există o a doua referire la același volum editat în franceză, din care își crează Patapievici armura opticii sale speciale față de poporul ce l-a format: *Într-un loc spuneți că, înainte de Decembrie '89, nu ați putut realiza* ***le degré d'aplatissement face au pouvoir, la gravité de la mutilation morale de la Roumanie*** (gradul de zdrobire în fața puterii, gravitatea mutilării morale a României; trad. n.)*; și asta datorită faptului că* ***les gens que je frequentais étaient comme moi, ou s'ils ne l'étaint pas, ils ne m'apparaissaient qu'en tant qu'individus*** (oamenii pe care-i frecventam erau ca mine, iar dacă nu erau astfel, nu-i percepeam decât ca indivizi; trad. n.; p.65-66). O a treia referire (alta nu există) constituie și ea un argument întru susținerea poziției adoptate de eseist: *Și Dumneavoastră ați simțit nevoia să vă deschideți cartea pe sublinierea faptului că a fi român este ingrat și chiar injust* (se va repeta aiurea)*; că mai degrabă decât persan, este imposibil să fii român* (p.64). În temeiul acestei idei paleologiene, autorul își explică aderarea la scârba de români: *Odată ce te-ai dezgustat de el, poporul român nu îți mai poate face nici măcar milă* (p.65).

Pentru mai buna înțelegere a raționării locutorului principal

din SFIDAREA MEMORIEI este util să frunzărim paginile lui H.-R. Patapievici, puse sub semnul orientării culese de pe ogorul lui Al. Paleologu - atitudine regăsită și în cartea numită imediat mai sus cu prilejul amintirii faimoasei cuvântări susținute în fața unei adunări de foști politicieni români, în orice caz de deținuți politici (atunci), îndelung suferitori pentru ideile lor, din pricina regimului susținut de vorbitor, în clubul reeducărilor. *Conferința pe care am ținut-o ca președinte al Clubului s-a terminat cu cuvintele "nu țin la stima celor inteligenți și mă lepăd de a celorlalți cu un sentiment de ușurare"* (p.189).

Îmi cer scuze față de cititor, pentru republicarea celor ce urmează. H.R. Patapievici are tot dreptul să le gândească și chiar să le includă în corespondența sa particulară; însă când caracterul privat al acesteia este ignorat cu bună știință și ele sunt făcute publice, la îndemnul 'maestrului' spiritual, cum s-a văzut, monstruozitățile emise nu numai că jignesc cititorii, strâmbă, în mod rollerist, imaginea nației, dar se și dovedesc mai murdare opinii decât tot ce și-au îngăduit dușmanii României să afirme vreodată despre ea, fie și când au voit s-o desființeze de pe harta lumii moderne. Antichitatea ar fi răspuns acestei atitudini cu exilul definitiv din cetatea aborată, dacă ar fi existat un precedent al infamiilor degurgitate de tânărul care, după pilda profitabilă a comuniștilor precedenți, își mai și denunță public tatăl de a fi cântat în struna partidului totalitar și de a-și fi cumpărat starea materială propice, prin cedări morale, după cum își denunță familia întreagă pentru că n-a sărit să-l scoată urgent de la Jilava când a fost arestat!

VA SĂ ZICĂ:

Suntem un popor cu substanța tarată. Oriunde te uiți, vezi fețe patibulare, ochi mohorâți, maxilare încrâncenate, fețe urâte, guri vulgare, trăsături rudimentare, o vorbire agramată și bolovănoasă. Moralmente tonul general este dat de lașitate (vezi și: *o altă trăsătură a românului este lașitatea*; p.40) *și ticăloșie, de vanitate și egoism, de invidie joasă și delațiune lipsită de remușcări, de îngâmfare și bârfă. (...) Un neam flecar și lipsit de Dumnezeu, nerâvnitor în sfințenie și agramat în grandoare, ahtiat de măriri calpe și înjosit de vanități pe care, sclavi și servili, nu le-am putut legitima decât prin atentat, ultragiu și minciună* (p.34). Românul este caracterizat de *voința de*

a se afilia şi setea nebunească de a fi flatat. (...) Dacă îl contrazici (...) se transformă într-un rudimentar bănuitor şi posomorât, complet lipsit de rafinamentele acelei inteligenţe verbale, prin care cât timp se simţea flatat, întreţinea dansul cuvintelor: devine agresiv, confuz şi elementar. Neamul acesta vrednic de mânia desăvârşitului filosof prooroc veterotestamentar (prin furiile sale) Patapievici, *beneficiază de un enorm capital de prostie* (p.36), *confiscat*, cum e, *de propria sa mediocritate* (p.38). Atacul desconsiderării aberante se răsfânge asupra masei de deţinuţi politici, din care, probabil, în afară de modelul Paleologu, pe altcineva furibundul n-a cunoscut. Şi nici măcar nu i-ar fi fost folositor să cunoască, de nu vieţuia în condiţiile ştiute, în penitenciare, câţiva ani buni, alături de aceia înjosiţi de el şi mai arareori de către conducerea închisorilor: cea din urmă provoca suferinţă şi moarte, fără să diminueze demnitatea deţinuţilor, care demnitate depindea exclusiv de ei înşişi: acum demnitatea le este rănită pentru că vorbele de ocară vin de pe buzele subţiri ale cuiva care se vrea purtătorul de cuvânt al indignării faţă de comunism, deci, unul de-al lor. Convieţuirea pe prici i-ar fi devenit şcoală, aşa cum am luat-o toţi tinerii, molecule anonime ale valurilor succesive de elevi şi studenţi aruncaţi în gherle, spre desfiinţare morală şi fizică. Iată acuza sa demonetizatoare: *orice român autentic îşi practică cu talent vanităţile, jonglând histrionic cu darurile sale, indiferent că este în genunchi, la masă, sub masă sau întemniţat* (p.35).

Ceea ce este mai consternant e a afirma că, fiind *canalie, de facto, românul este un colaboraţionist bovarizat de ipocrizia aspiraţiei la disidenţă* (p.43). Trebuie reînvăţaţi termenii. După ştiinţa mea, "disident" nu poate fi decât comunistul; românul, la care se referă autorul, românii sub cizma bolşevică, colorată naţionalist, românul a fost opozant, nu rareori cu arma în mână, a luptat redactând manifeste şi împrăştiindu-le, rătăcind prin munţi sau stuf, în codrii, prin hrube şi peşteri, a vorbit pe stradă, la cozi, la şedinţe, a vorbit străinilor m.k.v.d.-işti, care l-au vândut Securităţii, românul măcar a înjurat cu glas tare sau a redactat, când era octogenar, scrisori anonime de acuzare a regimului. Românul, de la doisprezece ani, a înfiinţat puzderie de organizaţii de luptă, a reînfiinţat partide istorice şi a înfiinţat altele noi. Românul nu putea fi un disident dorind o modificare îmblânzită

a liniei partidului. El voia dispariţia comunismului din România, românul din acest *popor cu substanţă tarată* (p.43)! Aşa că, dacă n-ar privi doar pe străzile înţesate de foşti securişti ale momentului Pieţii Universităţii, ci şi-ar mai arunca ochi şi asupra românilor celor mulţi, nu a minoritarilor ce au slujit în mod criminal Puterii, domnul Patapievici n-ar avea de ce să strige sugrumat: *îmi e ruşine că sunt român* (p.46).

Dealtfel, în multe alte părţi ar fi trebuit să privească domnia sa, pentru a se edifica, după cum i se cere unui intelectual onest. Dacă o făcea la timp, n-ajungea a fi taxat drept ridicol, ca pentru următoarele: *Ce este aceea "românul" e o întrebare la care se răspunde prin violenţă, ură, sânge şi şuturi în cur. (...) Blândeţe, toleranţă, spirit receptiv, curaj, patriotism - haida-de! Eu nu am văzut nicăieri aşa ceva, la "români". (...) Spirocheta românească îşi urmează calea până la erupţia terţiară, subreptice, tropăind vesel într-un trup inconştient, până ce mintea va fi în sfârşit scopită: inima devine piftie iar creierul un amestec apos.* Şi, H.-R. doreşte să ştie toată lumea de unde-i vin ideile minunate: *Cum bine spuneţi* - se adresează ambasadorului său (altceva se pare că nu mai găseşte notabil de citare) - *, a fi român nu este numai ingrat, este şi injust. Este, în orice caz, aproape o ocară* (p.48-49).

Să nu ne speriem. Nu numai noi, concetăţenii săi, cădem sub securea lui mortală; la fel îi este victimă omenirea întreagă: *Sentimentul de solidaritate cu semenii nu îl am* (p.51).

Spuneam mai sus că eseistul s-ar cuveni să-şi aţintească privirile atente şi în alte părţi. Dar, de fapt, unde priveşte el, permanent fascinat de minunea naturii? Într-un singur singurel loc: acela de ieşire la lumină şi aer curat a dejecţiilor, loc ce-l hipnotizează pe oricare copil (nu afirm că H.-R. s-ar comporta copilăreşte, ci doar că îi întârzie nepermis de mult curiozitatea acolo de unde maturizarea îl va emancipa, sper pentru el). *Radiografia plaiului mioritic este ca a fecalei: o umbră fără schelet, o inimă ca un cur, fără şira spinării. Toată istoria, mereu, peste noi a urinat cine a vrut. (...) Ne-au luat la urină slavii(...). Apoi ne-au urinat la gard turcii. (...) Apoi ne-au luat la urină ruşii care (...) şi-au încrucişat jetul cu turcii, pe care, în cele din urmă, având o băşică a udului mai mare (...), i-au dovedit. (...) Acum însă, inovaţie, au început să urineze şi unii români peste români*

(...) Care era mai şmecher se suia pe capul vecinului şi-l pişa (p.63).

Să-l lăsăm pe fizician să-şi guste preferinţele în singurătatea la care l-a condamnat frecventarea elitistă şi rigoristă exclusiv a murdăriilor şi să ne despărţim de el, după ce ne explică şi ce caută cu ele în capitolul închinat domniei sale domnului Al. Paleologu, în această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, unde nu prea ar avea de ce fi pomenit: *Trebuie să ne smulgem din vraja acestei minciuni*, ne lămureşte, *care este România: română este o limbă în care trebuie să încetăm să mai vorbim sau, asemeni tatălui Dvs.* - se adresează memorialistului oral Al. Paleologu -, *să o folosim numai pentru înjurături* (pagina 68, e trimiterea sa, iar pagina 69 e a acestui ultim citat). Cum domnul Al. Paleologu l-a îndemnat către tipar cu aceste mofturi scârbavnice balcano-isteroidale nu prea duse la şcoală şi cum nici mai târziu n-a luat vreo atitudine cărturărească în privinţa lor, le socotim putându-se prea bine înscrie în şcoala filosofică a domniei sale, deci, definind-o, să-şi găsească locul de istoric somn aici.

UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI

La căpătul lungii spovedanii a celui îngenunchiat, o mărturisire împăcată cu ea însăși de cât de completă era, duhovnicul, după oarecare tăcere, s-a tras îndărăt, s-a ascuns după crețurile feței sale pământii și ostenite, și i-a grăit:

- Dacă tu nu te ierți, cine te mai poate ierta? Iar dacă tu te ierți, ce-i mai rămâne lui Dumnezeu să ierte la tine?

CUPRINS

- CEASUL BILANȚULUI cuvânt înainte - / p.7

MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ / p.23
- MINERITUL M.A.I.-ului
  Dimitrian-Laurențiu-Viorel Brana / p.25
- DISPERAREA TENORULUI
  Ioan Popescu Loredan / p.42
- UN LUPTĂTOR "MIC CÂT O LINGURĂ"
  Dumitru Lungu / p.90
- BELU ZILBER MUȘCA DIN EL
  Andrei Șerbulescu / p.133

PSEUDOFICȚIUNEA / p.237
- MÂNGÂIERILE ȘEHERAZADEI
  H. Grămescu / p.241

MEMORIALISTICA ORALĂ / p.265
- "SFIDAREA" LUI AL. PALEOLOGU / p.267

- UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI / p.319

Lucrări de MIHAI RĂDULESCU

1 - SHAKESPEARE - UN PSIHOLOG MODERN; București; Editura Albatros; 1979.

2 - CIVILIZAȚIA ARMENILOR; București; Editura Sport - Turism; 1983.

3 - STILISTICA SPECTACOLULUI. ELEMENTE DE STILISTICĂ ANTROPOLOGICĂ; Iași; Editura Junimea; 1985.

4 - MOZART. ȘAPTE ZILE PENTRU NEMURIRE. ROMAN; București; Editura Muzicală; 1987.

5 - PE BULEVARD ÎN JOS; București; Editura Litera; 1990.

6 - O VIZITĂ LA REGELE MIHAI I; (în Colecția DEMNITATE ROMÂNEASCĂ, fondată de autor); Editura "Semnalul"; 1990.

DRAMATURGIE:

1 - CEASORNICARUL REVOLUȚIEI SAU BEAUMARCHAIS LA SAINT-LAZARE; în "Teatrul", nr.2; 1982; premiera la Teatrul Dramatic Brașov: 23 septembrie 1993.

2 - ULTIMA NĂDEJDE; Consiliul Culturii și Educației; 1983.

3 - ȘOARECI DE APĂ; premiera la Teatrul Foarte Mic: 11 octombrie 1983.

4 - MISTERUL MANUSCRISULUI BABUR - NAMAH; scenariu radiofonic difuzat în premieră: 10 martie 1985.

Alte lucrări de MIHAI RĂDULESCU, publicate de EDITURA RAMIDA

1 - CAIDUL. NUVELELE ADOLESCENȚEI ÎN TEMNIȚELE COMUNISTE (în colaborare cu Editura Divers-Press); 1992.

2 - TRAGEDIA LUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU. CONVORBIRI CU OMUL POLITIC CORNELIU COPOSU; în Colecția DEMNITATE ROMÂNEASCĂ; 1992.

3 - SÂNGE PE RÂUL DOAMNEI - PÂNĂ CÂND ATÂTA SUFERINȚĂ? -; în Colecția DEMNITATE ROMÂNEASCĂ; 1992.

4 - DACTILOGRAFELE ȘI REVOLUȚIA; 1993.

5 - RUGUL APRINS. DUHOVNICII ORTODOXIEI ÎN GHERLELE COMUNISTE; în Seria FIUL OMULUI; 1993.

6 - CASA LACRIMILOR NEPLÂNSE. MARTOR AL ACUZĂRII ÎN PROCESUL "REEDUCATORILOR"; în Seria FIUL OMULUI; 1993.

7 - ION MIHALACHE ÎN ÎNFRUNTARE CU CAROL II; ediție îngrijită de MIHAI RĂDULESCU; în Colecția: OAMENI POLITICI - TEXTE INEDITE; 1993.

8 - ÎMPUȘCAREA CĂLĂREȚULUI; 1994.

9 - EVADAREA LUI LIVIU REBREANU; (două ediții; CUVÂNTUL AUTORULUI; CUM A DEVENIT ION AL GLANETAȘULUI JOHN AL LIVIULUI SAU ÎNCĂ O PREFAȚĂ LA COLECȚIA "POVESTIRI DIN VIEȚILE SCRIITORILOR ROMÂNI"- ÎNTRE FICȚIUNE CRITICĂ ȘI PARAPROZĂ de GEORGE ANCA; DOUĂ TRANSVALUĂRI LITERARE ÎN DOUĂ NUVELE BIOGRAFICE de ROMULUS VULCĂNESCU); în Colecția POVESTIRI DIN VIEȚILE SCRIITORILOR ROMÂNI; 1994.

10 - CODRUL SCUFUNDAT; La cincizeci de ani de la moartea lui Liviu Rebreanu; ȘCOALA ROMANULUI BIOGRAFIC - MANIFEST; (Cu prefața: DE LA ADAM ȘI EVA LA CODRUL SCUFUNDAT de GEORGE ANCA); în Colecția POVESTIRI DIN VIEȚILE SCRIITORILOR ROMÂNI; 1994.

11 - POPA PISO DIN ZĂRNEȘTI; (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de † P.S.Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); în Seria FIUL OMULUI; 1994.

12 - MARTIRIUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE; (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de † P .S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); în Seria FIUL OMULUI; 1994.

13 - TESTAMENT ÎNTRE ÎNGER ȘI DIAVOL; (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de † P.S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); 1995.

14 - FLACĂRI SUB CRUCE. DESTINE STUDENȚEȘTI (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de † P.S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); în Seria FIUL OMULUI; 1995.

15 - CONDAMNAT SĂ ÎNVINGĂ; (cu prefața: O EXPERIENȚĂ LITERARĂ UNICĂ de BARBU CIOCULESCU); 1995.

16 - ANTROPOLOGIA STILISTICĂ. LUMEA LUI CHARLES DICKENS; în Colecția BIBLIOTHECA ANTHROPOLOGICA Nr. 3; 1995.

17 - DUBLA PERSONALITATE ÎN RENAȘTERE. - STUDIU MONOGRAFIC DE ANTROPOLOGIE STILISTICĂ -; în Colecția BIBLIOTHECA ANTHROPOLOGICA Nr. 4; 1996.

18 - HAIKU-urile PUTREZIRII DE VIU; în Colecția CARTEA DE BIBLIOFILIE; 1996.

19 - CARTEA CREȘTINULUI ÎNCEPĂTOR (cu o PRECUVÂNTARE de Prea Fericirea Sa † TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și cu un CUVÂNT ÎNAINTE de P.S. Episcop † TEODOSIE SNAGOVEANUL) Mitropolia Munteniei și Dobrogei Arhiepiscopia Bucureștilor; Editura «Orthodoxos Kypseli» (Stupul Ortodox) Thessalonik; 1996; editura RAMIDA; 1996..

20 - ȘOARECI DE APĂ urmat de: AMINTIREA UNUI COȘMAR de DINU SĂRARU; 1996.

21 - ___ și † IRINEU SLĂTINEANU - CONVORBIRE DESPRE SPOVEDANIE; 1996.

22 - vezi: Mons. JUSTIN ȘTEFAN PAVEN - DUMNEZEUL MEU, DE CE M-AI PĂRĂSIT? (în colab. cu Editura Majadahonda); 1996.

23 - ___, PERICLE MARTINESCU, Mons. JUSTIN PAVEN - UN VIITOR CĂLUGĂR GRECO-CATOLIC DIN PREAJMA "RUGULUI APRINS", AGENOR (BOB) DANCIUL (precedat de O LĂMURIRE de MIHAI RĂDULESCU); în Seria FIUL OMULUI; 1996.

24 - MORȚII NOȘTRI VII DIN TEMNIȚE. SONETE; 1997.

25 - și † IRINEU SLĂTINEANU - PREOȚI ÎN CĂTUȘE; în seria FIUL OMULUI NR. 12; 1997.

26 - ANTIM IVIREANUL. ÎNVĂȚĂTOR. SCRIITOR. PERSONAJ. (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de † IRINEU SLĂTINEANU) Fundația "ANTIM IVIREANUL" - Rm. Vâlcea; în seria FIUL OMULUI nr. 13; 1997.

27 - ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE. MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR (cu prefața: O ISTORIE SALVATOARE de NICOLAE BALOTĂ); 1998.

28 - "RUGUL APRINS" DE LA MĂNĂSTIREA ANTIM LA AIUD (cu o PREFAȚĂ de VASILE ANDRU); în Seria FIUL OMULUI 14; 1998.